

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

***MAYTRİSİMİT* ÖRNEĞİNDE ESKİ UYGURCADA
FİİLLERDE KİLİNİŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halis Emrah BİNGÖL

İSTANBUL 2019

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

***MAYTRİSİMİT* ÖRNEĞİNDE ESKİ UYGURCADA
FİİLLERDE KILINIŞ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Halis Emrah BİNGÖL

DANIŞMAN

Prof. Dr. Gülden SAĞOL YÜKSEKKAYA

İSTANBUL 2019

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek Lisans öğrencisi Halis Emrah BİNGÖL'ün **Maytrisimit Örneğinde Eski Uygurcada Fiillerde Kılınış** konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Gülden SAĞOL
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

Üye : Doç. Dr. Murat ELMALI
Üniversitesi İstanbul Üniversitesi

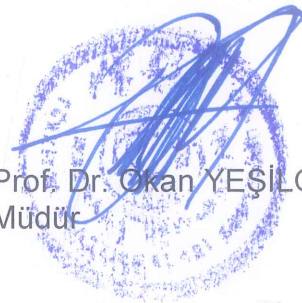
Üye : Prof. Dr. Asuman Ahmed Abdo Shaban
Üniversitesi Marmara Üniversitesi

İmza

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun .06.../.09.../ 2019 tarih ve 2019/19-04 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖN SÖZ	XIII
ÖZET	XVIII
ABSTRACT.....	XIX
KISALTMALAR DİZİNİ	XX
TABLolar DİZİNİ.....	XXI
GİRİŞ	1
1. MAYTRISİMİT NOM BİTİG VE ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	1
2. KILINIŞ KATEGORİSİYLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR	7
2.1. Olay	7
2.2. Zaman.....	7
2.3. Sınır	9
2.4. Sürek	9
2.5. Fiil	10
2.6. Eylem	11
3. KILINIŞ KATEGORİSİ VE TÜRK DİLİNDE KILINIŞ KATEGORİSİYLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR	12
4. KILINIŞ KATEGORİSİYLE İLGİLİ YAPILMIŞ BAZI TASNİF ÇALIŞMALARI.....	14
4.1. Vendler'in Tasnifi	17
4.2. Johanson'un Tasnifi	19
4.2.1. <i>Initiotransformatives Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller Başlangıç Dönüşümlü Fiiller .....</i>	20
4.2.2. <i>Nontransformatives Sınır Vurgulamayan FiillerDönüşümsüz Fiiller .....</i>	22
4.2.3. <i>Finaltransformatives Son Sınırı Vurgulayan Fiiller Bitiş Dönüşümlü Fiiller .....</i>	23
4.3. Aydemir'in Tasnifi.....	24
4.4. Bacanlı'nın Tasnifi.....	26
5. GÖRÜNÜŞ KATEGORİSİ.....	34
6. KILINIŞ İŞLEMCİLERİ.....	42
6.1. Hâl Ekleriyle Etkileşim	42
6.1.1. Yükleme Hâli	42

6.1.1.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller.....	42
6.1.1.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller.....	44
6.1.1.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	47
6.1.2. Yönelme hâli.....	54
6.1.2.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller.....	54
6.1.2.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller.....	56
6.1.2.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	57
6.1.3. Bulunma Hâli.....	66
6.1.3.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller.....	66
6.1.3.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller.....	75
6.1.3.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	76
6.1.4. Ayrılma Hâli Eki.....	78
6.1.4.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller.....	78
6.1.4.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller.....	79
6.1.4.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	79
6.2. Olumsuzluk Ekiyle Etkileşim	80
6.3. Zarflarla Etkileşim	84
7. MAYTRİSİMİT ÖRNEĞİNDE ESKİ UYGURCADA FİİLLERDE	
KILINIŞ.....	91
7.1. Asıl Kılımlar.....	91
7.1.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	91
7.1.1.1. olur-	91
7.1.1.2. kör-	92
7.1.1.3. uk-.....	93
7.1.1.4. bilin-	96
7.1.1.5. belgür-.....	97
7.1.1.6. udı-.....	99
7.1.1.7. yat-	99
7.1.1.8. yala-	99
7.1.1.9. örte-.....	99
7.1.1.10. örten-.....	99
7.1.1.11. közün-	99
7.1.1.12. unıt-.....	100
7.1.1.13. tug-.....	100

7.1.1.14. bür-	106
7.1.1.15. köyür-	107
7.1.1.16. yartla-	107
7.1.1.17. bekle-	107
7.1.1.18. atlan-	107
7.1.1.19. sıkın-	108
7.1.1.20. kir-	108
7.1.1.21. tur-	108
7.1.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller	110
7.1.2.1. sakın-	110
7.1.2.2. aya-	111
7.1.2.3. yorı-	111
7.1.2.4. titre-	112
7.1.2.5. eşid-	112
7.1.2.6. eştil-	113
7.1.2.7. sözle-	115
7.1.2.8. tüke-	115
7.1.2.9. art-	117
7.1.2.10. üstel-	117
7.1.2.11. aşıl-	117
7.1.2.12. tevir-	117
7.1.2.13. küzed-	118
7.1.2.14. korı-	118
7.1.2.15. tıñla-	118
7.1.2.16. yu-	118
7.1.2.17. aşat-	119
7.1.2.18. meñile-	119
7.1.2.19. oyna-	120
7.1.2.20. ak-	120
7.1.2.21. em-	120
7.1.2.22. küse-	120
7.1.2.23. yag-	121
7.1.2.24. kül-	121
7.1.2.25. boşgun-	122

7.1.2.26. boşgut-	122
7.1.2.27. örit-	122
7.1.2.28. biti-	123
7.1.2.29. yé-	123
7.1.2.30. iç- ~ iş-	124
7.1.2.31. tokı-	125
7.1.2.32. tokış-	125
7.1.2.33. işlet-	125
7.1.2.34. bıçuş-	126
7.1.2.35. ünte-	126
7.1.2.36. tapın-	126
7.1.2.37. san-	126
7.1.2.38. kes-	127
7.1.2.39. ütügle-	127
7.1.2.40. sor-	127
7.1.2.41. ötgür-	127
7.1.2.42. aşan-	127
7.1.2.43. kal-	127
7.1.2.44. tev-	128
7.1.2.45. südrü-	128
7.1.2.46. tañkıla-	128
7.1.2.47. ırla-	128
7.1.2.48. işle-	128
7.1.2.49. küde-	128
7.1.2.50. yaraş-	128
7.1.2.51. oklat-	129
7.1.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	130
7.1.3.1 artat-	130
7.1.3.2. arta-	130
7.1.3.3. bul-	130
7.1.3.4. ötün-	132
7.1.3.5. evir-	133
7.1.3.6. bar-	133
7.1.3.7. kork-	135

7.1.3.8. ut-.....	135
7.1.3.9. alk-.....	135
7.1.3.10. alkın-.....	136
7.1.3.11. bultuk-.....	136
7.1.3.12. kişilen-.....	136
7.1.3.13. kemiş-.....	136
7.1.3.14. sön-.....	137
7.1.3.15. tegin-.....	137
7.1.3.16. tegirt-.....	138
7.1.3.17. teğış-.....	138
7.1.3.18. teg-.....	139
7.1.3.19. muñadtur-.....	140
7.1.3.20. kel-.....	141
7.1.3.21. kurtul-.....	143
7.1.3.22. ert-.....	143
7.1.3.23. bér-.....	143
7.1.3.24. keñşeş-.....	144
7.1.3.25. élt-.....	145
7.1.3.26. söğ-.....	145
7.1.3.27. yad- ~ yay-.....	145
7.1.3.28. inan-.....	146
7.1.3.29. kértgün-.....	146
7.1.3.30. tepret-.....	146
7.1.3.31. tepre-.....	147
7.1.3.32. ün-.....	147
7.1.3.33. tültür-.....	147
7.1.3.34. yañkur-.....	148
7.1.3.35. okşa-.....	148
7.1.3.36. yığ-.....	148
7.1.3.37. sıgur-.....	149
7.1.3.38. ét-.....	149
7.1.3.39. tuş-.....	149
7.1.3.40. sokuş- ~ sokış-.....	150
7.1.3.41. kod-.....	150

7.1.3.42. tut-	150
7.1.3.43. kantur-	151
7.1.3.44. ay-	151
7.1.3.45. ölü- ~ ödür-	151
7.1.3.46. adrıl-	152
7.1.3.47. öç-	152
7.1.3.48. öçeş-	153
7.1.3.49. böl-	153
7.1.3.50. aç-	153
7.1.3.51. tu-	153
7.1.3.52. tile-	153
7.1.3.53. nomla-	153
7.1.3.54. sat-	154
7.1.3.55. una-	154
7.1.3.56. ört-	154
7.1.3.57. süzül-	154
7.1.3.58. ög-	154
7.1.3.59. ıd-	154
7.1.3.60. kavış-	155
7.1.3.61. üntür-	155
7.1.3.62. kötür-	155
7.1.3.63. yörge-	155
7.1.3.64. yörgen-	155
7.1.3.65. emgen-	156
7.1.3.66. beklen-	156
7.1.3.67. kızart-	156
7.1.3.68. sançış-	156
7.1.3.69. sanç-	156
7.1.3.70. yançış-	157
7.1.3.71. yanç-	157
7.1.3.72. örleş-	157
7.1.3.73. bedizen-	157
7.1.3.74. tiril-	158
7.1.3.75. akla-	158

7.1.3.76. yéged-	158
7.1.3.77. tataglan-	159
7.1.3.78. tamtur-	159
7.1.3.79. utrun-	159
7.1.3.80. tutuz-	159
7.1.3.81. tuyuz-	160
7.1.3.82. tart-	160
7.1.3.83. is-	160
7.1.3.84. tıd-	161
7.1.3.85. suk-	161
7.1.3.86. kaç-	161
7.1.3.87. turgur-	161
7.1.3.88. tök-	162
7.1.3.89. tay-	162
7.1.3.90. ogurla-	163
7.1.3.91. erksin-	163
7.1.3.92. uy-	163
7.1.3.93. ata-	164
7.1.3.94. ülügle-	164
7.1.3.95. ér-	164
7.1.3.96. kan-	164
7.1.3.97. sugur-	165
7.1.3.98. kun-	165
7.1.3.99. tegür-	165
7.1.3.100. yé-	165
7.2. Tasvirî Fiillerde Kılınış	166
7.2.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	166
7.2.1.1. -ü+tur-	166
7.2.1.2. -ü+tut-, -u+tut-	167
7.2.1.3. -a+tut-	168
7.2.1.4. -galı+bol-	169
7.2.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller	170
7.2.2.1. -u+bér-	170
7.2.2.2. -a+kel-	172

7.2.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller.....	174
7.2.3.1. -p+bar-	174
7.2.3.2. -ü+bar-	175
7.2.3.3. -p+bér-	176
7.2.3.4. -ü+élet-.....	177
7.2.3.5. -p+tut-	177
7.2.3.6. -ü+töşen-	178
7.2.3.7. -u+tüke-.....	178
7.3. İkilemelerde Kılınış.....	179
7.3.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	179
7.3.1.1. uk- bil- , bilin- ukun-	179
7.3.1.2. ked- tona-.....	179
7.3.1.3. yaru- yaşu-	179
7.3.1.4. örten- yal-	180
7.3.1.5. örten- köy-	181
7.3.1.6. sevin- ögrün-.....	181
7.3.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller	182
7.3.2.1. öy- sakın-	182
7.3.2.2. aya- açın-	182
7.3.2.3. ükli- aşıl- , aşıl- ükli-	182
7.3.2.4. üstel- ükli-.....	182
7.3.2.5. yé- yunla-.....	183
7.3.2.6. yé- iç-	183
7.3.2.7. simri- boşgun-.....	184
7.3.2.8. tokı- tültür-.....	184
7.3.2.9. tokı- toğla-	184
7.3.2.10. bıç- uş-	184
7.3.2.11. tapın- udun-	185
7.3.2.12. yığ- tir-.....	185
7.3.2.13. ét- yarat-.....	185
7.3.2.14. ulı- möğre-	186
7.3.2.15. yığla- sıkta-	186
7.3.2.16. yıdı- sası-	186

7.3.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller.....	187
7.3.3.1. arta- buz-, buz- artat-	187
7.3.3.2. teg- bar-	187
7.3.3.3. kork- ayman-	187
7.3.3.4. oz- kurtul-	187
7.3.3.5. ert- bar-	188
7.3.3.6. tarkar- üzmele-.....	188
7.3.3.7. aç- yad-	188
7.3.3.8. tepre- kamşa-	189
7.3.3.9. ögir- sevin-.....	189
7.3.3.10. ét- yarat-.....	190
7.3.3.11. ét- beze-	190
7.3.3.12. todur- kantur-.....	190
7.3.3.13. igit- (igid-) beltrüt-.....	191
7.3.3.14. tuş- sokuş-.....	191
7.3.3.15. oñ- kavırıl-	191
7.3.3.16. öç- amrıl-	191
7.3.3.17. muñad- adın-.....	192
7.3.3.18. övkele- bulgan-.....	192
7.3.3.19. ög- yıv-	192
7.3.3.20. ög- alka-	192
7.3.3.21. yér- mün-	192
7.3.3.22. kat- kar-	193
7.3.3.23. ıd- yumşa-	193
7.3.3.24. sanç- tart-	193
7.3.3.25. kurşa- yörgeñ-.....	193
7.3.3.26. añañ- erksin-	193
7.3.3.27. ar- yuv-	194
7.3.3.28. sık- tañ-	194
7.3.3.29. turgur- ögret-	194
7.3.3.30. karı- öl-	194
7.3.3.31. yar- yırt-.....	194
7.3.3.32. kurı- katı-	194
7.3.3.33. ozgur- kutgar-	195

7.3.3.34. tüz- tüket-	195
7.3.3.35. yéged- ut-	195
7.4. Birleşik Fillerde Kılınış	196
7.4.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller	196
7.4.1.1. belgülüg bol-	196
7.4.1.2. belgülüg közün-	199
7.4.1.3. yügerü kıl-	199
7.4.1.4. teginmek bol-	199
7.4.1.5. kılınç bol-	200
7.4.1.6. ajun tut-	200
7.4.1.7. örüg ornan-	200
7.4.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller	201
7.4.2.1. sakınç bol-	201
7.4.2.2. sakınguçı bol-	201
7.4.2.3. tusu kıl-	201
7.4.2.4. tusulug bol-	201
7.4.2.5. yaş yaşa-	202
7.4.2.6. iş işle-	202
7.4.2.7. suvsalık bol-	202
7.4.2.8. ağırlagulug bol-	202
7.4.2.9. köñül örit-	202
7.4.2.10. sav sözle-	203
7.4.2.11. éşidgüçi bol-	203
7.4.2.12. sav takşur-	203
7.4.2.13. toñladaçı er-	203
7.4.2.14. meñi meñile-	203
7.4.2.15. amradaçı er-	204
7.4.2.16. aş aşan-	204
7.4.2.17. yagmur yag-	204
7.4.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller	205
7.4.3.1. bultaçı bol-	205
7.4.3.2. tükellig bol-	205
7.4.3.3. tegimlig bol-	206
7.4.3.4. yarlıg yarlıka-	206

7.4.3.5. tegmek bol-	206
7.4.3.6. sanç bol-.....	206
7.4.3.7. toyın (dıntar) bol-.....	206
7.4.3.8. buşı bér-	208
7.4.3.9.üzmelemiş bol-	208
7.4.3.10. buşı kol-	209
7.4.3.11. yağış yag-	209
7.4.3.12. yağış turgur-.....	209
7.4.3.13. üzmeledeçi bol-.....	210
7.4.3.14. odugsak er-	210
7.4.3.15. kılınç kıl-	210
7.4.3.16. köñül turgur-.....	211
7.4.3.17. meñilig kıl-	211
7.4.3.18. okşatgalı bol-	212
7.4.3.19. yöleşürgeli bol-.....	212
7.4.3.20. bahşı tut-	212
7.4.3.21. avrış kıl-.....	212
7.4.3.22. kılınç küzet-	212
7.4.3.23. emgek kör-.....	212
7.4.3.24. şmnanç bol-	213
7.4.3.25. ant antik-.....	213
7.4.3.26. satgın al-	213
7.4.3.27. tükel kıl-.....	213
7.4.3.28. emgek emgen-.....	213
7.4.3.29. emgek (tolgak) tegin-.....	214
7.4.3.30. kodı in-.....	214
7.4.3.31. bitig bitit-	215
7.4.3.32. nom nomla-.....	215
7.4.3.33. satguçı er-	215
7.5. Modal Yardımcı Fiillerde Ve Modal Saygı Fiillerinde Kılınış.....	216
7.5.1. Modal Yardımcı Fiiller	217
7.5.1.1. –u+tegin-/ü+tegin-	217
7.5.1.2. –u+yarlıka-/ü+yarlıka-.....	218
7.5.1.3. –a+yarlıka- /-e+yarlıka-.....	223

7.5.1.4. –galı+yarlıka-/-geli+yarlıka-	224
7.5.1.5. –a+tegin-	225
7.5.1.6. –ı+yarlıka-/-i+yarlıka-	225
7.5.2. Modal Saygı Fiilleri	227
7.5.2.1. yükün-	227
7.5.2.2. sakın-	229
7.5.2.3. sakınç sakın-	229
7.5.2.4. sözle-	231
7.5.2.5. té-	231
7.5.2.6. ötün-	234
7.5.2.7. yarlıka-	236
7.5.2.8. ayıt-	238
7.5.2.9. ötüğ ötün-	239
SONUÇ	241
KAYNAKÇA	243
ÖZGEÇMİŞ	249

ÖN SÖZ

Maytrisimit, 10. yüzyılda Hoço Uygur Kağanlığı döneminde Burkanlı edebiyat çevresinde şekillenmiş, düzyazı formunda yazılmış bir drama tercümesidir. Prajnarakşita adlı İl-Balık'lı bir Türk tarafından Toharcadan Türkçeye tercüme edilmiştir. Eser, yükünç (secde) adı verilen bir önsöz, ülüş adı verilen 28 bölümden oluşur. Eserde rahip Maitreya'nın hikayesi anlatılır. Maitreya, bu eserde insanları Nirvana'ya ulaştıracak onları doğru yola ulaştıracak bir aracı görevindedir. Eserin iki nüshası Sengim'de, üç nüshası Murtuk'da, bir nüshası da Komul'da yer almaktadır.

Eldeki malzeme, *Maytrisimit* üzerine yapılmış altı neşirden oluşmaktadır. Birincisi Şinasi Tekin'in *Uygurca Metinler II. Maytrisimit Burkanlıların Mehdisi Maitreya ile Buluşma* adlı Türkiye Türkolojisinde yapılmış ilk neşridir. 1960 yılında doçentlik tezi olarak hazırlanan bu eserde, Berlin fragmanlarının 113 levhalık kısmı incelenmiştir. İkincisi yine Şinasi Tekin'in *Maitrisimit Nom Bitig: Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule* adlı birinci neşrin yeniden düzenlenmiş Almanca neşridir. 226 levhadan oluşan Berlin fragmanlarının yayımlanmasıyla beraber Ş. Tekin, eserin mükemmel neşirini tamamlamış, birinci neşrinde yaptığı kimi hataları düzeltmiştir. Üçüncü neşir, *Maytrisimit*'in Hamı nüshasının ilk beş bölümünün Helmut Eimer ve Jens Peter Laut'un nüshalarını hazırladığı, Geng Shimin ve Hans Joachim Klimkeit'in da tercümesini yaptığı *Das Zusammentreffen mit Maitreya* adlı Almanca neşridir. Dördüncü neşir, G. Shimin, J. P. Laut ve G. J. Pineault'nün "Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung (I)" ve "Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung (II): Struktur und Inhalt des 26. Kapitels" adlı makale şeklindeki neşirleridir. Beşinci neşir, Geng Shimin, H. J. Klimkeit ve J. P. Laut'un *Maytrisimit*'in Hamı yazmasının 14. Bölümünün işlendiği "Der Gang zum Bodhi-Baum" adlı makale şeklindeki neşridir. Altıncı neşir, J. P. Laut ve J. Wilkens'in Almanya'da Stuttgart'ta bulunan Verzeichnis der Orientalische Handschriften'in 13. cildinin 11. kitabının 3.bölümünde *Altürkische Handschriften: Die Handschriftenfragmente der Maitrisimit aus Sängim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung* başlığı altında *Maytrisimit*'in Sengim ve Murtuk nüshalarına ait el yazmasından bazı parçalarını transkripsiyon ve Almanca tercümeleriyle birlikte yaptığı neşirdir. Şinasi Tekin'in her iki yayımda yanlış okuduğu kısımlar ve çeviriler, H. Eimer, G. Shimin, J. P. Laut ve H. J. Klimkeit'in *Das Zusammentreffen mit Maitreya*, G.

Shimin, J. P. Laut ve G. J. Pineault'nün "Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung (I)" ve "Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung (II): Struktur und Inhalt des 26. Kapitels", Geng Shimin , H. J. Klimkeit ve J. P. Laut'un "Der Gang zum Bodhi-Baum" , J. P. Laut ve J. Wilkens'in *Altürkische Handschriften: Die Handschriftenfragmente der Maitrisimit aus Sängim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung* yayımlarının yanında Murat Elmalı'nın *Daşakarmapathaavadanamala Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım* adlı doktora tezi ve Sir Gerard Clauson'un *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish* adlı sözlüğüyle karşılaştırılarak okunuş şekilleri anlamlarıyla birlikte incelenerek metin sistematik bir şekilde okunuş ve anlamlandırma süzgecinden geçirilerek güncellenmiştir. Bu bağlamda, öküş > üküş, öze > üze , örük > örüg, utguratu > odguratu, utgurak > odgurak, ograyu > ugrayu, ogrinta > ugrinta, orunçak > urunçak, birük > birök, bakşı > bahşı, burkan > burhan, yir > yér, yirtinçü > yértinçü, yirtinçülüg > yértinçülüg, ilig > élig, il > él, yitmiş > yétmiş, yiti > yéti, yime > yéme, yimiş > yémiş, yimişlik > yémişlik, sizik > sézik, mini > méni, sini > séni, tigin > tégin, yigirmi > yéigirmi, yitinçsiz > yétinçsiz, biş > béş, yil > yél, ilgek > élgek, yig > yég, yigrek > yégrek, yir- > yér-, it- > ét-, bir- > bér-, yi- > yé-, ilt > élt- ~ élet-, iltin- > éltin-, işid- > éşid-, ti- > té-, yiged- > yéged-, kirtgün- > kértgün-, ir- > ér-, ön- > ün- ökli- > ükli-, sok- > suk-, tog- > tug- , öntür- > üntür-, önte- > ünte-, bört- > bürt-, sök- > sög-, tebre- > tepre-, tebret- > tepret-, yüleş- > yöleş- şeklinde düzenlenmiştir. Böylece, *Maytrisimit*'te yer alan fiillerin kılınış hususiyetleri fiillerin cümle içerisinde kazandığı anlamlar dikkate alınarak en doğru şekilde aktarılmaya çalışılmıştır.

Kılınış, fiilin başlangıç-akış-bitiş çizgisinde hangi sınıra tekabül ettiğini belirleyen anlambilimsel bir kategoridir. Lars Johanson *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems* adlı eserinde Türkçenin kılınış sistemini Türkiye Türkçesi açısından ilk defa ortaya koymuştur. L. Johanson'un fiilin kılınış evrelerini *initiotransformatives*, *nontransformatives* ve *finaltransformatives* şeklinde üç bölümde incelediği kılınışlar, Eyüp Bacanlı'nın *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller* adlı eserinde *başlangıç dönüşümlüler*, *bitiş dönüşümlüler*, *dönüşümsüzler*, Ahmet Karadoğan'ın *Türkiye Türkçesinde Kılınış* adlı eserinde *ön sınırı vurgulayan fiiller*, *sınır vurgulamayan fiiller*, *son sınırı vurgulayan fiiller* şeklinde çevrilmiştir. *Ön sınırı vurgulayan fiiller*, birincisi sonlu ve dinamik, ikincisi sonsuz ve durağan olmak üzere birbirini takip eden fiillerden

oluşmaktadır.¹ Bu tip fiillerde ön sınırı karşılayan birinci olay ve sürekte devam eden ikinci olay bulunmaktadır. *Maytrisimit*'te *belgür-*, *belgülig bol-*, *örten- yala-* vb. fiiller buna örnek gösterilebilir. *Sınır vurgulamayan fiiller*, fiilin gerçekleşmesi ve sona ermesi için “sınır” kavramına ihtiyaç duyulmadığı, “sürek” kavramının önem kazandığı fiillerdir.² Bu tip fiillerde olay “sürek” üzerinde gerçekleşmeye başlar, gerçekleşmeye devam ederken tamamlanır.³ Metnimizde *sakın-*, *küzed-*, *yaş yaşa-*, *sav sözle-* vb. fiiller sınır vurgulamayanlar grubunda ele alınmıştır. *Son sınırı vurgulayan fiiller*, fiil tabanındaki olayın gerçekleşmesi için “son sınır”ın aşılmasını gerektiren fiillerdir. Bu tip fiillerde son sınır aşılmadıkça olay gerçekleşmiş sayılmaz.⁴ Eserde, *bul-*, *bar-*, *tegar-* *bar-* *bultaçı bol-* vb. gibi fiiller son sınırı vurgulayan fiiller olarak yer almaktadır. Çalışma, tasnif bakımından Lars Johanson'un *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems* adlı eserine dayanırken, terminolojik bakımdan Ahmet Karadoğan'ın *Türkiye Türkçesinde Kılınış* adlı eserinde çevirdiği terimlere dayanmaktadır.

Bu çalışmada sözlüksel bir kategori olan kılınış, *Maytrisimit* örneğinde Eski Uygurca açısından ele alınmaya çalışılacaktır. Çalışma, yedi bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölüm, *giriş* bölümüdür. Bu bölümde, *Maytrisimit* hakkında genel bilgiler verilmekte ve üzerinde yapılan çalışmalardan bahsedilmektedir.

İkinci bölümde kılınış kategorisinin temel bileşenleri olan olay, zaman, sınır, sürek, fiil ve eylem kavramları açıklanmaktadır. Bu kavramların açıklanması, kılınış içeriğinin belirlenebilmesi ve anlaşılabilmesi için gerekli görülmüştür.

Üçüncü bölüm, kılınış kategorisinin ana hatlarıyla ortaya konduğu, üzerine çalışmış dilcilerin görüşlerinin işlendiği ve Türk dilinde kılınış kategorisi üzerine yapılmış çalışmalardan oluşmaktadır.

Dördüncü bölüm, kılınış kategorisi üzerine yapılmış belli başlı tasnif çalışmalarını içermektedir. Bu bölümde Zeno Vendler'in, Lars Johanson'un, Yasemin Aydemir ve Eyüp Bacanlı'nın tasnif çalışmaları işlenmekle birlikte Bernard Comrie, Henk Verkuyl ve Carlota Smith'in tasnif çalışmalarından da bahsedilmiştir. Fakat

¹ Ahmet Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, Divan Kitap, Ankara 2009, s. 18.

² A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 15.

³ A.g.e., s. 16.

⁴ A.g.e., s. 10.

bunların tasnifleri Z. Vendler'in tasnifiyle örtüştüğü ve içerikçe birbirini tamamladığı için birbirinden farklı olan tasnif çalışmalarının işlenmesi kılınış kategorisi hakkında farklı görüşlerin gösterilmesi adına daha uygun görülmüştür.

Beşinci bölümde görünüş kategorisi ele alınmaktadır. Bu bölümde görünüş kategorisinin kılınış kategorisinden farklı olan yönleri açıklanmış, kılınış ile görünüş arasındaki fark belirginleştirmeye çalışılmıştır.

Altıncı bölüm, fiillerde kılınış hususiyetlerinin ele alındığı bölümdür. Bu bölümde kılınış hususiyetleri *Kılınış İşlemcileriyle Etkileşim* başlığı altında işlenmektedir. Bu başlık altında ilk olarak yükleme hâli eklerinin, yönelme hâli ekinin, bulunma hâli ekinin ve ayrılma hâli ekinin, ikinci olarak olumsuzluk ekinin, üçüncü olarak zarfların ve zarf fiil eklerinin *Maytrısimit*'te fiillerin kılınış hususiyetlerine ve kılınış içeriğini düzenlemede etkisi dilbilgisel veriler ışığında tartışılmaktadır. Kılınış çalışmalarında görünüş işaretleyicisi kapsamında ele alınan zaman ekleri ise kılınıştan daha çok görünüşle ilgili olduğu ve fiillerin kılınış hususiyetini değiştirmede anlambilimsel veriler sunmadığı için kılınış işlemcilerinin dışında tutulmuştur. Kılınış-çatı ilişkisi bakımından metinde sadece *biti-* “yazmak” fiilinde kılınış hususiyetinin değiştiği, *bitit-* “yazdırtmak” şeklinde ettirgenlik eki olarak son sınırı vurguladığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, kılınış-çatı ilişkisi, metinde kılınış hususiyeti bakımından çok kapsayıcı veriler sunmadığı için bu bölümde ayrıca üzerinde durulmamıştır.

Yedinci bölüm, *Maytrısimit*'te fiillerde kılınışın tasniflendiği bölümdür. Bu bölüm asıl kılınışlar, tasvirî fiillerde kılınış, ikilemelerde kılınış, birleşik fiillerde kılınış, modal yardımcı fiillerde ve modal saygı fiillerinde kılınış olmak üzere beş alt başlıktan oluşmaktadır. Birinci başlıktaki kılınışlar asıl kılınışlar olarak adlandırılmıştır. Asıl kılınışlar, bitimli fiil şeklinde yani kök ve gövdesine sırasıyla aspekt, zaman-kip, şahıs eki kök ve gövdenin bildirdiği hareketi göstermesi, şeklen zaman çizgisi üzerinde belli olması nedeniyle diğerlerinden ayrı olarak tasnif edilmiştir.. Örnek vermek gerekirse, ön sınırı vurgulayan fiiller'den *olur-* fiili, *Bo ok et'özin teñri yériñe agtıñp hormuzta teñri birle bir orunta **olurdum*** MNB 99 “Bizzat bu vücut ile tanrılar yerine çıkıp Tanrı İndra ile bir yerde oturdum.” MNB 223 şeklinde geçmektedir. Metinden bir başka örnek, *kör-* fiili *Tükel bilge mayrı burhanıñ **körelim erti*** MNB 125 “Mükemmel hikmetli Mayrı Burkan'ı görelim.” MNB 239 şeklinde asıl kılınış gösteren bir fiil olarak örnek gösterilebilir. *Tasvirî Fiillerde Kılınış* adlı başlıkta asıl fiil+zarf fiil+yardımcı fiil

şeklinde varlık gösteren fiil birleşmeleri kılınış tiplerine göre tasniflenmiştir. Ön sınırı vurgulayan fiiller'den *-a+tut-* başlığında incelenen *kuça tut-*, sınır vurgulamayan fiiller'den *-a+kel-* başlığında *tuga kel-*, son sınırı vurgulayan fiiller'den *-p+tut-* başlığında *tegürüp tut-* tasvirî fiilleri bu bölümde tespit edilen örneklerdendir. *İkilemelerde Kılınış*'ta fiiller tespit edildiği kılınış tipine göre sınıflandırılmıştır. Ön sınırı vurgulayan fiiller'den *örten- yala-*, sınır vurgulamayan fiiller'den *öy- sakın-*, son sınırı vurgulayan fiiller'den *kork- ayman-* bu bölümde yer alan örneklerdir. *Birleşik Fiillerde Kılınış* adlı başlıkta *Maytrısimit*'te isim+fiil şeklinde varlık gösteren *kıl-, bol-, tut-, közün-* vb. yardımcı fiillerin isimlerle bağlandığı birleşik yapılar saptanmıştır. Ön sınırı vurgulayan fiiller'den *belgüüg bol-*, sınır vurgulamayan fiiller'den *sakinguçı bol-*, son sınırı vurgulayan fiiller'den *üzmelemiş bol-* bu bağlamda örnek verilebilir. *Modal Yardımcı Fiillerde ve Modal Saygı Fiillerinde Kılınış* başlığında *u+tegin/-ü+tegin-, -u+yarlıka-, -a+yarlıka/-e+yarlıka-, -galı+yarlıka/-geli+yarlıka-, -a+tegin-* ve *-ı+yarlıka/-i+yarlıka-* yardımcı fiilleri *Maytrısimit*'te modal yardımcı fiil şeklinde varlık gösteren yapılardır. *Modal Saygı Fiilleri*'nde de *yükün-, sakın-, sakınç sakın-, sözle-, té-, ötün-, yarlıka-, ayıt-* ve *ötüg ötün-* şekilleri yer almıştır.

Bu çalışmayı hazırlarken fikirlerini benden esirgemeyen, tavsiyeleriyle beni aydınlatan, beni bu çalışmaya teşvik eden değerli hocam, danışmanım Prof. Dr. Gülden Sağol Yüksekaya'ya, konu hakkında değerli bilgilerini benimle paylaşan Doç. Dr. Özlem Deniz Yılmaz'a, çalışmada kullanmış olduğum sınıflandırmalar hususunda fikirlerine başvurduğum Prof. Dr. Ahmet Bican Ercilasun'a, Almanca kaynaklardan yararlanmamı sağlayan Doç. Dr. Murat Elmalı'ya ve Doç. Dr. Latif Durlanık'a teşekkürü bir borç bilirim.

Halis Emrah BİNGÖL

ÖZET

Bu çalışmada, Eski Uygurcada Burkancı edebiyat çevresinde şekillenen *Maytrisimit*'teki fiillerin kılınış hususiyetleri ele alınacaktır. *Maytrisimit*, Prajnaraksita adında İl-Balık'lı bir Türk tarafından Toharcadan Türkçeye tercüme edilmiş bir dramadır. Eser, yükünç (secde) adı verilen bir önsöz, ülüş adı verilen 28 bölümden oluşur. Eserde, rahip Maitreya'nın hikayesi anlatılmaktadır. Maitreya, eserde insanları Nirvana'ya ulaştırmak için görevlendirilmiş bir peygamber gibidir.

Kılınış, fiilin başlangıç-akış-bitiş çizgisinde hangi sınıra tekabül ettiğini vurgulayan anlambilimsel bir kategoridir. Çalışmanın amacı, kılınış kategorisini *Maytrisimit* örneğinde Eski Uygurca açısından ortaya koymaktır. Çalışma, Lars Johanson'un *başlangıç dönüşümlüler*, *bitiş dönüşümlüler*, *dönüşümsüzler* sınıflandırmasını esas almakla birlikte, Ahmet Karadoğan'ın bu terimler için teklif ettiği *ön sınırı vurgulayanlar*, *sınır vurgulamayanlar*, *son sınırı vurgulayanlar* terimlerine dayanmaktadır. Çalışma yedi bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölüm, *Maytrisimit* ve üzerinde yapılmış çalışmalara, ikinci bölüm kılınış kategorisiyle ilgili temel kavramlara, üçüncü bölüm kılınış kategorisi hakkındaki teorik verilere ve açıklamalı kaynakçasına, dördüncü bölüm, kılınış kategorisiyle ilgili yapılmış bazı tasnif çalışmalarına, beşinci bölüm görünüş kategorisine, altıncı bölüm, fiillerde kılınış hususiyetlerinin dilbilgisel verilere göre açıklanmasına, yedinci bölüm, asıl kılınışlara, tasvirî fiillerde kılınışlara, ikilemelerde kılınışlara, birleşik fiillerde kılınışlara, modal yardımcı fiillerde ve modal saygı fiillerinde kılınışa ayrılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Eski Uygur Türkçesi, Kılınış Kategorisi, *Maytrisimit*, ön sınırı vurgulayan fiiller, sınır vurgulamayan fiiller, son sınırı vurgulayan fiiller.

ABSTRACT

In this study, the characteristics of the Actional verbs in *Maytrisimit* which is formed the Literature of Burkan in Old Uighur Turkish will be approached. *Maytrisimit* is a drama translated from Tocharish to Turkish by a Turk of Il-Balık named Prajnarakṣita. The work consist of a preface called *yükünç*, a chapter called *ülüṣ*. In this work, the life story of the Maitreya is narrated. Maitreya is like a prophet instructed to bring people Nirvana.

Actional content is a semantical category that emphasizes the limit of the verb at the beginning-flow-finish line. The goal of the study was to reveal the category of the actional content in terms of *Maytrisimit* in Old Uighur Turkish. The study was based on the classification of Lars Johansons *initiotransformatives*, *transformatives*, *nontransformatives*. But the terms that proposed by Ahmet Karadoğan for these terms, *ön sınırı vurgulayanlar*, *sınır vurgulamayanlar*, *son sınırı vurgulayanlar* was based on in this study. The study consist of seven parts. The first part divided into *Maytrisimit* and its studies will be talk about, the second part, the basic concepts related to the actional content, the third part, the theoretical informations on the category of actional content and annotated bibliography, the fourth part, the some classification studies related to the actional content, the fifth part, the aspect, the sixth part, the explanation of the charakteristics of actional content according to grammatical information, the seventh, actional verbs with the original verbs, descriptive verbs, hendiadyoin, compound verbs , actional verbs in modal compound verbs and modal respect verbs.

Key Words: Old Uighur Turkish, *Maytrisimit*, Actional Content, Aspekt, Actional Verbs, *initiotransformatives*, *nontransformatives*, *finaltransformatives*.

KISALTMALAR DİZİNİ

MNB: Şinasi, Tekin, *Uygurca Metinler II. Maytrisimit Burkancuların Mehdisi Maitreya ile Buluşma*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara 1976.

DUÜBVS: Şinasi Tekin, *Maitrisimit Nom Bitig, Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule*, 1. Teil: Transliteration Übersetzung, Anmerkungen, 265, S.; 2. Teil : Analytischer und rückläufiger Index, 187 S. , Berliner Turfantexte 9, Akademie Verlag Berlin, 1980.

DZM: H. Eimer & G. Shimin & J. P. Laut & H. J. Klimkeit, *Das Zusammentreffen mit Maitreya: Die ersten fünf Kapitel der Hami-Version der Maitrisimit*, Asiatische Forschungen: Monographienreihe zur Geschichte , Kultur und Sprache der Völker Ost- und Zentralasiens, Band: 103, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1988.

DGZB: G. Shimin & H. J. Klimkeit & J. P. Laut, “Der Gang zum Bodhi-Baum”, *Materialla Turcica 16*, Freiburg 1992.

HMSM: J. P. Laut & J. Wilkens, *Alttürkische Handschriften: Die Handschriftenfragmente der Maitrisimit aus Sangim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung*, T:3, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2017.

(+ÖS): Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller.

(-SV): Sınır Vurgulamayan Fiiller.

(+SS): Son Sınırı Vurgulayan Fiiller.

(+BAŞD): Başlangıç Dönüşümlüler.

(-BİTD): Bitiş Dönüşümlüler.

(-D): Dönüşümsüzler.

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1: MLYNARCZYK'in görünüş ve kılınış arasındaki ayrımı

GİRİŞ

1. MAYTRİSİMİT NOM BİTİĞ VE ÜZERİNE YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Maytrisimit Nom Bitig, Prajnâraksita adlı İl-Balık'lı bir Türk tarafından tercüme edilen drama türünde yazılmış bir eserdir. Aslı Toharcadır. Maitreya Burkan'ın menkıbevî hikayesi anlatılır. Eser, Burkan edebiyatının dairesinde şekillenmiştir. *Maytrisimit*, çatık (jatâka) türünde yazılmış olup, bu parçalarda, Buda'nın hayatlarından herhangi biri anlatılır.⁵ Eserde Maitreya, bir kurtarıcı görevini üstlenerek gökten yere inip insanları Nirvana'ya ulaştıracak bir peygamber gibidir. "Ülüş" adı verilen bölümlerden meydana gelen *Maytrisimit* dramatik özelliği ile dikkati çeker. Her "ülüş", "bu hâdiseyi falan yerde tasavvur etmek lâzımdır" sözleriyle başlar. Bu bir nevi sahne tasviridir. Gerek Annemaria von Gabain, gerek eseri ilmî olarak neşreden Şinasi Tekin, *Maytrisimit*'in bir tiyatro eserine benzediğini ve muhtemelen sahnelendiğini belirtmektedirler.⁶ Esasen eser, "körünç (görülecek şey, piyes?)" olarak adlandırılmıştır.⁷

Eser ile ilgili ilk çalışmalar ve yayımlar F.W.K Müller tarafından yapılmıştır. 1904-1905 ikinci Turfan seferi esnasında eserin Sengim ve Murtuk nüshalarının bulunmasından sonra F. W. K. Müller, 1907 yılında "Beitrag zur genaueren Bestimmung der unbekanntenen Sprachen Mittelasiens" adlı bir makale kaleme almış bu makalesinde eserin Toharcadan çevrildiğini söylemiştir.⁸ Bundan sonra F. W. K. Müller, E. Sieg ile birlikte kaleme aldığı "Maitrisimit und Tocharisch" adlı makalesinde Uygurca ve Toharcadan bazı bölümleri karşılaştırmaya tabi tutmuştur.⁹ O. F. Sertkaya, "Maitrisimit Nom Bitig (1)" adlı makalesinde karşılaştırılan sayfaları Şinasi Tekin'den de kaynak vererek şöyle tespit edip listelemiştir:

⁵ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, I.Baskı, Ankara 2004, s. 66.

⁶ Şinasi Tekin, *Uygurca Metinler II. Maytrisimit Burkansuların Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram (Burkansuların Vaibhasika tarikatine ait bir eserin Uygurcası)*, Ankara 1976, s. 31.

⁷ Ahmet Bican Ercilasun, *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, s. 250.

⁸ Geng Shimin, Jens Peter Laut, Jean Pinault, "Beitrag zur genaueren Bestimmung der unbekanntenen Sprachen Mittelasiens", *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Harrassowitz Verlag Vol. 154, No. 2, Wiesbaden 2004, s. 348.

⁹ G. Shimin, J. P. Laut, J. Pinault, "Beitrag zur genaueren Bestimmung der unbekanntenen Sprachen Mittelasiens", s. 348.

10. Bölümün Son Yaprağı –Tekin. 38 (s.404-405 –Tekin. s. 111-113);
15. Bölümün İlk Yaprağı –Tekin. 148 (s.406-407 –Tekin s. 116-118);
16. Bölümün 12. Yaprağı –Tekin. 161 (s. 399-400 –Tekin s. 139-140);
16. Bölümün 13. Yaprağı –Tekin. 162 (s. 400-402 –Tekin s. 141-142);
16. Bölümün 14. Yaprağı –Tekin 51 (s. 402-404 –Tekin s. 142-144).¹⁰

Eser hakkındaki ikinci önemli çalışma A. von Gabain’e aittir. A. von Gabain, 1957-61 yılları arasında toplam 227 parçadan oluşan iki muhteşem tıpkıbasımı yayımlamıştır. Bu cilt tüm Berlin fragmanlarını içerir.¹¹ Bu tıpkıbasıma ek olarak A. von Gabain’in geniş kapsamlı incelemesi ve Helmut Scheel’in giriş yazısıyla birlikte yayımlanmıştır: *Maitrisimit, Faksimile der alttürkischen Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule* [1], In Faksimile herausgegeben von Annemaria von Gabain. Mit einer Einleitung von Helmuth Scheel , Wiesbaden 1957, Levha 1-113.

Şinasi Tekin, çalışmaya bir tanıtma yazarak, eserin Hinayana Burkancılığı mezheplerinden Vaibhasika’ya ait olduğunu Hinayana üstadlarının saygıyla anılmasından anlaşıldığını belirtmiştir.¹² Mecdut Mansuroğlu da eser hakkında bir tanıtma yazmış, yazmanın Toharcayla örtüşmesine rağmen, Eski Türkçenin ifade kabiliyetine haiz canlı Türk hayal unsurlarını ve hikâyelerle bezendiğini içerdiğini belirtmiştir. Eserin büyük kısmı konuşma ve ünlemlerden ibaret olup takınılan tavırlar ve mimik tasvirleri birçok kez ifadeye kuvvet verilmek suretiyle kullanıldığını göstermiştir. M. Mansuroğlu ayrıca, yazmada Koço’dan bahsedilmesinden ötürü eserin Sengim çevresinde meydana getirildiği, aynı adı taşıyan devletin hakimiyeti sırasında yazıldığı dolayısıyla metnin dilinin Uygurca değil de Eski Türkçe olduğunu dile getirmiştir.¹³

¹⁰ Osman Fikri Sertkaya, “Maitrisimit Nom Bitig (I)”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara [1986] 1982-1983, s. 256.

¹¹ G. Shimin, J. P. Laut- Jean Pinault, “Beitrag zur genaueren Bestimmung der unbekanten Sprachen Mittelasiens, s. 348.

¹² Şinasi Tekin, “Die Altürkische Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule. In Faksimile herausgegeben und bearbeitet von Annemaria von Gabain mit einer Einleitung von Helmut Scheel, Wiesbaden 1957 (Maytrisimit, Burkancılığın Vaibhasika mezhebine ait bir eserin Eski Türkçe tercümesi. Tıpkıbasım halinde yayımlayan ve inceleyen : A. v. Gabain, Giriş: H. Scheel”, *Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1958, s. 319-322.

¹³ Mecdut Mansuroğlu, “Die Altürkische Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule. In Faksimile herausgegeben und bearbeitet von Annemaria von Gabain mit einer Einleitung von Helmut Scheel, Wiesbaden 1957 (Maytrisimit, Burkancılığın Vaibhasika mezhebine ait bir

Ş. Tekin, bu 113 levhalık kısmı bir giriş ile birlikte, transkripsiyonu, tercümesi, not ve açıklamaları ve diziniyle (1. Kelimeler Dizini 2.Ekler Dizini) doçentlik tezi olarak 1960 yılında Erzurumda yayımlamıştır. Fakat bu tez, ancak 16 yıl sonra yayımlanabilmiştir: Ş. Tekin, *Uygurca Metinler II. Maytrisimit, Burkancuların Mehdîsi Maitreya ile buluşma, Uygurca iptidai bir dram (Burkancılığın Vaibhasika tarikatine ait eski bir eserin Uygurcası)*, Atatürk Üniversitesi Yayınları No.263, Ankara 1976 , 16-598 s.

O. F. Sertkaya, bu 113 levhalık bölümün yayımlanmasından sonra, A. von Gabain'in 1959 yılında Doğu Berlin İlimler Akademisinde metnin geriye kalan 114 parçasını bulduğunu ve bu parçaların da A. v. Gabain'in geniş bir incelemesi ve Richard Hartmann'ın önsözü ile birlikte 1961'de Berlin'de yayımlandığını belirtmiştir: *Maitrisimit, Faksimile der alttürkischen Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika Schule* [2], In Faksimile herausgegeben von Annemaria von Gabain. Mit einem Geleitwort von Richard Hartmann [*Maytrisimit*, Budizm'in Vaibhasika mezhebine ait bir eserin Eski Türkçe nüshasının tıpkıbasımı [2], Tıpkıbasım halinde yayımlayan: A. von Gabain, Giriş: Richard Hartmann, Berlin 1961, Levha 114-227. (92 sahifelik bir tetkik ile).¹⁴ Ş. Tekin de, ikinci yazmanın yayımlanmasıyla birlikte metnin tamamını iki cilt halinde transliterasyonunu Almanca tercümesi geriden okuma indeksi de dahil olmak üzere metnin mükemmel neşrini tamamlamış, ilk baskıda yaptığı kimi hataları ikinci ciltte düzenlemiştir: Şinasi Tekin, *Maitrisimit Nom Bitig, Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule* , 1. Teil: Transliteration Übersetzung, Anmerkungen, 265, S.; 2. Teil : Analytischer und rückläufiger Index, 187 S. , Berliner Turfantexte 9, Akademie Verlag Berlin, 1980.

Eserin, Sengim ve Murtuk nüshalarının bulunmasından sonra 1959 yılında Komul Yazmasına da ulaşılır. O. F. Sertkaya, "Maitrisimit Nom Bitig'in Hamı = Komul Yazması" adlı makalesinin ilk paragrafında yazmanın bulunduğunu şöyle anlatır:¹⁵

"1959 yılının dördüncü ayında Çin'in Doğu Türkistan Uygur Otonom Bölgesindeki Hamı = Komul nahiyesinin "T'ien-şan" Halk Komününün Temirti denilen mahallinde, çiftçiler, "T'ien-şan" dağının kuzey yamacındaki eski bir harabenin civarını kazdıkları sırada, ağzı kerpiç ile

---

eserin Eski Türkçe tercümesi. Tıpkıbasım halinde yayımlayan ve inceleyen : A. v. Gabain, Giriş: H. Scheel", *Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1958, s. 136-38.

¹⁴ O. F. Sertkaya, "Maitrisimit Nom Bitig (I)", *TDAY*, s. 258.

¹⁵ O. F. Sertkaya, "Maitrisimit Nom Bitig'in Hamı= Komul Yazması", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara [1986] 1982-1983, s. 275.

örülmüş bir çukur, çukur içerisinde de Uygur harfleri ile yazılmış el yazması 304 varak= 604 sahife bulurlar...304 varaktan = 608 sahifeden ibaret bu el yazma sahifeleri sahife sırasına konulduğunda , yazmanın 293 varağının – 586 sahifesinin Maitrisimit Nom Bitig adlı meşhur bir eserin nüshası olduğu görülür.”

O. F. Sertkaya, bu yazmanın bir önsöz ve 25 bölümden ibaret olduğunu Çuu Taş Y(i)gän Totok adlı bir kişi tarafından istinsah ettirildiğini belirtmiş ve metnin 10. bölümün 8. varağının arka yüzündeki bir örnekle tanımlamıştır : *m(ä)n taş y(i)gän totok maytrı burkanka tuş bolayın tip bitidtim* “[Ben] <Çuu> Taş Yigän Totok (öldükten sonra) Maitreya Buddha ile karşılaşayım diye (müstensihlere kitabı) yazdırdım.”¹⁶ Bu nüshaları bilim dünyasına ilk tanıtan kişi Wu-zu-hen’dir. Wen-wu (Medeniyet) adlı bir arkeoloji dergisinde duyurmuştur.¹⁷ Yine O. F. Sertkaya’nın bildirdiğine göre, Fêng Chia-shêng , “1959 nien Ha-mi fa-hsien-ti Hui-hu-wen fo-ching [1959 –yili Hamida tapilgän Uygurçä buddhistik yañi äsar] adlı yazısında Hamı nüshasını tanıtarak, sayfalar hakkında bilgi vermiş ve nüshadan bir sayfanın (2.bölüm , 6.yaprak) transkripsiyonunu, tercümesini ve tıpkıbasımını yayımlamıştır (Wen-wu [Medeniyet] , 1962/7-8, s.90-97 (4 resim ile).¹⁸

Feng Chia-shêng’in bu makalesi, Ş. Tekin tarafından “Bemerkungen zur Vorislamischen Türkischen Literatur” (über ein vor kurzem aufgefundenes vollständiges Exemplar des Maytrisimit) adlı bir makaleyle Türkiye Türkolojisine tanıtılmıştır.¹⁹

Maytrisimit’in Hamı nüshasına ait olan ilk beş bölümü Helmut Eimer, Jens Peter Laut, Geng Shimin ve Hans Joachim Klimkeit tarafından yayımlanmıştır. Yazmanın nüshalarını, G. Shimin ve H. J. Klimkeit, Almanca çevirilerini H. Eimer ve J. P. Laut hazırlamıştır. Bu çalışma, İsrail Yüsüp, Abduqeyum Hoğa ve Dolğun Kambiri’nin Çince neşrinin paraleli niteliğindedir.²⁰

¹⁶ O. F. Sertkaya, “Maitrisimit Nom Bitig’in Hamı= Komul Yazması”, *TDAY*, s. 276.

¹⁷ Makalenin Çince başlığı temin edilemediğinden makale künyesi O. F. Sertkaya’dan naklen alınmıştır.

¹⁸ O. F. Sertkaya, “Maitrisimit Nom Bitig’in Hamı= Komul Yazması”, *TDAY*, s. 276.

¹⁹ Ş. Tekin, “Bemerkungen zur vorislamischen türkischen Literatur” (Über ein vor kurzem aufgefundenes vollständiges Exemplar des Maytrisimit), *Cultura Turcica*, 3, 1966, s. 176-189.

²⁰ H. Eimer & G. Shimin & J. P. Laut & H. J. Klimkeit, *Das Zusammentreffen mit Maitreya: Die ersten fünf Kapitel der Hami-Version der Maitrisimit*, Asiatische Forschungen: Monographienreihe zur Geschichte, Kultur und Sprache der Völker Ost- und Zentralasiens, Band: 103, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 1988.

J. P. Laut, “Bemerkungen zu den jüngsten Editionen der Hami-Handschrift” adlı makalesinde Hamı nüshasının son basımlarına dair açıklamalarda bulunmuş, bazı notlarla eklemeler yapmıştır.²¹

P. Zieme, nüshanın Otani koleksiyonuna ait olan 1349-2035 arasındaki kısmın transliterasyonunu, transkripsiyonunu ve metnin İngilizceye tercümesini yayımlamıştır.²²

A. von Gabain, Tachibana koleksiyonunda yer alan bir yazmayı Peter Zieme tarafından düzenlenen evraktan yayımlamıştır: Gabain, Annemarie von , *Ein Uigurischer Maitreya-Text aus der Sammlung tachibana*. Aus dem Nachlaß herausgegeben von Peter Zieme . In Berichte und Abhandlungen der BBAW 9 (2002) , S. 225-246.

Geng Shimin, Jens Peter Laut ve Georges Jean-Pinault’nun “Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung (I)” adlı müşterek makalelerinde yazmanın 2.bölümü ön sayfa 14.yaprakta yer alan bölüm Almanca tercümesi J. P. Laut ve G. J. Pinault transkripsiyonu G. Shimin tarafından olmak üzere Toharca orijinal metinle karşılaştırılmak suretiyle işlenmiştir.²³ Yine aynı araştırmacılar, araştırmalarının devamı mahiyetinde seyretmiş olan “Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung (II)” müşterek makalelerinde eserin Hamı nüshasının 26. Bölümünün 1. 7. 8. ve 13. yapraklarını ön ve arka sayfaları olmak üzere transkripsiyonu, Almanca tercümesiyle birlikte yayımlamışlardır.²⁴

G. Shimin, H. J. Klimkeit ve J. P. Laut, *Maitrisimit*’in Hamı yazmasının 14. bölümünü giriş, metin ve Almanca tercümesiyle birlikte yayımlamışlardır. Bu bölüm, Maitreya’nın tanrısal aydınlığa kavuşmadan önceki hikâyesini anlatır.²⁵

Michaël Peyrot ve Ablet Semet “A Comparative Study Of the Beginning of the 11th Act Of The Tocharian a *Maitreyasamitinatâka* and the Old Uyghur *Maitrisimit*” adlı makalelerinde eserin Sengim nüshasına dayanarak 1-4. yapraklar arasındaki kısmı

---

²¹ J. P. Laut, “Bemerkungen zu den jüngsten Editionen der Hami-Handschrift der Maitrisimit”, *Ural-Altäische Jahrbücher*, N. F. 9,1990, s. 257-265.

²² P. Zieme, “Fragments of the Old Turkic Maitrisimit nom bitig in the Otani collection”, *SIAL* 15, 2000, s. 123-134.

²³ G. Shimin- J. P. Laut- J. Pinault, “Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung (I)”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, 154, 2004, s. 347-369.

²⁴ G. Shimin- J. P. Laut- J. Pinault, “Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung (II): Struktur und Inhalt des 26. Kapitels”, *Studies on the Inner Asian Languages*, 19, 2004, s. 29-94.

²⁵ G. Shimin, H. J. Klimkeit, J. P. Laut, “Der Gang zum Bodhi-Baum: Das 14. Kapitel der Hami-Handschrift der Maitrisimit”, *Materialla Turcica* 16, Freiburg 1992.

ön ve arka sayfaları olmak üzere Toharca aslıyla karşılaştırmalı bir incelemeye tabi tutarak, transkripsiyonu ve İngilizce çevirisiyle birlikte yayımlamışlardır.²⁶

J. P. Laut ve J. Wilkens, Almanya’da Stuttgart’ta bulunan *Doğu Elyazmaları Kataloğu*’nun 13. cildinin 11. kitabının 3.bölümünde *Eski Türkçe El Yazmaları* başlığı altında Berlin Turfan Koleksiyonunda bulunan *Maytrisimit*’in Sengim ve Murtuk nüshalarına ait el yazmasından bazı parçalarını transkripsiyon ve Almanca tercümeleriyle birlikte yayımlamışlardır. Parçalar üç kısma ayrılmış olup Sengim nüshasından sırasıyla giriş bölümünün 1-11.satırları da dahil olmak üzere 1. bölümün 12-22. , 2.bölümün 23-28. 3.bölümün 29-39. , 4.bölümün 40-54., 5.bölümün 55-66. , 6.bölümün 67., 8.bölümün 68., 9. Bölümün 69. , 10.bölümün 70-75. , 11. Bölümün 76-82. , 14. Bölümün 83-85. , 15. bölümün 86-98. , 16.bölümün 99-109. , 17.bölümün 110-112. , 18.bölümün 113-122. , 19.bölümün 122-128. , 20. bölümün 129-135. , 21. bölümün 136-140. , 22. bölümün 141-145. , 23. bölümün 146-155. , 24. bölümün 156-161. , 25. bölümün 162-170. , 26. bölümün 171-177. , 27. bölümün 178-182. satırlarını içermektedir. İkinci bölüm Murtuk nüshasından oluşmakta, 8.bölümün 226. , 19.bölümün 227. , 20.bölümün 228. 22.bölümün 229. 24.bölümün 230-236. 25.bölümün 237. satırlarını içermektedir. Son bölüm ise *belirsiz cehennem fragmanı* (Alm. Unbestimmtes Höllenfragment) olarak nitelendirilmiş olup, 20-25.bölümler arasının 238.satırından ibarettir. Parçaların üçüncü kısmını ise tanımlanamamış yani hangi nüshaya ait olup olmadığı belirlenememiş fragmanlardan oluşmaktadır. 1.bölümde başından başlamak üzere yaprağın sol tarafının 239-244. , 2.bölümde metnin orta gövdesinde 245-254. , 3.bölümde yaprağın üstünde ve altındaki satırların (Direkt olarak yaprak başı veya sonu değil) 255-343. , 4.bölümde yaprak sonunun sağ ve alt taraflarındaki 344-364. , 5.bölümde bölüm sonunun 365-375. , 6.bölümde metnin orta gövdesindeki 376-430. satırlar yer almaktadır. Eserde bir önsöz ve *Maytrisimit*’in araştırılma tarihi de yer almaktadır.²⁷

²⁶ Michaël Peyrot- Ablet Semet, “A Comparative Study Of the Beginning of the 11th Act Of The Tocharian a *Maitreyasamitinatâka* and the Old Uyghur *Maitrisimit*”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung*, Volume 69 (4), 2016, s. 355-378.

²⁷ J. P. Laut- J. Wilkens, *Altürkische Handschriften: Die Handschriftenfragmente der Maitrisimit aus Sangim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung*, T:3, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2017

2. KILINIŞ KATEGORİSİYLE İLGİLİ TEMEL KAVRAMLAR

Fiillerde kılınış kategorisini belirleyebilmek için olay ve zaman, sınır ve süre, eylem ve fiil kavramlarını açıklamak ve aralarındaki farkı ortaya koymak gereklidir. Kılınış türlerinin belirlenmesi bakımından bu kavramlar kılınışla doğrudan bir ilişki niteliği taşımaktadır. Aşağıda yer alan kavramları bu doğrultuda açıklamaya çalışacağız:

2.1. Olay

Olay, gerçek hayatta varolan veya varoluşa geçen bir eylemdir. Yani, olay geniş anlamda eylemin tamamlanmış kısmıdır.²⁸ Dil dışında gerçek hayatta meydana gelen ve çekimli fiiller vasıtasıyla dile getirilen hareketlerdir.²⁹ Burada “hareket” kelimesi, her türlü oluş, kılış, duruş ve duyuşu içermektedir: “Gerçek hayatta meydana gelen her “olay”ın bir “başlangıç sınırı” (“terminus initialis”) ve bir “bitiş sınırı” (“terminus finalis”) vardır. Bu ikisi arasında ise “süre”i (“cursus”) bulunmaktadır. Dolayısıyla, “olay”ın “zaman” içinde kapladığı bir “zaman dilimi” [= Z] (“Zeitstelle”) vardır.³⁰ Olay, dili kullananlar tarafından algılanıp önemsenen, bir fiil tabanıyla ifade edilen bir durum değişimi hareketidir. Bu bakımdan dil dışı dünyadaki hareket ile dildeki olayı ayırılır. Dildeki olay, fiil tabanının algılanış biçimi olarak değerlendirilir.³¹

2.2. Zaman

Zaman, fiilin hareketinin hangi zamanda yapıldığını veya olduğunu belirleyen bir gramer kategorisidir. Fiilin hareketini, tarzını ve şeklini göstermek için kip denilen kalıplar kullanılır. Fiil kipleri hareketin yapış ve oluşunu ifade ederler. Ayrıca kipler şekil ifade edişin dışında zaman ifadesi de içerirler. Dolayısıyla kipler hem kip ve şekil hem de şekil ve zaman kategorisini içerirler. Yani zaman kategorisi kip şekillerinin bir kısmı ile ifade edilir. Bu kip ekleri aynı zamanda zaman ekleri olarak işlev görür. Sonuç olarak kip ve zaman ayrı kategoriler olmamakla birlikte, kip ekleri şekil ve zaman ekleri olarak ikiye ayrılabilirler. Böylece şekil ekleri yalnızca şekli, zaman ekleri ise hem şekli hem zamanı ifade eden kip ekleri olarak incelenebilir.³²

²⁸ Lars Johanson, “Viewpoint operators in European languages”, Dahl, Östen (ed.), *Tense and aspect in the languages of Europe*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter, s. 29.

²⁹ Mustafa Uğurlu, “Türkiye Türkçesinde Bakış (“Aspektotempora”)”, *Türkbilgi*, 2003/5, s. 126.

³⁰ A.g.e., s. 126.

³¹ Ahmet Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, Divan Kitap, Ankara 2009, s. 1.

³² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım-Yayın-Tanıtım, İstanbul 2009, s. 133-134.

Fiil zamanı, fiilin bulundurduğu oluş ve kılışın zaman çizgisinin hangi noktasında gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya koyan bir gramer kategorisidir. Fiil zamanı bazı kipler dışında özel zaman ekleri ile de gösterilebilir. Bu ekler görülen geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman ve geniş zaman ekleridir.³³

Fiil zamanı, oluş veya kılışı belirten bir zaman parçasıdır. Çekimli bir fiilde zaman birinci ekte görülür. Bu fiillerde kip ya da çekim kavramı kullanılabilir. Türkçede üç temel zamanın yanında iki tane yan zaman bulunmaktadır. Geçmiş zaman, şimdiki zaman, gelecek zaman temel zamanlar, dolaylı, geçmiş ve geniş zamanlar da yan zaman olarak işlev görür. Bu beş fiil gövdesi Türkçedeki asıl zaman kiplerini oluşturur.³⁴

Zaman, varlıktaki her türlü değişikliğin adıdır. İnsanlar zaman kavramına varlıktaki bu değişikliklerle ulaşmışlardır. Bu yüzden eylemin zaman çekimi oldukça önemlidir. Zaman çekimi ve buna ilave olarak şekil çekimi eylemin yüklemleşmesi için en önemli unsurlardır.³⁵

Zaman, eylemin ifade ettiği zaman kesitidir. Üç temel zaman vardır: Geçmiş zaman, gelecek zaman, şimdiki zaman.³⁶

Dilbilim Sözlüğü'nde zaman şöyle tanımlanmaktadır: "Eylemin gösterdiği iş, oluş ve durumun gerçekleşme dönemini dilbilgisel olarak belirleyen ulam. Evrensel zaman ile dilbilgisel zamanı ayırmak için ikinci eylem zamanı denir. Geleneksel olarak şimdi, geçmiş ve gelecek olarak üçe ayrılan zaman bölümlenmesi kimi diller için geçerli olmayabilir. Bu nedenle bütün eylem zamanlarını kapsamak üzere geçmiş-geçmiş dışı, gelecek-gelecek dışı türünden sınıflamalar da vardır. Eylem zamanları ile görünüş ve kip de kimi zaman birbiriyle örtüşür; örn. Türkçe'de kip belirteçleri kullanılması zaman ile kip ayrımı yapmayı kimi zaman güçleştirir: *Yarın mutlaka gelirim* tümcesinde yarın belirteci gelirim eylemine gelecek zaman değeri verirken mutlaka zorunluluk kipi değeri katmaktadır. Geleneksel dilbilgisinde Türkçede eylem zamanları genel olarak yalın ve bileşik zamanlar olarak ikiye ayrılır. Yalın zamanlar şimdi, geçmiş, gelecek ve geniş zaman bileşik zamanlar ise hikaye, rivayet, koşul bileşik zamanları olarak

³³ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009, s. 517.

³⁴ Tahsin Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1990, s. 440.

³⁵ Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara 2012, s. 358-359.

³⁶ Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara 2009, s. 340.

belirtilir. Ancak dilbilimdeki yeni görüşler ışığında bunların kip ve görünüş ile ilişkilerinin niteliği araştırılmakta ve yeni bir sınıflandırmaya gidilmektedir.”³⁷

Zaman, üç kısımda incelenebilir: Konuşma zamanı, olay zamanı, atıf zamanı. Konuşma zamanı, herhangi bir cümleyi söylenen kişinin içinde bulunduğu zaman, olay zamanı, herhangi bir cümledeki olayın gerçekleştiği zaman, atıf zamanı, konuşucunun herhangi bir cümledeki olaya baktığı zaman olarak açıklanmıştır.³⁸

Zaman, metnin bağlamına göre “zaman çizgisi” üzerinde “zaman dilimi”nin belirler: “ Olay [O] ile konuşma anının [K] ilişkilerini eş zamanlı veya art arda olmak bakımından kurarak metne göre zaman çizgisi üzerinde zaman dilimini [Z] belirlemek zaman sistemini oluşturur.”³⁹

[K=O=Z] → Şimdiki zaman

[O=Z/K] → Geçmiş zaman

[K/O=Z] → Gelecek zaman

2.3. Sınır

Fiil tabanındaki olayın gerçekleşmiş sayılabilmesi için aşılması gereken noktadır. Fiildeki olayın aşılamadığı durumlarda olayın tam anlamıyla gerçekleştiği söylenemez.⁴⁰ *Kırıl-* fiilinde sınır son nokta olduğu için son sınıra ulaşılması gerekirken, *uyu-* fiilinde ise sınır ön noktadadır. *Uyu-* gibi ön sınırı belirleyen fiillerde ön sınır aşılsa, olayın gerçekleştiği veya gerçekleşmeye başladığı anlaşılır.⁴¹

2.4. Sürek

Fiilin, başlangıç ve bitiş çizgisinin arasında bulunan, fiildeki olayın gerçekleşmiş sayılması için ulaşmasına gerek olmayan süreklilik ifade eden bir kavramdır. Her olayın başlangıç ve bitiş sınırı vardır. Sürek de bunların arasındadır.⁴² Bazı fiillerde olayın gerçekleşmiş sayılması için, herhangi bir sınırın aşılmasına gerek

³⁷ Kâmile İmer- Ahmet Kocaman- Sumru Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2013, s. 284.

³⁸ Ahmet Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılış*, s. 2.

³⁹ Mustafa Uğurlu, “Türkiye Türkçesinde Bakış (“Aspektotempora”)", s. 127.

⁴⁰ Ahmet Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılış*, s. 4.

⁴¹ A.g.e., s. 4.

⁴² Mustafa Uğurlu, “Türkiye Türkçesinde Bakış (“Aspektotempora”)", *Türkbilig*, 2003/5, s. 126.

yoktur. *bul-*, *otur-* ve *oku-* fiilleri buna örnek gösterilebilir. *Bul-* fiilinde, olayın gerçekleşmiş sayılması için son sınıra ulaşması gerekir. *otur-* fiilinde ön sınır önemlidir. Dolayısıyla ön sınır aşılmadan olay gerçekleşmez. Fakat *oku-* gibi süreklilik bildiren fiillerde olayın gerçekleşmesi için herhangi bir sınıra ihtiyaç yoktur. Bu fiilin kılınıp tipini belirlemek için “sürek” kavramı yeterlidir.⁴³

E. Bacanlı, sürek kavramını “süreklilik” bağlamında değerlendirmiştir. Süreklilik, eylemin devam etmesini bildirir. Ayrıca hem eylemin kesintisiz sürmesini hem de tekrar edilmesini de içerir. Örneğin, *okumak*, *şarkı söylemek*, *gelip durmak*, *ağlayıp durmak*, *(göz) kırıştırmak* vb.⁴⁴

2.5. Fiil

Fiil, “karakteristik olarak bir yüklem dil bilgisel merkezini teşkil eden, bir hareketi, oluşu, durumu veya süreci anlatan, farklı dillerde olumluluk ve olumsuzluk, kişi, cinsiyet, teklik ve çoğullukla, zaman , görünüş ve kip ekleriyle birleşebilen kelime”dir.⁴⁵

Fiiller, iş ve hareket bildiren kelimeler olmakla birlikte, oluş, kılıp, kılınıp ve durum da bildirir. Fiillerin adlar ile bir ilişkisi olması nedeniyle şekillenebilmesi için çekimlenmesi gerekmektedir. Çekime giren fiillerde, kip, zaman, kişi ve görünüş gibi kavramlar da yer alır. Bunun dışında fiiller, bazı ekler alarak cümlede ad, sıfat, zarf görevleri yüklenirler.⁴⁶

Fiiller, hareketleri karşılayan kelimelerdir. Burada hareket her türlü yapma ve olma durumları için kullanılmaktadır. Hareket nesnelere zaman ve mekan içinde yer değiştirmeleridir. Hareket ve nesnenin bir arada kullanılabilmesi için hareketin çeşitli kalıplara girmesi gerekmektedir. Yani fiilin çekimlenmesi gerekir. Kısacası fiiller dilde çekimli halde bulunurlar. Bu durum çekimli halde bulunan fiilleri incelerken, fiillerin çekimlerini de inceleme zorunluluğunu gerektirir.⁴⁷

⁴³ Ahmet Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınıp*, s. 5.

⁴⁴ Eyüp Bacanlı, *Kılınıp Kategorisi ve Altaycada Kılınıp Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2014, s. 27.

⁴⁵ A.g.e., s. 26.

⁴⁶ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 487.

⁴⁷ Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, s. 280-282.

2.6. Eylem

Eylem, “herhangi bir fiilin gerçek hayatta karşılık geldiği hareket, iş, oluş veya hâl”dir.⁴⁸ Bunun yanında her eylem, “başlangıç-akış-bitiş” şeklinde üç aşamadan meydana gelir.⁴⁹ Eylemin bu şekilde üç aşamadan oluşması, fiillerde kılınışın çeşitlenmesini gerektirmiştir. Buna göre, başlangıç aşaması, eylemin ön sınırını vurguladığı, akış aşamasının dönüşümsüz yani sınır vurgulamadığı, bitiş aşamasının dönüşümlü yani son sınırı vurguladığı söylenebilir.

Dilbilim Sözlüğü'nde de eylemin tanımı şöyledir: “Biçimbilimsel olarak kişi, sayı, zaman, kip, görünüş, olumsuzluk ulamları ile çekilen ulama bağlı olan birimlerden biri. Örn. Köküne kip, görünüş ve kişi ekleri eklenmiş olan *gelebilirim* sözcüğünde *gel-* biçimi bir eylemdir. Geleneksel dilbilim yaklaşımlarında, eylemler bir hareketi belirten sözcükler olarak anlambilimsel özellikleriyle tanımlanırlar.”⁵⁰

Eylem ile fiil arasındaki fark, dilbilimsel açıdan dil-söz karşıtlığı gözetilerek ayrımlanabilir. O hâlde eylem, “bir bildirişim topluluğunun her bir üyesinin zihninde nesnel olarak bulunan, toplumsal, ideal imgelerden oluşan bir dizge”⁵¹ olan “dil”de, fiil de bu bildirişim etkinliğinin maddi bileşeni, gerçekleşmesi olan “söz”de konumlanabilir.⁵²

---

⁴⁸ Eyüp Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 25.

⁴⁹ A.g.e., s. 29.

⁵⁰ K. İmer-A. Kocaman-S. Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, s. 126.

⁵¹ Özlem Deniz Yılmaz, *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, TDK Yayınları, Ankara 2009, s. 24.

⁵² A.g.e., s. 25.

3. KILINIŞ KATEGORİSİ VE TÜRK DİLİNDE KILINIŞ KATEGORİSİYLE İLGİLİ YAPILMIŞ ÇALIŞMALAR

Kılınış, fiil tabanında gerçekleşen olayın nitelik ve nicelikçe karakterini belirten, fiilin başlangıç-akış-bitiş çizgisinde hangi sınıra tekabül ettiğini vurgulayan anlambilimsel bir kategoridir.

Agop Dilâçar, “Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız” adlı makalesinde, kılınışı fiilin ana anlamına bağlı bildirdiği bir süreç olarak kabul eder. Bu süreç fiilin, başlama, bitirme, yineleme gibi kılınış özelliklerine sahiptir.⁵³

Dilbilim Sözlüğü’nde, kılınış şöyle tanımlanmıştır: “Eylemin belirttiği oluşun başlama, bitiş, sürekliliği ifade ettiğini gösteren anlamsal ulam.”⁵⁴

Ahmet Karadoğan, kılınışı zaman çizgisinde belli noktalara vurgu yapıp yapmaması bakımından değerlendirmiştir. Ona göre kılınış hususiyetini belirleyen ölçüt, fiilin sözlük anlamından ziyade gerçekleşme tarzıdır.⁵⁵ Fiilin sözlük anlamı, “kılınış”ı da içine alan daha üst bir kategoridir. Dolayısıyla sözlükbilim, kılınışın türünü belirleyen unsurlardan sadece bir tanesidir.⁵⁶

Eyüp Bacanlı, kılınışı eylem tarzı terimiyle eş anlamlı olarak değerlendirir. Ona göre kılınış, eylemlerin süreklilik, başlama, bitiş, kısa sürelilik gibi iç zamansal özellikleri başlangıç, akış ve bitiş şeklindeki evre yapılanmasını gerçekleşme tarzını barındıran bir sözlük kategorisidir.⁵⁷

Özlem Deniz Yılmaz, fiil çekimi kategorilerini ele aldığı makalesinde, kılınış ve görünüş kategorilerinin akraba olduğu tezini benimsediğinden, kılınış kategorisini *görünüşlük ulamı (aspektüel ulam)* altında incelemiş ve bu kavramın içerisinde açıklamıştır: “[*Kılınış*] Eylemlerin akış, cereyan ediş karakterini/tarzını, eylemin niteliklerini yansıtan ya da [*görünüş*],eylemleri gösterme, temsil ve tasvir etme

⁵³ Agop Dilâçar, “Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara [1974] 1973-1974, s. 161.

⁵⁴ K. İmer- A. Kocaman- S. Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, s. 174.

⁵⁵ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 6-7.

⁵⁶ A.g.e, s. 6.

⁵⁷ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 38.

yöntemi/aracı olan akraba anlamlara sahip, farklı derecelerde gramerleşmiş birleşik fiil [yani *kılınış* ve *görünüş*] şekilleri topluluğudur.⁵⁸

Günay Karaağaç, *Türkçenin Dilbilgisi* adlı eserinde kılınış ve görünüş kategorilerini eş değer kabul ederek *sözlüklük görünüş veya kılınış* başlığı altında inceler. G. Karaağaç, dillerde yer alan eylem adlarının, belirli bir eylem tarzlarına sahip olduğunu, dolayısıyla her eylem tarzının ayrı bir görünüşü olduğunu söylemiştir.⁵⁹

Ahmet Benzer, *Türkçede Zaman Görünüş ve Kiplik* adlı eserinde kılınış ve görünüş ilişkisini incelerken, kılınış bir vakanın ona ait bir özelliği olarak tanımlamıştır. Kılınış, bu nedenle nesnel olarak değerlendirilmiştir. A. Benzer, Mlynarczyk'in görünüş ve kılınış arasındaki farkları da vererek konuyu belirginleştirmiştir.⁶⁰

Tablo 1: MLYNARCZYK'in görünüş ve kılınış arasındaki ayrımı

Görünüş	Kılınış
Öznel	Nesnel
Bakış açısı	Durumun özelliği
Dil bilgisine ait	Sözlüğe ait
Zamana ait	Zamana ait değil
Mecburi	Mecburi olmayan
İkili	İkili değil

Mustafa Uğurlu, temelde “görünüş”ü ele aldığı ama “kılınış”a da geniş bir biçimde yer veren makalesinde, her eylemin kendiliğinden bir kılınışa, başka bir deyişle gerçekleşme tarzına sahip olduğunu belirtir. Fiile ekler getirilerek veya istemine uygun kelimeler bağlanarak “kılınış birliği” oluşur.⁶¹

Ahmet Aydemir, *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi* adlı kitabında kılınış şöyle tanımlanır: “Bir kavram olarak kılınış (Alm. Aktionsart), eylemin (oluş, kılış, hareket, durum) zaman ve içerik anlamlarıyla ilgili olan, fiilin dilbilgisel ve anlamsal bir

⁵⁸ Özlem Deniz Yılmaz, “Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine:Fiil Çekimi Ulamları”, *Dil Araştırmaları*, Sayı:11, Güz 2012, s. 111.

⁵⁹ G. Karaağaç, *Türkçenin Dilbilgisi*, s. 651.

⁶⁰ Ahmet Benzer, *Türkçede Zaman Görünüş ve Kiplik*, Kabalcı Yayınları, Ankara 2012, s. 91.

⁶¹ Mustafa Uğurlu, “Türkiye Türkçesinde Bakış (“Aspektotempora”)”, *Türkbilgi*, 2003/5, s. 127.

kategorisidir.⁶² A. Aydemir, tasnifinde Lars Johanson'un *Aspekt im Türkischen* adlı eserinde sistemleştirdiği tasnifini benimser. Buna göre, Türkçede fiiller başlangıç sınırlı fiiller, bitiş sınırlı fiiller ve süreçli fiiller⁶³ olmak üzere üç ana gruba ayrılmaktadır. Başlangıç sınırlı fiiller, eylemin başlangıç sınırını, bitiş sınırlı fiiller, eylemin bitiş sınırını, süreçli fiiller, eylemin başlangıç ve bitiş sınırlarını değil, sadece süreçlerini öne çıkaran kılınış türleridir.⁶⁴

---

⁶² Ahmet Aydemir, *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2010, s. 24.

⁶³ Ahmet Karadoğan *ön sınırı vurgulayan fiiller, son sınırı vurgulayan fiiller, sınır vurgulamayan fiiller*, Eyüp Bacanlı, *başlangıç dönüşümlüler, bitiş dönüşümlüler, dönüşümsüzler* olarak çevirmiştir.

⁶⁴ A.g.e., s. 25.

4. KILINIŞ KATEGORİSİYLE İLGİLİ YAPILMIŞ BAZI TASNİF ÇALIŞMALARI

Kılınış kategorisinin tasnifi esasen ilk defa Aristo tarafından ortaya atılmıştır. Aristo, *Metaphysics* adlı eserinde fiilleri iki grupta incelemiştir. *Kineseis* adı verilen fiillerde, bazı fiillerin bitmişlik bildirdiğini, *energiai* adı verilen fiillerde ise bazılarının bu işlevi görmediğini belirtir.⁶⁵ 20. yüzyıla gelindiğinde kılınış, daha çok görünüşle ilgili çalışmaların kapsamında yer almıştır. Bu nedenle kılınış bu çalışmalarda görünüşün bir alt kategorisi olarak değerlendirilmiştir (Bkz.5.). Bu yüzyılda, Z. Vendler, B. Comrie, H. Verkuyl, C. Smith gibi bilim adamları kılınış kategorisi üzerine tasnif çalışmasında bulunan belli başlı dilcilerdir. Z. Vendler'in tasnif çalışması aşağıda değerlendirilmiştir (Bkz. 4.1.). B. Comrie, *Aspect* adlı çalışmasında kılınışları *telik* (sonlu)-*atelik* (sonsuz) karşıtlığına dayandırmakla birlikte esasen bu ayrımı ilk defa H. Garey "Verbal Aspect in French" adlı makalesinde dile getirmiştir.⁶⁶ B. Comrie, Z. Vendler'in *states* ve *activities* kavramlarını ele alarak bunların kılınış farklılıkları üzerinde durur.

H. Verkuyl ise eylemleri sözlüksel anlamı üzerinden değil, onların cümle içinde kazandığı anlam üzerinden sınıflandırmıştır. Y. Aydemir ve E. Bacanlı bunu, birleşimsel (compositional) ve cümlesel (sentential) olarak değerlendirmişlerdir.⁶⁷⁶⁸ Bu bakımdan, H. Verkuyl'ün sınıflandırmasında görünüş bilgisi atomik parçalarına ayrılincaya dek incelenmiştir. H. Verkuyl'ün tasnifi, görünüşün iki anlamsal atomik özelliği üzerine kurulmuştur. Bunlardan birincisi Y. Aydemir'in *artımlı* olarak çevirdiği *add to* özelliğidir. H. Verkuyl, eylemin *artımlı* özelliğini, eylemin dinamik yönünü, ilerleyişini yansıtmada kullanmak için son derece elverişli olduğunu belirtir. Bu, onun durağan fiillerden ayırt edici bir özelliğidir.⁶⁹⁷⁰ E. Bacanlı, bu bakımdan Z. Vendler'in kendisinin hâl fiilleri olarak çevirdiği *states* fiillerinin [-artımlı],; faaliyet, başarı ve erişim

⁶⁵ Laurel J. Brinton, *The Development of English Aspectual Systems*, Cambridge University Press, İngiltere 1990, s. 25.

⁶⁶ Howard Garey, "Verbal Aspect in French", *Language*, Volume:33, No. 2, 1957, s. 105.

⁶⁷ Yasemin Aydemir, *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe- Sözdizim Etkileşimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2016, s. 34.

⁶⁸ Eyüp Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 45.

⁶⁹ The [+ADDTO]-property of the verb expresses dynamic progress, change, nonstativity or whatever term is available to distinguish it from stative verbs, which have a minusvalue.

⁷⁰ Henk Verkuyl, "Aspectual Composition: Surveying the Ingredients", *Studies in Theoretical Psycholinguistics, Perspectives on Aspect*, (Henk Verkuyl, Henriette de Swart and Angelek von Hout ed.), 1993, s. 203.

yani *activities*, *accomplishments* ve *achievements* fiillerinin [+artımlı] olduğunu savunur.⁷¹ Diğeri ise Y. Aydemir'in [+abm< a'dan belirli bir miktar] şeklinde çevirdiği, eylemin iç ve dış üyesi olan ad öbeğinin anlamsal özelliğini gösteren ilkedir. E. Bacanlı'ya göre bu özellikte Z. Vendler'in tasnifindeki hâller [-artımlı] oldukları yani herhangi bir değişim içermedikleri için [+abm] veya [-abm] uyumludur. Faaliyetler sadece [-abm], başarılar ve erişiler ise [+abm] ile uyumludur. Bu ikinci özellik sadece özne konumundaki ad öbeğini değil tümleç konumundaki ad öbeğini de karşılar.⁷²

C. Smith, görünüşü *situation aspect* ve *viewpoint aspect* olmak üzere iki grupta, *viewpoint aspect*'i de *perfective viewpoints* ve *imperfective viewpoints* şeklinde iki alt başlık altında incelemiştir.⁷³ E. Bacanlı *situation aspect*'i durum görünüşü, *viewpoint aspect*'i bakış görünüşü olarak çevirmiştir.⁷⁴ *Perfective viewpoints* bitmişlik görünüşü, *imperfective viewpoints* bitmemişlik görünüşü olarak çevrilebilir. E. Bacanlı'ya göre durum görünüşü ve bakış görünüşü terimleri belirsizdir. Bu bakış açısı, yazarın görünüş ve kılınış kategorisini eş değer olarak gördüğünden olmalıdır. C. Smith'in tasnifi de Z. Vendler'in bir açıklaması olmakla beraber, kılınış tasnifine en önemli katkısı *semelfactive*'dir.⁷⁵ *Semelfactive*, herhangi bir sonuçtan yoksun tekil olayları barındıran fiillerdir. Bu fiiller, dinamik, sonsuz ve değişmez özellik taşırlar. En tipik örnekleri olarak *knock at the door* (kapıyı çalmak), *hiccup* (hıçkırma), *flap a wing* (kanat çırpma) gösterilebilir.⁷⁶ C. Smith'in *semelfactives* terimini E. Bacanlı *tekkerelikler* olarak çevirmiştir.⁷⁸ L. Johanson'un tasnifinde anlık fiillere karşılık gelmektedir (Bkz. 4.2.3.).

Yukarıdaki tasnifler görüldüğü üzere Z. Vendler'in tasnifinin birer açıklaması ve eklemesi niteliğindedir. Nitekim B. Comrie'nin bu tasnife *telic* (sonlu)- *atelic* (sonsuz) kavramlarını kazandırması, H. Verkuyl'ün tasnifinde *states* (hâller) fiillerinin [+add to] [-artımlı]; *activities* (faaliyetler), *accomplishments* (başarılar) ve *achievements* (erişiler) fiillerinin [+artımlı] fiillere karşılık gelmesi, son olarak C. Smith'in tasnifinde

⁷¹ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 45.

⁷² A.g.e., s. 45.

⁷³ C. Smith, *The Parameter of Aspect*, Springer-Science+Business Media, 1997, s. 124-130.

⁷⁴ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 56.

⁷⁵ C. Smith, *The Parameter of Aspect*, s. 29.

⁷⁶ Semelfactives are single-stage events with no result or outcome. They have the features Dynamic, Atelic, Instantaneous. Typical examples are [knock at the door], [hiccup], [flap a wing]. Semelfactives are the simplest type of event, consisting only in the occurrence.

⁷⁷ C. Smith, *The Parameter Of Aspect*, s. 29.

⁷⁸ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 57.

states, activities, accomplishments, achievements fiillerinin yanısıra *semelfactive* (tek-kerecik) teriminin eklenmesi bunu gösterir.

Türkiye Türkolojisine kılınış kategorisini ilk defa Agop Dilâçar 1974 yılında yazdığı “Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız” adlı makalesiyle tanıtır.⁷⁹ A. Dilâçar, söz konusu makalesinde L. Johanson’dan önce ve onun çalışmasından sonra yapılan çalışmalardan bahseder, Batı dillerindeki kılınış çalışmalarının bir özetini taslak halinde sunar ve bir tasnif denemesinde bulunur. A. Dilâçar, fiileri meydana geliş tarzına göre; “kesiksiz” ve “kesikli”, zaman türüne göre; “süreksiz” ve “sürekli”, etki yönüne göre “oluşlu” ve “kılışlı” şeklinde sınıflandırır.⁸⁰ A. Dilâçar, tasnifinde fiilleri her ne kadar kılınış evrelerine göre ayırıp sınıflandırsa da kelimeler, görünüşlük ve kılınışlık esas alınmak suretiyle anlamlandırılmış, başka bir deyişle kılınış ve görünüş terimleri bir arada değerlendirilerek yorumlanmıştır. E. Bacanlı, tasnifte örnek olarak verilen fiillerin bugünkü kılınış verileriyle sınanabilir olmadığını doğruların ve yanlışların içiçe girdiğini savunur. Ona göre verilen fiiller, sözlükteki anlamlar, farklı bağlamlardaki kombinasyonlar dikkate alındığı için birden fazla kılınış evresi anlama dahil olmuştur : “Örneğin, ‘kesikli’ olarak nitelenen gülümsemek fiili neye göre sürekli veya süreksiz değildir? Doğrusu, bu fiil hem *gülümsemeye geçmeyi* hem de *gülümser hâlde kalmayı* ifade eder. Bu hâliyle o, ‘yola koyulmak’ ve ‘yol almak’ anlamlarını içeren *gitmek* fiili gibidir.”⁸¹

4.1. Vendler’in Tasnifi

Z. Vendler’in “Verbs and Times” adlı makalesindeki kılınış tasnifi, kılınış kategorisinde yapılmış çalışmaların temelini oluşturmaktadır.⁸² Onun kullandığı terimler, B. Comrie, C. Smith, H. Verkuyl ve L. Johanson’un tasniflerinin belirleyicisi olmuştur.

Z. Vendler, İngilizcedeki kılınış ayırımına *Present Simple Tense* ve *Present Continious Tense* arasındaki farkları irdeleyerek başlar ve bu yapıların fiille uyumunun

⁷⁹ A. Dilâçar, “Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *TDAYB*, 1973-74, s. 159-171.

⁸⁰ A.g.m. s. 163.

⁸¹ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 41-42.

⁸² Zeno Vendler, “Verbs and Times”, *The Philosophical Review*, Volume: 66, No.2, 1957.

sorgulandığı sorular sorarak örnek verir.⁸³⁸⁴ Ona göre *Present Simple Tense*'deki *koşuyorum, yazıyorum, çalışıyorum* örnekleriyle *Present Continious Tense*'deki aynı örnekler birbirinden kılınış özellikleri itibariyle farklıdır. Bu fark, *Present Continious Tense*'de *koşuyorum, yazıyorum* vb. örneklerde zaman çizgisinde birbirini takip eden ardışık iki olayı içermesinden oluşur. Örneğin koşmakta olan biri bir yandan sağ ayağını kaldırırken, diğer yandan öbür ayağını yere temas ettirmek suretiyle düşürür. *Bilmek* örneğinde ise belirli bir anda belirli bir süre boyunca bir şey bildiği bir konu için doğru olabilse de, bilmek zaman içinde devam eden bir süreç olduğu için süreklilik arz eder.

Z. Vendler, *Present Simple Tense* ve *Present Continious Tense* arasındaki kılınış ayrımını belirginleştirdikten sonra *Present Continious Tense* yani 'be V-ing' yapısı etrafında fiillerde kılınış özelliklerini 4 başlıkta gruplandırır:

- a. *Activities*: Zaman çizgisinde belirli bir kritik noktaya sahip olmayan bitmemişlik bildiren fiillerdir. *Koşmak, yürümek, yazmak* gibi fiiller bu gruba girer. Bu fiiller, yapıldığı süre boyunca zaman çizgisinde ilerler. E. Bacanlı, bu fiilleri *faaliyetler*⁸⁵, Y. Aydemir de *aktiviteler*⁸⁶ olarak çevirmiştir.
- b. *Accomplishments*: Hedef bildirme özelliği olan fakat belirli bir kritik sınıra sahip fiillerdir.⁸⁷ Z. Vendler, *activities* ile *accomplishments* arasındaki farkı da açıklar. Ona göre *activities* *koşmak* gibi süreklilik ifade eden eylemleri içerir. Fakat *accomplishments* İngilizce *a/ an* artikelleri söz konusu süreklilik ifade eden eylemlerin bir isimle başına gelmek suretiyle hedef bildiriminde bulunur ve eyleme bitmişlik özelliği kazandırır. Söz gelişi, *running a mile* (bir mil koşmak), *drawing a circle* (bir daire çizmek), *reading a novel* (bir roman okumak), *making a chair* (bir sandalye yapmak) gibi fiil öbekleri bu kılınış tipine örnek verilebilir.⁸⁸ E.

⁸³ I start with the well-known difference between verbs that possess continious tenses and verbs that do not. The question, "What are you doing?" might be answered by "I am running (or writing, or working, and so on), " but not by "I am knowing (or loving, recognizing, and so on). On the other hand, the appropriate question and answer, "Do you know ...?" "Yes, I do," have no counterparts like "Do you run?" "Yes, I do."

⁸⁴ Zeno Vendler, "Verbs and Times", *The Philosophical Review*, s. 144.

⁸⁵ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 43.

⁸⁶ Y. Aydemir, *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi*, s. 31.

⁸⁷ Z. Vendler, "Verbs and Times", s. 145-150.

⁸⁸ A.g.m., s. 146-150.

Bacanlı bu kılınış tipine *başarılar*⁸⁹, Y. Aydemir ise *tamamlamalar*⁹⁰ adını vermiştir.

- c. *Achievements*: Bir süreçten yoksun, aynı zamanda gerçekleşen, bitmiş eylemleri bildiren fiillerdir. *Reaching the summit* (zirveye ulaşmak), *winning the race* (yarışı kazanmak), *crossing the border* (sınırı geçmek), *being born* (doğmuş olmak), *losing* (kaybetmek), *recognizing* (tanımak) gibi fiil öbekleri *achievements* kapsamında değerlendirilmelidir. E. Bacanlı *erişiler*⁹¹, Y. Aydemir *olmalar*⁹² terimini kullanmışlardır.
- d. *States*: Herhangi bir süreç veya faaliyetten yoksun olan fiillerdir. Kısa veya uzun süreli olmakla birlikte, mutlaka bir süre dahilinde bulunurlar. *Having* (sahip olmak), *possessing* (malik olmak), *desiring or wanting* (arzu etmek veya istemek), *loving* (sevmek), *hating* (nefret etmek), *ruling or dominating somebody or something* (bir şeye veya birine hükmetmek) gibi fiiller hâl fiilleridir. E. Bacanlı bu tip fiillere *hâller*⁹³, Y. Aydemir ise *durumlar*⁹⁴ adını vermiştir.

4.2. Johanson'un Tasnifi

Türkiye Türkçesinin kılınış hususiyetleri üzerine yapılmış en önemli çalışma hiç kuşkusuz *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems* adlı eseriyle Lars Johanson tarafından yapılmıştır.⁹⁵ Çalışma, kılınış-görünüş arasındaki farkları belirginleştiren monografik bir çalışma olmakla birlikte, kılınış kategorisine de yer verilmiştir. L. Johanson'a göre Türkçe fiillerin kılınışları temelde iki ana başlık üzerinde toplanır: dönüşümlüler (*transformatives*) ve dönüşümsüzler (*nontransformatives*). L. Johanson dönüşümlüleri de bitiş dönüşümlüler (*finitransformatives*) ve başlangıç dönüşümlüler

⁸⁹ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 43.

⁹⁰ Y. Aydemir, *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi*, s. 31.

⁹¹ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 43.

⁹² Y. Aydemir, *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi*, s. 31.

⁹³ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s.42.

⁹⁴ Y. Aydemir, *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara 2006, s. 31.

⁹⁵ Johanson'un bu eseri Nurettin Demir tarafından Türkçeye çevrilmiştir: Lars Johanson, *Türkçede Görünüş*, (çev. Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara 2016

(*initiotransformatives*) olmak üzere ikiye ayırır. O halde L. Johanson'a göre fiillerin kılınış özellikleri üç başlık altında incelenmelidir: *Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller (Başlangıç Dönüşümlü Fiiller) (Initiotransformatives)*, *Sınır Vurgulamayan Fiiller (Dönüşümsüz Fiiller) (Nontransformatives)*, *Son Sınırı Vurgulayan Fiiller (Bitiş Dönüşümlü Fiiller) (Finaltransformatives)*.

4.2.1. *Initiotransformatives*⁹⁶ Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller⁹⁷ Başlangıç Dönüşümlü Fiiller⁹⁸

Ön sınırı vurgulayan fiillerin varlığına ilk kez L. Johanson dikkat çekmiştir. Bu tip fiillerde birbirini dinamik ve durağan olarak tamamlayan iki süreç vardır. Bu süreçlerden birincisi olaya girişi işaretlerken, ikincisi bu olayın devam ettiğini bildirir. L. Johanson ön sınırı vurgulayan fiillerin bu ikili yapısına dair şunları söylemektedir: “*dur-*, *otur-*, ve *yat-* açık başlangıç dönüşümlü sözlük birimlerdir. Bunların her biri iki ayrı okumaya sahip görünmektedir. Başka bir ifade ile bunlar, her seferinde gelişimsel olarak birbiriyle ilişkili iki fiile sahip görünmektedir, bunlarda ilkinin bitiş çizgisi vardır, ikincisi ise bundan ortaya çıkan bitiş çizgisiz eylemi göstermektedir. Başlangıç aşamasının bitmesiyle durum aşaması başlamaktadır.”⁹⁹ L. Johanson, başlangıç dönüşümlü fiilleri, Almanca başlangıç dönüşümü bildiren fiillerle beraber açıklamıştır:

“*anla-* ‘*verstehen*’: BAŞ= ‘*einsehen*’ (“anlamak, anlamaya başlamak, kavramak”), DUR= ‘*Bescheid wissen*’ (“ Bir şeyi iyi bilmek, hâkim olmak”). Anladın mı? = Anlıyor musun?

benze- ‘*ähneln*’ : BAŞ= ‘*ähnlich werden*’ (“benzemeye başlamak”), DUR= ‘*ähnlich sein*’ (“benzer olmak”). Örnekler: “Babana ne kadar benzedin” (YC, Çölde Bir Deve, 12) ; şimdi kuşa benzedin = kuşa benziyorsun

bil- ‘*wissen*’: BAŞ= ‘*erkennen*’ (“tanımak”), DUR= ‘*kennen*’ (“birini veya bir kavramı tanım hale gelmek”). “Bilir misin, bir resim vardır, Mehmet Usta /.../” – “Bildim.” – “Bildin, demek?”

⁹⁶ L. Johanson’un *Aspekt im Türkischen* (Türkçede Görünüş) adlı eserinde ön sınırı vurgulayan ve başlangıç dönüşümü bildiren fiiller için kullandığı kendi orijinal terimidir.

⁹⁷ A. Karadoğan’ın *Türkiye Türkçesinde Kılınış* adlı eserinde teklif ettiği terimdir.

⁹⁸ E. Bacanlı’nın *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller* adlı eserinde teklif ettiği terimdir.

⁹⁹ Lars Johanson, *Türkçede Görünüş*, (çev. Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara 2016, s. 181.

fark et- ‘merken’: BAŞ= ‘gewahr werden’ (“fark etmeye başlamak”), DUR= ‘gewahr sein’ (“ farkında olmak”). Örnekler: “Birçoğunun, saza gittikleri akşam tanıştığı kimseler olduğunu fark etti.”

kork- ‘fürchten’: BAŞ= ‘erschrecken’ (“irkilmek, korkmaya hazır hâle gelmek”), DUR= ‘erschrocken sein, Angst haben’ (“korkmak”), Örnekler: “O, profesörden ve imtihandan korkuyordur.”¹⁰⁰

Ahmet Karadoğan da ön sınırı vurgulayan fiillerin Türkçe kılınış sistemi açısından ilgi çekiciliğine dikkat çeker: “Türkçe fiiller içerisinde kılınış bakımından en ilgi çekici olanlar şüphesiz “ön sınırı vurgulayan fiiller”dir. (+ÖS)¹⁰¹’lerde olayın gerçekleşmiş kabul edilebilmesi için ön sınırın aşılmış olması gerekir. Ön sınırdaki (01)¹⁰²’in gerçekleşmiş olması aynı zamanda sürekteki (02)¹⁰³ nin gerçekleşmeye başlamış olduğunu gösterir.”¹⁰⁴ A. Karadoğan, devamında konuyu aydınlatıcı örnekler vererek devam eder: “Türkçedeki *uyu-* fiilinde (01) “ uyuma durumuna girme/uykuya dalma”yı karşılarken, (02) “uykuda olma durumu”nu karşılar. Benzer şekilde *otur-*, *yat-*, *saklan-* gibi fiillerde de bir duruma girme ve girilen durumu devam ettirme vardır. İki farklı olayın tek fiil ile karşılanabilmesi için ikinci olayın, birinci olayın doğal sonucu olması gerekir. Art arda sıralanan herhangi iki olay birleşerek bir (+ÖS) olarak karşılanamaz. Örnek olarak “/ayağa kalkma/ - /yürüme/” gibi birbirini takip eden olayların tek bir fiil ile karşılanması mümkün değildir.”¹⁰⁵ E. Bacanlı, bu tür fiillerin hem başlangıç niteliğinde dinamik bir eylemi hem de onu izleyen sonuçsal nitelikteki durağan bir eylemi içerdiğini belirtir. Dolayısıyla bu fiiller, birbirine yapışık ve ardışık olan iki eylemin tek kelimeyle ifade edebilme kapasitesine sahip fiillerdir. Bu bakımdan sınır vurgulamayan fiillerin aksine bağdaşık bir nitelik taşır. Böylece Türk dillerinde aynı leksem hem dinamik bir başlangıç dönüşümünü hem de dönüşüm sonrası ortaya çıkan hâli bildirir: “bol-/ol- ‘hâle gelmek+hâlde bulunmak”, yat- ‘(yere) uzanmak+(yerde) yatmak’, otur- ‘(sandalyeye) oturmak+(sandalyede) oturmak’, uyu- ‘uykuya dalmak+uykuda bulunmak’, tur- ‘ayağa kalkmak+ayakta durmak’, saklan- ‘bir

¹⁰⁰ L. Johanson, *Türkçede Görünüş*, (çev. Nurettin Demir), s. 181-183.

¹⁰¹ Ön sınırı vurgulayan fiiller A. Karadoğan’ın çalışmasında olduğu gibi (+ÖS) olarak kısaltılmıştır.

¹⁰² Ön sınırı vurgulayan fiillerde olaya girişi işaretleyen ön sınırdaki birinci olay.

¹⁰³ Ön sınırı vurgulayan fiillerde olayın hâlâ devam etmekte olduğunu bildiren ikinci olay.

¹⁰⁴ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 18-19.

¹⁰⁵ A.g.e, s. 19.

yere saklanmak+bir yerde saklanmak’, Karç. tögeregın al- ‘kuşatmak+kuşatmış hâlde bulunmak.’”¹⁰⁶

L. Johanson, kılınış türlerini ayırmaştırmak için formüller de sunar. Bu formüller, Türkiye Türkçesi açısından ayırmaştırıcı niteliktedir. L. Johanson, ön sınırı vurgulayan fiiller için [Saat 1’de x-di, ve on dakika sonra hâlâ x-iyordu], [x-di, demek ki şimdi x-iyor] ve [x-di ve hâlâ x-iyor] gibi ifadeler yerine bir ön sınırı vurgulayan fiil konulmak suretiyle fiilin ön sınırının vurgulanıp vurgulanmadığını belirttiğini söylemiştir.¹⁰⁷

4.2.2. *Nontransformatives*¹⁰⁸ *Sınır Vurgulamayan Fiiller*¹⁰⁹*Dönüşümsüz Fiiller*¹¹⁰

Sınır vurgulamayan fiiller, herhangi bir sınırdan bağımsız olan zaman çizgisinde süreklilik ifade eden fiillerdir. Bu fiiller L. Johanson’a göre kritik dönüşümden yoksundur. L. Johanson, bunları da kendi içinde dinamik ve durağan olmak üzere ikiye ayırır. Durağan olanları da dinamik olmayanlar olarak da adlandırır.¹¹¹ E. Bacanlı, durağan ve dinamik özellik taşımanın bu fiiller arasında herhangi bir ayırım yaratmayacağını ayrıca herhangi bir kritik bitişe de işaret etmedikleri için kılınış bakımından bağlaşik olduklarını belirtir ve Türkiye Türkçesinden şu örnekleri verir: *sevmek, yaşamak, sahip olmak, içermek, istemek, beklemek, tekabül etmek* vb.¹¹² Dolayısıyla bu tür fiillerde olay, “sürek” üzerinde gerçekleşmeye başlar, gerçekleşmeye devam eder ve tamamlanır. Bu yüzden (-SV)¹¹³ fiiller Türkiye Türkçesindeki -mAyA başla- -mAyA devam et- yapılarıyla uyumlu bir nitelik taşır. Yukarıda da bahsettiğimiz gibi bu fiiller L. Johanson’un tasnifine göre dinamik ve durağan olmak üzere ikiye ayrılmıştı. A. Karadoğan bu fiilleri örneklendirir. *çalış-, ye-, iç-, oyna-* fiillerinde dinamik olan (-SV)’ler *yaşa-, bulun-* fiillerinde durağandır.¹¹⁴

¹⁰⁶ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 50.

¹⁰⁷ Lars Johanson, *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*, Studia Turcica Upsaliensia, 1. Uppsala: Almqvist- Wiksell, s. 218.

¹⁰⁸ L. Johanson’un *sınır vurgulamayan fiiller ve dönüşümsüz fiiller*’e karşılık gelen terimidir.

¹⁰⁹ A. Karadoğan’ın *dönüşümsüz fiiller ve nontransformatives* fiiller için kullandığı terimidir.

¹¹⁰ E. Bacanlı’nın *sınır vurgulamayan fiiller ve nontransformatives* fiiller için kullandığı terimdir.

¹¹¹ L. Johanson, *Türkçede Görünüş*, (çev. Nurettin Demir), s. 165.

¹¹² E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 48.

¹¹³ A. Karadoğan’ın çalışmasında “sınır vurgulamayan fiiller”in kısaltılmışıdır.

¹¹⁴ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 16.

L. Johanson'a göre sınır vurgulamayan fiillerde, [x-di mi? Evet x-di ve hâlâ x-iyor] şeklinde geliştirdiği formülünde x'in yerine bir sınır vurgulamayan fiil konularak söz konusu fiilin sınır vurgulayıp vurgulamadığı anlaşılabilir.¹¹⁵

4.2.3. *Finaltransformatives*¹¹⁶ *Son Sınırı Vurgulayan Fiiller*¹¹⁷ *Bitiş Dönüşümlü Fiiller*¹¹⁸

L. Johanson'un tasnifinde belirli bir kritik sınıra sahip sonlu (telic) fiiller olarak yer alır.¹¹⁹ Sonlu fiiller, fiildeki hareketin sonlanıp tamamlandığı fiillerdir. L. Johanson bu fiilleri anlık olanlar (momentaneous) veya anlık olmayanlar (nonmomentaneous) şeklinde ikiye ayırır. L. Johanson anlık fiillere örnek olarak *düşür-*, *patla-*, *hapşır-*, *başla-*, *atla-*, *bul-*, *keşfet-*, *meydana gel-*, anlık olmayan fiillere ise *gel-*, *uyandır-*, *inşa et-* örneklerini verir.¹²⁰ A. Karadoğan da söz konusu fiiller hakkında şunları söylemektedir: “(+SS)¹²¹’lerdeki olayın gerçekleşmiş sayılabilmesi için kesin olarak tamamlanmış olması gerekir. Bu açıdan olayın gerçekleşmesiyle tamamlanması arasında bir fark yoktur. Olayın gerçekleşmeye başlaması veya devam etmesi söz konusu değildir. Olay aynı noktada gerçekleşir ve tamamlanır. *Al-*, *bul-* *evlen-* gibi fiillerdeki olaylara bu açıdan bakılabilir.”¹²² E. Bacanlı, bu tür fiillerin kritik bir bitiş sınırına sahip olduğunu söyler. Kritik bir bitiş sınırına sahip olduğu için de ön sınırı vurgulayan fiillerde olduğu gibi bağlaşik olduğunu belirtir.¹²³

L. Johanson'un ön sınırı vurgulayan fiiller ve sınır vurgulamayan fiilleri tespit etmek için geliştirdiği kalıplar son sınırı vurgulayan fiiller için geçerli değildir.¹²⁴ (Bkz. 4.2.1. , 4. 2. 2.). A. Karadoğan bu fiilleri belirlemede kullanılacak bir ölçüt olarak [x-iyor, demek ki x-di] formülünü teklif eder.¹²⁵ Ayrıca bu tip fiiller, sonuçsallık bildirdikleri için olay gerçekleşip bittikten sonra anlam bakımından olayın sonuçsal

¹¹⁵ L. Johanson, *Aspekt im Türkischen. Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*, s. 198.

¹¹⁶ L. Johanson'un *son sınırı vurgulayan ve bitiş dönüşümlü* fiiller'e karşılık gelen orijinal terimidir.

¹¹⁷ A. Karadoğan'ın *nontransformatives* adlı kılınış türü için kullandığı terimdir.

¹¹⁸ E. Bacanlı'nın *nontransformatives*'e karşılık olarak kullandığı terimdir.

¹¹⁹ L. Johanson, *Türkçede Görünüş*, (çev. Nurettin Demir), s. 216.

¹²⁰ A.g.e., s. 167.

¹²¹ A. Karadoğan'ın çalışmasında “son sınırı vurgulayan fiiller”in kısaltılmış biçimidir.

¹²² A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 11.

¹²³ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 48.

¹²⁴ Lars Johanson, “Terminality operators and their hierarchical status”, Devriendt, Betty & Goossens, Lois & van der Auwera, Johan (ed.), *Complex structures: A functionalist perspective*. (Functional Grammar Series 17.), Berlin & New York 1996: Mouton de Gruyter. s. 235-236.

¹²⁵ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 15.

durumu devam eder. Bu fiil tabanının sözlük anlamından doğal olarak anlaşılır ve çoğunlukla da sıfat olarak kullanılabilen isim türünden bir kelimeyle ifade edilir. A. Karadoğan kılınış-sonuçsallık ilişkisi bakımından aşağıdaki örnekleri verir:

“*Uyandı ve hâlâ uyanık.*

Öldü ve hâlâ ölü.

Evlendi ve hâlâ evli.

Hastalandı ve hâlâ hasta.

Kayboldu ve hâlâ kayıp.

Kırıldı ve hâlâ kırık.

Söndü ve hâlâ sönik.

Bozuldu ve hâlâ bozuk.

Barıştı ve hâlâ barışık.” Sonuçsal yoruma açık bu örneklerden sonra A. Karadoğan L. Johanson’un kalıp cümlelerine bir yenisini daha ekler: [x-di mi evet x-di ve hâlâ x-(i)k.]¹²⁶

4.3. Aydemir’in Tasnifi

Y. Aydemir, tasnifinde *measure-out* (ölçüm), *agent/actor* (edici/aktör), *motion* (devinim) ve *state* (durum) ölçütlerinden hareketle fiillerde kılınışı dört grupta inceler. Bunlar; devinimler, durumlar, karmaşık görünümler ve görünüşsüzlüktür.¹²⁷ Bununla birlikte görünüşsüzler adı verilen gruba ait hiçbir bilgi bulunmamaktadır.

- a. *Devinimler*: Sözlüksel anlamda sadece devingen özelliği işaretlenen eylemlerdir. Z. Vendler’in tasnifinde *activities*, L. Johanson’un tasnifinde *nontransformatives* terimine karşılık gelmektedir. *Koş-*, *oku-*, *ye-* gibi

¹²⁶ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 14.

¹²⁷ Y. Aydemir, *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi*, s. 124.

süreklilik ifade eden fiiller bu kapsama giren fiiller olarak örnek gösterilebilir.¹²⁸

- b. *Durumlar*: Sözlüksel anlamda durumsal özelliğin işaretlendiği eylemlerdir. Z. Vendler'in tasnifinde *states* terimine karşılık gelir. *Üz- etkile-* gibi edicinin doğrudan doğruya etki yaptığı fiillerle birlikte, *sev-*, *kork-*, *beğen-*, *hoşlan-* gibi ruhsal durumu belirten eylemler ve *bil-* gibi zihinsel durum eylemleri de bu sınıfa girer.¹²⁹
- c. *Karmaşık Görünümlüler*: Sözlüksel anlamlarında hem bir devingenlik hem de durumsallık içeren eylemlerdir. Bu eylemlerde her iki sözlüksel görünüş bilgisi de vardır.¹³⁰ Dolayısıyla, Z. Vendler'in tasnifindeki *states* ve *accomplishments* terimlerine karşılık gelmekle birlikte, Y. Aydemir'in bildirdiğine göre bunlardan daha geniş bir kapsama sahiptir. Yani sadece hedefte bitmişlik bildiren sonlu fiilleri sınıflandırmaz. Bu, devingen ve durumsal anlam içeren fakat hedefte bitişli olmayan fiillerin de sınıflandırma kapsamına alınması anlamına gelmektedir. Y. Aydemir örnekler vererek konuyu daha da belirginleştirir: “Örneğin *ağrı-*, *acı-* ve *kana-* gibi eylemin tek üyesinin hem içsel olarak devindiği hem de bu üyenin bir durumunun söz konusu olduğu olayları betimleyen eylemler de *karmaşık görünümlüler* sınıfında yer alır. Bu sınıfa giren başka bir grup ise *var-*, *yetiş-*, *ulaş-*, *atla-* ve *kon-* gibi devingen dış üyenin konumsal olarak ulaştığı yeni durumu betimleyen eylemlerdir. Ayrıca, *hastalan-*, *büyü-*, *yaşlan-*, gibi içsel devinim sonucu ulaşılan durumsal özellikleri betimleyen eylemler de bu sınıfta sıralanmalıdır. Bu eylemlere *soğu-*, *ısın-* gibi dereceli olmalar ile *eri-* ve *don-* türü durum değişim eylemlerini eklemeliyiz. Burada bahsettiğimiz eylemlerin hepsi ‘geçişsiz’ tek üyeli eylemlerdir. Geleneksel olarak ‘geçişli’ ve iki/üç üyeli eylemler arasında bu sınıfta yer alan eylemler ise *ver- al-*, *at- götür-*, *gönder-*, *yolla-*, türü hedefte-bitişli yorum alan eylemlerdir.”¹³¹ E. Bacanlı, Y. Aydemir'in verdiği bu örnekleri dil-söz ayrımının yapılamamış olmasından dolayı

¹²⁸ Y. Aydemir, *Sözlüksel Görünüş ve Türkçe Eylemlerin Anlambilimsel Sınıflandırması: Sözlükçe-Sözdizim Etkileşimi*, s. 124, 170-171.

¹²⁹ A.g.e., s. 173.

¹³⁰ A.g.e., s. 190.

¹³¹ A.g.e., s. 190.

anlamın fiile dayandırıldığını öne sürerek bir yanlışlığa yol açtığını belirtir. Nitekim *hastalan-*, *büyü-*, *yaşlan-* gibi ön sınırı vurgulayan fiillerin karmaşık görünümlü olarak nitelendirilmesi sınıflandırmada dil-söz ayrımının yapılamadığını gösterir.¹³² E. Bacanlı meseleyi şöyle açıklamaktadır: “Bu fiiller ontolojik olarak bir bitiş ve dönüşüm noktasına işaret etmektedir ama dönüşüm noktası, elbette, fiil lekseminde belirtilmemekte ve gerçek hayatın uzun eksenine yerleşmektedir. Bir konuşur, *Hava soğudu ve hâlâ soğuyor/daima soğuyor, yarın da soğuyacak, ertesi gün de, bir ay/yıl/asır boyunca soğuyacak* veya *Buz Devri’nden beri Dünyamız ısındı ve hâlâ da ısınıyor* diyebilir. Fakat eninde sonunda bu süreç bitecek ve fiilin içkin olarak ima ettiği o kritik dönüşüm gerçekleşecektir...Dolayısıyla dil ve söz ayrımı yapılamadığı için söz’le ilgili durumsal görünüş özelliklerini fiilin kılınına isnat etmek yanlıştır.”¹³³ E. Bacanlı, ayrıca Y. Aydemir’in karmaşık görünümlü olarak nitelendirdiği *ağrı-* ve *acı-* fiillerinin ön sınırı vurguladığını belirtir. *Bul-*, *kazan-*, *al-*, *at-*, *ver-*, *gönder-* fiillerinin kritik bir dönüşüme işaret ettiğini belirterek bunların Y. Aydemir’in öne sürdüğü gibi doğal olarak dönüşüm sonrasında sonuçsal bir halin ortaya çıkacağını fakat leksemin kendisinin dönüşüm bildirdiğini, dönüşüm sonrası sonuç ve hâl’in söz’de yani gerçek hayatta ortaya çıktığını vurgulamıştır.¹³⁴

4.4. Bacanlı’nın Tasnifi

E. Bacanlı, kılımlı kategorisini Altaycadaki art fiiller açısından incelediği kitabında kendinden önce yapılan tasnifleri sıralayıp yeni bir tasnif önerisinde bulunur. Tasnif, Z. Vendler, L. Johanson ve C. Smith’in tasnifleri birleştirilerek fiiller ve fiil leksemi olan eylem öbeklerini esas alınarak oluşturulmuştur. Eylem öbekleri dönüşümlü (+d), dönüşümsüz (-d), başlangıç dönüşümlü (+başd) veya bitiş dönüşümlü (+bitd) olmak üzere nitelenmiştir. Bunun yanında E. Bacanlı’nın başlangıç dönüşümlüler adını verdiği ön sınırı vurgulayan fiillerin türlerini vurgulamak üzere inhoatif, ingresif ve inseptif terimleri kullanılmıştır. Bitiş dönüşümlüler için Z. Vendler’in terminolojisinden başarı ve erişim terimleri kullanılırken dönüşümsüz fiiller hâl veya faaliyet şeklinde ayrı

¹³² E. Bacanlı, *Kılımlı Kategorisi ve Altaycada Kılımlı Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 61.

¹³³ A.g.e., s. 62.

¹³⁴ A.g.e., s. 62.

ayrı ele alınmıştır. C. Smith'in önerdiği tek-kerelikler dönüşümsüz fiiller olarak nitelenmiştir. Böylece fiiller temelde dönüşümlü ve dönüşümsüz olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Yani fiiller Johanson temelli bir tasnifle ele alınmıştır. Fakat tasnif, ayrıntıya inildiğinde hâl, faaliyet, tek-kerelik, bitiş dönüşümlüler ve başlangıç dönüşümlüler olmak üzere beşli bir yapı üzerine kurulmuştur.¹³⁵

Çalışmamız da tasnif bakımından L. Johanson'a dayanırken, terminolojik bakımdan Ahmet Karadoğan'ın *Türkiye Türkçesinde Kılınış* adlı eserinde teklif ettiği terimlere dayanmaktadır. Bu seçimde, hem L. Johanson'un "kritik sınır" vurgusuna dayanması, hem de A. Karadoğan'ın bu vurguya dayanarak yaptığı adlandırmalar belirleyici olmuştur.

Türk dilinde kılınış kategorisiyle ilgili yapılmış çalışmalar 1970'li yıllarda Agop Dilâçar'ın "Türk Fiilinde Kılınış'la Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız" adlı makalesiyle başlar. Bu tarihten önce yazılmış Türkçe gramerlerde kılınış kategorisine ait bir başlık bulunmamaktadır. Özellikle Eski Türkçe açısından bakıldığında kılınış kategorisiyle ilgili yapılan çalışmalar çok azdır. Türkiye Türkçesinde kılınış kategorisi daha çok Türkiye Türkçesi açısından ele alınmıştır. Aşağıda listelenen çalışmaların çoğu da Türkiye Türkçesi açısından ele alınarak incelenen çalışmalardır:

Agop Dilâçar, "Türk Fiilinde „Kılınış“la „Görünüş“ ve Dilbilgisi Kitaplarımız", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara 1974.

A.Dilâçar, bu makalesiyle kılınış kategorisini Türkiye Türkçesine tanıtmıştır. Kılınışla görünüş arasındaki farklar örnekler verilerek incelenmiştir. Kılınış, bu çalışmada fiilin ana anlamına bağlı bir süreç olarak değerlendirilir. Başlama, bitirme, yineleme gibi kılınış türlerinden bahsedilir.

Mustafa Uğurlu, "Türkiye Türkçesinde Bakış ("Aspectotempora")", *Türkbilig*, Sayı: 5 Ankara 2003, 124-133 ss.

M. Uğurlu, temelde görünüş kategorisini incelediği bu makalesinde kılınış kategorisini, Lars Johanson'un *Aspekt im Türkischen* (Türkçede Görünüş) adlı eserini esas alarak incelemiştir. Görünüş ve kılınış kategorilerinin arasındaki farklar ortaya konulmuş, L. Johanson'un tasnifi açıklanmıştır.

¹³⁵ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 64.

Yeşim Aksan, “Kılınış Ulamına Yaklaşımlar ve Türkçede Kılınış” , *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, Multilingual Yayınları, İstanbul 2003, 68-81 ss.

Bu çalışmada, görünüş tasnifleri içinde kılınış kategorisinin yeri saptanmaya çalışılmıştır. Bununla beraber L. Johanson’un tasnifine eklemeler önerilmiş, yeni bir kılınış tasnifi sunulmuştur. *Eri-*, *don-*, *sol-*, *art-*; *azal-*, *kuru-*, *karar-* gibi durum değişikliği gösteren eylemlerin, hem anlaksal dönüşümlü hem de dinamik dönüşümsüz grupların özelliğini gösterdiğini ve bu eylemler göz önünde bulundurularak yeniden bir tasnifin gerekliliği üzerinde durulur.

Mustafa Aksan & Yeşim Aksan, “Adebanlı Eylemler ve Kılınış Özellikleri” , *TÖMER Dil Dergisi*, Sayı: 132, Ankara 2007, 7-27 ss.

Bu çalışmada, Türkçede ad tabanlarından +*IA-* eki ile türetilmiş eylemlerin kılınış hususiyetleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın birinci bölümünde, anlambilimsel bakımdan adlardan türetilen eylemlerin en kapsamlı ve ayrıntılı sınıflamasını sunan Clark ve Clark (1979) temelinde, türetim sürecinin genel özellikleri tartışılmıştır. Türkçe örnekler üzerinden daha ayrıntılı bir çözümleme içeren ikinci bölümde ise, farklı anlam özellikleri gösteren bu eylem sınıflarının kılınış hususiyetleri incelenmiştir.

Eyüp Bacanlı, “Aspekt, Kılınış ve Taksis Çerçevesinde Tavas Ağzlarındaki Şimdiki Zaman İşaretleyicilerinin Değerlendirilmesi” , *Erdem Atatürk Kültür Merkezi*, Sayı:48, 1-19 ss.

Bu makalede, Güney Batı Anadolu ağzlarından olan Tavas ağzının şimdiki zaman varyantları aspekt, kılınış ve taksis bakımından tasniflenmiştir. Bu bağlamda kılınış işaretleyicileri olarak Tavas ağzında *-(X)B Duru*, *-(X)B Yörü*, *-(X)B gâli:/-(X)B Gâleri*, *-(X)B gidä:/-(X)B gidäri*, *-(X)B varı* ekleşik şekilleri kılınış fonksiyonları itibariyle fiiler üzerinde bıraktığı etkiyle ele alınmıştır.

Adnan R. Karabeyoğlu, “-(*I*)r, -(*U*)r- Ekleri ve Fiillerde Kılınış ve Tarz Değişiklikleri Üzerine”, *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 25, İstanbul 2008, 105-120 ss.

Çalışmada, *-(I)r*, *-(U)r-* ettirgenlik eklerinin fiillerin kılınışına etki ettiği hususiyetleri, *eğir-*, *kayır-*, *kısır-*, *savur-* örnekleri bağlamında incelenmiştir.

Pınar İbe Akcan, “Türkçede Duygu Durumu Eylemlerinin Kılınış Özellikleri” , *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, Sayı: 140, Ankara 2008, 19-31 ss.

P. İ. Akcan, bu çalışmada duygu durumu eylemlerine yönelik kılınış kategorisini temel alan tasnifleri incelemiştir. Makale, iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Grimshaw’un Öncelik Kuramı, Tenny’nin Görünüş Arayüz Denencesi ve Filip’in tasnifleri Türkiye Türkçesinden örtüşen örnekler verilerek açıklanmıştır. İkinci bölümde, Türkçe ve İngilizce karşılaştırmalı örnekler verilerek, Türkçe şimdiki zaman ekinin duygu durumu eylemlerinin kılınışını tespit etmede bir ölçüt olmadığı görüşü savunulmuştur. Anlam ya da kılınış sınıfları gözetmeksizin Türkçe eylemlerin pek çoğunun sürerlik görünüşü ile birlikte kullanılabilirdiği ve bir eylemin sürerlik görünüşü ile bir arada bulunup bulunamama durumunun, eylemin birden fazla anlamıyla ilişkilendirilebileceği belirtilmiştir. Türkçe ve İngilizce duygu durumu eylemleri içeren cümlelerle örneklendirilerek Türkçede –Ar ve –Iyor biçimbirimlerinin duygu durumu eylemleri ile etkileşimleri incelenmiştir. Bununla birlikte, geleneksel durum türlerinin, duygu durumu eylemlerinin kılınış özelliklerini de kapsayacak biçimde yeni bir tasnif çalışmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Ahmet Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, Divan Kitap, Ankara 2009.

A.Karadoğan bu eserinde kılınış kategorisini Türkiye Türkçesi açısından incelemiştir. Eser, *Giriş*, *Türkçe Fiillerde Kılınış*, *Kılınış Değişikliği* ve *Bitimsiz Fiillerde Kılınış* olmak üzere dört ana başlık altında toplanır. Giriş bölümünde kategoriye dair terminolojik hazırlık yapılarak olay, zaman, sınır vb. kavramlar açıklanır. İkinci bölümde Johanson’un *initiotransformatives*, *nontransformatives*, *finaltransformatives* şeklinde tasnif ettiği kılınış türleri sırasıyla *ön sınırı vurgulayan fiiller*, *sınır vurgulamayan fiiller*, *son sınırı vurgulayan fiiller* olarak çevrilmiştir. Üçüncü bölümde, sınırlama, tekrarlama, vurgulama gibi kılınış değişikliğine etki eden unsurlar incelenir. Ayrıca bu değişiklik tiplerinin etkinlik derecesine, kılınış-tamlayıcı ilişkisine, kılınış-istem ilişkisine, kılınış-anlam ilişkisine ve kılınış-çatı ilişkisine de yer verilir. Üçüncü bölümde Bitimsiz Fiillerde Kılınış, sıfat-fiil ve zarf-fiil ekli parçalarda incelenir.

Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2009.

Z. Korkmaz, bu eserinde kategoriye *Kılınış Biçimleri Bakımından Fiiller* başlığı altında değerlendirmiştir. Z. Korkmaz, A. Kononov, A. Dilâçar ve L. Johanson'un tasniflerine yer vererek kılınış türlerini örnekleriyle açıklamıştır.

Özlem Deniz Yılmaz, "Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Fiil Çekimi Ulamları", *Dil Araştırmaları*, Sayı:11, Güz 2012, 105-129 ss.

Ö.D.Yılmaz, kategoriye *görünürlük (aspektüel) ulamı* başlığı altında inceleyerek kılınış ve görünüş kategorilerini akraba olarak değerlendirir.

Faruk Gökçe, *Gramereleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara 2013.

F. Gökçe, Türkçe Fiil Birleşmeleri'ni bu çalışmasında gramereleşme çerçevesinde ele almıştır. Yardımcı fiilleri, kılınış ve görünüş türlerine ayırarak iki grupta incelemiştir. Birinci grupta, ana fiildeki eylemi tasvir eden kılınış türlerini işaretleyen yardımcı fiiller yer almaktadır: *bar-*, *bê:r-*, *kâl-*, *kê:t-*, *ka:l-*, *kod-*, *ya:z-*. İkinci grupta ise kılınış türlerini işaretleme işlevlerinden çok görünüş zamanlı kategoriler olarak işlev gören yardımcı fiiller bulunmaktadır: *tur-*, *yat-*, *ol(t)ur-*, *yo:rı-*.

Sema Aslan Demir, "Türkmencede Kılınış İşlemcisi Olarak Art-Fiiller" , *Türkbilig*, 2013/26, 67-90 ss.

Bu çalışmada, Türkmencedeki asıl fiil+zarf fiil+yardımcı fiil şeklindeki tasvirî fiillerin, fiillerin kılınışı üzerine etkisi incelenmiştir. Giriş ve birinci bölümde kılınış kategorisi hakkında açıklamalarda bulunulmuş, ikinci bölümde kılınış işlemcileri olarak dönüşümlüleştiricilerde, *-p ugra-*, *-p goy-* *-p goyber-*, *-p bol-*, *-p gutar-*, *-p çyk-*, dönüşümsüzleştiricilerde, *-p bar-*, *-p yör-*, *-p dur-*, *-p otur-*, *-p yat-*, tasvirî fiilleri incelenmiştir.

Eyüp Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, TDK Yayınları, Ankara 2014.

E. Bacanlı, kılınış kategorisini bu kitabında Altayca örneğinde art-fiiller bakımından incelemiştir. Çalışma, *Kılınış Kategorisi, Altayca Örneğinde Art-Fiillerin Dil Bilgisel ve Sözlüksel Özellikleri ve Kılınış Belirleyicisi Olarak Altaycadaki Art Fiiller* olmak üzere üç ana başlık altında toplanır. Birinci bölümde, terminolojik ve kuramsal hazırlıklar yapılarak fiil, eylem, fiil öbeği, süreç vb. gibi kavramlar açıklanır. Bunun yanında, Z. Vendler, H. Verkuyl, B. Comrie, L. Johanson, C. Smith ve Y. Aydemir'in yapmış olduğu tasnifler incelenip yeni bir tasnif önerisi sunulmuştur. Hâl ekleri, zarflar, olumsuzluk, ettirgenlik ve görünüş işlemcileri gibi kılınışa etki eden gramatikal unsurlar ve kılınış işaretlenmesinde Rusçanın Altaycaya olan etkisi *Kılınış İşaretlenmesinde İki Dilliliğin Etkileri* başlığı altında incelenir. İkinci bölümde, Altaycadaki art-fiillerin dilbilgisel ve sözlüksel değerleri üzerinde durulur. Üçüncü bölümde, Altaycada kılınış belirleyicisi olarak rol oynayan art-fiiller sistematik bir şekilde incelemeye tabi tutulur.

Ahmet Karadoğan & Erkan Hirik, "Türkçe Fiillerde Kılınış Türlerinin Dil Öğretimindeki Yeri Üzerine" , *International Journal of Languages Education and Teaching*, ISSN: 2198-4999, Mannheim- Almanya, 48-59 ss.

Makale, kılınış kategorisinin yabancılara Türkçe öğretiminde kılınış- eş değerlilik ilişkisi açısından ders kitaplarına girmesi gerekliliği yönünde yapılmış değerlendirmelerden oluşmaktadır. Bununla beraber kategorinin teorik hususları kapsamında Türkiye Türkolojisince yapılmış çalışmalar sıralanmış, L. Johanson'un geliştirdiği *ön sınırı vurgulayan fiiller, sınır vurgulamayan fiiller, son sınırı vurgulayan fiiller* şeklindeki tasnifi açıklanmıştır.

Lars Johanson, *Türkçede Görünüş* (çev. Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara 2016.

L. Johanson'un *Aspekt im Türkischen* kitabının Nurettin Demir tarafından Türkçeye çevrilmiş neşridir.

Kılınış kategorisiyle ilgili yapılmış tez çalışmaları da bulunmakla beraber bunların sayısı azdır. Çalışmaların çoğu yüksek lisans düzeyinde olup Türkiye Türkçesi açısından incelenmiştir:

Cüneyt Akkuş, *Sevinç Çokum'un Romanlarındaki Fiillerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.

C. Akkuş, bu çalışmasında A. Dilâçar'ın söz konusu makalesinde kılınış kategorisi için geliştirdiği tasnifini benimsemiştir. C. Akkuş, fiilleri meydana geliş tarzına göre, kesiksiz ve kesikli, kesikli eylemleri yinelemeli ve üst üsteli, zaman türüne göre, sürekli ve süreksiz, süreksiz eylemleri başlamalı ve bitirmeli, etki yönüne göre, oluşlu ve kılışlı olmak üzere temelde üç ana başlık altında incelemiştir.

M. Ali Kurutaş, *Sürgün'de Birleşik Eylemler (Yapıları ve Zaman Kılınışları)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1997.

Bu çalışmada dört tip birleşik eylem esasında bir tasnif çalışması yapılmıştır. Temel eylemlerle tasvirî eylemlerden oluşan birleşik eylemler "birinci tip birleşik eylemler" başlığı altında incelenmiştir. Ari soylu sözcüklerle yardımcı eylemlerden oluşan birleşik eylemler "ikinci tip birleşik eylemler" başlığı altında incelenmiştir. Sıfat fiillerle *ol-* yardımcı eyleminden oluşan birleşik eylemler "üçüncü tip birleşik eylemler" başlığı altında incelenmiştir. Ad soylu sözcüklerle modal yardımcı fiillerden eylemler, "dördüncü tip birleşik eylemler" başlığı altında incelenmiştir. Bu birleşik eylemlerin her biri kendi içinde zaman kılınışı bakımından da incelenmiştir. Birleşik eylemlerin bildirdiği kılınışlar başlama bitirme, süreklilik olmak üzere üç başlıkta toplanmıştır.

M. Mümtaz Kaya, *İnce Memed 1 ve 2 Romanlarındaki Eylemlerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1995.

Araştırmacı, kılınışları A. Dilâçar'ın sistemleştirdiği tasnif esasında incelemiştir. Buna göre eylemler, *Basit Eylemlerde Kılınış ve Birleşik Eylemlerde Kılınış* olmak üzere iki ana başlık altında ele alınmıştır. Birinci bölüm, altı alt başlıktan oluşmaktadır: *Kesiksiz-Sürekli-Oluşlu Eylemler, Kesiksiz-Sürekli-Kılışlı Eylemler,*

Kesiksiz-Süreksiz-Oluşlu Eylemler, Kesiksiz-Sürekli-Kılışlı Eylemler, Kesikli-Oluşlu Eylemler, Kesikli-Kılışlı Eylemler. Kesiksiz-Süreksiz-Oluşlu Eylemler, Kesiksiz-Sürekli-Kılışlı Eylemler başlamalı ve bitirmeli, *Kesikli-Oluşlu Eylemler, Kesikli-Kılışlı Eylemler* de yinelemeli ve üst üsteli olmak üzere ikiye ayrılmıştır. İkinci bölüm de beş alt başlığı içermektedir: *Kesiksiz-Sürekli-Oluşlu Eylemler, Kesiksiz-Sürekli-Kılışlı Eylemler, Kesiksiz-Süreksiz-Oluşlu Eylemler, Kesiksiz-Sürekli-Kılışlı Eylemler, Kesikli-Kılışlı Eylemler*. Bunlardan *Kesikli-Kılışlı Eylemler* yinelemeli ve üst üsteli olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Neslihan Özmen, *Aspectotemporal System in Turkish: Actional Content and Recategorization of Turkish Verbs* (Türkçe Eylemlerde Kılınış Ulamı ve Kılınış Ulamındaki Kaymalar), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2001.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm, görünüş, zaman ve kılınış kavramlarının tarihsel süreç içerisindeki durumunu özetlemektedir. İkinci bölümde, eylemlerin kılınış değişikliğine etki eden ad öbekleri, yer ve zaman belirteçleri, kılınış gösteren yardımcı eylemlerle kurulan yapılar, emir kipi vb. gramatikal öğeler gösterilmektedir.

Raziye Ersan, *Altun Yaruk Bağlamında Eski Uygurca'da Fiil Birleşmeleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde fiil birleşmelerinin tarihsel sürecinden ve üzerinde yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Metodolojik sınıflandırma bölümünde, çalışmada Faruk Gökçe'nin *Grammerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri* adlı eserinde geliştirdiği tasnif modelinin ele alındığı vurgulanmıştır. İkinci bölümde *Altun Yaruk*'ta tespit edilen kılınış ve görünüş gösteren fiil birleşmeleri incelenmiştir. Bu bağlamda, *-b+bar*, *-a+bar*, *-a+bär-*, *-b+käl-*, *-a+käl-*, *-b+käl-*, *-a+käl-*, *-b+ko:d-*, *-a+kod-*, *-a+tut-* ve *-a+ıd-* gibi kılınış gösteren fiil birleşmeleri örneklenerek incelenmiştir.

5. GÖRÜNÜŞ KATEGORİSİ

Kılınış ile görünüş kategorileri, 20. yüzyılın başlarına kadar aralarında kesin bir fark gözetilmeksizin çoğu dillerde eş anlamlı olarak kabul edilirdi. İngilizler, Amerikalılar ve Fransızlar, *aspect*, İtalyanlar, *aspetto*, İspanyollar, *aspecto*, Almanlar *Aktionsart*, Ruslar da *vid* (= görünüş) terimine geniş bir anlam alanı ayırmışlardı.¹³⁶ Bu terimler görünüşten daha ziyade kılınış terimlerini karşılamıştır. Örneğin J. Gonda görünüşü “fiil eyleminin nasıl ilerlediğinin yolu veya tarzı” olarak açıklarken, kılınış kategorisini izah etmektedir.¹³⁷ E. Bacanlı’nın bildirdiğine göre Şahmatov, Peşkovskiy, ve Şelyakin gibi Slav bilginler de benzer tanımlarda bulunmuşlardır: “*vid*, fiil temelinde gösterilen sürecin zaman üzerinde nasıl meydana geldiğinin veya zamana nasıl yerleştiğinin yolunu iletir.”¹³⁸ Bu itibarla iki kategori arasındaki farkların ortaya konulması gereklidir. A. Dilâçar, kılınış ve görünüş arasındaki farkları nesnel-öznel ayrımına dayandırır. Ona göre kılınış “belli bir sürecin akışında bulunan doğal bir özelliktir, yani sürecin iç sınır, başlama, bitirme, süre ve kezzeme gibi fiil mastarının da bildirdiği niteliklerle olan ilgisi”yken, görünüş ise “fiil çekiminde konuşanın çekim kalıplarının kabul edilen anlamlandırma sınırlarının dışına çekerek kullanışı, bu çekime fiil mastarında da bulunmayan özel bir renk vermesidir.”¹³⁹ E. Bacanlı da kılınışla görünüş ayrımını A. Dilâçar’da olduğu gibi nesnel-öznel karşıtlığına dayandırmıştır. Buna göre görünüş, “konuşanın seçtiği özel perspektiften dolayı sübjektif ve değişken karakterli”yken, kılınış, “olayın tabiatı ve içkin anlamlarıyla ilgili olduğu için objektif ve sabit”tir. Görünüş “bir dilbilgisel kategori”, kılınış ise “fiil leksemelerinin ve eylem öbeklerinin içsel olarak taşıdıkları eylem tarzı özelliklerini içeren ve bunların tasnif edilmesini öngören sözlüksel bir kategori”dir. Görünüş, “olaya zaman hattı üzerinde nasıl bakıldığıyla ilgiliyken”, kılınış “eylemin yapılış tarzı, akışı, gerçekleşme şekli ve evre yapısıyla ilgili”dir. Görünüş, “söz dizimi veya çekimle belirtilirken kılınış, fiilin sözlük anlamı, ona eklenen özel parçacıklar, yardımcı fiiller veya yapım ekleriyle belirtilir.” Görünüş, fiilin çekim morfolojisiyle bildirilirken”, kılınış, “fiilin sözlük anlamları ve türetme morfolojisiyle ilgilidir.”¹⁴⁰

¹³⁶ A. Dilâçar, *Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız*, s. 159.

¹³⁷ J. Gonda, “The aspectual function of the Rgevedic present and aorist”, *Disputationes Rheno--Trajectinae* 1962, The Hague: Mouton de Gruyter, s. 12-13.

¹³⁸ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 29.

¹³⁹ A. Dilâçar, *Türk Fiilinde Kılınışla Görünüş ve Dilbilgisi Kitaplarımız*, s. 161-162.

¹⁴⁰ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 30.

L. Johanson, görünüşü kılınışta olduğu gibi olayları sınırlılık (terminallik) kavramı çerçevesinde tanımlayarak tasnifini buna göre şekillendirir.¹⁴¹ Ona göre eylemin ve başlangıç ve bitiş olmak üzere iki sınırı vardır. Bu görüşe göre, L. Johanson şöyle bir tasnif yapmıştır:

- a. İntraterminallik: Olay, başlangıç ve bitiş noktaları arasında gerçekleşmektedir. Başka bir deyişle olay başlamış, fakat henüz gerçekleşmesi mümkün değildir. Bu bakımdan şimdiki zamanla eşdeğer bir durumdadır.
- b. Postterminallik: Bu sınırdaki sınırlardan birinin aşıldığı görülür. Dolayısıyla geçmiş zamanla ilişkilendirilebilir bir görünüş türüdür.
- c. Adterminallik: Bu sınırdaki sınırlardan birinin tamamlanma noktasına ulaşıldığı gözlemlenir. Slav diline özgü bir görünüş türü olup, olayın totallliğini bildirdiğinden bitmiş görünümlere yakındır.¹⁴²

E. Bacanlı, kılınış kategorisinin görünüş bilimi (aspektoloji) çalışmalarında işlendiğini, kılınışın görünüşün bir alt kavramı olduğunu dile getirir. Bu bakımdan görünüş ve kılınış karşılayan bir üst terim olarak Rus bilim adamları *görünüşsellik* (Rus. aspektual'nost'-İng. aspectuality) ve onun sıfatı olarak da *görünüşsel* (Rus. aspektual'-İng. aspectual) terimlerini kullanmışlardır.¹⁴³

Özlem Deniz Yılmaz, “Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Fiil Çekimi Ulamları” adlı makalesinde görünüşü, *Görünüşlülük (Aspektüel) Ulamı* başlığı altında incelemiştir. Ona göre kılınış, görünüşün bir alt kavramıdır. Başka bir deyişle Ö. D. Yılmaz, görünüş ve kılınışın akraba olduğu tezini benimser. Dolayısıyla Ö. D. Yılmaz görünüş ve kılınış birleştirmek suretiyle *görünüşlülük ulamı* şeklinde şöyle tanımlamıştır: “Eylemlerin, akış, cereyan ediş karakterini/tarzını, eylemin niteliklerini yansıtan ya da eylemleri gösterme, temsil ve tasvir etme yöntemi/aracı olan akraba anlamlara sahip, farklı derecelerde gramerleşmiş birleşik fiil [yani kılınış ve görünüş] şekilleri topluluğudur.”¹⁴⁴

¹⁴¹ L. Johanson, *Türkçede Görünüş*, (çev. Nurettin Demir), s. 85-108.

¹⁴² E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 30.

¹⁴³ A.g.e., s. 31.

¹⁴⁴ Ö. D. Yılmaz, “Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Fiil Çekimi Ulamları”, s. 111.

Zeynep Korkmaz *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)* adlı kitabında görünüşü *Fiilde Anlam,Zaman ve İşlev Kaymaları* bölümünde inceler. Z. Korkmaz da kılınış ve görünüş ayrımını nesnellik ve öznellik karşıtlığı çerçevesinde ele alır. Ona göre kılınış, “yalnız fiil kök ve gövdeleri ile ilgili olduğu halde”, görünüş, “kip ve şahıs ekleri alarak çekime girmiş bulunan bir yargı bildiren bitmiş fiiller için söz konusudur.” Başka bir deyişle konuşurun fiilin taşıdığı kavramda öznel bir başkalaşım yapmasıdır. Dolayısıyla görünüş nesnel değil öznedir. Fiilin çekimli şekillerinde görülen bir iç anlamdır. Yani şekilden beklenen anlamdan başka daha değişik bir anlamın ortaya çıkmasıdır.¹⁴⁵ Zaman kayması, fiilin kendi zamanı dışında farklı bir zaman bildirimiyile kullanılmasıdır. Z. Korkmaz, zaman kaymalarını öznellik içerdiğinden, görünüş kategorisiyle ilişki kurduğundan zaman kaymalarının görünüş işaretleyicisi olduklarını belirtir ve şöyle bir örnek verir: “Nitekim kapı çalınmasına cevap veren bir ev sahibinin –*geldim, geldim!* diye karşılık vermesi, her ne kadar geçmiş zaman kalıbı taşıyor ise de, aslında burada konuşanın maksadına uygun olarak kastetmiş olduğu zaman, şimdiki zamandır.” Z. Korkmaz, olumsuzluk bildiriminde bulunan bazı örneklerle de dikkat çekerek bunların da görünüş işaretleyicisi olarak değerlendirir ve örnekler: “*Gidip çarşıdan meyva alacağım; getirip yıkayacağım; siz de yiyeceksiniz; yağma mı var ?*” Bu parçadaki *alacağım, yıkayacağım, önünüze koyacağım* ve *yiyeceksiniz* fiilleri aslında ne gelecek zaman yansıtmaktadır, ne de olumlu bir anlamı. Aksine konuşanın bu işleri yapmayacağı görünümünde olan bir olumsuzluğu sergilemektedir.¹⁴⁶ Z. Korkmaz’a göre görünüşün başka bir boyutu da işlev değişikliğidir. Bunlar da görünüş kapsamında değerlendirilmiştir. Bunlar –*sa/-se* ve –*dığında/diğinde* anlamı veren esas fiilin zarfı görevindedir: “*Kitabı okudun okudun, okumadın alıp gidiyorum*” cümlesinde *okudun* ve *okumadın* fiilleri geçmiş zaman göstermemekte; “okursan, okuyacaksan; okumazsan, okumayacaksan” anlamlarında ve esas fiilin zarfı görevindedir. *Hava açtı mı seninle uzun bir yürüyüşe çıkarız* cümlesindeki *açtı mı* fiilinde ne geçmiş zaman ne soru anlamı vardır. Burada, görünüş bakımından zarf fiil görevi yüklenmiş bir “hava açınca, hava açtığında” anlamı veren bir işlev söz konusudur.”¹⁴⁷

Tahsin Banguoğlu *Türkçenin Grameri* adlı eserinde görünüşü *Fiilin Çatısı* başlığı altında inceler. Ona göre görünüş, fiil tabanının fiil çekiminden önce aldığı çatı ekleridir. Dolayısıyla görünüş, çatı ekleriyle sağlanır. T. Banguoğlu, çatı eklerinin

¹⁴⁵ Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, s. 576.

¹⁴⁶ A.g.e., s. 578-579.

¹⁴⁷ A.g.e., s. 579.

üstlendiği fonksiyonlarına göre görünüşü *Yalın Görünüş*, *Olumsuz Görünüş*, *Edilen Görünüşü*, *Dönüştürülen Görünüş*, *Karşılıklı Görünüş* ve *Ettiren Görünüşü* şeklinde altı başlık altında incelemiştir. *Yalın Görünüş*, fiil tabanının çatı eki almamış halidir. Bu görünüş tipinde, fiiller olup biteni gerçeklerler. Bu bakımdan *Olumsuz Görünüşe* karşılık *Olumlu Görünüş* adını alırlar. *At-*, *yat-* *çarp-* vb. fiiller yalın görünüşlerdir. *Olumsuz Görünüş*, yalın fiil tabanlarına *-ma/-me* olumsuzluk eki getirilmek suretiyle oluşturulmuş görünüşlerdir. Fiilin gerçekleşmediğini, öznenin¹⁴⁸ öyle olmadığını, o işi görmediğini anlatır. *Düğüne gitmeyeceğiz*, *Kapı açılmıyor*, *Hasta olmadım* gibi cümleler olumsuzluk gösteren görünüşlerdir. *Edilen Görünüşü*, fiil tabanına *-(i)l/-(i)l* edilgenlik eki getirilerek oluşturulan görünüşlerdir. *Veril-*, *yapıl-*, *atıl-* vb. fiiller edilen görünüşü gösteren fiillerdir. *Dönüştürülen Görünüş*, fiil tabanına *-(i)n/-(i)n* dönüştürülme eki getirilerek oluşturulan görünüşlerdir. *Takın-*, *dikin-*, *kapan-* vb. fiiller dönüştürülen görünüşlere örnek gösterilebilir. *Karşılıklı Görünüş*, fiil tabanına *-(i)ş/-(i)ş* dönüşlülük eki alarak oluşturulan bir görünüş türüdür. İki tarafın beraber bir işi yaptığı durumlarda *işbirliği görünüşü* adını alır. *Döğüş-*, *vuruş-*, *kaçış-*, *uçuş-* vb. fiiller karşılık görünüşü gösteren fiillerdir. *Ettiren Görünüşü*, fiil tabanına ettirgenlik eklerinin getirilmesi suretiyle oluşturulan bir görünüş türüdür. *Döndür-*, *sevdire-*; *belirt-*, *erit-*; *uçur-* *batır-* gibi fiiller ettiren görünüşe örnek teşkil eden fiillerdir.¹⁴⁹

Ahmet Benzer *Türkçede Zaman Görünüş ve Kiplik* adlı eserinde görünüş kategorisine ait açıklamalarda bulunmuştur. Görünüş, fiil zamanıyla varılan nokta ya da aralık boyunca gerçekleşmiş, gerçekleşen ve gerçekleşecek vaka ve durumun bitmiş veya bitmemişlik bilgisini veren bir kategoridir.¹⁵⁰ A. Benzer, görünüşü C. Smith'in yaptığı *dilbilgisine dayalı görünüş* ve *sözlüğe dayalı görünüş* şeklinde iki bölümde incelediği tasnifine ek olarak *aşamalı görünüş*'ü de katmış ve üç grup halinde incelemiştir.

Dilbilgisine dayalı görünüş fiile ekler getirilmek suretiyle belirlenir. Gerçek zaman ilgisiyle kurulduğu, yani konuşurun vaka ve durumlara nasıl baktığını gösterdiği için fiil zamanıyla karıştırılır. A. Benzer, M. Olsen'den bildirdiğine göre bu görünüşün bazen ikinci fiil zamanı olarak da adlandırıldığını söyler.¹⁵¹ Dilbilgisine dayalı görünüş C. Smith'in tasnifine göre bitmişlik, bitmemişlik ve yansız olmak üzere üç bölümde

¹⁴⁸ T. Banguoğlu eserinde özneyi *kimse* olarak adlandırmıştır.

¹⁴⁹ T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 411-419.

¹⁵⁰ A. Benzer, *Türkçede Zaman Görünüş ve Kiplik*, s. 41.

¹⁵¹ A.g.e., s. 42.

incelenmiştir. A.Benzer, bu tasnife sürme türünü de ekleyerek dört bölüm halinde incelemiştir. Bitmişlik görünüşü, bir olay veya durumun konuşma anından önce gerçekleşip tamamlandığını bildirir. Türkçede *-DI* geçmiş zaman eki bitmişlik görünüşünü belirginleştirmek için kullanılır. Bitmemişlik görünüşü ise bir olayın bitiş noktasına gelmediğini, yani konuşma anında da tamamlanmadığını bildirir. Yansız görünüş, dil biliminde genel kabul gören bitmişlik ve bitmemişlik görünüşlerine ek olarak C. Smith'in öne sürdüğü görünüş türleri arasındadır. C. Smith'e göre, bitmemişlik görünüşü bitiş noktasının dışını, bitmişlik görünüşü bitiş noktasını içerirken, yansız görünüş başlangıç noktasını ve bir durumun aşamalarından birini içerir. Yine C. Smith'e göre yansız görünüşte herhangi bir görünüş işaretleyicisi olan bir ek yoktur. A. Benzer, bu görünüş türünde hem bir görünüş işaretleyicisi olmaması, hem de bundan dolayı esnek olduğu için yansız görünüşleri çalışmasının kapsamı dışında tutmuştur.¹⁵² A. Benzer, Türkçede devamlılık işaretleyicisi olarak *-[I]yor, -mAktA, -mAdA* geniş zaman eklerini sürme görünüşü kapsamında değerlendirir. Bu geniş zaman eklerinin İngilizce, Fransızca gibi dillerde olmadığını, bundan dolayı devamlılığı anlatan bu eklerin görünüşsel açıdan sürme görünüşü adı altında değerlendirilmesi gerektiğini ifade eder.

Dil bilgisine dayalı görünüş, eklerle işaretlenen bir görünüş türüken, sözlüğe dayalı görünüşte görünüşün türünü belirtmede eklerin etkisi daha azdır. Sözlüğe dayalı görünüşün türü, cümle içindeki zarf ve edatlarla sağlanır. Özetle, sözlüğe dayalı görünüş, sadece cümlenin fiile eklenen eklere bağlı olmamakla birlikte, cümle içinde cümlenin anlamını etkileyen zarf ve edat gibi yönlendirici biçimbirimler, cümlenin sözlüğe dayalı görünüşünü tayin etmek için yeterlidir. Fakat dilbilgisine dayalı görünüşü tespit etmek daha zordur.¹⁵³ Bu itibarla, A. Benzer, sözlüğe dayalı görünüşün ayırt edici özelliklerini *hareketlilik, süreklilik ve bitişlilik* olmak üzere üç başlıkta toplar. Hareketlilik, devam eden eylemlerdir. Hareketli olup olmamalarına göre tayin edilir. Süreklilik, konuşma anından belirtilen bir zaman noktasına kadar olan süre boyunca devam eden gerçekleştirmelerdir. Bitişlilik, herhangi bir bitiş noktasına sahip olup olmamasına göre belirlenir.¹⁵⁴

¹⁵² A. Benzer, *Türkçede Zaman Görünüş ve Kiplik*, s. 49-50.

¹⁵³ A.g.e., s. 58.

¹⁵⁴ A.g.e., s. 77.

A. Benzer, sözlüğe dayalı görünüş türlerini *Durum Fiilleri, Etkinlik Fiilleri, Başarma Fiilleri, Ani Fiiller, Aşama-Seviye Durumu Fiilleri* şeklinde altı başlık altında incelemiştir. Durum fiilleri, herhangi bir durum değişiminden yoksun olan, etkinlik fiilleri, hem hareketlilik hem de süreklilik özelliklerine sahip olan, tamamlanma fiilleri, bitiş noktasına sahip olan, başarıma fiilleri, hareketli ve bitiş noktasına sahip ama anlık ve sürekli olmayan, ani fiiller, hareketli, bitişsiz, anlık özelliklerine sahip olan, aşama-seviye durumu fiilleri sürekli ve bitiş noktasına sahip olan fiillerdir.¹⁵⁵

A. Benzer'in C. Smith'in tasnifine eklediği üçüncü görünüş türü aşama görünüşüdür. Aşama görünüşü, kök ve gövdenin ve kök ve gövdeye eklenen eklerin görünüş değerleri hakkında bilgiler sunar. Aşama görünüşünde, bir olayın gerçekleşme aşamaları bildirilir.¹⁵⁶

Ahmet Aydemir, *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi* adlı kitabında görünüş kategorisini Türkiye Türkçesi açısından incelemiştir. Görünüş başlığı altında görünüşle ilgili çalışmalar yapan dilcilerin tanımlarını verir ve görünüşle kılınışı ayırt eder. Görünüşün fiillere eklenen öntakılarla işaretlendiği için birçok bakımdan kılınış kategorisine benzetildiğini, hatta karıştırıldığını söyler. Kılınışın fiillerin içeriklerini belli açılardan determine eden sözlüksel-anlamsal bir kategori olduğunu görünüş kategorisine göre gramerleşmediğini dile getirir.¹⁵⁷ A. Aydemir kitabında L. Johanson'un *Aspekt im Türkischen* (Türkçede Görünüş) adlı eserinde ortaya koyduğu, Türkçe görünüş kategorisi için geliştirdiği üç farklı görünüş türünü temel alır:

1. İntraterminallik (Intraterminalität): Olayın başlangıç sınırından sonra ve bitiş sınırından önce, yani başlangıç ve bitiş sınırları arasında gözlemlenmesini ifade eden görünüş türüdür. Türkçede intraterminal yani sınırlararası bakış açısı, genellikle olayın geçmişte bitmediğini bildiren – (X)yordu şimdiki zamanın hikayesiyle sağlanır.
2. Postterminallik (Postterminalität): Olayın kritik sınır aşıldıktan sonraki safhasında gözlemlenmesine imkan veren görünüş türüdür. Geçmiş zaman eki Türkçede postterminallik işaretleyicisi olarak işlev görür.

¹⁵⁵ A. Benzer, *Türkçede Zaman Görünüş ve Kiplik*, s. 81-88.

¹⁵⁶ A.g.e., s. 88.

¹⁵⁷ A. Aydemir, *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, s. 22.

3. Terminallik (Terminalit t): Bu görünüş türünde olay kritik sınıra ulaşıldığında gözlemlenir. Olay, zaman çizgisinde bir bütün olarak doğrudan sunulur.¹⁵⁸

Caner Kerimoğlu, *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe* adlı eserinde görünüş kategorisini kiplikle ilişkilendirerek açıklamıştır. C. Kerimoğlu'na göre görünüş, fiilin başlama, devamlılık, bitme, tekrar etme gibi süreçlerin zaman çizgisinde hangisini karşıladığıyla ilgili bir kategoridir. Zamandan bağımsız olmamakla birlikte, onu zamandan ayıran unsur zamanın niteliğidir. Zaman ile görünüş arasındaki ayırdı  . Dahl'in görüşleri doğrultusunda açıklayarak iki örnek verir:

“6a. Posta kartını aldığımda, sana bir mektup yazıyordum.

6b. Posta kartını aldığımda, sana bir mektup yazdım.”¹⁵⁹

C. Kerimoğlu, *-yor-du* eklerini alan ilk cümlede mektup yazma sürecinin posta kartı geldiği esnada devam ettiğini, *-dı-m* eklerini alan ikinci cümlede ise sürecin tamamlandığını belirtir. Zaman çizgisinde her iki cümle de geçmiş zamanda konumlanmaktadır. Fakat görünüşleri aynı değildir. Birinci cümlede bitmemişlik-devamlılık görünüşü işaretlenirken, ikinci cümlede bitmişlik görünüşü işaretlenmiştir. C. Kerimoğlu,  . Dahl'in bu durumu tartıştıktan sonra fiildeki devamlılık sürecinin zaman kavramından pek de farklı olmadığını dile getirir. Bundan hareketle,  . Dahl'a göre görünüşü zamandan ayırmanın mümkün olmadığını belirtir.  nk  her iki cümlede olay ve süreçler (posta kartının gelişi ve mektup yazma süreci) aynı şekilde ger ekleşiemiştir.  . Dahl, aradaki farkın “tense”lerin konuşma zamanına göre “time” ilişkilendirilen gösterimsel (deictic) kategoriler olduğunu, görünüşün gösterimsel olmadığını belirtir. Gösterimsel olma ve olmama görünüş kategorisi ve zaman arasındaki farkın ayırt edilmesi hususunda tek kıstas olarak kabul edilir.¹⁶⁰

Günay Karaağaç, *Türkçenin Dil Bilgisi* adlı kitabında görünüşün bütün varlıkların ve olayların özelliklerinin toplamı olduğunu, varlıkların taşıdığı özelliklerin anlamı olduğunu söyler. Görünüş, eylemin varoluşundan, gerçekleştirilme biçiminden veya gerçekleştirildiği ortamdan kaynaklanan özelliklerin bildirimidir. G. Karaağaç,

¹⁵⁸ Ahmet Aydemir, *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2010, s. 22-24.

¹⁵⁹ Caner Kerimoğlu, *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*, Dinozor Kitabevi, İzm r 2011, s. 76.

¹⁶⁰ A.g.e., s. 77.

görünüşü *Sözlüklük görünüş veya kılınış* ve *Söz dizimlik görünüş* şeklinde iki ana başlık altında inceler. *Sözlüklük görünüş*, sözlük birimleriyle oluşturulan daha temel ve somut bilgiler içerdiğinden nesnel görünüş; *söz dizimlik görünüş* ise işaretleyicileri, cümle ögeleri, cümlelerarası gönderim ögeleri ve bağlam olduğu için öznel görünüş biçimi olarak kabul ettiğini dile getirir.¹⁶¹ G. Karaağaç'ın tasnifinin birinci bölümünde kılınışa yer verildiği için, görünüş ve kılınış kategorileri, eş anlamlı olarak görülmüş, başka bir deyişle akraba olarak değerlendirilmiştir. Söz dizimlik görünüş, alışkanlık görünüşü, amaç görünüşü, anlık görünüş, araçlılık görünüşü, belirsizlik görünüşü, bilinmezlik görünüşü, bitmemişlik görünüşü, bitmişlik görünüşü, çıkarım görünüşü, dilek görünüşü, edilgen görünüş, emir görünüşü, etken görünüş, ettirgen görünüş, gereklilik görünüşü, girişmeli görünüş (inchoative aspect), işteşlik görünüşü, küçültme görünüşü, nicelemeli görünüş, olabilirlik görünüşü, olumluluk görünüşü, olumsuzluk görünüşü, sıklık görünüşü, sınırlandırma görünüşü, sonuç görünüşü, soru görünüşü, süreklilik görünüşü, süresizlik görünüşü, tezlik görünüşü, uyum görünüşü, yaklaşma görünüşü, yeterlilik görünüşü, yinelemeli görünüş ve yoğunluk görünüşü başlıkları altında incelenmiştir.¹⁶²

Dilbilim Sözlüğü'nde görünüş şöyle tanımlanmıştır: “Çoğunlukla eylemlerin çekimlenmesinde söz konusu olan ve eylemin gösterdiği iş veya oluştaki süremin iç düzenlemesini ve sürekliliğini belirleyen dilbilgisel ulam. Bitmiş, bitmemiş, süren, yinelemeli, noktasal vb. görünüş türleri vardır. Slav dillerinde eylemde bitmişlik ve bitmemişlik karşıtlığı vardır. A. Dilâçar kılınış ile görünüşü birbirinden ayırır: Ona göre kılınış „nesnel, fiilin mastarının bildirdiği ana anlama bağlı bir süreçtir“, görünüş ise „özneldir, mastarlı değil, çekim şekillerinde buluna bir iç anlamdır“; örn. Kaçıyordu ama bırakmadım tümcesinde –*Iyor* görünüş gösterir.“¹⁶³

¹⁶¹ G. Karaağaç, *Türkçenin Dilbilgisi*, s. 650-651.

¹⁶² A.g.e., s. 651-655.

¹⁶³ K. İmer- A. Kocaman- S. Özsoy, *Dilbilim Sözlüğü*, s. 144.

6. KILINIŞ İŞLEMCİLERİ

6.1. Hâl Ekleriyle Etkileşim

6.1.1. Yükleme Hâli

6.1.1.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

Yükleme hâli, kılınış hususiyeti bakımından fiili özgül hale getirip belirleyici bir konuma getirir.¹⁶⁴ Nesnenin sınırlanarak belirli hale getirilmesi fiili kılınış yönünden sınır vurgulayıcı olarak niteler. Aşağıda *Maytrısimit*'te yükleme hâli ekiyle sınırlandırılan fiillerin ön sınırda bitmişlik yönünden işaretlenen fiillerin birinci evresi kodlanmıştır:

- (1) *Tükel bilge maytrı burhanıg körmelim erdi* MNB 131“Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ı görmeyelim.” MNB 242
- (2) *Bo teñri kuvragı yéme bizni körmezünler erdi* MNB 125 “Bu tanrılar topluluğu bizi görmesin.” MNB 239
- (3) *Tükel bilge maytrı (burh)an bizni körmezün* MNB 181“Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan bizi görmesin.” MNB 272
- (4) *Bo yığıl(mış) (k)alın kuvrag yéme bizni (körme)zün* MNB 181“Bu toplanmış olan büyük cemaat de bizi (görmesin).” MNB 272
- (5) *Tükel bilge maytrı burhan (bizni) körzün erdi* MNB 133“Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan , (bizi) görsün.” MNB 244
- (6) *Üstün teñri altın yalañuk //-... -ug edgü kılınç kazg(an) ... alku asag tusu kılmaklıg alpın erdemın ukmış kergek* “Yukarıda tanrılar (tanrılar ülkesinde), aşağıda insanların (insanlar dünyasında) iyi işler biriktirmek için iyi sevap kazanmanın erdemini anlamak gerekir.” DUÜBVS, (18/22) 5. E, = Nr. 93 (Muß man seinen Mut (?) und seine Tugend des allen Nutzen-Bereitens so verstehen, dass er damit oben [im Götterland] und unten in der Menschen[welt] gute Werke angehäuft [hat].)

¹⁶⁴ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 67.

- (7) *Bo kuvrag yéme biziñ ayıg yavlak kılınçımızni ukmazunlar (er)di* MNB 133 “Bu cemaat de bizim kötü amellerimizi bilmesin.” MNB 243
- (8) *Bo yığılmış kuvrag biziñ münümüzni yazukumuzni ukmazun erdi* MNB 139 “Bu toplanmış cemaat bizim günahlarımızı görmesin!”¹⁶⁵ MNB 247
- (9) *Bo yığılmış kalın kuvr(ag) biziñ körksüz kılınçımızni ukmazunlar* MNB 181 “Bu toplanmış olan büyük cemaat, bizim bu çirkin amelimizi bilmesin.” MNB 272
- (10) *Evler içinte amtıkı üç ...çikin bodlug öñsüz meñiz(siz) ...-suz yalañuklarıg belgürtir* MNB 172 “Evler içinde şimdiki üç ...ibrişim boylu, renksiz, soluk...insanları zuhur ettirir.” MNB 266
- (11) *Yérde saçmış urug evin añilki ugutlayur...añulayu yéme ögnüñ kañrıñ krallıg bir içinte kirmiş köñül ...at öñüg tugurur* MNB 95 96 “Yere saçılmış tohum taneleri (nasıl) önce mayalanırsa aynı şekilde de ananın ve babanın dehşet (?) kiri (?) içine girmiş gönül ve ad rengi doğurur.” MNB 220

---

¹⁶⁵ *Uk-* “anlamak” fiili cümlede “görmek” şeklinde anlamlandırılarak yanlış çevrilmiştir. Cümlenin çevirisi şöyle olmalıdır: “Bu toplanmış cemaat bizim günahlarımızı anlamasın.”

6.1.1.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller

Yükleme hâli eki, sınır vurgulamayan fiilleri nesneyle sınırladığında kılınış hususiyetini süreklilik yönünden işaretleyebilir. Bunun yanında fiil nesneyle sınırlandığı yani belirlendiği için fiil son sınırı vurgulayanlar grubuna dahil olabilir. Bununla birlikte nesne alıp sınırlanan bir fiilin bitmemişlikten bitmişliğe dahil olması için fiildeki olayın sonlanıp tamamlanmış olması gerekir. Türkçedeki ön sınırı vurgulayan fiillerin çoğu geçişsiz olduğu için nesne sınırlama sınır vurgulamayan fiillerde gerçekleşir.¹⁶⁶

- (1) *Bo muntag türlüg sarasvati brhasvati ulatı teñridem bilgeler klp ödün sözlep alkınçsız asag tusulug edgüsin öp sakınıp men* “Bu şekilde vaaz verdikten sonra, bir süredir Sarasvati ve Brhaspati gibi cennetsel yollardan ve tükenmez fayda ve avantajın yararını göz önünde bulundurdu.” DUÜBVS, (22/26) 5. E, (?) = Nr. 93. (Nachdem in dieser Art himmlische Weise wie Sarasvati und Brhaspati ein Zeitalter lang gepredigt haben und das Gute des unerschöpflichen Nutzens und Vorteils bedacht.)
- (2) *Yana tegimsiz kişilerig aşatdımız* MNB 138 “Ve yine liyakatsiz kimselere yedirdik.” MNB 246
- (3) *Ol ogurdaki yalañuklar kişi et’özin teñri meñisin meñileyürler* MNB 80 “O devirdeki insanlar insan vücudunu ve tanrı saadetiyle eğlenirler.” MNB 211
- (4) *Altın (yérti)nçüdeki yalañuklar teñri meñisin meñileyürler* MNB 97 “Aşağıda, dünyadaki yaratıklar, tanrılar saadetiyle eğlenirler.” MNB 221
- (5) *Alkunuş sütin emdim* MNB 84 “Hepsinin sütünü emdim.” MNB 213
- (6) *Biz munta ...yalınlıg kelemın sukin öz élgın öz et’özümüzni karnımızni uçamızni eniñümüzni butumuzni başımızni yüzümüzni bitiyür biz* MNB 119 “...Biz burada ...alevli bir kalem, bir fırça ve kendi elimiz ile kendi

¹⁶⁶ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 45.

vücudumuza, karnımıza, sırtımıza, omuzumuza, butumuza, başımıza, yüzümüze yazarız.” MNB 235

- (7) *Yarlıkançsız köñülin eriş üküş koyun kuzıg isig özlerinte adırdılar etlerin kanların yédiler* MNB 140 “Merhametsiz bir kalple birçok koyun ve kuzunun canına kıydılar, etlerini, kanlarını yediler.” MNB 247
- (8) *Suvsasar biz kentü kanımızni içer biz* MNB 120 “Susayınca (da) kendi kanımızı içeriz.” MNB 236
- (9) *Anta basa ulug bedük bazkanların tokıyurlar* MNB 152 “Bundan sonra büyük, yüksek ve yabancı ve hükümdarları döverler.” MNB 254
- (10) *Tumşuklug tarmaklag boylar kel- /// tolp et'özümüzni sorarlar* MNB 177 “Gagalı, pençeli vücutlar ? (gelip) bütün vücudumuzu emerler.”¹⁶⁷ MNB 269
- (11) *Yam işin işlemedimiz* MNB 124 “ İşini yapamadık.” MNB 239
- (12) *Ötrü mayrı burhan köp kalın kuvragıñ seziklerin tarkargalı eriş üküş tınlıglarıñ köñüllerin korkatgalı üçün agzın ...ol örtenür kara bulut...tütinüg üre yarlıkar* MNB 183 “Sonra...Mayrı Burkan bütün büyük cemaatin şüphelerini gidermek ve birçok yaratıkların gönüllerine korku vermek için ağzı ile (?) ...bu tutuşan kara bulut...dumanı haşmetle üfler.” MNB 273
- (13) *Sekiz türlüg tözün (yolu)g ayu biriñ* MNB 158 “Sekiz kısımlı âsil yolu söyleyin!” MNB 257
- (14) *Ol tégin toyı(n) bolıp söğüt tüp(inte) olurup /...//u kuçuy suntari (kunçuyu)g öyür sakınur erdi* MNB 114“Bu prens rahip olunca bir ağacın altında otururken...kraliçesi Sundari kraliçeyi düşünür idi.” MNB 232

---

¹⁶⁷ “Gagalı, pençeli vücutlarıyla (yanımıza) gelerek vücutlarımızı emerler.”

- (15) *Öğre yalañuk (ajunıta) (erken) vr(h)lar seğrem sa(nlıg) (señik) (aşın) içğüsın yédimiz (yuğladımız)* MNB 120 “Vaktiyle insanlar (âleminde iken) manastırlara ait (yiyecek) ve içeceği yedik.” MNB 236
- (16) *Seğrem sanlıg edin tavarın aşın içğüsın yémezün yuğlamazun* MNB 158 “Manastırlara ait olan mal ve mülkü, yiyecek ve içeceği yemesin, kullanmasın.” MNB 257
- (17) *Yarlıkançsız köñülin eriş üküş koyun kuzıg isig özlerinte adırdılar etlerin kanların yédiler içtiler* MNB 140 “Merhametsiz bir kalple birçok koyun ve kuzunun canına kıydılar, etlerini, kanlarını yediler , içtiler.” MNB 247
- (18) *...Yitti kıl(ıçların) (etlerin) bıçarlar uşarlar* MNB 154 “Keskin kılıçları ile (etlerini) biçerler, ufalarlar.” MNB 255

6.1.1.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

Bir fiilin yükleme hâli eki aracılığıyla sınırlanması ve son sınırı vurgulayan fiiller grubuna geçmesi veya son sınırı vurgulayan fiilin kılınış hususiyeti açısından pekişmesi bu ekin en önemli görevleri arasında yer alır. Yükleme hâli eki, fiildeki niceliği kodladığı için dönüşümlüleştirici bir etkiye sahiptir.¹⁶⁸ Fiil, belirli-sınırlı bir nesnenin üzerine odaklandığı zaman, fiildeki olay bu belirli-sınırlı durumun dışına taşamayacağı için fiil kılınış hususiyeti açısından bitmişlikle işaretlenir.¹⁶⁹

- (1) *On edgü kılınçlıg yolug artat(ur)lar erdi* MNB 114 “On iyi amel yolunu mahvederler idi.” MNB 232
- (2) *Seşrem sanlıg edin tavarın artattımız ayamadımız açınmadımız* MNB 129 “Manastıra ait malı mülkü mahvettik, saygı ve ihtimam göstermedik.” MNB 241
- (3) *Amranmak biligin bir i(kintiş)ke savlıg...et’özni artadımız* MNB 129 “Aş ile birbirimize (bağlandık), vücudu mahvettik.” MNB 241
- (4) *İlki ajunta üküş türlüg buyan edgü kılınç kılınmış ugrınta /öd....-te tükellig alp bulgulug kişi et’özün bultum* “Önceki hayatta çok çeşitli takdire değer iyi işler yaptığımızdan dolayı, mükemmel, elde edilmesi zor olan insan vücudunu elde ettim.” DUÜBVS, (5/9) 1. E, 3= Nr. 37 (Dadurch, dass ich in einer früheren Existenz vielerlei verdienstliche und gute Werke getan habe, habe ich einen... an vollkommenen , schwer zu erlangenden Menschenkörper erlangt.)
- (5) *Ölürür atlıg boşgutsuz tınlıg bar tömkesiz üçün arhant kutın bulur* “Öldürür adında eğitimsiz bir insan var. Aptal olmadığı için Arhantlığa ulaşır.” DUÜBVS, (1/3) 2. E, 12= Nr. 4a ([Und ferner] gibt es Menschen ohne Belehrung (asaikşa) , die man nennt “[ihr Leben] Tötende.”
- (6) *Antada basa barnaslıg bay bedük kişiler oğlanı yaşı purnı vimali gavanpati subahuda ulatı béş inallar arhant kutın bultılar* “Daha sonra, zengin Benares’in yüksek şahıslarının oğulları (yani) Yasa, Purna,

¹⁶⁸ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 67.

¹⁶⁹ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 45.

Vimala, Gavampati ve Subahu'dan ibaret beş vekil Arhantlığa ulaştı.”
DUÜBVS , (1/6) 7. I, 1= Nr. 20 (Danach haben (au berdem noch) Söhne
von reichen, hohen Personen von Benares, (nämlich) Yasa, Purna,
Vimala, Gavampati und Subahu, (diese) fünf Würdenträger die
Arhantschaft erlangt.”

- (7) *Bulgulug edlerig tükel bultı* “Ulaşıması gereken malların tamamına ulaştı.” DUÜBVS, (17/18) 13. I, 17= Nr. 27 (Die Güter, die man erlangen muß, vollkommen erlangt hat.)
- (8) *...törüde et'özümün...(n)ey asagin bolmadım* MNB 63 “...düzende vücudumu...hiç faydasını görmedim.” MNB 201
- (9) *Burhan kutın bultı* MNB 92 “Burkanlığa ulaştı.” MNB 217
- (10) *İnçe ukunlar sizler tözünlerim ayagka tegimlig maytrı bodisvt burh(an) kutın bulmuş* MNB 106 “Böyle bilin, siz asillerim! Hürmete layık Maytrı Bodhisattva , Burkanlığa ulaştı.” MNB 227
- (11) *Anıñ tüşinte tözkerinçsiz burhan kutın bultuğuz* MNB 107 “ Bunların sayesinde içine işlenilemeyen Burkanlığa ulaştınız.” MNB 228
- (12) *Örüg amal (nirvan)ıg bulurlar* MNB 117 “Sakin ve uzun (Nirvana'yı) bulurlar.” MNB 234
- (13) *Sögüt tüpinte...vaj(ırlıg) örgün üze o(luru)p burhan kutın bulgay* MNB 90 91 “Ağacı dibinde elmas taht üzerine oturup Burkanlığa ulaşacaksınız.” MNB 217
- (14) *Körüp ///-...-l //(nızvanı)ların tarkarıp şortapan kutın bulurlar* MNB 101 “Görüp ...(ihtiras-) -larını uzaklaştırıp Şrotapanna asaletine ulaşırlar.” MNB 225
- (15) *Ö(t)rü sudani bay er erdni sekiz (t)ümen tört miñ bayagutlar birle üç ay küni teñri teñrиси burhanag ayap ağırlayıp toyın bolup arhant kutın bulurlar* MNB 108 “Sonra zengin Sudhana-cevher 84000 zengin ile üç

ay Tanrılar Tanrısı Burkan'ı tazim edip rahip olurlar ve veliliğe ulaşırlar.” MNB 229

- (16) *Bo nom bitimiş buyan edgü kılınç ülüşin evirer biz ...közünü turur kut tehrisi teg ögümüz kün silig kunçuy* “ Bu kitabın yazılmasından hasıl olacak sevabın bir kısmını hâlen hayatta olan mutluluk tanrısı gibi anamız Kün Silig Kunçuy'a adıyoruz.” DUÜBVS (1/8) 1. E, 3= Nr. 37) (Einen Anteil des Verdienstes, der guten Tat, [der daraus entstanden ist , dass wir] dieses Sutra haben abschreiben lassen, wenden wir unserer (noch) im Leben weilenden, der Glücksgöttin gleichenden Mutter Kün Silig Kunçuy zu.)
- (17) *Bo yétiñ boşgutsuz arhant dıntar erür kı yéme bir bilge biligin kutrulmuş atlıg boşgutsuz tınlıg kim bilge bilig küçinte nızvanılag yagılarag utmış* “ Ve yine bir bilgelik sayesinde kurtulmuş, bilgeliğin gücü sayesinde düşman hırslarını yenmiş.” DUÜBVS, (2/8) 2. E, 12= Nr. 4a (Und ferner gibt es Menschen ohne Belehrung, die man nennt “durch die eine Weisheit Errettete”, die durch die Kraft der Weisheit die Leidenschaftsfeinde besiegt haben.)
- (18) *Anıñ utlusın tüşin amtı tamulug et'özün teginür biz* MNB 134 “Bunların sonucu olarak şimdi cehennemlik vücudunu bulduk.” MNB 244
- (19) *Bo muntag köñülin bérđi* “Bunca (gönlü) cömert olmayan (duygularla) verdi.” DUÜBVS, (18/1) 9. I (?) ?= Nr. 59 / 117 (+10). I (?), ? = Nr. 49, 151 (Dieses derartige ...gab nicht mit der Freigebigkeit.)
- (20) *Yapıgımız emigimiz ör(tlüg yalınlıg)... köñüllerin tepretür* MNB 143 144 “(Vücut) yapılarımız, memelerimiz, alevli...gönülleri sarsar.” MNB 250
- (21) *Takı yéme gantari gantarviler tehridem kövrüglerig tültürdi* “Ve ayrıca Kimnaras ve Gandharvas ilahî davulları çaldılar.” DUÜBVS, (8/10) 18. II, 19= Nr. 16 (Und außerdem schlugen Kimnaras und Gandharvas himmlische Trommeln.

- (22) *Ol et'özlüg kovukum içinte kamağ béş ajun tınlıg(ları)g sıgurayın erti*
MNB 82 “Bu boş vücudumun içinde bütün beş varlık şeklindeki yaratıkları keşke sığdırsa idim.” MNB 212
- (23) *Añ (ilki) eviğ barkağ ordug karşığ ...-ug kodmazlar* “MNB 72 Önce evi barkı, sarayı köşkü terk etmezler.” MNB 206
- (24) *Ol küsüşimin kanturuğ* MNB 86 “Bu arzumu yerine getiriniz” MNB 214
- (25) *Bir kılıçın tümenke bir egsük kişi yalañukug ölürdi* MNB 115 “Bir kılıç ile 10000'den bir eksik insan öldürdü.” MNB 233
- (26) *...-/...takı yéme ş(ivn)ı ...ölütçi çantal erdi ... (bog)zın(tın) ünmiş tını üze alarıp körmişke sansız üküş tınlıglarığ ölürdi* MNB 116 “...Ve yine Şivangin...cellat idi. Boğazından çıkan nefesi ile cüzzamlı hâle soktuğu sayısız yaratıkları öldürdü.” MNB 234
- (27) *Sansız tümen yalañuklarığ ölürdiler* “Sayısız insanları öldürdüler.” MNB 141 MNB 248
- (28) *Sansız tümen keyikleriğ ölürdiler ertiler* MNB 141 “Sayısız geyikleri öldürmüşler idi.” MNB 248
- (29) *Teñri yiriñe bargu yoluğ aç* MNB 101 “Tanrılar yerine giden yolu aç!” MNB 224
- (30) *Üç tamu yolın tuğıl* MNB 101 “Üç cehennem yolunu kapat!” MNB 224
- (31) *Men barıp toyın dıntar bolıp nurvan yolın tileyür men* MNB 101 “Ben varıp rahip olmayı ve Nirvana yolunu arzu ediyorum.” MNB 224
- (32) *İlkide ertmiş burhanlar mhasma(ç) atlıg suduruğ nomladı* MNB 104 Eski, geçmiş Burkanlar, Mahasamaja adlı sutrayı vaaz ettiler.” MNB 226
- (34) *Yarlıkançsız köñülin eriş üküş koyun kuzıg isig özlerinte adırdılar etlerin kanların yidiler içtiler sattılar* MNB 140 “Merhametsiz bir kalple birçok

koyun ve kuzunun canına kıydılar ,etlerini, kanlarını yediler , içtiler , sattılar .” MNB 247

- (35) *Taş kapagınta uy kazıp tolu ört yalın koz kodup belgüsüz ağzın örtüdi* MNB 115 “Taş kapıda çukur kazıp bol bol alev yalazı ve kızgın demir döküp belirsiz (bir biçimde) ağzını örttü.” MNB 233
- (36) *Takı ne ayıtmış kergek üküşüg ögmez men* MNB 158 “Nerede kaldı ki hepsini öveyim!” MNB 258
- (38) *Amtı tillerinizni üntürünler* MNB 126 “Şimdi dillerinizi dışarı çıkarın!” MNB 239
- (39) *Ol yazukuñuzlarnañ kının kızgıtın kötürünler* MNB 126 “Bu günahlarınızın, cezasını, ceremesini çekin!” MNB 239
- (40) *Biz yine az almır köñülümüz küçlüg bolup söz kılınçımızni tıdama* MNB 136 “Bizim ise hırslı duygularımız güçlenip söz (ile işlediğimiz) amellerimize engel olmadık.” MNB 245
- (41) *Arıgda üç tegzinç iki yégirmi bölük [nomlug til]gen te[vir]ip atyanankotani aşvaçi [badirik başpi] m(a)hanamida ulatı bés pañçaki toyın[larag sekiz tümen] t(e)ñri[lerig] kutgaru [y(a)rlıkadı]* “Ormanda üç devir yaptırarak oniki kısımlı din tekerleğini döndürüp Ajnata-Kaundinya, Aşvajit, Bhadrika, Kaşyapa, Mahanama’dan ibaret beş rahibi, 80000 tanrıyı kurtarmaya lutfetti.” DZM, 1. Kapitel 1. Blatt, (20/23) ([im Hain] [durch] drei Umdrehungen das aus zwölf Teilen bestehende [Rad der Lehre] zu drehen sowie Ajnatakaundinya, Asvajit, [Bhadrika, Vaşpa], und Mahanaman, d.h. die fünf pañçaka- Mönche , [und 80 000]Götter zu erlösen!.)
- (42) *Nirvanka kirü yarlıkamışña tegi alku nomlarag ukıtadaçı maytrısimit yéti otuz ülüş ulug nom bitigig bititü tegintimiz bo nom bitimiş buyan edgü kılınç ülüşin evirer biz közünü turur kut teñrиси teg ögümüz kün silig kunçuy....* “Nirvana’ya girinceye kadar bu sutraların kopyalanmasından kaynaklanan kazanımların bir kısmını biz Maytrısimit adlı din kitabını kopya ettirdik, bunu hâlen yaşayan mutluluk tanrıçası Kün Silig

Kunçuy'a adıyoruz." DUÜBVS, (1/4) 1. E, 3= Nr. 37) (bis zu dem Umstand, dass in das Parinirvana einzugehen geruht hat, einen Anteil des Verdienstes, der guten Tat, [der daraus entstanden ist, dass wir] dieses Sutra haben abschreiben lassen, wenden wir unserer noch im Leben weilenden, der Glücksgöttin gleichenden Mutter Kün Silig Kunçuy zu.)

(43) *Ötrü ayagka tegimlig maytrı burhan anası katunta ulatı teñridem kuvragka tugmak ölmek tüşmek taymak örtenmek sınımakta ulatı emgeklerig ukıtu yarlık* MNB 165 "Sonra hürmete layık Maytrı Burkan, anası, 'hanım' ve öteki ilahî cemaate doğmak, ölmek, düşmek, sapmak, alevlenmek, kırılmak ve öteki acıları haşmetle bildirir (anlatır)." MNB 261

(44) *Kim kentü tükel bilge biligi üze vijir örgün üze oluruñ nızvanılarınag tarkardı üzmeledi* "Kim kendi mükemmel bilgeliğiyle elmas tahta oturursa, tutkuları parçalar ve yok eder." DUÜBVS, (13/16) 13. I, 17= Nr. 27 (Wer sich durch die eigene vollkommene Weisheit auf den Diamant-Thron niedergelassen hat, die Leidenschaften zerstört und ausgerottet hat.)

(45) *Hormuzta teñri yarlıgına vişvakrmi teñri takı adın erüş üküş teñriler birle çambu sögütüg éter yaratır* MNB 88 "Tanrı İndra'nın emri üzerine , tanrı Vişvakarman, diğer birçok tanrılar ile jambu ağacını süsler, teçhiz eder." MNB 215

(46) *Edg(ü) oğlanım bo yat bo muntag tü(rlüg) emgeklerig köriüp azkıya ançakıya yéme ajunlarıg ögmez men alkamaz men* MNB 158 "İyi oğlum! Bu yabancı, bunca acıları görüp varlık şekillerinden birazını olsun övmem!" MNB 257 258

(47) *Adnagunuñ edgü edin tavarın yirdimiz mündimiz* MNB 120 "Başkasının iyi malını yerdik ve kötüledik." MNB 236

(48) *Şankig alplarig katdımı(z) kardımız* MNB 120 "Şankha'yı (ve diğer) kudretleri birbirine düşürdük." MNB 236

- (49) *Karıçın çikin kürin kürilikin tınlıglarıg ardılar yuvdılar* MNB 142 “ Ölçeklerle, hilelerle insanları aldattılar.” MNB 248
- (50) *Atlar yan(alar)ıg turgurdaçı (ö)gretdeçi* MNB 179 “Atlar ve filleri ehlileştirecek ve talim ettirecek.” MNB 270
- (51) *Ok men yéme asaıı sanınça tınlıglarıg özgurup kutgarıp nirvan(ka) barmışım kergek* MNB 100 “Bizzat ben de Asamkhyeva sayısınca yaratıkları kurtardıktan sonra, (ancak o zaman) Nirvana’ya varmalıyım.”
- (52) *İçgü ot buşı bérser ...alku igler nızvanıların üzmeledeçi bolur* MNB 111 “Sadaka olarak içecek ve ilaç verse, bütün hastalıkları, ihtirasları yok eder.” MNB 230
- (53) *Biz tükel bilge maytrı burhan kutıı yakın teggeli yüzün körgeli bolalım erdi* MNB 132 “Biz mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ın asaletine yaklaşabilelim ve yüzünü görmeğe muktedir olalım!” MNB 243

6.1.2. Yönelme hâli

6.1.2.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

E. Bacanlı, yönelme hâlinin hedefe işaret ettiğini, son sınırı işaretlediğini, ön sınırı vurgulayan fiillerde ön sınırdaki birinci olayı vurguladığını belirterek Altaycadan *oturgışka otur-* ‘sandalyeye oturmak’, *töjökkö cat-* ‘yatağa yatmak’, *kiynine cajın-* ‘arkasına sığınmak’ örneklerini vermiştir.¹⁷⁰ A. Karadoğan, fiillerin hâl ekleriyle etkileşimini kılınış-istem ilişkisi bakımından değerlendirir. Ön sınırı vurgulayan fiillerde (O1) “dinamik”, (O2) “durağan” olayları içerdiği için (O1) “yönelme”, (O2) “ayrılma” hâliyle uyumludur.¹⁷¹ E. Şahin ekin amaç bildirdiğini de söyleyerek Eski Uygurcadan şu örneği verir:

Uyg. *Nom iligi atlıg nom erdinig bititip bir ödunte tapıgçısı bolguka küsüş öritdin.* (AY, 66/8-9) “Kitap sultanı namlı, değerli kitabı yazdırıp, bir zaman hizmetçisi olmaya arzu duydun.”

E. Şahin, ekin araç işlevinde kullanıldığını da söyler ve Eski Uygurcadan örneklendirir:

Uyg. *Antag antag yirte bir köl suvi sugulup on min balıklar künke köyüp unakaya ölgeli turu teginürler.* (AY, 318/24-25)¹⁷²

Bu bağlamda, ekin araç işlevi ön sınırdaki birinci olayla amaç işlevi sürekteki ikinci olayla ilişkilendirilebilir. E. Şahin’in amaç bildiriminde vermiş olduğu örneğin 2 ve 3 numaralı örneklerde, araç işlevinde verdiği örneğin 1 numaralı örnekle örtüştüğü gözlenmektedir:

- (1) **Kaşa yatzun** “Nereye yatmalı ?” DUÜBVS, (21/22) 12. I, 12 (?) = Nr. 9
(Wo soll er (d. h. der Körper) sich hinlegen ?)
- (2) *Anıñ ara bir kuşlagu kuşka kovıtmuş kögürçgün muñka tarkka tegip şariputri arhantnıñ köligesiñe sıkıntı* “Bu arada av kuşunun izlediği bir

¹⁷⁰ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 66.

¹⁷¹ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 73.

¹⁷² Erdal Şahin, *Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2003, s. 189, 193.

güvercin Arhat Şariputranın gölgesine sığındı.”¹⁷³ DUÜBVS, (24/28) 5. E, = Nr. 93 (Dabei hatte eine von einem Jagdvogel verfolgte Taube sich in der Not (Hend.) in den Schatten des Arhat Şariputra gedrückt.)

- (3) *Antran kopup teŋri burhanniŋ köligesiŋe sığıntı* “Oradan ayağa kalktı ve Tanrı Burkan’ın gökgesine sığındı.” DUÜBVS, (30/31) 5. E, ? = Nr. 93 (Sie erhob sich von dort und drückte sich in den Schatten des göttlichen Buddha.)

---

¹⁷³ Cümlelerin çevirisinde *anıŋ ara* zarf tümleci ve *muŋka tagka tegip* zarf-fiil öbeği’nin çevirileri olmadığı için bizce şöyle düzeltilmelidir: “ O sırada bir av kuşunun avladığı bir güvercin bu dağa ulaşıp Arhat Şariputra’nın gölgesine sığındı.”

6.1.2.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller

Yönelme hâlinin ön sınırı vurgulayan fiillerde ön sınırdaki birinci olayı dinamik olması bakımından işaretlediği söylenmişti (Bkz. 6.1.2.1.). Kılınış bakımından bağlaçlık bir karakter taşıyan sınır vurgulamayan fiiller, yönelme hâliyle birlikte süreklilik yönünden işaretlenir. Dolayısıyla Türk yazı dillerinde yönelme hâli eki hareket bildiriminde bulunan fiillerle kullanılır.¹⁷⁴ Dolayısıyla yönelme hâli ekleri, sınır vurgulamayan fiillerle uyumludur:

- (1) *Küni kıvrkanmak köñlin adın adın toyınlar şmnançların bar yok münlerin yazukların ///...//rti kişilerke ayıglayu söz(ledimiz)...* MNB 125 126 “Kıskançlık duyguları ile başka başka rahip ve rahibelerin, olsun olmasın, günahlarını... insanlara, kötüleyerek söyledik...” MNB 239
- (2) *Amtı takı artuk ...-/tuk küsüşüm ilinçülegülüğ t/-...-ka oynayın* MNB 86 “Şimdi de artık...arzum , eğlence ...oynayayım.” MNB 214
- (3) *Türlüg krmapat ertip tamuda t(ugmadu)k erserler ol kmaputlarıg tükel (ir)tmedük erser ol tsuy irinçü kılmişka sanur...kuvramışka sanur...*MNB 147 ”Türlü Karmapatha işleyip cehennemde doğmadık ise, bu karmapathaları hiç (?) işlemedik ise, bu günah işlenmiş sayılır, toplamış (addedilir).” MNB 251
- (4) *Maytrı dört türlüg kut//... ...-ler ...amarı üç türlü(g) //tka köñül örütürler* MNB 122 “(Maytrı) dört türlü...bazıları üç türlü...hissederler.” MNB 237

---

¹⁷⁴ A.g.e., s. 167.

6.1.2.3. Son Sınırı Vurgulayan Filler

Araç bildirim işlevinde ön sınırdaki birinci olayda dinamik süreci işaretleyen yönelme hâli, amaç bildirim işlevinde kullanılarak fiilin son sınırını işaretleyebilir. Yönelme hâlinin bu işlevi bu bakımdan son sınırı vurgulayan fiillerle uyumludur:

- (1) *Anın siziñe ötüñür biz* MNB 165 “Bu yüzden size yalvarırız.” MNB 261
- (2) *Öt(rü) toyınlar teñri burhanka ötüñtüler* MNB 171 “Sonra rahipler Tanrı Burkan’a yalvardılar.” MNB 265
- (3) *Teñri teñrиси burhanıg ölürgeli sakınıp eviñe aşka ötüñti* MNB 115 “Tanrılar Tanrısı Burkan’ı öldürmeyi tasarladı, evine yemeğe çağırdı.” MNB 233
- (4) *Amtı kentü kentü ergülük evke baralım* “Şimdi hepimiz ayrı ayrı evlerimize gidelim.” DUÜBVS, (3/4) 12. I, 12 (?) = Nr. 9 (Jetzt wollen wir alle in unsere Wohnhäuser gehen.)
- (5) *Anta öt(rü) mhaprçapati gautami katun başlap sekiz t(ümen) şakılar işileri tükel bilge (teñ)ri teñrиси burhan(ka) bardılar* MNB 72 “Bunun üzerine kraliçe Mahaprajapati Gautami başta olmak üzere 80000 şakya kadını mükemmel hikmetli Tanrılar Tanrısı Burkan’a gittiler.” MNB 206
- (6) *(Tu)rup eviñe bardı* MNB 167 “Kalkıp evine gitti.” MNB 263
- (7) *Yine yine tayar ol antag nızvanı basınçıña ulınıp kentü et’özün ölüriüp nirvanka barır* “ [Ama] tekrar tekrar aşağı kayıyorlar. Tutkuların baskısı altında eziyet gördükleri için kendilerini öldürürler ve Nirvana’ya varırlar.” DUÜBVS, (3/6) 2. E, 12=Nr. 4a (Aber immer wieder gleiten sie herunter. Da sie durch Bedrängung der Leidenschaften gequält werden, töten sie sich selbst und gehen sie ins Nirvana ein.)
- (8) *Kaltı gotiki atlag arhant toyın kentü yülügüsi üze bogzın bıçıp nirvanka b(a)rdı* “Arhat keşiş boğazını kendi bıçağıyla kestiği gibi Nirvana’ya vardı.” DZM, 11. Blatt (10/12) (Wie der Arhat Mönch Godhika sich mit

seinem eigenen Rasiermesser seine Kehle durchschnitten hat und ins Nirvana einging.)

- (9) *Balık uluşlug bodun bukıntın ağır ayag teginü kitumati balıktın ünüüp supuşpit yemişlikke (bardı) MNB 104* “Şehir halkından büyük hürmet (görüp) Ketumati şehrinden çıkıp Supuşpita koruluğuna (vardı.) “MNB 226
- (10) *Arhant kutıña tegintiler* “Arhantlığa ulaştılar.” DUÜBVS,7. I, 1= Nr.20 (30/31) (Arhantlığa ulaştılar.) (Sie haben die Arhantschaft erlangt.)
- (11) *Bir kata nom eşidip alku nızvanıların arıtıp arhant kutıña teginti MNB 113* “Bir defa vaaz dinleyip bütün ihtirasları temizledi ve velilik için gayret etti.” MNB 232
- (12) *Ol nomug eşidip sekiz (t)ümen kuñcuylar kutka tegdiler MNB 73* “Bu vaazı işitince 80000 kraliçe ermeye ulaştılar.” MNB 207
- (13) *Antada basa şakimuni teñri teñrisi burhanıg bir körmişke bahşım siz tép yinçürü yükünüp sevip taplap toyın bolup vzanpat edgüsiñe tegd(i) MNB 113* “Bundan sonra Şakyamuni’yi, Tanrılar Tanrısı Burkan’ı bir defa görmekle ‘Siz üstadımsınız!’ diye secdeye vararak sever ve kabullenir, rahip olup Upasampada şerefine nail oldu.” MNB 232
- (14) *Méni tapınıp udunup ulug edgüke tegdeçiler* “Bana tapınıp, büyük üstünlüğe ulaşacaklar.” MNB 144 MNB 250
- (15) *Köñülin vrhar é(tser) burhan körkin bodugin bezep kim bag yapşurup ayasar ağırlasar nom erdnig bursoñ kuvragag tapınsar udunsar ol tınlıglar alku çalaprbasi lu ugrınta kutrulmak yolka tegirler* “Gönül ile bir manastır inşa etse ...burkan resimlerini renklerle süsleyip, altın varakla yapıştırıp hürmet etseler , din cevherine ve cemaate tapınsalar, bu yaratıklar hep Jalaprabhasa ejder sayesinde kurtulma yoluna ulaşırlar.” MNB 110 MNB 230
- (16) *Amarıları anagam kut(ka) tegirler MNB 122* “Bazıları Anagamin (‘artık hiç dönmeyecek olan’) asaletine ulaşırlar. MNB 237

- (17) *Ötrü yaşovati katun linhua çeçeklig otrugların tegriklemiş kut tenri osuglug sekiz tümen tört miñ kunçuy katunlar birle idiz karşıdın inip yavaş miñülerke minip sansız tümen kitumati kent ul(uşlug)lardın ayag çilteg alı balık(tın) ünüp supuşpit yemişlik kapagıñ(a) tegirler* MNB 106 “Bunun üzerine Yaşovati hatun, nilüfer çiçeklerinden adalarla çevrilmiş saadet tanrısı gibi, 84000 kraliçe ile yüksek saraydan iner, yavaş hayvanlara binip sayısız Ketumati halkından hürmet görüp şehirden çıkıp Supuşpita koruluğunun kapısına ulaşırlar.” MNB 227
- (18) *...(Tıl)tagın ayıg kılı(nç) ...//gımulu ulug(ı) t/-...-/ kemişi(p) ... tamul(ugla)rniñ sp//l-...éşidip samantavrkaş yazıda (kuvra)muş tınlıglar amarı şortapan (ku)ıka tegirler* MNB 122 “...sebebinden kötü amel ...büyükler büyüğü...fırlatıp...cehennemliklerin...işitip Samantavrksa ovasında (toplanmış) yaratıklardan bazısı Şrotapanna asaletine ulaşırlar.” MNB 237
- (19) *Amarıları toyın (dınta)r bolup arhant kutka (tegi)rler* MNB 122 “ Bazıları rahip olup veliliğe ulaşırlar.” MNB 237
- (20) *Terk ödiün ulgadıp bedüp tükel bilge maytrı burhan nomınta toyın bolup arhant kutıña tegirler* MNB 130 “Hemen büyüyüp mükemmel hikmetli Maytrı Burkan dininde rahip olup veliliğe ulaşırlar.” MNB 242
- (21) *(Ay)agka tegim(lig) ...küçinte kitumat(i) (kent) ...(t)özün ... -ler ...teg ...- /deki edgü ögre- ? – başın bursoñ ...(tapınıp) udunup öñi öñi (burhan kutı)ña tegirler* MNB 182 “Hürmete layık ...sayesinde Ketumati (şehri) ...asil...gibi...iyi.....başta semaate...tapınıp hürmet edip hepsi birer birer Burkanlığa ulaşırlar.” MNB 272
- (22) *Amtı yine tükel bilge burh(a)nniñ yértinçü yér suvda belgürmişin ukup éşidip kadaşı...birle ikigü dkşanpt élte yine magat (é)lke kelirler* “Şimdi yine mükemmel bilge Buddha'nın dünyada belirlediğini anlayarak ve duyarak her ikisi kardeşi ile birlikte (başka bir) ülkeden Dakşinapatha ülkesine gelirler.” DUÜBVS, (1/6) 8. I, 6= Nr. 208 (Und nun versteht er und hört, daß der vollkommen weise (Buddha) in der Welt erscheinen ist,

und kommt mit seinen Verwandten ...zusammen zu zweien [vom Land]
Dakşinapatha wieder zu dem Lande Magadha.)

- (23) *Öñre yalañuk (ajuninta) (erken) vr(h)lar señrem sa(n)lig (señik) (aşın) içgüsin yédimiz (yuñladımız) (adınaguka) bérdimiz* MNB 120 “Vaktiyle insanlar (âleminde iken) manastırlara ait (yiyecek) ve içeceği yedik (ve başkasına) verdik.” MNB 236
- (24) *Señik señrem sanlı gidişin tavarın ağanu alıp işletdimiz adnaguka bérmedimiz* “Manastıra ait olan kap-kacak ve malları, *gasp ederek alıp işlettik, başkasına verdik.” MNB 129 MNB 241
- (25) *Kuvraglıg evlerig yalıñuz añantımız erksintimiz adnaguka bérdimiz* MNB 129 “Cemaate ait olan evleri tek başına *gasp edip, kendimize mal ettik , başkasına verdik.” MNB 241
- (26) *...-// timin ök bursoñ (kuvrag)ka bérürler erdi...MNB 134* ”...derhal cemaate verirler.” MNB 244
- (27) *Señik señrem sanlıg tarıglag yérin kalınlıkların borlukların söğütin yemişin erksinip adın igil kertilerka bérdimiz* MNB 137 138 “Manastırlara ait tarlaları, asmaları, bağları;ağaçlarını, meyvasını gasp edip başka alelade kimselere verdik.” MNB 246
- (28) *Bo nom kutıña inanur men* “Bu öğretinin asaletine güveniyorum. ” (4) 18. II, 19= Nr. 16 (Ich vertraue auf die Majestät dieser Lehre.)
- (29) *Bursoñ kuvrag erdni kutıña inanur men* “Bu rahipler cemaatinin cevherine inanıyorum.” DUÜBVS, (4/6) 18. II, 19= Nr. 16 (Ich vertraue auf die Majestät des Juwels der Mönchsgemeinde.)
- (30) *Teñri teñrisi burhanka ayıtzun* MNB 70 “Tanrılar Tanrısı Burkan’a sorsun.” MNB 205
- (31) *Yarıp kadırıp çadır ögüzke kodarlar* MNB 178 “Yarıp bükerek kül nehrine bırakırlar.” MNB 270

- (32) *Anta basa atinankotani arhantka tutdı* MNB 74 “Bundan sonra veli Ajnatakaundinya’ya uzattı.” MNB 74 MNB 207
- (33) *Amtı men barıp şariputri (arhant)ka tuyuzayın* MNB 70 “Şimdi ben gidip (veli) Şariputra’ya bildireyim.” MNB 205
- (34) *Muntada ulatı üküş türlüg ulug yarlıkançuçı bilig küçinte sansız tümen tınlıglarkka asag tusu kılı yarlıgkadı* “Çok sayıda merhametin gücüyle sayısız canlıya fayda ve avantaj sağlamak için bağışta bulundu. (lütfetti)” DUÜBVS, (6/10) 4. E, (?) = Nr. 2d (Durch die Kraft noch weiterer zahlreicher, grosser Barmherzigkeiten hatte er geruht, zahllosen, unzähligen Lebewesen Nutzen und Vorteil zu bringen.)
- (35) *Emgek tıltagın emgek öçmekin emgek öçmekiñe bargulug sekiz türlüg tözün yolug ukıtıp iki yégirmi nayut sanı teñri kuvragı birle anası katunug kutka tegürü yarlıkar* MNB 165 “Acının sebebini, acının ortadan kalkmasını, acının ortadan kalkmasına götüren sekiz kısımlı, asil yolu anlatıp , on iki nayuta sayısınca tanrılar cemaati ile anası ‘hanım’ı Nirvana’ya haşmetle ulaştırır.” MNB 261
- (36) *...Hua ... ..//... -lep k// ...kin / ? –ap isen tükel öz(ler)ñe tegürü ilitdi* MNB 177 “...çiçek... .. sakın, mükemmel özlerine (?) ulaştırıp götürdü.” MNB 269
- (37) *Yéme bir ogurda...agarlag içlig udçı kızı...-//satgalı balıkka baru (yarlıkadı)* MNB 118 119 “Yine bir zamanda ...gebe bir çoban kızı ...satmak için şehre (haşmetle) vardı.” MNB 235
- (38) *Kün (o)rtudın başlanıp nurvanka barı yarlıkadı* “Güneyde hükmederek, Nirvana’ya gitmeyi lutfetti.” DUÜBVS, (1/2) 6. E (?) , Ende=Nr. 221 (...im Süden herrschend , hat er geruht, ins Nirvana einzugehen.)
- (39) *Kaşıp burhan kün batsıktın başlanıp nurvanka barı yarlıkadı* “Kaşyapa Burkan gün batısına hükmederek Nirvana’ya gitmeyi lutfetti.” DUÜBVS, (2/4) 6. E (?) Ende= Nr. 221 (Der Buddha Kaşyapa hat, im Westen herrschend, geruht, ins Nirvana einzugehen.)

- (40) *Şakimuni burhan ...yınak başlanıp nirvanka barı yarlıkadı* “Şakyamuni Burkan ....tarafından hükmederek, Nirvana’ya gitmeyi hükmetti.” DUÜBVS , (4/6) 6. E(?), Ende= Nr. 221 (Der Buddha Şakyamuni hat, die Gegend von...beherrschend, geruht, ins Nirvana einzugehen.)
- (41) *[A]nın maytrı burh[a]n yéme kün tugsıkdın yınak başlanıp nirv[a]nka barı yarlık* “Bu nedenle, Maytrı Burkan, doğuda hükmederek, Nirvana’ya gitmeyi lutfetti. ” DUÜBVS , (6/9) 6. E 8?) , Ende= Nr. 221 (Eben deswegen hat auch der Buddha Maitreya, im Osten (?) herrschend, geruht, ins Nirvana einzugehen.)
- (42) *Béş pnçiki toyınlarag sekiz tümen tejriler(ig) kutgaru yarlıkap barnas kent ul(u)şta y-a (?) yine magat él(ke) (baru) yarlıkadı* MNB 64 “Beş rahibi, 80000 tanrıyı...haşmetle kurtardıktan sonra Benares şehrinde yine Magadha ülkesine haşmetle vardı.” MNB 202
- (43) *Ötrü tükel bilge maytrı burhan lu ordusıntın ünüp kitumati kent uluştaki tınlıglarka yéti kat inal kentler içinteki tınlıglarka sakınu sözleyü yétinçsiz asag tusu kılı yarlıkap samantapuşp seşremke keli (y)arlık* MNB 110 “Sonra mükemmel hikmetli Maytrı Burkan, ejder sarayından çıkıp Kitumati şehrindeki yaratıklara, yedi kat Inal şehirleri içindeki yaratıklara tasavvuru ve sözle ifadesi mümkün olmayan hizmetlerde haşmetle bulunup, Samantapuşpa manastırına haşmetle gelir.” MNB 230
- (44) *Edgü kılınçların aşgalı toyın kuvragıñ edgülüg iş ködüglerin büütürgeli ü(çün) sansız üküş muşadıñıg kü (kelig) (er)demler ...üntürü teşri yalañukug öğırtürü sevintürü supuşpit seşremke keli yarlık* MNB 108 “İyi amellerini arttırmak, rahipler cemaatinin iyi işlerini bitirmek için sayısız çok, hayrete şayan, meşhur zuhur kabiliyetlerini haşmetle meydana getirir, tanrıları ve insanları sevindirir ve Supuşpita manastırına gelir.” MNB 228 229
- (45) *Tözün maytrınıñ teşri burhan nomınta toyın bolgusı üçün biziñe ukıtgalı yarlık* “Asil Maitreya Tanrılar Tanrısı Buddha’nın öğretilerinde rahip olduğu için bize bildirmeye lutfetti.” DUÜBVS , (9/11) 11. I, (?)= Nr.

100 (Da der edle Maitreya Mönch in der Lehre des göttlichen Buddha geworden ist, hat er geruht, es uns mitzuteilen.)

- (46) *Seşrem sanlığ seşik tülün töşekin etimizke yinimizke tegürü töşentimiz*
MNB 124 “Manastıra ait olan yastıkları, döşekleri , etimize, tenimize temas ettirip kullandık.” MNB 238
- (47) *Burhanlar ...bütürü katağ...kim nirvanlığ yolka (tegdeçi) bardağı bolğay sizler...* MNB 68 “Burkanlar...bitirip pek ? ...ki siz Nirvana yoluna...varacaksınız.” MNB 204
- (48) *Biz iş ayguçı ...-mız ...kentü erkimiz ...küçümüzke küvenip törüsüzün seşik vrhar sanlığ erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke idtımız yumşadımız* MNB 121 “Biz iş buyuran...kendi kudretimize, nüfuzumuza güvenip, haksız olarak , manastıra ait olan erkekleri , kız ve bakireleri mecburi bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük.” MNB 236
- (49) *Anı eşidip virutak élig beg çantallarka yarlığ yarlıkadı* “Bunu işitince, kral Virudaka cellatlara emretti.” DUÜBVS, (7/9) 5. E, ?= Nr. 93 (Als er das hörte, befahl der König Virudhaka den Henkern.)
- (50) *Kim antağ antağ asığka tusuka tegmek bolur* MNB 130 “Ancak o zaman işte böyle nice nice faydalara ulaşabilir.” MNB 242
- (51) *Ed tavar esirgençsizin alku buşıçılarka buşı bérđim* “Malı mülkü cömertçe bütün dilencilere sadaka olarak verdim.” DUÜBVS, (13/14) 117(+10). I (?), ?= Nr. 49, 151 (Hab und Gut habe ich freigebig sämtlichen Almosenempfängern als Almosen gegeben.)
- (52) *Ötrü sudani bay er erdni bir bire ulug tört erdnilig samntapuşp atlığ seşrem étip teşri burhan başın kamağ bursoğ kuvrağka buşı bérür*
MNB 108 “Sonra zengin Sudhana cevher bir mil büyüklüğünde dört cevherle mücehhez Samantapuşpa adlı manastırı inşa edip Tanrı Burkan başta olmak üzere bütün cemaate sadaka verir.” MNB 228

- (53) *Öz et'öz(üñ)üzlerke edgülig adnaguka asaglag işke odugsak eriñler*
MNB 68 “Kendi vücutlarınıza iyilik başkalarına hizmet (edecek) işlerde uyanık olunuz!” MNB 204
- (54) *Bir tü evinin kök kalıkka okşatgalı bolmaz* MNB 89 “Bir parça saç göğşe müşabih olamaz.” MNB 216
- (58) *Ud izinteki suvug taluy ögüz suvıña yöleşürgeli bolmaz* MNB 89 “Sığır izindeki su nehir suyu ile mukayese edilemez.” MNB 216
- (59) *Ançulayu yéme méni osuglug kızı kışga bilge biligligler neñ biligin tözün maytrınıñ bilge biligiñe yöleşürgeli bolmaz* MNB 89 “Aynı şekilde benim gibi pek az bilgili kimselerin bilgisi, asil Maytrı’nın bilgisi ile mukayese edilemez.” MNB 216
- (60) *Alku uçar yultuz osuglug kentü kentü ordularında teñriler teñri katunları nırvan bulmak küsüşin yalañuklar yérin suklanıp tözün maytrı udusında yértinçüke kodı inerler* MNB 84 85 “Hepsi uçan yıldızlar gibi her biri kendi saraylarından tanrılar, tanrı hanımları Nirvana’yı bulma arzusu ile insanlar alemini arzulayıp asil Maytrı maiyetinde dünyaya inerler.” MNB 214
- (61) *Enekek élteki vaybaş şastar yaratdaçı karuñrivi sañabtri gunaprabı manoratide ulatı bahşılar kutıña yükünür men* “Hindistan’da Vaibhasika tarikatına ait eserleri yazmış olan Karunagriva, Samghabadra, Gunaprabha ve Manoratha ve diğer üstatların önünde eğilirim.” DUÜBVS , (15/18) 3. E 13= Nr. 4a (die im indischen Lande Vaibhasika-Şastras verfasst haben, (nämlich) vor den Meistern Karunagriva, Samghabadra, Gunaprabha, Manoratha und anderen verneige ich mich.)
- (62) *Ol dyan bilge b(ilig)inizke yükünür biz* MNB 91“Sizin bu istiğrak hikmetinize secde ederiz!” MNB 217
- (63) *Kamağ tag iş kat kat- ...?-lar viçrazan örgünke yüküntiler* MNB 91“Bütün dağ, eş, kat ?...elmas tahta secde ettiler.” MNB 217

- (64) *Alku tirig tnlıg ödüş özlüg tnlıglar siziñe **yüküntiler*** MNB 91“Bütün canlı yaratıklar size secde ettiler.” MNB 217
- (65) *Biziñ ilkiideki kalmış kalınçımızni yıgılmış kuvragka **yarlıkazun erdi*** MNB 132 “Bizim vaktiyle işlediğimiz günahları, toplanmış olan cemaate arz etsin!” MNB 243
- (66) *Biziñ münümüzni yazukumuzni maytrı burhan ukup yıgılmış kuvragka **yarlıkamazlar erdi*** MNB 125 ” Bizim günahlarımızı, Maytrı Burkan kavrayıp toplanmış olan cemaate buyurmazlar (inşallah!).” MNB 239

6.1.3. Bulunma Hâli

6.1.3.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

Fiillerin kılınış hususiyeti bakımından bulunma hâliyle bağlanması, ön sınırı vurgulayan fiillerde sürekteki ikinci evreyi kodlar. E. Bacanlı bulunma hâlinin, süreki evresini bildirmek için elverişli olduğunu söyleyerek Altaycadan şu örnekleri verir: “*oturğıšta otur-* ‘sandalyede oturmak’, *töjöktö cat-* ‘yatakta yatmak’, *kiyninde cajın-* ‘arkasında saklanmak’, *şkoldo bazıp cür-* ‘okulda yürümek’, *özöktö manta-* ‘vadide dörtnele koşmak”¹⁷⁵ A. Karadoğan, bulunma hâl ekinin fiilin kılınış hususiyetlerine bağlanışını kılınış-istem çerçevesinde değerlendirir. Ona göre “bir yerde bulunma” bildiren bulunma hâli eki doğal olarak bünyesinde bu bildirim işlevine ait fiiller ister.¹⁷⁶ *Maytrısimit*’te sürekteki ikinci evreyi işaretleyen, bir yerde bulunma bildiren *olur-*, *yat-*, *tug-* *bekle-* gibi fiiller kılınış-istem ilişkisi bakımından bulunma hâl ekine bağlanmışlardır:

- (1) *-/in anta ölüp avış (tamuda) olurdu* MNB 136 “Orada ölüp Avici (cehenneminde) oturduk.” MNB 245
- (2) *Bo ok et’özin teñri yeriñe agtıñıp hormuzta teñri birle bir orunta olurdu* MNB 99 “Bizzat bu vücut ile tanrılar yerine çıkıp Tanrı İndra ile bir yerde oturdum.” MNB 223
- (3) *Anta ötrü badari bramn kentü evinte oluru kök kalıkda kalır teg* “Bu sırada Badhari Brahman kendi evinde oturuyordu sanki gökte süzülüyor gibi.” DUÜBVS, (8/10) 117 (+10). I (?), ?= Nr. 49, 151 (Dann war da der Brahmane Badhari in seinem Hause sitzend, gleichsam im Äther schwebend.)
- (4) *Ol ok /-...atlıg söğüt ...tüpinte olur(tı)* MNB 91 “Bu bizzat...adlı ağaç...dibinde oturdu.” MNB 217
- (5) *Ol söğüt tüpinte olu(rdı)* MNB 92 “Bu ağacın dibinde oturdu “ MNB 217

¹⁷⁵ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 66-67.

¹⁷⁶ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 71.

- (6) *Amtı bo nomlug savag aṅ magt élte raçagri kent uluşda ukmuş kergek* “Şimdi bu öğreti meselesi Magadha’nın eşsiz ülkesinde başkent Rajagrha’da anlaşılmalıdır.” DUÜBVS,(2/4) 7. I. 1= Nr. 20 (Nun, diese Angelegenheit der Lehre muss man verstehen (als) im unübertrefflichen Land Magadha, in der Hauptstadt Rajagrha(stattfindend.)
- (7) *Amtı bo nomlug savag kitumanti balıkta ukmuş kergek* MNB 109 “Şimdi bu dini hadiseyi Ketumati adlı şehirde tasavvur etmek lazımdır.” MNB 229
- (8) *(Amtı) (bo) nomlug savag kitumati (atlıg) uluştaki samntapuşp seṅrem(te) (uk)mış kergek* MNB 111“Şimdi bu dinî hadiseyi Ketumati adlı şehirdeki Samantapuşpa manastırında tasavvur etmek lazımdır.” MNB 231
- (9) *Amtı bo nomlug savag smantavrkaş yazıda ukmuş kergek* MNB 127 “Şimdi bu dinî hadiseyi Samantarkşa adlı ovada tasavvur etmek lazımdır.” MNB 240
- (10) *Amtı bo nomlug savag k- kukutapat tagka sma(ntavrkaş) atlıg ya(zı)da (ukmuş) (kergek)* MNB 130 “Şimdi bu dinî olayı Kukkutapada dağında, Samantavrkaş adlı ovada (tasavvur etmek gerekir.)” MNB 242
- (11) *Ogul törüsinçe tégin öge atıña tegip burhan çkrvrt ilig kan yér suvda belgürer* “Oğul töresince veliaht derecesine ulaşır ve Buddha’nın dünyasında dünya hükümdarı olarak zuhur eder.” DUÜBVS, (9/13) 8. I, 6= Nr. 208 (Nach dem Gesetze der... Sohn(schaft) wird er den Rang eines Nachfolgers erlangen und in der Welt als ein Buddha , ein Raddrehender König erscheinen.)
- (12) *Alkunuş karınlıg kovuklarınta yatdım* MNB 84 “Hepsinin karın boşluklarında yattım.” MNB 213
- (13) *Oksuz teginçsiz ot yalın içinte örtenür biz* MNB 146 “(Gelişigüzel) ateş ve alev içinde yanarız.” MNB 251

- (14) *Tamulardın bo pratyak(anarak) kiçig tamularda tugdumuz* MNB 120 “
(Bu) cehennemlerden bu küçük (=cezası hafif) cehennemlerde doğduk.”
MNB 236
- (15) *Birökin biz kamag kuvragıñ tegingülüğ anutmış aş içgüsin öñre
yémedimiz yuñlamadımız erser alku teñri yérinte tuggay erdiniz* MNB
135 “Eğer biz bütün cemaatin kendisine ait ve (onun için) hazırlanmış
olan yiyecek ve içeceğini önce yemese idik ve sarfetmese idik, hepimiz
tanrılar ülkesinde doğacak idik.” MNB 245
- (16) *Olar alku teñri yérinte tugdılar* MNB 136 “Bunların hepsi tanrılar
ülkesinde doğdular.” MNB 245
- (17) *Ayagka tegimlig teñrim...kimler erki bolar muntag emgeklig ne ayug
kılınç küçinte bo muntag ajunlarda tugdılar erki* MNB 140 “Hürmete
layık tanrım! Acaba bunlar, bunca ızdırap çekenler, kimlerdir, hangi kötü
ameller yüzünden bu türlü âlemlerde doğdular ?” MNB 247
- (18) *Ol ayıg kılınç küçinte tamuda tugdılar* MNB 142 “(İşte) bu kötü ameller
yüzünden cehennemde doğdular.” MNB 248
- (19) *Eriş üküş koyun torug yılki ölümiş üçün tamuda tugdumuz* MNB 144
“Birçok koyun ve hayvan öldürdüğümüz için cehennemde doğduk.”
MNB 250
- (20) *Bilip ukup kılmış o(tsuz) emsiz ürüntegsiz kılmış erser a(yıg) kılınçların
tegriklemiş erser ...(ayıg) yavlak utlılıg erser ...bo beş tü(rlüg) avantlar
tükel erser ol tınlıg (uz)atı tamuda tugar* MNB 146 “Bilerek işlenmiş,
gerekli araçlar bulunmamış; kötü amellerle çevrilmiş ve herhangi bir
tohumun kötü sonucu (etkili olmuş) ise, bu beş türlü sebebin hepsi var ise
o yaratık derhal cehennemde doğar.” MNB 251
- (21) *Ne ayıg kılınç kılzar tınlıglar sekiz ulug örtlüg tamularda tugarlar* MNB
149 “Nasıl kötü bir amel işleyince yaratıklar, sekiz büyük alevli
cehennemde doğarlar?” MNB 253

- (22) *Alku sançip tamuda tugarlar* MNB 150 “ Hep Sanjiva cehenneminde doğarlar.” MNB 253
- (23) *Bo munça türlüg tsuylug yazuklug tınlıglar alku raurap tamuda tugarlar* MNB 153 “Bunca günahkar yaratıklar hep Raurava cehenneminde doğarlar.” MNB 255
- (24) *(İrinçü)lüg yalanuklar alku maha(rurap) tamuda tugar* MNB 155 “İnsanlar hep Maharaurava cehenneminde doğarlar.” MNB 256
- (25) *Et'öz éltıngüçiler kim yéme (edgü) kutlug tınlıglarka sézik könjül turgursarlar...yok...mün kadag sözleserler ...bo mün kadagag aşıp üstep sözleserler...kim yéme toyın şmnanç baçag olurmuş tınlıglarıg çhşaputlarıntın tayıtsarlar kim yine dıntarlarıg tokısarlar sögserler...bo munça türlüg tınlıglar alku tapn tamuda t(ug)arlar* MNB 156 “Vücudu beraberinde götürenler, iyi ve mutlu kimselere (karşı) şüphe duyguları besleseler; yok...kötü ve fena konuşsalar , bu (kötü) ve fena (şeyleri) çoğaltıp söyleseler , rahip ve rahibeleri , oruç tutan insanları (bu) *ibadetlerinden ayırsalar, bütün bu yaratıklar hep Tapana cehenneminde doğarlar.” MNB 256
- (26) *Edgü ajunlarda tugarlar* MNB 161 “İyi varlık şekillerinde doğarlar.” MNB 259
- (27) *Ol ayıg kılınç küçinte ulug tamularda tugdumuz* MNB 180 “Bu kötü amel yüzünden büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 270 271
- (28) *Ol tıltagın (tamuda) tugdılar* MNB 181 “Bu yüzden (cehennemde) doğdular.” MNB 271
- (29) *Antag tınlıg kiçigkiye çimeli ölürip odguratu tamuda tugar* MNB 117 “Bunun gibi bir yaratık, küçücük bir karınca öldürünce muhakkak cehennemde doğar.” MNB 234
- (30) *Ornınta ...(bo) (ayıg) kılınç küçinte (anta) (ölüp) ulug tamularda tugdumuz* MNB 120 “Yerinde...(bu kötü) amel yüzünden (orada ölüp) büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 236

- (31) *Bo ayıg (kılı)nç küçint(e) (anta) (ö)lüp e- ... tamuda tugdumu(z)...*
MNB 121 ”Bu kötü amel yüzünden (orada) ölüp ...cehennemde doğduk...” MNB 236
- (32) *Tümen yıl anta emgek e(mgenip) antran kurtulup bo muntag ki(çig) tamularda tugmuş erür biz* MNB 121 “On binlerce yıl orada ızdırıp çektikten sonra oradan kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuş olacağız.” MNB 236 237
- (33) *Ol yarukka bürtülüp ol t(amudaki) tınlıglar süzük köñül (öritip) anta et’öz kodup teñri yé(rinte) yalañuk et’özinte tugarlar* MNB 122 “Bu ışığa temas etmekle o cehennemdeki yaratıklar temiz kalpli oldular ve orada ölüp tanrılar ülkesinde ve insanlar âleminde doğarlar.” MNB 237
- (34) *Ol (tınlıglar) anta ölüp señik yédeçilerneñ bursoñ kuvragda öñre aşadaçılarnañ ornı uyası avıñ tamu üçün avıñ tamuda tugdılar* MNB 134 “Bu (yaratıklar) orada öldükten sonra manastıra ait olan ait şeyleri yiyenlerin, manastır (sakinlerin)den önce yiyenlerin yeri, çukuru Avici cehennemi olduğu için Avici cehenneminde doğdular.” MNB 244
- (35) *Antran alpın emgekin ozup kurtulup amtı bo kiçig tamularda tugdılar* MNB 135 “Buradan güçlkle kurtulduktan sonra şimdi bu küçük cehennemlerde doğdular.” MNB 244
- (36) *Ol tıtagın biz tıtsıların boş idmiş içün anta ölüp kamagın tamuda tugdumuz* MNB 136 “Şu sebeptendir ki biz öğrencileri geri yolladık , orada ölüp hepimiz cehennemde doğduk.” MNB 245
- (37) *Ol antag ayıg kılınç kılıp uluğ tamularda tugdumuz* MNB 129 “ Bu türlü kötü amelleri işledikten sonra büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 241
- (38) *Antran kurtulup amtı bo kiçig tamularda tugmuş erür biz* MNB 129 “Buradan kurtulup şimdi bu küçük cehennemlerde doğarız.” MNB 241
- (39) *Tamudın ozup bo kiçig tamularda tugmuş erür biz* MNB 136 “Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk.” MNB 245

- (40) *Ol tıltagın anta ölüp ulug tamuda tugdumuz* MNB 137 “Bu sebepten orada ölüp büyük cehennemde doğduk.” MNB 246
- (41) *Ol tıltagın anta ölüp ulug ulug tamularda tugdumuz* MNB 138 “Bu sebepten orada ölüp pek büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 246
- (42) *Tamudın kurtulup bo kiçig tamularda tugmış erür biz* MNB 138 “Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk.” MNB 246
- (43) *Ol ayıg kılınç küçinte anta ölüp tamuda tugdılar* MNB 140 “(İşte) bu kötü amel yüzünden orada ölüp cehennemde doğdular.” MNB 247
- (44) *Tamudın ozup kurtulup amtı bo et yumgak et’özlüg kiçig tamularda tugmış erürl(er)* MNB 140 “Cehennemden kurtulup şimdi bu et ve yumak vücutlu (oldukları halde), küçük cehennemlerde doğmuşlardır.” MNB 247 248
- (45) *Ol tıltagın anta ölüp tamuda tugdılar* MNB 141 “Bu sebepten orada ölüp cehennemde doğdular.” MNB 248
- (46) *Tamudın kurtulup amtı bo örtlüg torların yörgeñmiş et’özlüg kiçig tamularda tugmış erürler* MNB 141 “Cehennemden kurtulup şimdi bu alevli ağlarla çevrilmiş, (herhangi bir) vücutları (olduğu halde) küçük cehennemde doğmuşlardır.” MNB 248
- (47) *Anı üçün anta ölüp tamuda tugdılar* MNB 141 “Bu yüzden burada ölüp cehennemde doğdular.” MNB 248
- (48) *Tamuda ozup kurtulup amtı bo kiçig tamularda tugmış erürler* MNB 141 “Cehennemden kurtulup şimdi bu küçük cehennemlerde doğmuşlardır.” MNB 248
- (49) *Ol tıltagın anta ölüp tamuda tugdılar* MNB 142 “Bu sebepten orada ölüp cehennemde doğdular.” MNB 248
- (50) *Alku seņrem sanlıg seņi(k)...-kın anta ölüp avıș (tamuda tugar)lar* MNB 142 143 “Bütün manastırlara ait,...orada ölüp Avici (cehenneminde) (doğarlar).” MNB 249

- (51) *Antran (kurtu)lup amtı bo pratikana(rak) kiçig tamularda tugm(ış) erürler* MNB 143 “Oradan (kurtulup) şimdi bu Pratyekanaraka adlı küçük cehennemlerde doğmuşlardır.” MNB 249
- (52) *Anta (ö)trü ol tamuluglar tükel (bil)ge maytrı burhannañ (ya)ruk yal(t)rıkıña bürtü(lü)p köñülleri kögüzleri ...umaduk için ol tamulug et’özler (tamudın) ozup kurtulup yalañuk ajunı(нта) tugarlar* MNB 143 “Bundan dolayı bu cehennemlikler mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ın ışığına , parıltısına temas edip gönülleri, göğüsleri, ...olamadıkları için o cehennemlik vücutlar (cehennemden) kurtulup insanlar âleminde (doğarlar).” MNB 249
- (53) *...anta ...-umuz ...tamudın kurtulup ...pratyakanarak kiçig tamularda tugmış erür biz* MNB 143 “...orada cehennemden kurtulup Pratyekanaraka adlı küçük cehennemde doğmuşuzdur!” MNB 249
- (54) *Olar munta et’öz kodup yalañuk ajunınta tugarlar* MNB 144 “Bunlar burada öldükten sonra insanlar âleminde doğarlar.” MNB 250
- (55) *Tamudın kurtulup bo kiçig tamularda tugdumuz* MNB 144 “Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk.” MNB 250
- (56) *Ol tıltagın anta ölüp ulug tamuda tugdumuz* MNB 145 “Bu sebepten burada ölüp büyük cehennemde doğduk.” MNB 250
- (57) *Tamudın ozup kurtulup amtı bo kiçig tamularda tugmış erür biz* MNB 145 “Cehennemden kurtulup şimdi bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur.” MNB 250
- (58) *Ol tıltagın anta ölüp tamuda tugdumuz* MNB 145 “Bu sebepten burada ölüp cehennemde doğduk.” MNB 251
- (59) *Tamudın kurtulup amtı bo kiçig tamularda tugmış erür biz* MNB 145 146 “Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur.” MNB 251

- (60) *Antran ozup (kurtu)lup burhanlar belgürmedük ödte tört türlüg tirin kuvrag yok e(rk t)ürk yuçul bodun b(uk)un ar(a) alpın emgekin kişi ajunıta **tugar** MNB 157* “Oradan kurtulup burkanların ortaya çıkmayacakları bir devirde, dört kısımlı cemaatin bulunmadığı, güçlü kuvvetli ve bayağı halk arasında güçlkle insanlar âleminde doğarlar.” MNB 257
- (61) *Tözün mayıtrı bodisvt teñri teñrısı burhanta öñrerek yalañuk et’özın ıdalap tujit teñri yérınte **tugdı** MNB 173* “Asil Mayıtrı Bodhisattva, Tanrılar Tanrısı Burkan’dan önce insanlar alemini bırakıp, Tuşıta (adlı) tanrılar diyarında doğdu.” MNB 266
- (62) *Ol ayıg kılınç küçınte anta ölüp ulug tamularda **tugdumuz** MNB 177* “Bu kötü amel yüzünden orada ölüp büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 269
- (63) *Tamulardın ozup bo kiçig (ta)mularda **tugmış erür biz** MNB 177* “Cehennemlerden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur.” MNB 269
- (64) *Tamudın kurtulup bo kiçig tamularda **(tugmış) erür biz** MNB 180* “Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk.” MNB 271
- (65) *Anta tugup temirliğ örtlüg tünerig evlerde **bekleyürler** MNB 154* “Orada doğup demirden , alevli , karanlık evlere kapanırlar.” MNB 255
- (66) *Bı bıçgulug evlerde **bekle(yür)ler**...MNB 155* ”Bıçaklarla dolu evlerde mahsur kalırlar.” MNB 256
- (67) *Tujit teñri yérınteki uçadıvaç atlıg karşıda **oluru yarlıkar*** “ Tuşıta adlı tanrılar ülkesinde Uçadıva sarayında yerleşmiştir.” DUÜBVS, (3/5) 3. E, 13= Nr. 4
- (68) *Kutlugda kutlug siz erür siz kim muntag türlüg ogullug erdnig on ay tüni karnıta **kötürü tutduñuz siz** MNB 164*“Bahtiyarlar bahtiyarı sızsiniz ki bunun gibi bir oğul cevherini on ayın gecesı karnınızda taşıdınız.” MNB 261

- (69) *Taki yéme kutrulgulug tınlıglarag odgurak adın bo burhanlarka kutgargulug arhantlarka kutgargulug bo tınlıglarka süzülüp kutgargulug ol tınlıg alku srvatyan atlıg bilge bilig küçinte uka yarlıkar erdi* “ Ve ayrıca, Sarvdhyana adlı bilgeliğin gücüyle kurtarılması gereken canlıların özel Buddhalar tarafından kurtarılması ve (en sonunda) bunu vererek kurtarılması gerektiğini anlamıştı.“ DUÜBVS, (1/8) 4. E, (?) = Nr. 2d (Und ferner hatte er durch die Kraft der Sarvadhyaana genannten Weisheit zu verstehen geruht, dass die zu erlösenden Lebewesen gerade durch die besonderen Buddhas zu erretten sind, durch diese Arhats zu erretten sind, und (schliesslich) dadurch zu erretten sind, dass sie diesen... glauben.)
- (70) *Tejri burhannıy manoçap atlıg kü kelig erdemi küçinte erngek sukıgınça ödte .../takuti atlıg kentü pryantina belgülig bolu yarlıkadı* “Tanrı Burkan’ın Manojalpa adlı büyüleyici görünümünün sayesinde bir parmak hareketi kadar kısa bir zaman diliminde kendisinin... adlı hücrelerinde belirir.” DUÜBVS, (18/22) 4. E, (?) = Nr. 2d (Durch die Kraft der Manojalpa genannten Zaubererscheinung des göttlichen Buddha, in einem (so kurzen) Zeitraum , wie die Bewegung eines Fingers, (schon wieder) in seiner eigenen Zelle namens... zu erscheinen.)
- (71) *Amtıkıya yaguru ödte b(e)lgülig bolmuş erür* “İşte şimdi yakın bir zamanda (parlaklık) belirir.” DZM, 1. Kapitel 1. Blatt (12/13) (Gerade vor kurzem ist (der Glanz) in Erscheinung getreten.)
- (72) *Kılıçın süñü şikti çakr baltu çomak iliglerinte belgülig bolur* MNB 150 151 “Kılıç ile süngü , mızrak, çark , balta, çomak ellerinde ortaya çıkarlar.” MNB 253
- (73) *Ol yarukka bürtülüp tamuluglar tamuluglar antran kurtulup kitumati kent uluşta ulatı sekiz tümen tört miñ erdnilig balıklarda ajun tutarlar* MNB 130 “Bu ışığa temas eder etmez cehennemlikler oradan kurtulup Ketumati şehrinde ve öteki değerli 84000 şehirde doğarlar.” MNB 242

6.1.3.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller

Sınır vurgulamayan fiillerde bulunma hâlinin işlevi fiilin sürekteki ikinci evresini kodlamaya yöneliktir. Ön sınırı vurgulayan fiillerde sürekteki ikinci olaya karşılık gelen sınır vurgulamayan fiiller, bulunma hâlinin kılınıp hususiyetiyle uyumludur. Fiil, bulunma haliyle kılınıp-istem açısından devingen bir nitelik taşır:

- (1) *Kaşip burhan nırvanka barmışta berü evrilmedük nomlug tilgen branas kent uluşta **tevirdi*** “Kaşyapa Burkan, Nirvana’ya vardığından beri döndürülmeyen din tekerleğini Benares şehrinde döndürdü.” MNB 62 MNB 201
- (2) *Kim yéme kurtulmak küsüşin burhan nomınta evig barkag kodup toyın bolsar azu toyın bolguçıka basutçı bolsar alku tınlıg maytrılag yañı kün körüçinte **meñileyürler*** MNB 76 77 “Kim yine kurtulmak arzusu ile Burkan dininde (dini için) evi barkı terk edip rahip olsa veya rahip olacak bir kişiye yardım etse ,bu bütün yaratıklar Mayrı hakkındaki ‘yeni gün’ piyesinde eğlenirler.” MNB 209
- (3) *Kim küntemek meniñ evimte **aşanzunlar*** MNB 75 “Her gün benim evimde yesinler.” MNB 208
- (4) *Biz yéme siznide ödrülüp öñi munta **kalmaz*** MNB 106 “Biz de sizden ayrılıp burda kalmayacağız.” MNB 227
- (5) *Üç adrı şişlerig tevıp kozlug oylarda **südrüyürler*** MNB 156 “Üç çatallı şişleri dizerler, alevli kömür çukurlarına sürüklerler.” MNB 256

6.1.3.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

Bulunma hâli, ön sınırı vurgulayan fiillerde fiilin sürekteki ikinci evresini kodladığından, sınır vurgulamayan fiillerde süreklilik evresini pekiştirdiğinden son sınırı vurgulayan fiillerle uyumsuz olmakla birlikte bu tip fiillerde fiilin görece daha uzun bir sürede gerçekleşip tamamlandığını işaretler:

- (1) *Birökine bérmez ök erser siz méni ikile tünerig kınlıkta kemişgey(ler)*
“Eğer siz bana (para) vermezseniz, o zaman köleler beni tekrar tekrar gece gündüz beni o karanlık hapis haneye atacaklar.” DUÜBVS, (4/6) 11. I, (?)= Nr. 100 (Jedoch, wenn Ihr (das Geld) nicht geben solltet, dann werden mich erneut [die Schergen] im finstren Gefängnis nachts und tags schlagen.)
- (2) *Kadag sözlü(g) yinçge uvşak kurt koñuzug ölürip teñri burhan(ig) tepmiş izinte kemişür erdi* MNB 115 “Haksız konuşan, ince ufak kurtları öldürüp, Tanrı Burkan’ın geçtiği yola (iz) atar idi.” MNB 233
- (3) *Ança sakınç sakıntukta ikile olarnı ayıg kılınçlıg yél tokıp ulug tamularda kemişür* “Böyle düşündüklerinde, tekrar bunları , kötü amellerin rüzgarı yakalayıp büyük cehennemlere fırlatır.” MNB 131 MNB 242
- (4) *Ança sakınç sakıntuklarınta (öt)rü olarnı ayıg kılınçlıg yél yanturup (köt)ürü éltip ulug tamularda kemişür* MNB 133 “Böyle düşündüklerinden dolayı bunları, kötü amellerin rüzgarı geri çevirip götürerek büyük cehennemlere atar.” MNB 243
- (5) *Anta tegip badari bramanta ulatı ulug bilgeleriğ nom bilge bilig ugrınta muñadturtı* “Oraya vardı. Badhari Brahman ve diğer büyük bilgeleri bilgelik ve hikmette gösterdiği hünelerden dolayı hayrete düşürdü.” DUÜBVS, (27/30) 8. I, 6= Nr. 208 (Dort angekommen, hat er den Brahmanen Badhari und andere große Weise wegen der Lehre und der Weisheit in Staunen verletzt.)
- (6) *...-tin ünmiş yaruk ...-i yarukınta yégedmiş* MNB 113 “...-dan çıkmış ışık ... .. ışığına üstün gelmiş.” MNB 232

- (7) *Örtlüg temirliğ torlar içinte yörgeyürler* MNB 152 “Alevli demirden ağlar içine sararlar.” MNB 254
- (8) *Amarıları örtlüg yalınlig kızıl bakırlag naralar içinte beklenmiş* MNB 128 “ Bazıları, kızgın, alevli, kızıl bakırlı cehennemler içinde bağlanmış.” MNB 241
- (9) *Munta tugup ...-/ temirliğ yigneler tolp ...-ta sançılur* MNB 180 “Burada doğup...demir iğneler hep...batar.” MNB 271
- (10) *Adın bağlarig et'özleri üze örtüp yörgep ulug bedük ...ş/delig orgaklar içinte sokar(la)r* MNB 152 “Başka bağları, vücutları üzerine örtüp , sarıp büyük ve yüksek ...ogaklar (?) içine sokarlar.” MNB 254
- (11) *Künte...kuvragda...kigürüp kedin ot(ra)sınta turguralım* MNB 167 168 “Bir günde...cemaatte ...içeriye alıp *evler-! kuralım.” MNB 263

6.1.4. Ayrılma Hâli Eki

6.1.4.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

Ayrılma hâli, kaynak bildirdiğinden fiilin kılınış içeriğini ön sınırı vurgulayan fiillerde ön sınırdaki birinci olayı işaretleyebilir.¹⁷⁷E. Şahin'e göre bulunma hâli eki yer işlevinde bulunduğunu kaydetmekle birlikte tarihî Türk yazı dillerinden şu örnekleri tanıklamıştır:

Uyg. *Ol azıñ yme ol kamağ yekler oğlanları kim **köklerden** yirgerü tüşmişler erti.* “O arzuların, bütün, gökten yere düşmüş olan şeytan oğullarınıdır.” (TTŞ, 60/19-20)

Karh. *Yaga tursu yağmur yazılsu çiçek / kurumuş **yığağın** salınsu küjek.* “Yağmur yağmakta devam etsin, çiçekler açılsın; kurumuş ağaçlardan perçemler sarksın.” (KB, 28/15-16)¹⁷⁸

Ekin yer işlevinde bulunduğu hareketle, fiilin sürekteki ikinci evreyi kodladığı söylenebilir. Ayrıca, E. Şahin, ekin araç işlevinden de söz etmektedir. Araç işlevi hususunda da şu örnekler verilmiştir:

Uyg. *Neñ **Mahişvride** bolmaz, neñ **Pardantın** bolmaz.* “Ne Maheşvara vasıtasıyla ne de Pradhana vasıtasıyla vukua gelir.” (UMM, 93/22-24)

Karh. *Karındın çıkardın karınka kirür /**şekerdin** **igidin** yılanka birür* “Karından çıkardın, tekrar karına giriyorum; şeker ile beslediğin bu vücudu yılana veriyorum.” (KB, 169 /1-2)¹⁷⁹

Maytrisimit'te aşağıda geçen örnek yer işlevinde bulunmuş, fiilin sürekteki ikinci evresi kodlanmıştır:

- (1) *Ol balıkta çkrvrt élig hanlarınñ kezikinte tizikinte gaudam oğuşıntın tözintin **b(e)lgürmiş*** “Bu şehirde Çakravartin kralları silsilesinde Gautama'nın kökeni ve cinsiyetinden ortaya çıkan bir kral var.” DZM, 1. Kapitel 14. Blatt (23/25) (In jener Stadt gibt es einen König, der in der

¹⁷⁷ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 66.

¹⁷⁸ E. Şahin, *Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri*, s. 278.

¹⁷⁹ A.g.e., s. 298.

Reihe der *çakravartin*- Könige (steht), der aus dem Stamm und Geschlecht des Gautama erschienen ist.)

6.1.4.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller

Ekin aşağıda yer alan örneklerde görüldüğü gibi, yer işlevinden hareketle ön sınırı vurgulayan fiillerde sürekteki ikinci evreyi kodladığı yani kılınış hususiyeti açısından fiile süreklilik bakımından düzenleyen sınır vurgulamayan fiillere ait olduğu söylenebilir:

- (1) *Kentü kentü ...miñü kölüñütin inip yoriyurlar* MNB 106 “Herkes kendisinin binek hayvanından, (veya) nakil vasıtasından inip (yayan) yürür.” MNB 227
- (2) *Teñriler yalañuklar süsi...kedip urungu uçr//... törtđin yıñak yoriyurlar* “Tanrılar ve insanların ordusu...giyinerek... dört yönden yürürler. ” DUÜBVS, (3/7) , 36. XI (?), 13= Nr. 214 (Ein heer von Göttern und Menschen...anziehend... Krieger... marschieren in vier Richtungen.)

6.1.4.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

Ayrılma hâli, kaynak bildirdiği ve yer bildirim işlevinde bulunduğu gibi bulunulan durumdan çıkmayı da bildirir. Bu işlevinden hareketle ayrılma hâli, son sınırı vurgulayan fiillerde fiili kılınış hususiyeti açısından bitmişlik yönünde işaretler:

- (1) *Tözün mayıtrı t(e)ñrı t(e)ñrısı burhan nomınta evđin barkın ünti* “Soylu Mayıtrı, Tanrılar Tanrısı Burkan’ın kanununda evi barkı terk etti.” DZM, Ergänzungsblätter II. Kapitel 16. Blatt (13/15) (Der edle Maitreya ist im Gesetz des Göttergottes Buddha von Haus und Hof aufgebrochen.)
- (2) *Biz /// bo/-... başlıg emgekl(ig) ...-/// tamudın ıdmañ* MNB 129 “Biz...bu...yaralı, ızdıraplı....cehennemden göndermeyin.” MNB 241
- (3) *Kaltı yağı alkınmış yula teg tañ başıntakı uyakur yultuzlar teg basa basa teñrı yérıntin tayarlar* MNB 174 “Tıpkı yağı azalmış bir lamba gibi (veya) sabaha karşı batan yıldızlar gibi bir müddet sonra tanrılar diyarından düşerler.” MNB 267

6.2. Olumsuzluk Ekiyle Etkileşim

Maytrisimit'te olumsuzluk, kılınış içeriğini düzenleyen kılınış hususiyetleri arasında yer almaktadır. L. Johanson, son sınırı vurgulayan fiillerin olumsuzluğunun, çoğunlukla sınır vurgulamayan fiillere yönelik kılınış içeriğini düzenlediğini söyler.¹⁸⁰ H. Verkuyl da olumsuzluğun kullanımının kılınış hususiyetini süreklilik yönünden nitelediğini, sonlu ve sonsuz fiiller arasındaki farkı bulanıklaştırdığını söyleyerek olumsuzluğun kılınış hususiyeti üzerindeki etkisini belirtir.¹⁸¹ Pelin Seçkin, *Türkçede Dilsel Bir Kategori Olarak Olumsuzluk* adlı doktora tezinde olumsuzluğun esas işlevinin bir fiili olumsuzlaştırmadığını, söz konusu fiildeki olayın gerçekleşmediğini söyler.¹⁸² E. Bacanlı, olumsuzluğun kılınış içeriğini yeniden ele alması gerektiren bir olgu olarak kabul eder ve onun sınır vurgulamayan bir yapıda olduğunu savunur. Bununla birlikte bazı durumlarda istisnai olarak son sınırı vurguladığını belirterek Türkiye Türkçesi ağızlarında yer alan “bitmek, tükenmek” anlamlarına gelen *kalmamak* fiilinin ve Altaycada “onaylamak” anlamına gelen *cöpsin-* fiilinin *cöpsinbe-* şeklinde kullanıldığında “karşı çıkmak” anlamına geldiğini öne sürerek bitmişlik bildirdiğini söyler.¹⁸³ O halde olumsuzluk, kılınış içeriğini hem bitmişlik hem de bitmemişlik yönünden niteleyebilir.

Maytrisimit'te ön sınırı vurgulayan fiiller olarak tasnif ettiğimiz *kör-*, *uk-*, *unit-*, *tug-* ve *bürt-* fiillerinin olumsuzluk ekiyle çekimlendiğinde sürekteki ikinci evreyi belirginleştirdiği söylenebilir:

- (1) *Bo teŋri kuvrağı yéme bizni körmezünler erdi* MNB 125 “Bu tanrılar topluluğu bizi görmesin.” MNB 239
- (2) *Bizni tükel bilge maytrı burhan körmezün erdi* MNB 139 “Bizi, mükemmel hikmetli Maytrı Burkan görmesin!” MNB 247
- (3) *Tükel bilge maytrı (burh)an bizni körmezün* MNB 181 “Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan bizi görmesin.” MNB 272

¹⁸⁰ L. Johanson, “Viewpoint Operators in European Languages”, *Tense and Aspect in the languages of Europe*, s. 72, 137.

¹⁸¹ H. Verkuyl, *A Theory of Aspectuality- The interaction between temporal and atemporal structure*, Cambridge CUP 1993, s. 61.

¹⁸² Pelin Seçkin, *Türkçede Dilsel Bir Kategori Olarak Olumsuzluk*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon 2018, s. 38.

¹⁸³ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 71, 212.

- (4) *Bo yığıl(mış) (k)alın kuvrag yéme bizni (körme)zün* MNB 181“Bu toplanmış olan büyük cemaat de bizi (görmesin).” MNB 272
- (5) *Bizni tükel bilge maytrı burhan körmezün erdi* MNB 124“Bizi mükemmel hikmetli Maytrı Burkan görmesin.” MNB 238
- (6) *Bo kuvrag yéme biziñ ayıg yavlak kılınçımıznu ukmazunlar (er)di* MNB 133 “Bu cemaat de bizim kötü amellerimizi bilmesin.” MNB 243
- (7) *Bo yığılmış kuvrag biziñ münümüzni yazukumuznu ukmazun erdi* MNB 139 “Bu toplanmış cemaat bizim günahlarımızı görmesin!” MNB 247
- (8) *Bo yığılmış kalın kuvr(ag) biziñ körksüz kılınçımıznu ukmazunlar* MNB 181 “Bu toplanmış olan büyük cemaat, bizim bu çirkin amelimizi bilmesin.” MNB 272
- (9) *Kayu ödün burhan yértinçüde belgürser siz ...ol ödün bizni yéme unıtmañ* “Eğer dünyada bir Burkan olarak (bir daha) görünürseniz, bizi de unutmayın.” DUÜBVS, (18/21) 18. II, 19= Nr. 16) (Wenn Ihr in der Welt als Buddha erscheint, dann vergeßt auch unser nicht.)

Maytrısimit'te sınır vurgulamayan fiiller olarak tespit edilen *sözle-*, *art-*, *küzed-*, *örit-*, *işle-*, *aya- açın-*, *yé- yuñla-* fiilleri, olumsuzluk ekiyle etkileşime girdiğinde fiildeki olayın bitmemişliğini belirginleştirdiğini dolayısıyla sınır vurgulamayan özelliğinin pekiştiği görülmektedir. Dolayısıyla olumsuzluk, sınır vurgulamayan fiillerde kılınmış hususiyeti bakımından bir süreklilik ve devamsızlık işaretleyicisi olarak kullanılmaktadır:

- (10) *Kaçan neñ ezüg sözlemeçi men* “Asla yalan söylemem.” DUÜBVS, (11/12) 11. I, (?) = Nr. 100 (Niemals werde ich eine Lüge sagen.)
- (11) *Uktuñmu sen şanki yüz klp üç asañı ödteki meniñ emgenmiş kşan ödlerim ança üküş artmadı* MNB 101 “Anladın mı sen Şankha? Yüz kalpa üç Asamkhyeva müddetindeki benim cehd ettiğim devirlerim biraz fazla artmadı.” MNB 225

- (12) *Arıg arıg şznıg küzedmedimiz* MNB 124 “Tertemiz olan dini koruyamadık.” MNB 238 239
- (13) *Takı yéme purnaki bo (a)y(a)kka tegimlig maytrı bodisvt tükel kırk mhaklp ödte üzüksüz ...edgü ögli dyan sakınçı ...ançakıya yéme övke*¹⁸⁴
öritmedi “Ve dahası, Ey Purnaka! Bu saygıdeğer Maitreya Bodhisattva kırk nesil boyunca sürekli olarak iyi bir fikir beslemekte, en küçük (dikkat dağınıklığının) ortaya çıkmasına izin vermemektedir.” DUÜBVS, S. I, 6= Nr. 208 (Und ferner, o Purnaka, dieser verehrungswürdige Bodhisattva Maitreya hat vollkommen in der Zeit von vierzig Großzeitaltern ununterbrochen Betrachtungen über gute Gesinnung [gehegt] und auch nicht die geringste [Zerstreuung] aufkommen lassen.)
- (14) *Ayig ögliniş edgüsişne küni öritmez(ler)* MNB 117 “Kötü düşünceli bir kimsenin başarısını kıskanmaz.” MNB 234
- (15) *(Burhan) şazanınta köş(ül)...artamış toyın şm(nanç) upası upasançlar eren... yavlak kılınç kıl-// ? tsuy irinçüke ükünç (köşülin) öritmediler* MNB 181 “(Burkan) dininde... yoldan çıkmış rahip, rahibe, (mümin) ve mümineler, erkekler (?) ...kötü amel işle-... günahlar için pişmanlık duymadılar.” MNB 271
- (16) *Yam işin işlemedimiz* MNB 124 “İşini yapamadık.” MNB 239
- (17) *Şeyrem sanlıg edin tavarın artattımız ayamadımız açınmadımız* MNB 129 “Manastıra ait malı mülkü mahvettik, saygı ve ihtimam göstermedik.” MNB 241
- (18) *....(S)enik şeyrem sanlıg edin (tavarın) yémeşler yuşlamaşlar* MNB 127 “... Manastıra ait malları, yemeyin, kullanmayın!” MNB 240
- (19) *Şeyrem sanlıg edin tavarın aşın içgüşin yémezün yuşlamazun* MNB 158 “Manastırlara ait olan mal ve mülkü, yiyecek ve içeceği yemesin, kullanmasın.” MNB 257

¹⁸⁴ J. P. Laut- J. Wilkens, *Altürkische Handschriften: Die Handschriftfragmente der Maitrisimit aus Sängim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung*, Vorderseite (MaitrHami I, 5. r. 23 – v. 18), 10. Zeile, s. 19.

(20) *Sejrem sanlıg edin tavarın aşın içgüsin yémezün yuqlamazun* MNB 158 “Manastırlara ait olan mal ve mülkü, yiyecek ve içeceği yemesin, kullanmasın.” MNB 257

Olumsuzluğun *Maytrısimit* 'te son sınırı vurgulayan fiillerde fiilin kılınış içeriğini bitmişlik yönünde de nitelediği aşağıdaki örneklerde görülmektedir:

(21) ...-/r yine ... **artamaduk** MNB 170 “ Yine mahvetmedik.” MNB 264

(22) ...törüde et'özümün...(n)eş asagın **bulmadım** MNB 63 “...düzende vücudumu...hiç faydasını görmedim.” MNB 201

(23) *İnce ök korkunçı sönmedi* “Fakat onun korkusu dinmedi.” DZM, 6. Blatt (Aber Ihre Furcht hatte sich nicht gelegt.)

(24) *Karı ulug...dıntarlar kelmedi* MNB 170 “Yaşlı, büyük ...rahipler gelmedi.” MNB 265

(25) *Sejrik sejrem sanlı gidişin tavarın ahanu alıp işletdimiz adnaguka bérmedimiz* “Manastıra ait olan kap-kacak ve malları, *gasp ederek alıp işlettik, başkasına verdik.” MNB 129 MNB 241

(26) *Arıtı altaçı ünmedi* “(Fakat) hiç kimse ileriye doğru gelemedi.” DUÜBVS, *Anmerkungen*, (13/14) 126 (+24). III (?), ?= Nr 60, 240 ([Aber] niemand ist vorwärtsgekommen.)

(27) *Biz /// bo/-... başlıg emgekl(ig) ...-/// tamudın idmañ* MNB 129 “Biz...bu...yaralı, ızdıraplı....cehennemden göndermeyin.” MNB 241

(28) *Ançu(layu) ...-/kovı tınlıg men bükün... yañıdaki baçag künte...yigit toyınlar ke-... -um kanmadı* MNB 170 “Bunun gibi...boş, yaratık...ben bugün...günündeki oruç gününde ...yiğit rahipler...kanmadı.” MNB 265

6.3. Zarflarla Etkileşim

Zarflar, fiillerin kılınış hususiyetinde kılınış içeriğini belirlemek için kullanılmakla beraber, fiilin kılınış hususiyetine tamamiyle etki ettiği söylenemez. Zarflar *Maytrısimit*'te çoğunlukla kılınış içeriğini belirginleştirmek için kullanılmıştır. Burada zarflar, niteleme, kesinlik, yineleme, pekiştirme, zaman ve miktar bildirimini açısından ele alınacaktır. Aşağıda ön sınırı vurgulayan fiiller kapsamında değerlendirilen *uk-* ve *yartla-* fiilleri *odgurak*, *odgurati* ve *turkaru* zarflarıyla fiillerin sürekteki ikinci evresi pekiştirilmiştir:

- (1) *Oğalı köñülkerip odgurak ukar* MNB 94 “Vazıh olarak teemmül eder ve tamamiyle anlar.” MNB 219
- (2) *Anı titrü sakınu bilge biligin odgurak ukar* MNB 95 “Bunu tam olarak düşünür ve hikmeti ile tamamiyle anlar.” MNB 22
- (3) *Antag oğalı büğüş urup odgurati ukar* MNB 94 “Bunun gibi vazıh olarak hikmetini ortaya koyup tamamiyle anlar.” MNB 219
- (4) *İnçip kitumati kent uluş altun öñlüg kümüş öñlüg yörün öñlüg ...tegriklep turkaru yartlayur* MNB 79 “Fakat Kerumati şehri, altın renkli, gümüş renkli, beyaz renkli...çevreleyip daima parıldar.” MNB 211

Maytrısimit'te sınır vurgulmayan bir fiil olan *tıñla-*, pekiştirme bildiriminde kullanılan *titrü* zarfıyla birlikte kılınış hususiyeti süreklilik ve devamlılık yönünde belirginleşmiştir:

- (5) *...amti titrü tıñla* MNB 69 “Şimdi iyi dinle!” MNB 205

Pekiştirme zarfları, son sınırı vurgulayan fiillerde fiilin kılınış hususiyetini bitmişlik yönünde kodlar. Sözcelişi, *tay-*, *kork-*, *alk-* ve *ört-* fiilleri *artı*, *ikile* ve ikileme şeklindeki *basa basa*, *Maytrısimit*'te *tiril-* fiiliyle *kértgün-* ve *kork-* *ayman-* fiillerinde *anşız* pekiştirme zarflarının kullanımı, fiillerin kılınış içeriğini belirginleştirmiştir:

- (6) *Neçe yéme arhant kutıntın taygulug tıtaglar ötrü tursar inçip et'özün küzedmeser saklanmasar yéme arhant kutıntın yéme artı taym(az)* MNB

42 “Her ne kadar velilikten ayrılma sebepleri sonra ortaya çıksa, veyahut vücudunu korumasa dahi yine de velilikten katiyen ayrılmaz.” MNB 189

- (7) *Arhant kutın bulup tüşmekke arıtı korkmaz* “ Arhantlığa ulaşmak ve ondan ayrılıp düşmekten hiç korkmaz.” DUÜBVS, (1/2) 2. E, 12=Nr. 4a (die Arhantschaft erlangen und sich absolut nicht vor dem Abgleiten und Herunterstürzen fürchten.)
- (8) *Takı y(é)me bar ikidin sıñar ülüşin kutrulmak atlag boşgutsuz tözün tınlıg kim alku nızvanıların arıtı alkımış* “Ve yine her iki taraftan kurtulmuş adlı bir yaratık vardır. Bu yaratık bütün tutkuları tamamiyle yok etmiştir.” DZM, 11. Blatt (12/15) (Und ferner gibt es *asaiksa* Wesen, die man von zwei Anteilen Erlöste nennt. Diese haben alle Leidenschaften völlig vernichtet.)
- (9) *Tözün oglum (,) aņsız kértgünür m(e)n* “Asil oğlum, tamamen inanırım.” DZM, II. Kapitel, 1. Blatt (15) (Mein edler Sohn, vollkommen glaube ich das.)
- (10) *Ança munça (müni) yazukı bar erser arıtı örtmez* MNB 117 “Bunca...günahı olsa, hiç kapatmaz, (gizlemez).” MNB 234
- (11) **İkile tiri(lürler)** MNB 178 “Yeniden dirilirler.” MNB 270
- (12) *Ol emgekke basa basa ö(lüp) basa basa tirilürler* MNB 156 “Bu acılardan tekrar tekrar ölürler, sonra yeniden dirilirler.” MNB 256
- (13) *Ol emgekke ölüp ikile tirilürler* MNB 151 “ Bu acıdan ölüp yeniden dirilirler.” MNB 254
- (14) *Anı köriüp ol samantavrkaş (yazıda) yığılmış kuvrag aņsız kork(arlar) aymanurlar* MNB 182 “Bunu görünce bu Samantavrkaşa (ovasında) toplanmış olan cemaat pek korkar ve ürkerler.” MNB 272

Çokluk bildiriminde bir zarf olarak kullanılan *üküş* aşağıdaki cümlede sınır vurgulamayan bir fiil olan *art-* fiilinin sürekliliğini belirginleştirmiştir:

- (15) *Uktuymu sen şanki yüz klp üç asañı ödteki meniñ emgenmiş kşan ödlerim ança üküş artmadı* MNB 101 “Anladın mı sen Şankha? Yüz kalpa üç Asamkhyeva müddetindeki benim cehd ettiğim devirlerim biraz fazla artmadı.” MNB 225

Ét- *yarat-* ikilemesi, kılınış hususiyeti itibariyle son sınırı vurgulayan bir fiil olmasına rağmen, fiile birden çok yapılmasını bildiren bir pekiştirme zarfı olan *üküş türlüg* ile “birçok defa yazdırmak” anlamı yüklenerek asıl kılınış tipi değişmiş, sınır vurgulamayanlar grubuna geçmiştir:

- (16) *Takı y(é)me antada basa üküş türlüg nom bitig étdiler yaratdılar* “Ve sonra başkaları da çok çeşitli bu dine has bir şekilde bir doktrin kitabı yazdılar ve telif ettiler.” DZM, 12 Blatt (6/8) (Und danach waren es andere, die vielerlei Lehrbücher geschrieben und verfasst haben.)

İkilemede kılınış-tamlayıcı ilişkisi bakımından cümlede sayı zarfı niteliğinde olan *üç türlüg* ve *altı türlüg* miktar zarfının on yedinci, on sekizinci ve on dokuzuncu örneklerde görüldüğü gibi kılınış hususiyetini vurguladığı söylenebilir. Yine pekiştirme bildiriminde kullanılan *alku*'nun da kılınış hususiyetini pekiştirdiği görülebilir. A. Karadoğan'a göre kılınış- tamlayıcı ilişkisinde tamlayıcılar kılınışı sınırlayabilir veya vurgulayabilir.¹⁸⁵

- (17) *Ötrü bo üç miñ ulug miñ yértinçü yér suv üzeki kimi osuglug altı türlüg tepredi kamşadı* “Bundan sonra bu sayısız dünyalar su üzerinde bulunan gemi gibi altı defa sallandı.” DUÜBVS, (14/17) 18. II, 19= Nr. 16 (Darauf erbehte und erschütterte diese dreitausendmal –tausend-fältige Erde wie ein auf dem Wasser befindliches Schiff sechsfach.)
- (18) *Ne tyan tutmuşta ok yér suv altı türlüg tepreyür kamşayur* MNB 107 “(Tyan) tutar tutmaz dünya altı defa titrer.” MNB 228

¹⁸⁵ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 50, 62, 69.

(19) *Amti t(e)ḥri yalaḥukn(i)ḥ tapı[gin] udugin aṣayu on küçin küçedü üç türlüğ örüg ornanmış* “Şimdi tanrılara ve insanlara ibadet etmekten hoşlanıyor, on güçle kendini güçlendirerek üç çeşit taht üzerine oturmuştur.” DZM, 1. Kapitel 16. Blatt (18/20) (Jetzt genießt er die Vereh[rung] der Götter und Menschen, stärkt sich mit den zehn Kräften , [übt sich in] den dreierlei ruhig verweilenden Verstandes- Orten.)

(20) *Tözün maytrınıḥ toyın boltı tép ün eşidip tört tugum béş yol içinteki tınlıglar alku ögirdiler sevintiler* “Asil Maitreya’nın rahip olduğuna dair bir ses işitince doğumun birçok çeşidinde (varlığın birçok aynasında) yaratıklar sevindi.” DUÜBVS, (28/1) 18. II, 19= Nr. 16 (Daß man eine Stimme hörte, die besagte, daß der edle Maitreya Mönch geworden sei, darüber freuten sich alle Lebewesen in den vielerlei Geburtsarten und auf den fünf Wegen und waren froh.)

(21) *Ukgulug törülerin alku ukı bilti* “Anlaşılması gereken bütün kuralların hepsini anladı ve tanıdı.” DZM, 1. Kapitel 14. Blatt (1/2) (die Vorschriften, die man [verstehen] muss, alle verstanden und erkannt hat.)

Son sınırı vurgulayan bir fiil olan *ert-* fiili *Maytrisimit*’te *tört miḥ yıl, altı yüz tümen yıl* gibi zamansal bir sınır bildiren miktar zarflarıyla uyumludur. Aşağıdaki örneklerde bu zarflar fiilin kılınış içeriğini bitmişlik yönünde işaretlemiştir:

(22) *Antada berü tujit teḥri yérinteki yıl sanasar tükel tört miḥ yıl ertdi* MNB 173 “Bundan itibaren , Tuşita (adlı) tanrılar diyarındaki yıllar sayılsa, tamamı 4000 yıl geçti.” MNB 266

(23) *Yalaḥuk sanınça bükser eliḡ yéti kolti altı yüz tümen yıl ertmiş erür* MNB 173 “İnsanlar (âlemindeki) hesaba göre toplanacak olursa 57 koti +6000000 geçmiş olur.”MNB 266

Kılınış-tamlayıcı ilişkisi açısından bir ön sınırı vurgulayan fiile *hâlâ, sürekli, durmadan, iki dakika, üç saat, bir süre* gibi süreç bildiren çeşitli zaman belirteçleri bağlanırsa, fiilin ön sınırdaki birinci olayla vurgusuz olduğundan vurgu [O2]'ye kayar:¹⁸⁶

(24) *Katun karnıta (on ay) olurdı* MNB 162 “Kraliçe karnında (on ay) oturdu.”¹⁸⁷ MNB 260

Maytrısimit'te aşağıdaki örneklerde görülen zarf fiil ekleri de fiillerin kılınış hususiyetini belirlemede yardımcı olabilir. Ön sınırı vurgulayan bir fiil olan uk- fiili *-a* ve *-u* zarf fiilleriyle nitelenmiştir. L. Johanson'a göre *-a* zarf fiil eki, olaylara başlangıç ve bitiş sınırı arasından bakmayı ifade eden intraterminal görünüş değerine sahiptir ve olayın “iki sınırı arasında kalma anlamını üretir.”¹⁸⁸ L. Johanson'un ek hakkında görüşüne yönelik bu açıklaması, kılınışa yönelik ön sınırı vurgulayan fiiller bağlamında değerlendirilebilir. *-a* zarf fiil ekinin bu fonksiyonu, fiilin ön sınırdaki birinci olayına vurgu yapıldığı söylenebilir.

(25) *Oñalı köñülte (sak)ınp adara ukar* MNB 94 “Vazıh olarak kalbinde düşünüp mufassalan(=tefrik ederek) anlar.”¹⁸⁹ MNB 219

(26) *Odgurak bilge biligin adırtlayu ukar* MNB 95 “Tamamiyle hikmet ile mufassalan anlar.”¹⁹⁰ MNB 220

J. Eckmann, *-e* zarf fiil ekini bitmemişlik işaretleyicisi olarak tanımlamıştır.¹⁹¹ Bundan hareketle, sınır vurgulamayan ve bitmemişlik bildiren *yorı-* fiilinin *-e* zarf fiil eki tarafından süreklilik bakımından nitelendiği söylenebilir:

(27) *Kayusı muñadu adını oynayu küle yorırlar* MNB 162 “Bazıları şaşkın ve mütehayyir , güle oynaya yürüyor.” MNB 260

¹⁸⁶ A. Karadoğan, *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, s. 50.

¹⁸⁷ Cümle bağlamına şöyle düzenlenmelidir: “Kadının karnında on ay durdu/kaldı.”

¹⁸⁸ L. Johanson, “On Turkic transformativizers and nontransformativizers”, *Turkic Languages* 8, 2004, s. 182, 187.

¹⁸⁹ Cümle günümüz Türkiye Türkçesine uygun olarak şöyle düzeltilmelidir: “Açık bir şekilde zihninde düşünerek ayrıntısıyla anlar.”

¹⁹⁰ Yine bu cümle de şöyle güncelleştirilmelidir: “Hikmetiyle, bilgisiyle açık seçik anlar.”

¹⁹¹ J. Eckmann, *Çağatayca El Kitabı*, (çev. Günay Karaağaç), Kesit Yayınları, İstanbul 2009, s. 141.

(28) *Tamudın kurtulup amtı bo kiçig tamularda tugup kentü altıne ineklerin kapların yüde yorıurlar* MNB 142 “Cehennemden kurtulup şimdi bu küçük cehennemlerde doğup kendilerinin altlarındaki taşaklarını ve torbalarını yüklenerek yürürler.” MNB 248

(29) *Teñri teñrısı burhan şariputri arhant birle yazı yérde çankir mit kılı yorıurlar erti* “Tanrılar Tanrısı Burkan Şariputri arhant ile ovalık bir yerde meditasyon yaparak yürüyorlardı.” DUÜBVS, (22/24) 5. E, ?=Nr. 93 (Der Göttergott Buddha war mit dem Arhat Şariputra zusammen in einer Ebene gegangen, in dem er meditierend auf und abwandelte.)

F. Gökçe, Eski Türkçede *yorı-* fiilinin *-p* zarf fiil ekli kullanımlarında kılınıp hususiyeti bakımından genel bir süreklilik kılınıpı olarak işaretlendiğini belirtmiştir.¹⁹²Buna göre *-p* zarf fiil eki *yorı-* fiilini bitmemişlik yönünden nitelemiştir. Ayrıca F. Gökçe'nin bildirdiğine göre P. Zieme, Maniheizt çevre Eski Uygurca metinlerini ele aldığı doktora tezinde bu zarf fiil ekinin *yorı-* fiiline alışkanlık kılınıpını işaretlediğini söylemiştir.¹⁹³Aşağıda *yorı-* fiilinin *-p* zarf fiil ekli şekilleri bu görüşü doğrular niteliktedir:

(30) *Kaḡlıda suryakant erd(ni) ...vıman içinte kuñcuy...tegriklep yortır* MNB 86 “Arabada. Güneşte parlayan bir cevher tanrılar arabası içinde kraliçe...çevreleyip yürütür.” MNB 215

(31) *Kentü kentü ...miñü kölüñütin inip yorıurlar* MNB 106 “Herkes kendisinin binek hayvanından, (veya) nakil vasıtasından inip (yayan) yürür.” MNB 227

Pekiştirme zarfı şeklinde kullanılan *sor-* fiilinin ikileme şekli, *-a* zarf fiil ekine bağlanarak son sınırı vurgulayan bir fiil olan *sugur-* fiilinin kılınıp içeriğini yeniden düzenleyerek sınır vurgulamayanlar grubuna dahil etmiştir:

(32) *Yétmişte inaru yüz yégirmi yaşka tegi kün küniñe sen karımaklag suk yek sora sora sugurduñ* MNB 59 “Yetmişinden sonra yüzyirmi yaşına kadar

¹⁹² F. Gökçe, *Gramerişme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, s. 234.

¹⁹³ Peter Zieme, *Untersuchungen zur Schrift und Sprache der manichaisch-türkischen Turfantexte* (Yayınlanmamış doktora tezi), Berlin 1969, s. 19.

gece gündüz sen ihtiyarlığın ihtiras şeytanı, sen eme eme kopardın.”

MNB 199

Bu ikileme esasen sınır vurgulayan bir fiildir. Fakat *-a* zarf ekli esas fiillere eklenip süreklilik bildiren *-a+tut-* yapısının etkisiyle¹⁹⁴ fiil sınır vurgulayanlardan sınır vurgulamayanlar grubuna geçmiştir:

- (33) *İkinti kazanmış .../z kısıg yıga tire tutarlar* “İkincisi, birikmiş [zenginlikleri] bir arada tutar ve yığarlar.” DUÜBVS, (17/18), 23. III, ?= Nr. 113 (Zweitens die angesammelten [Reichtümer] häufen sie auf und halten sie zusammen.)

---

¹⁹⁴ A. Merhan, “Kutadgu Bilig’de Betimleyici Eylemler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:5 S: 21 Bahar: 2012, s. 204.

7. MAYTRISİMİT ÖRNEĞİNDE ESKİ UYGURCADA FİİLLERDE KILINIŞ

7.1. Asıl Kılımlar

7.1.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

7.1.1.1. *olur-*

- (1) *Kayusı örtlüg (temirli)g orunluklar üze olur(ular)* MNB 182 “Bazısı alevli, demirden tahtlar üzerinde otururlar.” MNB 272
- (2) *-in anta ölüp avış (tamuda) olurdumuz* MNB 136 “Orada ölüp Avici (cehenneminde) oturduk.” MNB 245
- (3) *Bo ok et'özin teşri yerişe agtınp hormuzta teşri birle bir orunta olurdum* MNB 99 “Bizzat bu vücut ile tanrılar yerine çıkıp Tanrı İndra ile bir yerde oturdum.” MNB 223
- (4) *Anta ötrü badari bramn kentü evinte oluru kök kalıkda kalır teg* “Bu sırada Badhari Brahman kendi evinde oturuyordu sanki gökte süzülüyor gibi.” DÜUBVS, (8/10) 117 (+10). I (?), ?= Nr. 49, 151 (Dann war da der Brahmane Badhari in seinem Hause sitzend, gleichsam im Äther schwebend.)
- (5) *Ol ok /-...atlıg söğüt ...tüpinte olur(tı)* MNB 91 “Bu bizzat...adlı ağaç...dibinde oturdu.” MNB 217
- (6) *Ol söğüt tüpinte olu(rdı)* MNB 92 “Bu ağacın dibinde oturdu “ MNB 217
- (7) *Katun karnınta on ay olurdı* MNB 162 “Kraliçe karnında (on ay) oturdu.”¹⁹⁵ MNB 260

¹⁹⁵ Cümle bağlamına göre şöyle düzeltilmelidir: “Kadının karnında on ay durdu/kaldı.”

7.1.1.2. kör-

- (1) *Kutrultaçı tınlaglarını köñül kögüz töz yiltız kılınç arıgların odgurak* **körür erti** “Kurtarılacak olan yaratıkların gönlünü ve aklını, kökenini ve aslını, davranışlarını ve hareketlerini çok açık bir şekilde algıladı.” DZM, III. Kapitel (101/104) (Der zu erlösenden Lebewesen Herz und Sinn, Wurzel und Ursprung, Taten und Verhalten hatte er klar erkannt.)
- (2) *Bo ödün men béş türlüg ulug tüller kördüm erti* “O zaman beş tür rüya görmüştüm.” DÜUBVS, (1/2), 35. XI, 5= Nr. 148 (Zu dieser Zeit hatte ich fünferlei... Träume gesehen.)
- (3) *Münin kadagın kördümüz* MNB 158 “Uzun...günahlarını gördük.” MNB 257
- (4) *Tükel bilge maytrı burhanıg körelim erti* MNB 125 “Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ı görelim.” MNB 239
- (5) **Kördünüz mu siz...** MNB 111 “Gördünüz mü ? Siz...” MNB 231
- (6) *Biz ...(tükel bilge) maytrı burhanıg arıtı körmelim erdi* MNB 133“Biz mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ı hiç görmeyelim.” MNB 243
- (7) *Kin kelteçi burhanlarıg yéme körmezler* MNB 132“İleride gelecek olan burkanları da göremezler.” MNB 243
- (8) *Tükel bilge maytrı burhanıg körmelim erdi* MNB 131“Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ı görmeyelim.” MNB 242
- (9) *Bursoñ kuvrag erdn(i)sin yéme körmelim erdi* MNB 131“Cemaat cevherini de görmeyelim.” MNB 242
- (10) *Bo teñri kuvragı yéme bizni körmezünler erdi* MNB 125 “Bu tanrılar topluluğu bizi görmesin.” MNB 239
- (11) *Bizni tükel bilge maytrı burhan körmözün erdi* MNB 139 “Bizi, mükemmel hikmetli Maytrı Burkan görmesin!” MNB 247

- (12) *Tükel bilge maytrı (burh)an bizni körmezün* MNB 181“Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan bizi görmesin.” MNB 272
- (13) *Bo yıgıl(mış) (k)alın kuvrag yéme bizni (körme)zün* MNB 181“Bu toplanmış olan büyük cemaat de bizi (görmesin).” MNB 272
- (14) *Bizni tükel bilge maytrı burhan körmezün erdi* MNB 124“Bizi mükemmel hikmetli Maytrı Burkan görmesin.” MNB 238
- (15) *Tükel bilge maytrı burhan (bizni) körzün erdi* MNB 133“Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan , (bizi) görsün.” MNB 244
- (16) **Körünler** *beglerimiz munta tugup örtenür yalar biz* MNB 136 “Bakın beylerimiz! Burada doğup alev alev yanıyoruz.” MNB 245
- (17) *Bizni tükel bilge maytrı burhan körzün erdi* MNB 139 “ Bizi, mükemmel hikmetli Maytrı Burkan görsün!” MNB 247
- (17) **Körünler** *bilgelerim başsız boyunsuz kögüzte yüzlüg meñizlig et'özümüz erür* MNB 146 “Bakın hakimlerim! Başsız boyunsuz göğüste yüzümüz vardır, bu kılıktayız.” MNB 251

7.1.1.3. uk-

- (1) *Oñalı köñülkerip odgurak ukar* MNB 94 “Vazıh olarak teemmül eder ve tamamiyle anlar.”¹⁹⁶ MNB 219
- (2) *Anı titrü sakınu bilge biligin odgurak ukar* MNB 95“Bunu tam olarak düşünür ve hikmeti ile tamamiyle anlar.” MNB 22
- (3) *...(a)yagka te(gimlig) ...//-daki tınlıglar ... ...bir yéti sekiz t-... ...- /urtum tüzeñ ... ...-min muntur tömke //k ...siziñ nomlamış nomuñıznu ...tda uka ugaylar* MNB 76 “...hürmete layık ...deki yaratıklar ... ...bir yedi sekiz... .....sizin vaaz ettiğiniz dininizi ....anlayabilecekler.” MNB 209

¹⁹⁶ Cümle günümüz Türkiye Türkçesine göre güncelleştirilerek şöyle çevrilmelidir: “Açık bir şekilde etraflıca düşünerek tamamiyle anlar.”

- (4) *Oᅇalı köñülte (sak)ınıp adara ukar* MNB 94 “Vazih olarak kalbinde düşünüp mufassalan(=tefrik ederek) anlar.”¹⁹⁷ MNB 219
- (5) *Antag oᅇalı büğüş urup odguratu ukar* MNB 94 “Bunun gibi vazih olarak hikmetini ortaya koyup tamamiyle anlar.”¹⁹⁸ MNB 219
- (6) *Odgurak bilge biligin adırtlayu ukar* MNB 95 “Tamamiyle hikmet ile mufassalan anlar.”¹⁹⁹ MNB 220
- (7) *Ötrü ayagka tegimlig bodisvt sansarnıñ berü (e)vrilmekin ukup naru tevrilmekin emgeksiz uçuz ukar* MNB 97 “Bunun üzerine hürmete layık Bodhisattva, Samsara’nın beriye döndürülüşünü anlayıp , öteye doğru çevrilişini kolay ve basit bir şekilde kavrar.” MNB 222
- (8) *Amtı bo nomlug savag aᅇ magt élte raçagri kent uluşda ukmış kergek* “Şimdi bu öğreti meselesi Magadha’nın eşsiz ülkesinde başkent Rajagrha’da anlaşılmalıdır.” DÜUBVS, (2/4) 7. I. 1= Nr. 20 (Nun, diese Angelegenheit der Lehre muss man verstehen (als) im unübertrefflichen Land Magadha, in der Hauptstadt Rajagrha(stattfindend.)
- (9) *Amtı bo nomlug savag badarı bramnnıñ e(v)inte ukmış kergek* MNB 62 “Şimdi bu dinî hadiseyi Badhari brahmanın evinde tasavvur etmek lazımdır.”²⁰⁰ MNB 201
- (10) *Amtı bo nomlug savag kitumati balıkta ukmış kergek* MNB 109 “Şimdi bu dini hadiseyi Ketumati adlı şehirde tasavvur etmek lazımdır.”²⁰¹ MNB 229

¹⁹⁷ Cümle günümüz Türkiye Türkçesine güncellenmek suretiyle şöyle düzeltilebilir: “Açık bir şekilde zihninde düşünerek ayrıntısıyla anlar.”

¹⁹⁸ Cümle şöyle güncelleştirilip düzeltilebilir: “Bunun gibi açık bir şekilde hikmetini ortaya koyup tamamen anlar.”

¹⁹⁹ Cümle günümüz Türkiye Türkçesine göre şöyle güncelleştirilmelidir:”Hikmetiyle, bilgisiyile açık seçik anlar.”

²⁰⁰ Cümlelerin çevirisinde bağlama göre fiile “tasavvur etmek” anlamı verilerek yanlış çevrilmiştir. Bizce şöyle olmalıdır: “Şimdi bu öğretiye ait sözü iyice anlamak gerekir.”

²⁰¹ Cümlede yine fiile”tasavvur etmek” anlamı verilerek yanlış anlamlandırılmıştır. Cümlelerin bağlamına göre çevirisi şöyledir: “Şimdi bu dinî sözü Ketumati adlı şehirde anlamış olmalıdır.”

- (11) *(Amtı) bo nomlug savag kitumati (atlıg) uluştaki samntapuşp seşrem(te)*
(uk)mış kergek MNB 111“Şimdi bu dinî hadiseyi Ketumati adlı şehirdeki Samantapuşpa manastırında tasavvur etmek lazımdır.”²⁰² MNB 231
- (12) *Amtı bo nomlug savag smantavrkaş yazıda* **ukmış kergek** MNB 127
“Şimdi bu dinî hadiseyi Samantarkşa adlı ovada tasavvur etmek lazımdır.”²⁰³ MNB 240
- (13) *Amtı bo nomlug savag k- kukutapat tagka sma(ntavrkaş) atlıg ya(zı)da*
(ukmış) (kergek) MNB 130 “Şimdi bu dinî olayı Kukkutapada dağında, Samantavrkaş adlı ovada (tasavvur etmek gerekir.)”²⁰⁴ MNB 242
- (14) *Üstün teşri altın yalaşuk //-... -ug edgü kılınç kazg(an) ... alku asag tusu kilmaklıg alpın erdemın* **ukmış kergek** “Yukarıda tanrıların (tanrılar ülkesinde), aşağıda insanların (insanlar dünyasında) iyi işler biriktirmek için iyi sevap kazanmanın erdemini anlamak gerekir.” DÜUBVS, (18/22) 5. E, = Nr. 93 (muß man seinen Mut (?) und seine Tugend des allen Nutzen-Bereitens so verstehen, dass er damit oben [im Götterland] und unten in der Menschen[welt] gute Werke angehäuft [hat].)
- (15) *Kamağ kitumati kentde erdeçi ulug kiçig yalaşuklar inçe* **ukuğlar**
“Kitumati kentindeki büyük ve küçük insanlar şöyle bilgilendi.” DÜUBVS, (14/16), 35. XI, 5= Nr. 148 (Alle in der Stadt Ketumati seienden großen und kleinen Leute, nehmt folgendermaßen zur Kenntnis.)
- (16) *İnçe* **ukuğlar** *sizler tözünlerim ayagka tegimlig maytrı bodisvt burhan kutın bulmuş* MNB 106 “Böyle bilin, siz asillerim! Hürmete layık Maytrı Bodhisattva , Burkanlığa ulaştı.” MNB 227
- (17) *Oğlunuz tözün...kenç kiçig... yaşı şastr ... tütrüm teriñ yörügler takı*
ukmaz MNB 88 “Oğlunuz asil...genç ve küçük...yeni şastra...keskin, derin tefsirleri de anlamaz.” MNB 216

²⁰² “Şimdi bu dinî sözü Ketumati adlı şehirdeki Samantapuşpa manastırında anlamak gerekir.”

²⁰³ “Şimdi bu dinî sözü Samantarkşa adlı ovada anlamak gerekir.”

²⁰⁴ “Şimdi bu dinî sözü Kukkutapada dağında Samantavrkaş adlı ovada anlamak gerekir.”

- (18) *İncip tuga teglük kişi osuglug bo tugmak ölmek ulug adadın ozgu kurtulgu buluş yınak arıtı **ukmazlar** MNB 96* “Fakat kör bir insan gibi bu doğum ölüm (adlı) büyük tehlikeden kurtulacak hiçbir köşe bucak bilemezler.” MNB 221
- (19) *Bo kuvrag yéme biziñ ayıg yavlak kılınçımızni **ukmazunlar (er)di** MNB 133* “Bu cemaat de bizim kötü amellerimizi bilmesin.” MNB 243
- (20) *Bo yığılmış kuvrag biziñ münümüzni yazukumuzni **ukmazun erdi** MNB 139* “Bu toplanmış cemaat bizim günahlarımızı görmesin!”²⁰⁵ MNB 247
- (21) *Bo yığılmış kalın kuvr(ag) biziñ körksüz kılınçımızni **ukmazunlar** MNB 181* “Bu toplanmış olan büyük cemaat, bizim bu çirkin amelimizi bilmesin.” MNB 272
- (22) ***Uktuğmu** sen şanki yüz klp üç asañı ödteki meniñ emgenmiş kşan ödlerim ança üküş artmadı MNB 101* “Anladın mı sen Şankha? Yüz kalpa üç Asamkhyeva müddetindeki benim cehd ettiğim devirlerim biraz fazla artmadı.” MNB 225
- (23) *Ayagka tegimlig maytrı bodisvtnağ yértinçüke inip tözkerinçsiz tüzü köni tuymak burhan kutın bulgusın odgurak **ukar mu siz** MNB 173* “Hürmete layık Maytrı Bodhisattva’nın dünyaya inip ulaşılması mümkün olmayan , mütenasip, gerçek duyma Burkanlığını bulmasının kesin olarak anlar mısınız?” MNB 266 267

7.1.1.4. bilin-

- (1) *Amtı teñrim münümüzni yazukumuzni **bilinür biz** MNB 144 145* “Şimdi tanrım! Günahlarımızı biz itiraf ederiz.”²⁰⁶ MNB 250
- (2) *Amtı teñrim tsuyumuzni yazukumuzni **bilinür biz** “MNB 145* Şimdi tanrım! Günahlarımızı itiraf ederiz.”²⁰⁷ MNB 250

²⁰⁵ “Bu toplanmış cemaat bizim günahlarımızı bilmesin.”

²⁰⁶ Clauson sözlüğüne göre Eski Uygurca örneklerde fiile “fark etmek/bilincinde olmak” anlamı verilmiştir. Cümlelerin bu anlama göre çevirisi şöyle olmalıdır: “Şimdi tanrım! Günahlarımızın biz bilincindeyiz/farkındayız.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, s. 343-344.

7.1.1.5. belgür-

- (2) *Tört yıñaktın ...bursoñ kuvragka ...-u üküş buşı bérser -añmıntın bir tançu aş teñinçe ol tınlıkga odguradı maytrı burhan belgürer* MNB 174 175 “Dört cihetten...cemaate... pek çok sadaka verse, hiç olmazsa ufak bir parça yiyecek kadar olsun verse, o kimseye muhakkak Maytrı Burkan görünecek.” MNB 267
- (3) *Ol tutyak nızvanı yéme negüide (ö)tgürü belgürer* MNB 94 “Bu varlığa bağlanma ihtirası da hangi sebepten dolayı zuhur eder.”²⁰⁸ MNB 219
- (4) *Neñ mahışvrıde bolmaz neñ pardantın bolmaz kaltı puranı ulatı azag nomluglar sözleyürler tıtagsız kentün belgürer* MNB 93 “Ne Meheşvara vasıtasıyla ne de Pradhana vasıtasıyla vukua gelir. Purana ve diğer yanlış kitapların dediği gibi sebepsiz kendiliğinden zuhur eder.”²⁰⁹ MNB 218 219
- (5) *Ürkitkelir belıñletkelir üçün kitumati (kent) uluşka yagukrak amtıkı bés yavlak ödteki tınlıglarıg ...amtıkı...uluşug bugün belgürtir* MNB 172 “Ketumati şehrine yakın, şimdiki beş (kötü) zamandaki yaratıkları ürkütmek, korkutmak için şimdiki...ülkeleri büyü ile zuhur ettirir.” MNB 265 266
- (6) *Amtıkı kişiler titigin kerpiçin ...(ti)m(in ök) evler belgürtir* MNB 172 “Şimdiki insanlar balçık ve kerpiç ile...evler zuhur ettirir.”²¹⁰ MNB 266
- (7) *.../-...-imış yim//... -miş amarı emitmiş kamıtmuş yol//... kışlık aşlık kaznakları alku kurunlug kap kara tütün tokımış belgürtir* MNB 172

²⁰⁷ “Şimdi tanırım! Günahlarımızın biz bilincindeyiz/farkındayız.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, s. 343-344.

²⁰⁸ Cümle günümüz Türkiye Türkçesine göre şöyle düzeltilmelidir: “Bu varlığa bağlanma tutkusuyula hangi nedenden dolayı belirmektedir?”

²⁰⁹ Cümle şu şekilde güncelleştirilebilir: “Ne Meheşvara vasıtasıyla ne de Pradhana aracılığıyla meydana gelir. Purana ve diğer yanlış kitapların dediği gibi kendiliğinden belirir.”

²¹⁰ “Şimdiki insanlar balçık ve kerpiç ile evler belirtir.”

“Bazıları eğilmiş,bükülmüş, ...kışlık(?) , mutfak ve kiler (?) hep kurumlu, kapkara duman sürülmüş (gibi) zuhur ettirir.”²¹¹ MNB 266

(8) *Bo ödteki titig toprak üze étmiş kalaklar /...- -kalar vrhar seyremeler belgürtir* MNB 172 “Bu devirde çamur ve toprak ile kurulmuş olan kuleler... ..manastırlar zuhur ettirir.”²¹² MNB 266

(9) *Evler içinte amtıkı üç ...çikin bodlug öñsüz meñiz(siz) ...-suz yalañuklarıg belgürtir* MNB 172 “Evler içinde şimdiki üç ...ibrişim boylu, renksiz, soluk...insanları zuhur ettirir.”²¹³ MNB 266

(10) *Ol balıkta çkrvrt élig hanlarınñ kezikinte tizikinte gaudam oğuşıntın tözintin b(e)lgürmiş* “Bu şehirde Çakravartin kralları silsilesinde Gautama’nın kökeni ve cinsiyetinden ortaya çıkan bir kral var.” DZM, 1. Kapitel 14. Blatt (23/25) (In jener Stadt gibt es einen König, der in der Reihe der çakravartin- Könige (steht), der aus dem Stamm und Geschlecht des Gautama erschienen ist.)

(11) *...munta kim sizler anıñ... -lar kuvragın ...ak(ru) akru...belgürmiş erür* MNB 62 “Burada kim sizler onun –ler cemaat ile ...yavaş yavaş... zuhur etmiştir.”²¹⁴ MNB 201

(12) *Menıñ bo et’özüm yalınuz séni üçün belgürmiş erür* MNB 144“Benim bu vücudum yalnız senin için zuhur etmiştir.”²¹⁵ MNB 250

(13) [*Ogul*] *törüsinçe tégin [üge atıña] tegip burhanlıg çkrvrt [élig han bolup] yér suvda b(e)lgürür* “Oğul töresine göre veliaht derecesine ulaşır , bir burkan olarak dünyada belirerek dünyaya hükmeder.” DZM, 1. Kapitel 5. Blatt (26/28) (Nach dem Gesetz der...[Sohn(schaft)] den [Rang (wrtl.: Namen)] eines Nach[folgers] erlangen, ein Buddha - çakravartin- [König werden und] in der Welt erscheinen.)

²¹¹ “Bazıları eğilmiş, yere atılmış kışlık ve aşlık hazineleri hep isli, kapkara duman sürülmüş (gibi) belirir.” Cümlede *kamıt*- fiili ve *kaznak* kelimesi yanlış anlamlarda kullanılmıştır. Clauson’a göre *kamıt*- “yere atmak” *kaznak* “ hazine” anlamındadır. Sir Gerard Clauson, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford 1972, s. 626, 684.

²¹² “Bu devirde çamur ve toprak ile kurulmuş kuleler...manastırlar belirtir.”

²¹³ “Evler içinde şimdiki üç...ibrişim boylu, renksiz, soluk... insanlar belirtir.”

²¹⁴ “Burada kim sizler onun –ler cemaat ile...yavaş yavaş...belirmiştir.”

²¹⁵ “Benim bu vücudum yalnız senin için belirmiştir.”

7.1.1.6. *udt-*

- (1) *Ol ança uzun ödte berü birökin tünle yéme tünki tünleki teg inçgülig ...bilig **udımışım yok erdi*** “Bu kadar uzun zaman boyunca dün gece yaptığım gibi bir gece bile huzur içinde uyumadım.” DÜUBVS, (8/11) 9. I (?) ? = Nr. 59 (Im Verlaufe dieser recht langen Zeit habe ich nicht einmal eine Nacht wie in der gestrigen Nacht friedlich... geschlafen.)

7.1.1.7. *yat-*

- (1) *Alkunuş karınlıg kovuklarında **yatdım*** MNB 84 “Hepsinin karın boşluklarında yattım.” MNB 213
- (2) *Antada basa (ört)lüg temirliĝ baglar üze **yatururlar*** MNB 152 “Bundan sonra alevli, demirden bağlar ile yatırırlar.” MNB 254

7.1.1.8. *yala-*

- (1) *Turkaru otın **yalar biz*** MNB 138 “Daima ateşte yanarız.” MNB 246

7.1.1.9. *örte-*

- (1) *Közleri tu- ... ağızlarıntın ört ya(lın ünner)...**örteyür*** MNB 183“Gözleri...ağızlarından alev (çıkır).” MNB 273

7.1.1.10. *örten-*

- (1) *Amarılar ikin ikin **örtenür*** MNB 128 “Bazıları tekrar tekrar yanar.” MNB 241
- (2) *Oksuz teginçsiz ot yalın içinte **örtenür biz*** MNB 146 “(Gelişigüzel) ateş ve alev içinde yanarız.” MNB 251

7.1.1.11. *közün-*

- (1) *Kök kalıkda pra asguk köligelik ed tavarlar **közünti*** “Gökyüzünde çardaklar ve gölgelendirme nesnelere belirdi.” DZM, Ergänzungsblätter II. Kapitel 16. Blatt (23/25) (Am Himmel erschienen Banner und schattenspendende Gegenstände.)

7.1.1.12. unıt-

- (1) *Kayu ödün burhan yértinçüde belgürser siz ...ol ödün bizni yéme unıtmaq*
“Eğer dünyada bir burkan olarak (bir daha) görünürseniz, bizi de unutmayın.” DÜUBVS, (18/21) 18. II, 19= Nr. 16) (Wenn Ihr in der Welt als Buddha erscheint, dann vergeßt auch unser nicht.)

7.1.11.13. tug-

- (1) *Takı yéme kim kayu tınlıg upası upasançlarını bés çşaput bir kün bir tün küzedgülig baçag sekiz çşaput arag turug köñülin tutsar alku ol tınlıglar maytırı burhan birle **tugarlar** MNB 77* “Ve yine herhangi bir yaratık, mümin ve kadın müminlerin beş ahlak kuralını bir gün bir gece tatbik ettikleri oruç (gününde) sekiz ahlak kaidesini temiz kalple tatbik etse bütün bu yaratıklar Maytırı Burkan ile birlikte doğarlar.” MNB 209
- (2) *...uladı sekiz tümen dört miñ ...-/r **tugarlar** MNB 87* “...Sonra 84000...doğarlar.” MNB 215
- (3) *Sekiz tümen (dört miñ) yañalar...sekiz (tümen) (dört) miñ atlar ...sekiz (tümen) (dört) miñ iñekler ...//ler **tugarlar** MNB 87* “84000 fil, 84000 at, 84000 inek. ...doğarlar.” MNB 215
- (4) *Yérde saçmış urug evin añilki ugutlayur...ançulayu yéme ögnüñ kañnıñ krallıg bir içinte kirmiş köñül ...at öñüg **tugurur** MNB 95 96* “Yere saçılmış tohum taneleri (nasıl) önce mayalanırsa aynı şekilde de ananın ve babanın dehşet (?) kiri (?) içine girmiş gönül ve ad rengi doğurur.” MNB 220
- (5) *A(ntag) üküş tınlıglarıg ölü(r) ...**tugmaz** MNB 117* “Bunun gibi birçok yaratıkları öldür...doğmaz.” MNB 234
- (6) *Kaltı şıvıñı çantal añulm(ali) ugrıda uladı ...tınlıglar **tugmadı** MNB 117* “Tıpkı cellat Şivangin, Angulimalya adlı hırsız ve diğerlerinin doğmaması gibi.” MNB 234

- (7) *Tamulardın bo pratyak(anarak) kiçig tamularda **tugdumuz** MNB 120 “ (Bu) cehennemlerden bu küçük (=cezası hafif) cehennemlerde doğduk.” MNB 236*
- (8) *Birökin biz kamag kuvragıñ tegingülüg anutmuş aş içgüsin öñre yémedimiz yuñlamadımız erser alku teñri yérinte **tuggay erdiniz** MNB 135 “Eğer biz bütün cemaatin kendisine ait ve (onun için) hazırlanmış olan yiyecek ve içeceğini önce yemese idik ve sarfetmese idik, hepimiz tanrılar ülkesinde doğacak idik.” MNB 245*
- (9) *Olar alku teñri yérinte **tugdılar** MNB 136 “Bunların hepsi tanrılar ülkesinde doğdular.” MNB 245*
- (10) *Ayagka tegimlig teñrim...kimler erki bolar muntag emgeklig ne ayug kılınç küçinte bo muntag ajuñlarda **tugdılar** erki MNB 140 “Hürmete layık tanrım! Acaba bunlar, bunca ızdırap çekenler, kimlerdir, hangi kötü ameller yüzünden bu türlü âlemlerde doğdular ?” MNB 247*
- (11) *Ol ayıg kılınç küçinte tamuda **tugdılar** MNB 142 “(İşte) bu kötü ameller yüzünden cehennemde doğdular.” MNB 248*
- (12) *Eriş üküş koyun torug yılki ölümiş üçün tamuda **tugdumuz** MNB 144 “Birçok koyun ve hayvan öldürdüğümüz için cehennemde doğduk.” MNB 250*
- (13) *Bilip ukup kılmış o(tsuz) emsiz ürüntegsiz kılmış erser a(yıg) kılınçların tegriklemiş erser ...(ayıg) yavlak utlılıg erser ...bo béş tü(rlüg) avantlar tükel erser ol tınlıg (uz)atı tamuda **tugar** MNB 146 “Bilerek işlenmiş, gerekli araçlar bulunmamış; kötü amellerle çevrilmiş ve herhangi bir tohumun kötü sonucu (etkili olmuş) ise, bu beş türlü sebebin hepsi var ise o yaratık derhal cehennemde doğar.” MNB 251*
- (14) *Ne ayıg kılınç kılzar tınlıglar sekiz ulug örtliüg tamularda **tugarlar** MNB 149 “Nasıl kötü bir amel işleyince yaratıklar, sekiz büyük alevli cehennemde doğarlar?” MNB 253*

- (15) *Alku sançip tamuda tugarlar* MNB 150 “ Hep Sanjiva cehenneminde doğarlar.” MNB 253
- (16) *Bo munça türlüg tsuylug yazuklug tınlıglar alku raurap tamuda tugarlar* MNB 153 “Bunca günahkar yaratıklar hep Raurava cehenneminde doğarlar.” MNB 255
- (17) *(İrinçü)lüg yalanuklar alku maha(rurap) tamuda tugar* MNB 155 “İnsanlar hep Maharaurava cehenneminde doğarlar.” MNB 256
- (18) *Et'öz éltıngüçiler kim yéme (edgü) kutlug tınlıglarka sézik könjül turgursarlar...yok...mün kadag sözleserler ...b(o mün) kadag aşp üstep sözleserler...kim yéme toyın şmnanç baçag olurmuş tınlıglarıg çhşaputlarıntın tayıtsarlar kim yine dıntarlarıg tokısarlar sögserler...bo munça türlüg tınlıglar alku tapın tamuda t(ug)arlar* MNB 156 “Vücudu beraberinde götürenler, iyi ve mutlu kimselere (karşı) şüphe duyguları besleseler; yok...kötü ve fena konuşsalar , bu (kötü) ve fena (şeyleri) çoğaltıp söyleseler , rahip ve rahibeleri , oruç tutan insanları (bu) ibadetlerinden ayırsalar, bütün bu yaratıklar hep Tapana cehenneminde doğarlar.” MNB 256
- (19) *Ög karnınta tuga teglük tugar* MNB 157 “Ana karnından kâr olarak doğar.” MNB 257
- (20) *Edgü ajunlarda tugarlar* MNB 161 “İyi varlık şekillerinde doğarlar.” MNB 259
- (21) *Ol ayıg kılınç küçinte ulug tamularda tugdumuz* MNB 180 “Bu kötü amel yüzünden büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 270 271
- (22) *Ol tıltagın (tamuda) tugdılar* MNB 181 “Bu yüzden (cehennemde) doğdular.” MNB 271
- (23) *Antag tınlıg kiçigkiye çimeli ölüriip odgurati tamuda tugar* MNB 117 “Bunun gibi bir yaratık, küçücük bir karınca öldürünce muhakkak cehennemde doğar.” MNB 234

- (24) *Ornınta ... (bo) (ayıg) kılınç küçinte (anta) (ölüp) ulug tamularda **tugdumuz*** MNB 120 “Yerinde...(bu kötü) amel yüzünden (orada ölüp) büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 236
- (25) *Bo ayıg (kılı) nç küçint(e) (anta) (ölüp) e- ... tamuda **tugdumu(z)**...* MNB 121 “(Bu) kötü amel yüzünden (orada) ölüp ...cehennemde doğduk...” MNB 236
- (26) *Tümen yıl anta emgek e(mgenip) antran kurtulup bo muntag ki(çig) tamularda **tugmuş erür biz*** MNB 121 “On binlerce yıl orada ızdırıp çektikten sonra oradan kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuş olacağız.” MNB 236 237
- (27) *Ol yarukka bürtülüp ol t(amudaki) tınlıglar süzük köñül (öritip) anta et’öz kodup teñri yé(rinte) yalañuk et’özinte **tugarlar*** MNB 122 “Bu ışığa temas etmekle o cehennemdeki yaratıklar temiz kalpli oldular ve orada ölüp tanrılar ülkesinde ve insanlar âleminde doğarlar.” MNB 237
- (28) *Ol (tınlıglar) anta ölüp señik yedeçilernerñ bursoñ kuvragda öñre aşadaçılarnañ ornı uyası avıñ tamu üçün avıñ tamuda **tugdılar*** MNB 134 “Bu (yaratıklar) orada öldükten sonra manastıra ait olan ait şeyleri yiyenlerin, manastır (sakinlerin)den önce yiyenlerin yeri, çukuru Avici cehennemi olduğu için Avici cehenneminde doğdular.” MNB 244
- (29) *Antran alpın emgekin ozup kurtulup amtı bo kiçig tamularda **tugdılar*** MNB 135 “Buradan güçlkle kurtulduktan sonra şimdi bu küçük cehennemlerde doğdular.” MNB 244
- (30) *Ol tıltagın biz tıtsılarıg boş idmiş için anta ölüp kamağın tamuda **tugdumuz*** MNB 136 “Şu sebeptendir ki biz öğrencileri geri yolladık , orada ölüp hepimiz cehennemde doğduk.” MNB 245
- (31) *Ol antag ayıg kılınç kılıp ulug tamularda **tugdumuz*** MNB 129 “ Bu türlü kötü amelleri işledikten sonra büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 241

- (32) *Antran kurtulup amti bo kiçig tamularda **tugmiş erür biz*** MNB 129
“Buradan kurtulup şimdi bu küçük cehennemlerde doğarız.” MNB 241
- (33) *Tamudın ozup bo kiçig tamularda **tugmiş erür biz*** MNB 136
“Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk.” MNB 245
- (34) *Ol tıltagın anta ölüp ulug tamuda **tugdumuz*** MNB 137 “Bu sebepten orada ölüp büyük cehennemde doğduk.” MNB 246
- (35) *Ol tıltagın anta ölüp ulug ulug tamularda **tugdumuz*** MNB 138 “Bu sebepten orada ölüp pek büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 246
- (36) *Tamudın kurtulup bo kiçig tamularda **tugmiş erür biz*** MNB 138
“Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk.” MNB 246
- (37) *Ol ayıg kılınç küçinte anta ölüp tamuda **tugdılar*** MNB 140 “(İşte) bu kötü amel yüzünden orada ölüp cehennemde doğdular.” MNB 247
- (38) *Tamudın ozup kurtulup amti bo et yumgak et’özlüg kiçig tamularda **tugmiş erürl(er)*** MNB 140 “Cehennemden kurtulup şimdi bu et ve yumak vücutlu (oldukları halde), küçük cehennemlerde doğmuşlardır.” MNB 247 248
- (39) *Ol tıltagın anta ölüp tamuda **tugdılar*** MNB 141 “Bu sebepten orada ölüp cehennemde doğdular.” MNB 248
- (40) *Tamudın kurtulup amti bo örtlüg torların yörgeemiş et’özlüg kiçig tamularda **tugmiş erürler*** MNB 141 “Cehennemden kurtulup şimdi bu alevli ağlarla çevrilmiş, (herhangi bir) vücutları (olduğu halde) küçük cehennemde doğmuşturlar.” MNB 248
- (41) *Anı için anta ölüp tamuda **tugdılar*** MNB 141 “Bu yüzden burada ölüp cehennemde doğdular.” MNB 248
- (42) *Tamuda ozup kurtulup amti bo kiçig tamularda **tugmiş erürler*** MNB 141 “Cehennemden kurtulup şimdi bu küçük cehennemlerde doğmuşturlar.” MNB 248

- (43) *Ol tıltagın anta ölüp tamuda **tugdılar*** MNB 142 “Bu sebepten orada ölüp cehennemde doğdular.” MNB 248
- (44) *Alku seşrem sanlıg seşi(k)...-kın anta ölüp avış tamuda **tugarlar*** MNB 142 143 “Bütün manastırlara ait,...orada ölüp Avici cehenneminde doğarlar.” MNB 249
- (45) *Antran (kurtu)lup amtı bo pratikana(rak) kişig tamularda **tugm(ış) erürler*** MNB 143 “Oradan (kurtulup) şimdi bu Pratyekanaraka adlı küçük cehennemlerde doğmuşlardır.” MNB 249
- (46) *Anta (ö)trü ol tamuluglar tükel (bil)ge maytrı burhannaş (ya)ruk yal(t)ırkıña bürtü(lü)p köñülleri köğüzleri ...umaduk üçün ol tamulug et'özler (tamudın) ozup kurtul(up yalaşuk ajunı(nta) **tugarlar*** MNB 143 “Bundan dolayı bu cehennemlikler mükemmel hikmetli Maytrı Burkan'ın ışığına , parıltısına temas edip gönülleri, göğüsleri, ...olamadıkları için o cehennemlik vücutlar (cehennemden) kurtulup insanlar âleminde (doğarlar).” MNB 249
- (47) *...anta ...-umuz ...tamudın kurtulup ...pratyekanarak kişig tamularda **tugmuş erür biz*** MNB 143 “...orada cehennemden kurtulup Pratyekanaraka adlı küçük cehennemde doğmuşuzdur!” MNB 249
- (48) *Olar munta et'öz kodup yalaşuk ajunınta **tugarlar*** MNB 144 “Bunlar burada öldükten sonra insanlar âleminde doğarlar.” MNB 250
- (49) *Tamudın kurtulup bo kişig tamularda **tugdumuz*** MNB 144 “Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk.” MNB 250
- (50) *Ol tıltagın anta ölüp ulug tamuda **tugdumuz*** MNB 145 “Bu sebepten burada ölüp büyük cehennemde doğduk.” MNB 250
- (51) *Tamudın ozup kurtulup amtı bo kişig tamularda **tugmuş erür biz*** MNB 145 “Cehennemden kurtulup şimdi bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur.” MNB 250

- (52) *Ol tıltagın anta ölüp tamuda **tugdumuz*** MNB 145 “Bu sebepten burada ölüp cehennemde doğduk.” MNB 251
- (53) *Tamudın kurtulup amtı bo kiçig tamularda **tugmış erür biz*** MNB 145 146 “Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur.” MNB 251
- (54) *Antran ozup (kurtu)lup burhanlar belgürmedük ödte tört türlüg tirin kuvrag yok e(rk t)ürk yuçul bodun b(uk)un ar(a) alpın emgekin kişi ajunıta **tugar*** MNB 157 “Oradan kurtulup burkanların ortaya çıkmayacakları bir devirde, dört kısımlı cemaatin bulunmadığı, güçlü kuvvetli ve bayağı halk arasında güçlkle insanlar âleminde doğarlar.” MNB 257
- (55) *Tözün maytrı bodisvt teşri teşrisi burhanta öşrerek yalaşuk et’özün idalap tujit teşri yérinte **tugdı*** MNB 173 “Asil Maytrı Bodhisattva, Tanrılar Tanrısı Burkan’dan önce insanlar alemini bırakıp, Tuşita (adlı) tanrılar diyarında doğdu.” MNB 266
- (56) *Ol ayıg kılınç küçinte anta ölüp ulug tamularda **tugdumuz*** MNB 177 “Bu kötü amel yüzünden orada ölüp büyük cehennemlerde doğduk.” MNB 269
- (57) *Tamulardın ozup bo kiçig (ta)mularda **tugmış erür biz*** MNB 177 “Cehennemlerden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğmuşuzdur.” MNB 269
- (58) *Tamudın kurtulup bo kiçig tamularda (**tugmış**) erür biz* MNB 180 “Cehennemden kurtulup bu küçük cehennemlerde doğduk.” MNB 271

7.1.1.14. bürt-

- (1) *Meñileyü ...aşnukı künte ol ok iki yégirmi böl(ük) ulag sapag nomug kaltı krtahst /-...yañalar ulug ögüz suvın tapa (yori)yu keçerçe pratityasamutpa(di)...ögüz tüpin **bürter*** “Saadete ulaşp...Önceki gün bizzat oniki kısımlı illetler zinciri nazariyesini tıpkı mahir...filler büyük

bir nehrin suyuna doğru yürüyüp geçercesine Prativityasamutpa'da
...nehirin dibine temas eder." MNB 99 MNB 223

(2) //ñig ...-/ **bürtmegey** /-..." Temas etmeyecek." MNB 120 MNB 236

7.1.1.15. köyür-

(1) ...-/tolp et('öz)ümüz ...**köyürür** MNB 121 "...bütün vücudumuzu yakar."
MNB 237

(2) Üstün örtüki altın yap(ağı) tört tamı alku temirliĝ (ört)lüĝ kamaĝ ödüñ
irinç yarlıĝ tınlıĝlarıĝ oksuz te(ginçsiz) **köyürür** MNB 154 "Yukarıda
örtüleri ve aşağıdaki yapıları (?) dört duvarı hep demirden, alevli her
zaman zavallı, sefil (varlıkları) gelişigüzel yakar." MNB 255

7.1.1.16. yartla-

(1) İnçip kitumati kent uluş altun öñlüĝ kümüş öñlüĝ yörünj öñlüĝ ...tegriklep
turkaru **yartlayur** MNB 79 "Fakat Kerumati şehri, altın renkli, gümüş
renkli, beyaz renkli...çevreleyip daima parıldar." MNB 211

7.1.1.17. bekle-

(1) Anta tugup temirliĝ örtlüĝ tüneriĝ evlerde **bekleyürler** MNB 154 "Orada
doĝup demirden , alevli , karanlık evlere kapanırlar." MNB 255

(2) Bı bıçĝulug evlerde **bekle(yür)ler**...MNB 155 "Bıçaklarla dolu evlerde
mahsur kalırlar." MNB 256

7.1.1.18. atlan-

(1) Kayusı örtlüĝ yalınlıĝ temirliĝ yañalar üze olurup kayusı örtlüĝ temirliĝ
atlar üze **atlanmış** MNB 182 "Bazısı alevli, demirden filler üzerine
otururlar, bazısı alevli demirden atlar üzerine binmiş." MNB 272

7.1.1.19. sıkın-

- (1) *Anıy ara bir kuşlagu kuşka kovıtmuş kögürçgün muñka tagka tegip şariputri arhantnuñ köligesiñe sıkıntı* “Bir av kuşunun avladığı bir güvercin olan Arhat Şariputra’nın gölgesine sığındı.”²¹⁶ DZM, 6. Blatt (21/24) (Er nahm eine Taube, die von einem Jagdvoegel verfolgt war, in der Not Zuflucht im Schatten des Arhat Şariputra.)
- (2) *Antran kopup teñri burhannıñ köligesiñe sıkıntı* “Oradan ayağa kalktı ve Tanrı Burkan’ın gökgesine sığındı.” DÜUBVS, (30/31) 5. E, ? = Nr. 93 (Sie erhob sich von dort und drückte sich in den Schatten des göttlichen Buddha.)

7.1.1.20. kir-

- (1) *Takı kalmıñ tört yüz tokuz on artukı-ı beş bodisvtlar kirgeyler* “Geriye kalan 495 Boddhisattva sonra girecekler.” DÜUBVS, (14/16) 8. I, 6= Nr. 208 (Die übrigen vierhundertfünfundneunzig Bodhisattvas werden (später) herangetreten.)

7.1.1.21. tur-

- (1) *Ulug küçlüg teñriler kök kalıkag yüzinte tıkmıñ teg tolu turdılar* “Çok güçlü tanrılar göğü sanki gökyüzünü kaplıyormuş gibi (bu olayı görmek için) orada göğü doldurarak durdular.” DÜUBVS, (17/19) 18. II, 19= Nr. 16 (Die sehr mächtigen Götter standen da so nicht, (um dieses Ereignis zu sehen,) als ob sie geradezu den Himmel auf seiner Oberfläche versperrten.)
- (2) *Anta ötrü badarı bramn bo muntag türlüg öñre kisre eşidmedük teñri teñrisi burhannıñ edgü atın küsin eşidip alku et’özinteki tü tüpleri barça yokaru turdı* ““Brahman Badhari eskiden ve sonradan adı pek duyulmamış Tanrılar Tanrısı Buddha’nın iyi ismini ve görkemini duyunca, vücudundaki bütün kılların hepsi yukarı dikildi.” DÜUBVS,

²¹⁶ Cümlelerin çevirisinde *anıy ara* zarf tümleci ve *muñka tagka tegip* zarf-fil öbeği’nin çevirileri olmadığı için bizce şöyle düzeltilmelidir: “ O sırada bir av kuşunun avladığı bir güvercin bu dağa ulaşmış Arhat Şariputra’nın gölgesine sığındı.”

(21/26) 13. I, 17 = Nr. 27 (Als nun der Brahmane Badhari über den derartigen, ehemals und später nicht (wieder) zu hörenden guten Namen und Ruhm des Göttergottes Buddha gehört hatte, da sträubten sich alle Spitzen seiner Körperhaare.)

7.1.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller

7.1.2.1. sakın-

- (1) *Yalañuklar begi ilkideki ulug katag sav sözlemişiñizni öñ sakınıñ* MNB 98 “İnsanların beyi! Vaktiyle pek sert sözler sarf ettiğimizi önce hatırlayın!” MNB 223
- (2) *Añ kin tugurmuş anasın (ölürgeli) sakıntı* MNB 116 “İlk önce kendisini doğuran anasını (öldürmeyi tasarladı)” MNB 233
- (3) *Bo iki kutluglarıñ ölürgeli sakıntı* MNB 116 “Bu iki azizi öldürmeyi tasarladı.” MNB 234
- (4) *Kininte takı şariputri arhantag yéme ölürgeli sakıntı* MNB 116 “Sonunda da veli Şariputra’yı da öldürmeyi tasarladı.” MNB 234
- (5) *Sizler biziñe umug inag bolgalı sakıntıñızlar* MNB 137 “Sizler, bizlere destek ve dayanak olmayı tasarlayacak idiniz.” MNB 245
- (6) *Ançulayu yéme tükel bilge maytrı burhan nurvanka bargalı sakınur* MNB 160 “Tıpkı bunun gibi mükemmel hikmetli Maytrı Burkan da Nirvana’ya varmayı tasarlarlar.” MNB 258
- (7) *İsi(g öz)lerin ıdalagalı sakıntılar* MNB 181 “Hayatlarını feda etmeyi tasarladılar.” MNB 271
- (8) *Burhanlar yarlığı arıg çhşa(ptıg) sıgalı artatgalı sakınmadı(lar)* MNB 181 “Burkanların vaazını, temiz ahlak kaidelerini yıkıp çiğnemeyi tasarladılar.” MNB 271
- (9) *Yéme sekiz yañıdaki...kün irte tañta...etökin kedip yıldız tütsüg tamturup* /// ... -larag küde /// ...-ç **sakıntı** MNB 166 “Yine sekizindeki...gün, yarın...çizmesini giyip güzel kokulu tütsü tutuşturup... ..koruyarak...tasavvur etti.” MNB 262
- (10) *Antag ...-a erip yéme nızvanıları erk türk...dukları için bulunçlarıña tapıg udugka tüşüp küni ...-ta teñri teñrиси burhanıg (ölür)geli sakıntı*

MNB 114 “Bunun gibi... olup yine ihtirasları kuvvetlendiği için kazançlarına, hürmete düşüp, kıskanç...Tanrılar Tanrısı Burkan’ı öldürmeyi tasarladı.” MNB 232 233

(11) *Anta tegdükte soklunup tüş(zün) inçe sakıntı* MNB 115 “Oraya vardığında gözleri kamaşıp düşün (diye) düşündü.” MNB 233

(12) *Ötrü anulmalı ogrı teñri burhanıg körüp anasın kodup teñri burhanıg ölürgeli sakıntı* MNB 116 “Sonra Angulimalya adlı hırsız Tanrı Burkan’ı gördü ve anasını bırakarak Tanrı Burkan’ı öldürmeyi tasarladı.” MNB 233

(13) *Bo muntag türlüg sarasvati brhasvati ulatı teñridem bilgeler klp ödün sözlep alkınçsız asag tusulug edgüsin öp sakınp men* “Bu şekilde vaaz verdikten sonra, bir süredir Sarasvati ve Brhaspati gibi kutsal yollardan tükenmez fayda ve avantajın yararını göz önünde bulundurdu.” DÜUBVS, (22/26) 5. E, (?) = Nr. 93. (Nachdem in dieser Art himmlische Weise wie Sarasvati und Brhaspati ein Zeitalter lang gepredigt haben und das Gute des unerschöpflichen Nutzens und Vorteils bedacht.)

7.1.2.2. aya-

(1) *Méni yéme ayamış bolgay* MNB 71 “ (Bu suretle) bana da hürmet etmiş olacaktır.” MNB 206

7.1.2.3. yorı-

(1) *Kayusı muñadu adını oynayu küle yorırlar* MNB 162 “Bazıları şaşkın ve mütehayyir , güle oynaya yürüyor.” MNB 260

(2) *Teñri teñrısı burhan şariputri arhant birle yazı yerde çankir mit kılı yorıyurlar erti* “Tanrılar Tanrısı Burkan Şariputri arhant ile ovalık bir yerde meditasyon yaparak yürüyorlardı.” DÜUBVS, (22/24) 5. E, ?=Nr. 93 (Der Göttergott Buddha war mit dem Arhat Şariputra zusammen in einer Ebene gegangen, in dem er meditierend auf und abwandelte.)

- (3) *Kaṅḷida suryakant erd(ni) ...viman içinte kuṅcuy...tegriklep yortır* MNB 86 “Arabada. Güneşte parlayan bir cevher tanrılar arabası içinde kraliçe...çevreleyip yürütür.” MNB 215
- (4) *Kentü kentü ...miñü kölüñütin inip yoriyurlar* MNB 106 “Herkes kendisinin binek hayvanından, (veya) nakil vasıtasından inip (yayan) yürür.” MNB 227
- (5) *Teṅriler yalañuklar süsi...kedip urungu uçr//... törtin yıñak yoriyurlar* “Tanrılar ve insanların ordusu...giyinerek... dört yönden yürürler.” DÜUBVS, (3/7) , 36. XI (?), 13= Nr. 214 (Ein heer von Göttern und Menschen...anziehend... Krieger... marschieren in vier Richtungen.)
- (6) *Yalıñ yoriyur* MNB 118 “Yalın (ayak) yürür.” MNB 235
- (7) *Baḫşı boltaçılar açarılar öñre yoriyur biz* MNB 136 “Hoca ve üstat olan bizler önde yürüyoruz.” MNB 245
- (8) *Umugsuz inagsız (k)özi körmedin yalañuk et’özin ...-g osuglug emgeklig /-... ...-/ yoriyur* MNB 158 “Dayanaksız, tutanaksız, gözü görmeden , hayvanlar âlemini...gibi ızdıraplı... ...yürür.” MNB 257
- (9) *Tamudın kurtulup amtı bo kiçig tamularda tugup kentü altıñkı ineklerin kapların yüde yoriyurlar* MNB 142 “Cehennemden kurtulup şimdi bu küçük cehennemlerde doğup kendilerinin altlarındaki taşaklarını ve torbalarını yüklenerek yürürler.” MNB 248

7.1.2.4. titre-

- (1) *Bezer titreyür erdi* “(Hâlâ) sarsılıyor titriyordu.” DÜUBVS, 5. E, = Nr.93 (Weiterhin) zitterte und bebte sie.)

7.1.2.5. eşid-

- (1) *Söki kutluglarda öñreki bilgilerde antag eşidmişim bar* “Bunu önceki şanslılardan ve eski bilge adamlardan duydum.” DZM, II. Kapitel, 1. Blatt (16/17), (Ich habe das vernommen von den voraufgegangenen Glücklichen und den früheren Weisen.)

- (2) *Antag oguri teji...bizniĝ yéme nom nomlayu ...-aĝi anın küni nom éşidelim* “Bu gibi vesileler sayesinde o bize öğretiyi vaaz etti. Bu nedenle gerçekten öğretiyi dinleyelim.” DUÜBVS, (5/8), 23. III, ?= Nr.113 ([Bei] dieser derartigen Gelegenheit (t’*nky*...?) wird er auch uns die Lehre predigen und daher wollen wir wahrhaftig die Lehre anhören.)
- (3) *Titrü teriĝ nom éşidür* MNB 90 “Derin vaazını dinler.” MNB 216
- (4) *Antada bas(a) ...inçe éşidür* MNB 103 “Bundan sonra...şöyle işitir.” MNB 226
- (5) *(An)ta ötrü kitumati kent (uluş)taki şanki çkrvrt élig kannıĝ yaşovati atlıg kunçuy (lar) (e)rdnisi inçe éşidür* MNB 105 “ Bunun üzerine Ketumati şehrindeki dünya hükümdarı Şankha’nın Yaşovati adlı kraliçeler cevheri şöyle işitir.” MNB 227
- (6) *Nomin éşidmelim erdi* MNB 131 “Vaazını işitmeyelim.” MNB 242
- (7) *Éşidiĝler kamag çmbudvip uluştaki tınlıĝlarıĝ bo sekiz uluĝ örtlüĝ tamular aĝır tsuyluĝ yazukluĝ tınlıĝlarıĝ kın kızgut emgeĝ tolgak kılguĝluĝ için belĝülüĝ bolmuş erürler* MNB 150 “İşitin! Bütün dünyadaki yaratıklara, bu sekiz büyük, alevli cehennem ve ağır günah işlemiş olan yaratıklara işkence ve acı vermek için ortaya çıkmıştır.” MNB 253
- (8) *Biz inçe éşidür biz* MNB 165 “Biz şöyle (bir şey) işittik.” MNB 261 MNB 262

7.1.2.6. éştil-

- (1) *Paşanĝ tagda antag küĝi ünü iştilti* MNB 65 “Paşanak daĝında şöyle bir ses işitildi.” MNB 203
- (2) *Taki yéme alku yer suvlarda sadu kılmak ün éştilti* “Ve ayrıca bütün dünyada ‘iyi, iyi’ diye bir ses duyuldu.” DÜUBVS, (23/24) 18. II, 19= Nr. 16 (Und außerdem wurde in aller Welt eine Stimme vernommen, die “gut gut” sagte!)

- (3) *Bo muntag ögrünçülüğ edgü ünler üstün öñ alkınçısı t(e)ñri yérintin altın awış tamuka tegi tüzü **éştildi*** “Bu tür güzel sesler yukarıdaki tanrılar dünyasının renksizliğinden Avici cehennehmine kadar tamamiyle işitildi.” DZM, Ergänzungsblätter II. Kapitel 16. Blatt (17/19) (Diese derartigen frohen, [guten Stimmen] wurden von der Götter[welt] der Farblosigkeit oben [bis hinab zur Avici-]- Hölle vollkommen vernommen.)
- (4) *Ağı(rladaçı) tapıgçı ...t(ört) ...yınaktın oyun ır unı **éştilür*** MNB 92 “Hürmet edici, ağırlayıcı, dört cihetten raks ve şarkı sesleri işitilir.” MNB 218
- (5) *Teñridem kövrüg ünler **éştilür*** MNB 107 “ İlahi davulların sesleri işitilir.” MNB 228
- (6) *Nanta atlıg teñridem...-ligteki teg kuş kuzgu(n)larnıñ eşidü kanınçsız seviglig ünleri **éştilür*** MNB 112 “Nanta adlı ilahî (bahçeler) deki gibi kuş ve kuzgunların işitmeye doyulamayan sevimli sesleri işitilir.” MNB 231
- (7) *Altınç kün teñri tugmış ödteki teg örtin yalının yörgenmiş et’özlügler...ulımak möñremek ünleri **éştilür*** MNB 128 “Altıncı gün tanrısının doğduğu devirdeki gibi ateş ve alevlerle çevrilmiş vücutları vardır. Uluma ve böğürme sesleri işitilir.” MNB 240
- (8) *Ne ölserler anta ok ün **éştilürler** tiriliñler* MNB 151 “Öldüklerinde, hemen bir ses işitilir : ‘Dirilin!’” MNB 253
- (9) *Uzadı ulımak möñremek ünler **éştilür*** MNB 151 “Daima uluma ve böğürme sesleri işitilir.” MNB 254

7.1.2.7. sözle-

- (1) *Kaçan neñ eziüg sözlemeçi men* “Asla yalan söylemem.” DÜUBVS, (11/12) 11. I, (?) = Nr. 100 (Niemals werde ich eine Lüge sagen.)
- (2) *...-ltim / utmak- (igidmek) ... (ü)ç agılık nomu(g) ...//lig sözledimiz* MNB 129 “...yenmek ile...üç hazine(den) ibaret dini ...söyledik.” MNB 241
- (3) *Agabçu tagun sav sözledimiz* MNB 129 “Yaltaklanıp,riyakarane sözler sarf ettik.” MNB 241
- (4) *Yavaşım //-... edgü savlar sözlediñ* MNB 167 “Asilim!... iyi söz söyledin!” MNB 263
- (5) *Küni kıvrıkanmak köñlin adın adın toyınlar şmnançlarınñ bar yok münlerin yazukların ///...//rti kişilerke ayıglayu söz(ledimiz)...* MNB 125 126 “Kıskançlık duyguları ile başka başka rahip ve rahibelerin, olsun olmasın, günahlarını... insanlara, kötüleyerek söyledik...” MNB 239

7.1.2.8. tüke-

- (1) *(Mayt)trisimit nom bitigde ... (badarı)nıñ yağış yağ ötüg ötünmek²¹⁷ baştınkı ülüş tükedi* MNB 62 “Maytrisimit kitabında ... (Badhari)nin kurban sunması (adlı) birinci bölüm bitti.” MNB 201
- (2) *Vaybaş şastralarag arsayın içmiş aryaçntri bodisvt kşi açarı entkek tilintin tohrı tilinçe yaratmış prtirakşit krmavaziki tohrı tilintin türk tilinçe evirmiş maytrisimit nom bitigde maytrı bodisvtnıñ toyın bolmak atlıg ikinti ülüş tükedi* “Vaibhasika şastralarından yaşam iksiri gibi zevk alan Üstat Boddhisattva Aryacandra’nın bir hint dili olan Toharcadan aktardığı ve Prajnaraksita Krmavazaki’nin de Tohar dilinden Türk diline çevirdiği *Maytrisimit* adlı din kitabında “Maitreya Bodhisattva’nın Rahip Olması” adlı ikinci bölüm bitmiştir.” DÜUBVS, (17/24), 19, II, Ende Nr.

²¹⁷ J. P. Laut- J. Wilkens, *Altürkische Handschriften: Die Handschriftfragmente der Maitrisimit aus Sängim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung*, Franz Steiner Verlag, Stuttgart 2017, Rückseite (Z. 2-16 Maitr Hami Yü., 12 v. 20-30 29. Zeile.) s. 15. Tamamlanan cümlelerin ardından şu dipnot düşülmüştür: So ist jetzt zu ergänzen “Şimdi tamamlandı.”

83 (Die Vaibhasika- Sastras (wie) ein Lebenselixier genossen hat, aus der indischen Sprache in die *tohrı* Sprache übertragen hat, und welches der Prajnaraksita Karmavasika [aus der] *tohrı* Sprache in die Türkische Sprache übersetzt hat, ist das zweite Kapitel namens “Mönch-Werden des Boddhisattva Maitreya” zu Ende.)

- (3) *Maytrisimit nom bitigde tégin öge atıña abişik kılmak atlıg törtünç ülüş tükedi* MNB 77 “Maytrisimit (adlı) din kitabında ‘Burkan hilafeti adını takdis etmek’ adlı dördüncü bölüm bitti.” MNB 209
- (4) *Prtnayarakşt açarı tohrı tilintin türk tilinçe aktarmış maytrisimit nom bitigde maytrı bodisvt tujit teñri yérıntin yérinçüke inmek atlıg onunç ülüş tükedi* MNB 85 “Prajnaraksita’nın Tohar dilinden Türk diline çevirdiği Maytrisimit (adlı) din kitabında ‘Maytrı Bodhisattva’nın Tuşita (adlı) tanrılar diyarından yere inmesi’ adlı onuncu bölüm , kitap bitti.” MNB 214
- (5) *Prtyarakşiti kşi açarı tohrı tilintin türk tilinçe evirmiş maytrisimit nom bitigde bodisvtñañ belgüsin atlıg bir yégirminç bölük nom tükedi* MNB 90 “Prajnaraksita’nın Tohar dilinden Türk diline çevirdiği Maytrisimit (adlı) din kitabında ‘Bodhisattva’nın (zuhur) alametleri (adlı) onbirinci bölüm (bölük) kitap (nom) bitti.” MNB 216
- (6) *(Maytrisimi)t bitigde tözkerinçsiz (burhan) (kutın) bulmak atlıg bés yégirmi(nç) (ülüş) (nom) (tü)kedi* MNB 100 “Maytrisimit (adlı) kitapta ‘Derununa nüfuz edilemeyen (Burkanlığa) ulaşmak’ adlı onbeşinci (bölüm) bitti.” MNB 224
- (7) *Maytrisimit nom bitigde belgürtmek balık uluşug körüp korkmak aymanmak atlıg sekiz yégirminç ülüş nom tükedi* MNB 111 “Maytrisimit adlı din kitabında, ‘Zuhur eden şehri görüp korkmak’ adlı onsekizinci bölüm, kitap bitti.” MNB 231
- (8) *Prtyarakş(it) (açarı) tohrı tilintin türk (tilinçe) evirmiş maytrisimit (nom) (bi)tiğde igil kerti kişiler ...kiçig tamulug et’özleri(n) ...//// atlıg yégirminç (ülüş) (tükedi) ...*MNB 123 ”Üstat Prajnaraksita’nın Tohar

dilinden Türk (diline) çevirdiği Maytrısimit adlı (din) kitabında ‘Bayağı, alelade insanlar (yani: günahkarlar) ...küçük cehennemlik vücutlarını...’ adlı yirminci (bölüm) (bitti).” MNB 238

7.1.2.9. art-

- (1) *Uktuymu sen şanki yüz klp üç asañı ödteki meniñ emgenmiş kşan ödlerim ança üküş artmadı* MNB 101 “Anladın mı sen Şankha? Yüz kalpa üç Asamkhyeva müddetindeki benim cehd ettiğim devirlerim biraz fazla artmadı.” MNB 225
- (2) *Nomnuñ atın eşidgeli bo kişiniñ közinür aju(nta) buyansız bolmak adası artar* MNB 168 “Dinin adını işitmek için...insanın görünen (şimdiki) âleminde ...nasipsiz olma tehlikesi artar.” MNB 263

7.1.2.10. üstel-

- (1) *.../// ... ayı(g) ... ..üstelür* MNB 122 “... .. kötü ... .. çoğalır.” MNB 237

7.1.2.11. aşıł-

- (1) *Tükel bilge teñrim siziñ munta kelmişinizke straystriş teñri yeri kutı kıvı aşıłur* MNB 163 “Mükemmel hikmetli tanrım! Sizin buraya gelmenizden dolayı Trayastrımşah (adlı) tanrılar ülkesinin mutluluğu artar.” MNB 260
- (2) *Kutı kıvı aşıłur* MNB 168 “ Saadeti çoğalır.” MNB 263

7.1.2.12. tevır-

- (1) *Kaşıp burhan nırvanka barmışta berü evrilmediük nomlug tilgen branas kent uluşta tevirdi* MNB 62 “Kaşyapa Burkan, Nirvana’ya vardığından beri döndürülmeyen din tekerleğini Benares şehrinde döndürdü.” MNB 201
- (2) *Anta basa ezrua teñri ötügiñe barns uluşta arşıvadan señremde nomlug tilgen tevirdi* MNB 63 64 “Bundan sonra Tanrı Ezrua’nın isteği için

Benares ülkesinde Rşivadana manastırında din tekerleğini döndürdü.”

MNB 202

- (3) *Menij ogullug erdnim burhan kutin bulup nomlug tilgen **tevirmiş*** MNB 103 104 “Benim oğul cevherim, Burkanlığa ulaşip din tekerleğini çevirmiş.” MNB 226

7.1.2.13. *küzed-*

- (1) *Bükünite inaru ölü ölginçe çşapt t(a)mga arag **küzedür m(e)n*** “Bugünden ölünceye kadar manastır emirlerini bir ayna kadar saf tutacağım.” DZM, Ergänzungsblätter II. Kapitel 16. Blatt (1/3) (Von heute an bis zum Tode werde ich das Siegel der Gebote rein bewahren.)
- (2) *(Ar)ıg çşapt **küzedti*** MNB 113 “Saf ahlak kaidelerini korudu.” MNB 232
- (3) *...-ke **küzedti*** MNB 114 “Korudu.” MNB 232
- (4) *Arıg arıg şznıg **küzedmedimiz*** MNB 124 “Tertemiz olan dini koruyamadık.” MNB 238 239

7.1.2.14. *kori-*

- (1) *...-/ /baş b/-... **...sejrem sanlıg ...-/// ig alır **korıyur***** “...baş ...
...manastıra ait...alır, korur.” MNB 127 MNB 240

7.1.2.15. *tıgla-*

- (1) *...amtı titrü **tıgla*** MNB 69 “Şimdi iyi dinle!” MNB 205
- (2) *Amtı aymançsız korkınçsız köjülin nom **tıglalım*** MNB 72 “Şimdi korkusuz bir gönül (rahatlığı) ile dini dinleyelim.” MNB 207

7.1.2.16. *yu-*

- (1) *Ol méni yértingülüğ suvin yudı-ı arıtdı erser anı men sekiz türlüğ tözün yollug suvin **yudum*** “O beni dünyevî suyla yıkadı ve temizlediyse, ben de onu sekiz çeşit suyla soylu bir şekilde yıkadım.” DZM, III. Kapitel 8.

Blatt (6/8) (Wenn sie mich mit irdischem Wasser gewaschen und gereinigt hat, so habe ich sie mit dem Wasser achtfachen, edlen Pfades gewaschen.)

7.1.2.17. aşat-

- (1) *Yana tegimsiz kişilerig aşatdımız* MNB 138 “Ve yine liyakatsiz kimselere yedirdik.” MNB 246

7.1.2.18. meñile-

- (1) *Kim yéme kurtulmak küsüşin burhan nomınta evig barkag kodup toyın bolsar azu toyın bolguçıka basutçı bolsar alku tınlıg maytrılag yañı kün körüçinte meñileyürler* MNB 76 77 “Kim yine kurtulmak arzusu ile Burkan dininde (dini için) evi barkı terk edip rahip olsa veya rahip olacak bir kişiye yardım etse ,bu bütün yaratıklar Maytrı hakkındaki ‘yeni gün’ piyesinde eğlenirler.” MNB 209
- (2) *Ol ogurdakı yalañuklar kişi et’özün teñri meñisin meñileyürler* MNB 80 “O devirdeki insanlar insan vücudunu ve tanrı saadetiyle eğlenirler.” MNB 211
- (3) *Altın (yérti)ñçüdeki yalañuklar teñri meñisin meñileyürler* MNB 97 “Aşağıda, dünyadaki yaratıklar, tanrılar saadetiyle eğlenirler.” MNB 221
- (4) *Şal çoj- ...étser ...yapsar ...suvasar ...(y)örün (to)prak tokısar bedizeser burhan (kö)rkın suvka kurgürser yıdın tütsügin tapınsar ...kımbag yapşursar ig agrıglıg kişig satagsız tersiz içgü ot üntürüp emleser otasar ayag çiltegke tegimlig tınlıglarıg ayagsız tod tolı kılmasar ögüg kañıg tapınsar udunsarlar ol edgü kılınç küçinte munta et’öz kodup teñri yérinte tugarlar teñri meñisin meñileyürler²¹⁸* MNB 105 “Bir kulübe ve

²¹⁸ Fiil, “ulaşmak” anlamında kullanılarak yanlış çevrilmiştir. Clauson sözlüğünde fiile, “sevinmek, mutlu olmak, eğlenmek” anlamları verilmiştir. Dolayısıyla cümlenin çevirisi değiştirilmeli ve şöyle olmalıdır: “Bir kulübe ve bir...kursa, yapsa, sıvasa, açık renkteki bir toprağı karsa,boyasa ve burkan heykelini suya soksa, güzel kokular ve tütsü ile tazim etse,(üstüne) altın varak yapıştırırsa; hastalıklı dertli bir kimseyi, ücretsiz ve bedava ilaç vererek tedavi etse ve iyileştirse; hürmete layık yaratıkları şerefsiz ve kötü etmese (ve nihayet) ana babaya hürmet etseler, (işte bütün) bu iyi ameller sayesinde, burada öldükten sonra tanrılar yerinde doğarlar, tanrılar saadetiyle eğlenirler/mutlu olurlar.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 770.

bir...kursa , yapsa, sıvasa, açık renkteki bir toprağı karsa,boyasa ve burkan heykelini suya soksa, güzel kokular ve tütsü ile tazim etse ,(üstüne) altın varak yapıştırırsa; hastalıklı dertli bir kimseyi, ücretsiz ve bedava ilaç vererek tedavi etse ve iyileştirse; hürmete layık yaratıkları şerefsiz ve kötü etmese (ve nihayet) ana babaya hürmet etseler , (işte bütün) bu iyi ameller sayesinde, burada öldükten sonra tanrılar yerinde doğarlar, tanrılar saadetine ulaşırlar. ” MNB 226 227

7.1.2.19. oyna-

- (1) *Adannıñ asagıña /... -nu ör.../in/... edgü...**oynayurlar*** “Başkalarının (eğlenmesi için) yararlarına (onlara) iyi müzik çalarlar.” DÜUBVS, (Ö.S. 7/10- A.S 1.) 32. VI, 9=Nr. 501 (Dem Nutzen der anderen... gut... spielen sie (Musik..))
- (2) *Amtı takı artukta artuk küsüşüm ol kim ilinçilegülüg t/.../ka **oynayın*** “Artık eğlenceye olan arzum daha yoğun bir şekilde...oynayayım.” DÜUBVS, (7/10) 35. XI, 5=Nr. 148 (Jetzt [ist es] noch intensiver mein Wunsch, mich zu den Vergnügungen...zu begeben.)

7.1.2.20. ak-

- (1) *Azu sekiz tümen tüü töpüm sayu taluy ögüz osuglug sütler **akzun erti*** “Veya keşke benim seksen bin saçımın her bir telinde bir ırmak gibi sütler akabilseydi.” DÜUBVS, (3/6) 33. X, 2=Nr. 64 (Oder wenn doch [aus] jeder Wurzel meiner achtzigtausend Haare Milch wie ein Meer fließen könnte.)

7.1.2.21. em-

- (1) *Alkunun sütin **emdim*** MNB 84 “Hepsinin sütünü emdim.” MNB 213

7.1.2.22. küse-

- (1) **Küsey(ür)mu** sizler toyınlar ayıg kılınç(lıg) tınlıglarnan ayıg yavlak tüşlerin teginmişlerin yügeri körgeli MNB 123 “İster misiniz siz rahipler

, günahkar yaratıkların kötü akıbetlerine (nasıl) duçar olduklarını şimdi görmek?” MNB 238

- (2) ...antada ...-erü sar samar köp kalın .../n öñi ödrülüp yaka yalnız ahlak sögüt tüpinte olurgalı **küseyür ertim** “Ondan sonra kendimi denetlemekten...çok sayıda....ayırdım ve çok yalnız, yalıtılmış bir ağacın altında oturmak istedim.” DÜUBVS, (2/7) 35. XI, 5=Nr. 148 (Darauf hatte ich mich von...Beschauung (?)...zahlreich...getrennt, und hatte gewünscht, mich am Fuße eines ganz einsamen, alleinstehenden Baumes niederzusetzen.)

7.1.2.23. yag-

- (1) *Et'özümüz ...üze örtlög taş sası* **yagar** MNB 138 “Vücutlarımız üzerine alevli taşlar, çöpler ? yağar.” MNB 138 MNB 246
- (2) *Et'özümüz üze örtlög yalınlg bı bıçgu* **yagar** MNB 146 “Vücutumuz üzerine alevli bıçkı ve bıçaklar yağar.” MNB 251
- (3) *Oksuz teğinçsiz örtlög yalınlg bı bıçgu et'özleri üze* **(ya)gar** MNB 155 “(Gelişigüzel) alevli bıçaklar vücutları üzerine yağar.” MNB 256
- (4) *Kök kalık d/-... -ler üzelerinte örtlög t(aş)* **yagar** MNB 183 “Gök...üzelerinde alevli taş yağar.” MNB 273
- (5) *Çintan igişi birle katılg edgü yıdlag kuzışay [mntrak] ulato teñridem hua çeçeklar yüzken yagmur osuglug* **yagdılar** “Sandal ağacı ve benzeriyle karıştırılmış iyi kokulu nilüferler, koraller ve diğer tanrısal çiçekler kesintisiz bir yağmur gibi yağarlar.” DZM, Ergänzungsblätter II. Kapitel 16. Blatt (25/28) (Mit Sandelholz- Staub [vermisch]te schöne, duftende Wasserlilien, Korallen und andere göttliche Blumen regneten wie ein unterbrochener Regen herab.)

7.1.2.24. kül-

- (1) *Ne ogurka ne tıltagın kültünüz erki* MNB 107 “Acaba hangi sebepten ve niçin güldünüz ?” MNB 228

(2) *Anın kültüm* MNB 108 “Bunun için güldüm.” MNB 228

7.1.2.25. boşgun-

(1) *Altı türlüğ budıktaki nom boşguntı* MNB 114 “ Altı çeşit budaktaki dini öğrendi.” MNB 232

7.1.2.26. boşgut-

(1) *Tıtsı kuvrag yıgdımız ödsüz erksiz boşguttumuz* MNB 129 “Talebe ve cemaati topladık ve liyakatsiz olduğumuz halde ders verdik.” MNB 241

7.1.2.27. örit-

(1) *Takı yéme purnaki bo (a)y(a)kka tegimlig maytrı bodisvt tükel kırk mhaklp ödte üzüksüz ...edgü ögli dyan sakınçı ...ançakıya yéme ...öritmedi* “Ve dahası, Ey Purnaka! Bu saygıdeğer Maitreya Bodhisattva kırk nesil boyunca sürekli olarak iyi bir fikir beslemekte, en küçük (dikkat dağınıklığının) ortaya çıkmasına izin vermemektedir.” DÜUBVS, S. I, 6= Nr. 208 (Und ferner, o Purnaka, dieser verehrungswürdige Bodhisattva Maitreya hat vollkommen in der Zeit von vierzig Großzeitaltern ununterbrochen Betrachtungen über gute Gesinnung [gehegt] und auch nicht die geringste [Zerstreuung] aufkommen lassen.)

(2) *Ol işiler sigiriyü tegip bars agzınta kençkiyesin suçulu alsar balıg başlıg kanlıg yinlig kençkiyesin iki emigi ikin ara kuçup sever amrayur erser antada takı yégrek ayagka tegimlig maytrı bodisvt nızvanılıg yeklerig barslarıg boo altızmış kamag bés ajun tınlıglarag seve amrayu küçlüg yarlıkançuçı bilig öritir* MNB 83 “Bu kadın seğirterek varıp kaplanın ağzından yavrucuğunu çekip alsa;yaralı, üstü başı kan içinde olan yavrucuğunu bağına basıp sevse, bundan hürmete layık Maytrı Bodhisattva ,ihtiras şeytanları kaplanları (cesaretini yitirmiş) bu bütün beş varlık şekli içinde bulunan yaratıkları sevmek için büyük bir acıma duygusu besler.” MNB 213

- (3) *Ayığ ögliniñ edgüsiñe küni öritmez(ler)* MNB 117 “Kötü düşünceli bir kimsenin başarısını kıskanmaz.” MNB 234
- (4) *(Burhan) şazanında köñ(ül)...artamış toyın şm(nanç) upası upasañlar eren... yavlak kılınç kıl-// ? tsuy irinçüke ükünç (köñülin) öritmediler* MNB 181 “(Burkan) dininde... yoldan çıkmış rahip, rahibe, (mümin) ve mümineler, erkekler...kötü amel işle-... günahlar için pişmanlık duymadılar.” MNB 271

7.1.2.28. *biti-*

- (1) *Biz munta ...yalınlığ kelemin sukin öz élgin öz et'özümüzni karnımızni uçamızni eniñümüzni butumızni başımızni yüzümüzni bitiyür biz* MNB 119 “...Biz burada ...alevli bir kalem, bir fırça ve kendi elimiz ile kendi vücudumuza, karnımıza, sırtımıza, omuzumuza, butumuza, başımıza, yüzümüze yazarız.” MNB 235

7.1.2.29. *yé-*

- (1) *Bo...terkemizni biltimiz er(ser) .../ // yégey erdim(iz)* MNB 120 “Bu...hak ettiğimiz şeyi bilse idik...yiyecek idik.” MNB 236
- (2) *Kayusı /-... -rinteki etlerin yi- ... iş //p yéyürler* MNB 132 “Bazısı ...etlerini yerler.” MNB 243
- (3) *Yarlıkançsız köñülin eriş üküş koyun kuzıg isig özlerinte adırdılar etlerin kanların yédiler* MNB 140 “Merhametsiz bir kalple birçok koyun ve kuzunun canına kıydılar, etlerini, kanlarını yediler.” MNB 247
- (4) *Vijir tumşuklıg karga kuzgun karakuş teglükenler kelip buza butarlayu etimizni yinimizni üzüp iskep tañçu tañçu yéyürler* MNB 144 “Elmas gagalı karga, kuzgun, karakuş ve akbabalar (?) gelip tahrip ederek etimizi, derimizi parçalayıp parça parça yerler.” MNB 250
- (5) *Kayusı /-... -rinteki etlerin yé- ... iş //p yéyürler* MNB 132 “Bazısı ...etlerini yerler.” MNB 243

- (6) *Ol antag tırngakın kentü et'özümüzteki ...etimizni yinimizni üzüp iskep yéyür biz* MNB 120 “Bu cinsten tırnaklarımızla kendi vücudumuzdaki etimizi, derimizi deler, dider ve yeriz.” MNB 236
- (8) *(Biz) -/ m(unta) tugup temir(li)g tırnga(k)ların közümüzni oyup yéyür b(iz)* MNB 180 “Biz...burada doğup demirden tırnaklarımız ile gözümüzü oyup yeriz.” MNB 271
- (9) *Öz etimizni iskep üzüp tilimizni biçüp yéyür biz* MNB 180 “Kendi etimizi kesip, parçalayıp, dilimizi biçip yeriz.” MNB 271
- (10) *Amarıları kızartmış temirliç çomakların başka tokışu yogrutça miyilerin sançışu yéyürler* MNB 128 “Bazıları kızgın demirli çomaklar ile başlarına vurarak yoğurt gibi beyinlerini çıkarıp yerler.” MNB 241

7.1.2.30. iç- ~ iş-

- (1) *Suvsasar biz kentü kanımızni içer biz* MNB 120 “Susayınca (da) kendi kanımızı içeriz.” MNB 236
- (2) *Anın bilge ... et'özinteki /-... -un işzün* MNB 158 “Bu yüzden hakim... vücudundaki ... ..içsin.” MNB 257
- (3) *(Teñr)i teñrisi bur(han) şririn ...alku çmbudvip uluşta...(tü)men tört miñ ...içgey* MNB 179 “Tanrılar Tanrısı Burkan emanatı mukaddesini ...bütün Jambudvipa'da ... 14000...içecek.” MNB 270
- (4) *Kim yéme süçig suvsuş ülegüçiler erdiler ...olar amtı örtlüg yalınliç burnaç ejinlerinte kötürüp sızgurmuş kızıl bakır içerler* MNB 135 “Tatlı içkiler taksim edenler ise, bunlar şimdi alevli ibrikleri omuzlarında götürüp eritilmiş kızıl bakır içerler.” MNB 244
- (5) *Çanakların kızartmış kızıl ba(kır) (suv)suşup içerler* MNB 132 “Çanakları ile kızgın kızıl bakırı, susayıp içerler.” MNB 244
- (6) *Kayu aşçılar erdi ...olar amtı kızartmış isiçler irklikler üze kötürüp sızgurmuş kızıl bakır örtlüg kamışın susup içerler* MNB 135 “Aşçı

olanlar ise şimdi kızgın ve kaplar üzerine götürüp , eritilmiş kızıl bakırı ,alevli kepçelerle daldırıp içerler.” MNB 244

7.1.2.31. *tokı-*

- (1) *Birökiye bérmez ök erser siz méni ikile tünerig kınlıkta (kemişgey)ler tünin künin tokıgaylar* “Eğer bana (para) vermezseniz, o zaman köleler beni tekrar tekrar gece gündüz o karanlık hapishaneye atacak ve dövcekler.” DÜUBVS, (4/7) 11. I, (?)= Nr. 100 (Jedoch, wenn Ihr (das Geld) nicht geben solltet, dann werden mich erneut [die Schergen] im finstren Gefängnis nachts und tags schlagen.)
- (2) *Biz iş ayguçı ...-mız ...kentü erkimiz ...küçümüzke küvenip törüsüzün senjik vrhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız tartdımız istimiz tokıdımız* MNB 121 “Biz iş buyuran...kendi kudretimize, nüfuzumuza güvenip, haksız olarak , manastıra ait olan erkekleri , kız ve bakireleri mecburi bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük, çektik, el koyduk, dövdük. ” MNB 236
- (3) *Anta basa ulug bedük bazkanların tokıyurlar* MNB 152 “Bundan sonra büyük, yüksek ve yabancı ve hükümdarları döverler.” MNB 254

7.1.2.32. *tokış-*

- (1) *Bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar* MNB 151 “Birbirleriyle vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler.” MNB 253

7.1.2.33. *işlet-*

- (1) *Adın kişi ornınta yulgak iş küç işletdimiz* MNB 121 “Başka kimselerin yerinde ticaret işinde işlettik.” MNB 236
- (2) *Mçnk sunçuk kidiz töşekde ulatı idişin tavarın yalınuz erksinip meniñ ol işletdim* MNB 137 “Yatak, dilenci kasesi, keçe, döşek ve diğer kapkacağı yalnız gasp edip ‘benimdir’ (diye) işlettim.” MNB 246

- (3) *Señik seņrem sanlı gidişin tavarın aņanu alıp işletdimiz* MNB 129
“Manastıra ait olan kap-kacak ve malları, *gasp ederek alıp işlettik.”
MNB 241

7.1.2.34. bıçuş-

- (1) *Bir ikintişke bıçuşurlar* MNB 151 “Birbirleriyle vuruşurlar..” MNB 253

7.1.2.35. ün-te-

- (1) *Ança sakınç sakıntukta tükel bilge maytrı burhanka yakın tegip ulug ünün inçe (ün)teyürler*²¹⁹ MNB 139 “ Böyle düşündüklerinde mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşarak yüksek sesle şöyle bağırlar.”
MNB 247

7.1.2.36. tapın-

- (1) *Tapıg udug kılmadın kértgünçlüg upasılarnañ bérmiş buşılarnın tapınur erdiler* MNB 136 “Kendiliklerinden saygı ve tapınma göstermeksizin inanmış müminlerin verdikleri sadakalar ile tapınırlar, saygı gösterirler.”
MNB 245
- (2) *Takı bursoņlarag yéme tapınmış bolgay* MNB 71 “Ve (diğer bütün) cemaatlere de tapınmış olacaktır.” MNB 206

7.1.2.37. san-

- (1) *Türlüg krmapat ertip tamuda t(ugmadu)k erserler ol kmaputlarıg tükel (ir)tmedük erser ol tsuy irinçü kalmışka sanur...kuvramışka sanur...MNB 147* ”Türlü Karmapatha işleyip cehennemde doğmadık ise, bu karmapathaları hiç (?) işlemedik ise, bu günah işlenmiş sayılır, toplamış (addedilir).” MNB 251

---

²¹⁹ Fiil, “bağırmak” şeklinde anlamlandırılarak yanlış çevrilmiştir. Clauson fiili “çağırmak, seslenmek” şeklinde anlamlandırmıştır. O hâlde cümleinin çevirisi şöyle olmalıdır: “Böyle düşündüklerinde mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşarak yüksek sesle (ona) şöyle seslenirler.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 180.

7.1.2.38. kes-

- (1) *Bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler* MNB 151 “Birbirleriyle vuruşurlar, kesişirler.” MNB 253

7.1.2.39. ütügle-

- (1) *Örtlüg yalınlig ütüg tolp et'özlerin ütügleyürler*²²⁰ MNB 156 “Alevli demirlerle bütün vücutlarını dağladılar.” MNB 256

7.1.2.40. sor-

- (1) *Tumşuklig tarmaklag boylar kel- /// tolp et'özümüzni sorarlar* MNB 177 “Gagalı, pençeli vücutlar ? (gelip) bütün vücudumuzu emerler.” MNB 269

7.1.2.41. ötgür-

- (1) *(K)üçin ötgürürler* MNB 178 “Kuvvetle içine kadar işlerler.” MNB 270

7.1.2.42. aşan-

- (1) *Kızartmış örtlüg tem(ir) ...-lar aşanurlar* MNB 182 “Kızgın, alevli demir...yerler.” MNB 182 MNB 272
- (2) *Kim küntemek meniñ evimte aşanzunlar* MNB 75 “Her gün benim evimde yesinler.” MNB 208

7.1.2.43. kal-

- (1) *Biz yéme siznide ödrülüp öñi munta kalmaz* MNB 106 “Biz de sizden ayrılıp burda kalmayacağız.” MNB 227

²²⁰ Clauson, *ütüg* kelimesini “düz/demir” şeklinde anlamlandırmıştır. Bunun *-le* isimden fiil yapma şekli olan ve cümlede yer alan *ütüle-* cümlenin bağlamına göre hem yanlış okunmuş hem de yanlış anlamlandırılmıştır. Bizce kelimenin isim şeklindeki “demir” anlamından yola çıkarak *ütüle-* “demirmek/demirle kendini dağlamak” anlamları verilmeli ve fiilin isim şekli *ütüg* olduğu için *ütügle-* şeklinde okunmalıdır. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, s. 51.

7.1.2.44. tev-

- (1) *Kayusun yéme ker(gek) yarıp şişin teverler* MNB 155 “ Bazısını da ...yarıp şişlere dizerler.” MNB 256

7.1.2.45. südrü-

- (1) *Üç adrı şişlerig tevîp kozlug oylarda südrüyürler* MNB 156 “Üç çatallı şişleri dizerler, alevli kömür çukurlarına sürüklerler.” MNB 256

7.1.2.46. tançkıla-

- (1) *Anta yéme tört sıñardıñkı kuşlar keyikleri (buzu) butarlayu tumşukın ...tarmakın tarmayu tan(çkıl)ayurlar* MNB 157 “Orada yine dört taraftan kuşlar, geyikler (parçalayarak) , yırtarak gagaları ile ...pençeleri ile parçalayıp didiklerler.” MNB 257

7.1.2.47. ırla-

- (1) *Anta oynayu ırlayurlar* MNB 82 “Orada raks ederek şarkı söylerler.” MNB 212

7.1.2.48. işle-

- (1) *Yam işin işlemedimiz* MNB 124 “ İşini yapamadık.” MNB 239

7.1.2.49. küde-

- (1) *(Am)tı bo kü///...-/rü bo tünte ki/iliksiz tutuksuz köñülin ...-üm küñümin küdeyin* MNB 58 “Şimdi bu...bu gece ...cömertçe ...günümü bekliyeyim”²²¹ MNB 198

7.1.2.50. yaraş-

- (1) *Aglakta aglak toyın körki birle yaraştı* “Bir rahip görünüşüyle eşine az rastlanır biçimde fevkalade süslendi.”²²² DÜUBVS, (28/29) 18. II, 19=

²²¹ Fiil yanlış anlamlandırılmıştır. Clauson’a göre “eğlenmek” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla fiil bir sürekle üzerinde ilerlediği ve “kritik sınır” kavramından yoksun olduğu için sınır vurgulamayanlar bahsinde tasniflenmesi gerekmektedir. O hâlde çevirisi şu şekilde olmalıdır: “Şimdi bu gecede cömertçe, gönlümü (doyurayım), günümü gün edeyim/eğleneyim.” Sir Gerard Clauson, An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish, Oxford 1972, s. 704.

Nr. 16 (Er ist in ganz einzigartiger Weise mit dem Aussehen eines Mönchens wohl geschmückt.)

- (2) *Körünj siz kauj iki ançama körkle kraza ton birle yaraşmış erür*²²³ “Bakın! Kauşika’ya iki güzel elbiseyle düzgün (görünüyor).” DÜUBVS, (24/26) 18. II, 19= Nr. 16 (Seht doch, Kausika, mit so einem Kaşaya – Gewand ist er wohlgestaltet.)

7.1.2.51. oklat-

- (1) *Señik seņrem sanlı gidişin tavarın aņanu alıp işletdimiz adnaguka bérmedimiz yérin suvın bağın borlugin erin atın oklatdımız*²²⁴ MNB 129 “Manastıra ait olan kap-kacak ve malları, gasp ederek alıp işlettik, başkasına verdik, yerini, suyunu, bağını bahçesini adamlarını ve atlarını taksim ettik.” MNB 241

²²² *Yara-* fiiline “süslenmek” anlamı verilerek yanlış çevrilmiştir. Clauson fiili “uygun olmak” şeklinde anlamlandırmıştır. O hâlde fiilin kılınış tipi süreklilik yönünde işaretlendiği için sınır vurgulamayanlar grubuna dahil edilmeli hem de cümlenin çevirisi değiştirilmeli ve şöyle olmalıdır: “Rahip görünüşüyle eşine az rastlanır biçimde (giydiği rahip elbisesi üstüne) uydu.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 998.

²²³ Fiilin ikinci örneğinde de cümleye “görünmek” anlamı verilerek yanlış çevrilmiştir. Clauson sözlüğündeki “uygun olmak” anlamı verilerek hem fiilin kılınış tipi süreklilik yönünde işaretlendiği için sınır vurgulamayanlar grubuna dahil edilmeli hem de şöyle çevirilmelidir: “Bakın! Kauşika’ya (gittiği) iki güzel elbisesiyle (ortama nasıl da) uydu.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 998.

²²⁴ Fiile “taksim edilmek” anlamı verilerek yanlış çevrilmiştir. Clauson fiili *uğlit-* şeklinde okuyup *üklit-* fiiliyle aynı anlamı olduğunu söyleyerek “artırmak” anlamını vermiştir. Dolayısıyla fiilin kılınış hususiyeti değişerek son sınırı vurgulayanlardan sınır vurgulamayanlar grubuna geçmesi gerekir. Cümlenin çevirisi şöyle olmalıdır: “Manastıra ait olan kap-kacak ve malları gasp ederek alıp işlettik, başkasına verdik, yerini, suyunu, bağını bahçesini adamlarının ve atlarının (sayısını) artırdık.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 86.

7.1.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

7.1.3.1 *artat-*

- (1) *On edgü kılınçlıg yolug artat(ur)lar erdi* MNB 114 “On iyi amel yolunu mahvederler idi.” MNB 232
- (2) *Seşrem sanlıg edin tavarın artattımız ayamadımız açınmadımız* MNB 129 “Manastıra ait malı mülkü mahvettik, saygı ve ihtimam göstermedik.” MNB 241

7.1.3.2. *arta-*

- (1) *Amranmak biligin bir i(kintiş)ke savlıg...et’özni artadımız* MNB 129 “Aş ile birbirimize (bağlandık), vücudu mahvettik.” MNB 241
- (2) *...-/r yine ... artamaduk* MNB 170 “Yine mahvetmedik.” MNB 264
- (3) *Ötrü tarımış ı taraglağı tüşlüg tamlıg bolur anı aşanıp yuñlap ...-uları ...-ları artayur* MNB 178 “Sonra işlenmiş bitki vb. tarlası verimli olur, bunu yer ve sarf eder, ...tahrip eder.” MNB 270

7.1.3.3. *bul-*

- (1) *İlki ajunta üküş türlüg buyan edgü kılınç kılmış ugrınta ödte tükellig alp bulgulug kişi et’özün bultum* “Önceki hayatta çok çeşitli takdire değer iyi işler yaptığımızdan dolayı, mükemmel, elde edilmesi zor olan insan vücudunu elde ettim.” DÜUBVS, (5/9) 1. E, 3= Nr. 37 (Dadurch, dass ich in einer früheren Existenz vielerlei verdienstliche und gute Werke getan habe, habe ich einen... an vollkommenen , schwer zu erlangenden Menschenkörper erlangt.)
- (2) *Ölürür atlıg boşgutsuz tınlıg bar tömkesiz üçün arhant kutın bulur* “Öldürür adında eğitimsiz bir insan var. Aptal olmadığı için Arhantlığa ulaşır.” DÜUBVS, (1/3) 2. E, 12= Nr. 4a ([Und ferner] gibt es Menschen ohne Belehrung (asaikşa) , die man nennt “[ihr Leben] Tötende.”)

- (3) *Antada basa barnaslig bay bedük kişiler oglanı yaşı purnı vimali gavanpati subahuda ulatı bés inallar arhant kutın **bultılar*** “Daha sonra, zengin Benares’in yüksek şahıslarının oğulları (yani) Yasa, Purna, Vimala, Gavampati ve Subahu’dan ibaret beş vekil Arhantlığa ulaştı.” DÜUBVS, (1/6) 7. I, 1= Nr. 20 (Danach haben (au Berdem noch) Söhne von reichen, hohen Personen von Benares, (nämlich) Yasa, Purna, Vimala, Gavampati und Subahu, (diese) fünf Würdenträger die Arhantschaft erlangt.”)
- (4) *Tünle inç **bultı** mu erki* “Geceler rahat oldu mu acaba ?” DÜUBVS, (1) 9. I (?), ?= Nr. 59 (...ist man denn nachts ruhig gewesen?)
- (5) *Bulgulug edlerig tükel **bultı*** “Ulaşılması gereken malların tamamına ulaştı.” DÜUBVS, (17/18) 13. I, 17= Nr. 27 (Die Güter, die man erlangen muß, vollkkommen erlangt hat.)
- (6) *...törüde et’özümün...(n)ej asagin **bulmadım*** MNB 63 “...düzende vücudumu...hiç faydasını görmedim.” MNB 201
- (7) *Tört tümen işiler kut **bultılar*** “40000 kadın afiyet buldular.” DZM, III. Kapitel, 4. Blatt (10/11) (40000 Frauen fanden das Heil.)
- (8) *Burhan kutın **bultı*** MNB 92 “Burkanlığa ulaştı.” MNB 217
- (9) *İNçe ukuñlar sizler tözünlerim ayagka tegimlig mayıtrı bodisvt burh(an) kutın **bulmuş*** MNB 106 “Böyle bilin, siz asillerim! Hürmete layık Mayıtrı Bodhisattva , Burkanlığa ulaştı.” MNB 227
- (10) *Anıñ tüşinte tözkerinçsiz burhan kutın **bultuñuz*** MNB 107 “ Bunların sayesinde içine işlenilemeyen Burkanlığa ulaştınız.” MNB 228
- (11) *Örüg amal (nirvan)ıg **bulurlar*** MNB 117 “Uzun ve sakin (Nirvana’yı) bulurlar.” MNB 234
- (12) *Sögüt tüpinte...vaj(ırlıg) örgün üze o(luru)p burhan kutın **bulgay*** MNB 90 91 “Ağacı dibinde elmas taht üzerine oturup Burkanlığa ulaşacaksınız.” MNB 217

- (13) *Körüp ///-...-l //(nızvanı)ların tarkarıp şortapan kutın bulurlar* MNB 101
“Görüp ...(ihtiras-) –larını uzaklaştırıp Şrotapanna asaletine ulaşırlar.”
MNB 225
- (14) *Ö(t)rü sudani bay er erdni sekiz (t)ümen tört miñ bayagutlar birle üç ay küni teñri teñrisi burhanag ayap ağırlayıp toyın bolup arhant kutın bulurlar* MNB 108 “Sonra zengin Sudhana-cevher 84000 zengin ile üç ay Tanrılar Tanrısı Burkan’ı tazim edip rahip olurlar ve veliliğe ulaşırlar.” MNB 229

7.1.3.4. *ötün-*

- (1) *Ög kañ teg eçim sintar selike bo maytrisimit nom bititgeli ötüntümüz erti* “Ana ve baba gibi olan büyük ağabeyimiz Sıntar Selik’e bu Maytrisimit’i kopya etmesini rica ettik.” DÜUBVS, (10/12) 1. E, 3= Nr. 37 (Wir hatten unseren älteren Bruder Sıntar Seli, der [zu uns] wie Mutter und Vater ist, gebeten, dieses *Maitrisimit-Sutra* abzuschreiben)
- (2) *(Tijit) kşanti /-... -lar tamu ... (tükel bilge) mayrı b(urhan) ... ötüntürler* MNB 134 “Cihet...tövbe...cehennem... (mükemmel hikmetli) Mayrı Burkan ...rica ederler .” MNB 244
- (3) *Anın siziñe ötüntür biz* MNB 165 “Bu yüzden size yalvarız.” MNB 261
- (4) *Öt(rü) toyınlar teñri burhanka ötüntüler* MNB 171 “Sonra rahipler Tanrı Burkan’a yalvardılar.” MNB 265
- (5) *Teñri teñrisi burhanıñ ölürgeli sakınıp eviñe aşka ötünti* MNB 115
“Tanrılar Tanrısı Burkan’ı öldürmeyi tasarladı, evine yemeğe çağırdı.”
MNB 233
- (6) *Kop tsuyda yazukta boşunu ötüntür biz* MNB 137 “Bütün günahlardan kurtulmayı diliyoruz.” MNB 245
- (7) *Amtı ol yazuklarımıznı kşanti kolu ötüntür* MNB 124 “Şimdi bu günahlarımız için yalvarıyor, af diliyoruz.” MNB 239

7.1.3.5. evir-

- (1) *Bo nom bitimiş buyan edgü kalınç ülüşin evirer biz ...közünü turur kut teñrisi teg ögümüz kün silig kunçuy* “ Bu kitabın yazılmasından hasıl olacak sevabın bir kısmını hâlen hayatta olan mutluluk tanrısı gibi anamız Kün Silig Kunçuy’a adıyoruz.” DÜUBVS, (1/8) 1. E, 3= Nr. 37) (Einen Anteil des Verdienstes, der guten Tat, [der daraus entstanden ist , dass wir] dieses Sutra haben abschreiben lassen, wenden wir unserer (noch) im Leben weilenden, der Glücksgöttin gleichenden Mutter Kün Silig Kunçuy zu.)

7.1.3.6. bar-

- (1) *Amtı kentü kentü ergülük evke barahm* “Şimdi hepimiz evlerimize gidelim.” DÜUBVS, (3/4) 12. I, 12 (?) = Nr. 9 (Jetzt wollen wir alle in unsere Wohnhäuser gehen.)
- (2) *Anın sizler barıñlar* MNB 68 “ Bu yüzden siz gidin!” MNB 204
- (3) *Men yéme amtı urbilvakaşıpta ulatı tınlıglarag kutgargalı barır m(e)n* “Ben şimdi, Urubilva-Kaşyapa ve diğer canlıları kurtarmak için gitmek istiyorum.” DZM, II. Kapitel 17. Blatt (19/20) (Auch will ich jetzt gehen, um Urubilva-Kaşyapa und andere Lebewesen zu erlösen.)
- (5) *Anta ötrü mkaprıçapati gautami katun başlap sekiz tümen şakilar işileri tükel bilge teñri teñrisi burhanka bardılar* “Daha sonra Şakya ailesinin seksen bin oğlu, başındaki Mahaprajapati ve Gautami mükemmel bilgili Tanrılar Tanrısı Buddha’ya katıldı.” DÜUBVS, (8/11), 23. III, ?= Nr. 113 (Darauf gelangten achtzigtausend Gattinen der Şakya-Familie mit den Frauen Mahaprajapati und Gautami an der Spitze zu dem vollkommen weisen Göttergott Buddha.)
- (5) *Linhua çeçeklig köl osuglug kayudın sınar...teñri teñrisi burhan erser antın sınar yakın barırlar* “Nilüfer çiçeğinden bir göl gibi, Tanrılar Tanrısı Burkan hangi tarafta ise, o tarafa doğru yaklaşırlar.” MNB 106 107 MNB 227 228

- (6) *(Tu)rup eviñe bardı* MNB 167 “Kalkıp evine gitti.” MNMNB 263
- (7) *Antag ogurı teñi... biziñ yéme nom nomlayu ...-ağı anın köni baralım*
 “Bu vesileler sayesinde o bize ayrıca öğretiyi vaaz etti. Bu yüzden gerçekten [onun yanına] varalım.” DÜUBVS, (5/7), 23. III ,?=Nr. 113 ([Bei] dieser derartigen Gelegenheit (*t’nkı...?*) wird er auch uns die Lehre predigen daher wollen wir wahrhaftig hingehen.)
- (8) *Takı yéme bilge bilig suvsamakın avantlıg tınlıglarka asag tusu kılkalur için orton en(e)tkék élinte ugrayu d(a)kşanp(u)t élke bardı*²²⁵²²⁶ MNB 52 53 “Ve yine hikmete susamış yaratıklara hizmet etmek için, asil hint ülkesinde, doğrudan Dakşinapatha’ya gitti.” MNB 195
- (9) *Yine yine tayar ol antag nızvanı basınçına ulınıp kentü et’özin ölürüp nirvanka barır* “ [Ama] tekrar tekrar aşağı kayıyorlar. Tutkuların baskısı altında eziyet gördükleri için kendilerini öldürürler ve Nirvana’ya varırlar.” DÜUBVS, (3/6) 2. E, 12=Nr. 4a (Aber immer wieder gleiten sie herunter. Da sie durch Bedrängung der Leidenschaften gequält werden, töten sie sich selbst und gehen sie ins Nirvana ein.)
- (10) *Kaltı gotiki atlag arhant toyın kentü yülügüsi üze bogzın bıçıp nirvanka b(a)rdı* “Arhat keşiş boğazını kendi bıçağıyla kestiği gibi Nirvana’ya vardı.” DZM, 11. Blatt (10/12) (Wie der Arhat Mönch Godhika sich mit seinem eigenen Rasiermesser seine Kehle durchschnitten hat und ins Nirvana einging.)
- (11) *Ol tamuluglar yitlinip barırlar* MNB 158 “Bu cehennemlikler kaybolup giderler.” MNB 257
- (12) *Balık uluşlug bodun bukıntın ağır ayag teginü kitumati balıktın ünüp supuşpit yemişlikke (bardı)* MNB 104 “ Şehir halkından büyük hürmet

²²⁵ [orton en(e)tkék élinte ugrayu d(a)kşanp(u)t élke bardı], J. P. Laut- J. Wilkens, *Alttürkische Handschriften: Die Handschriftfragmente der Maitrisimit aus Sängim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung*, Vorderseite (MaitrHami I, 5 r. 23- v. 18), 26. Zeile, s. 19

²²⁶ “Ve yine hikmete susamış yaratıklara hizmet etmek için, asil hint ülkesinde, özellikle Dakşinapatha’ya gitti.” Cümlede, *ugrayu* zarfı “doğrudan” olarak çevrilmiştir. Clauson sözlüğünde zarf, “özellikle” olarak anlamlandırılmış, cümle bu anlamına göre bizce tekrar çevrilmiştir. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, s. 91.

(görüp) Ketumati şehriden çıkıp Supuşpita koruluğuna (vardı.) “MNB 226

- (13) *Alku söğütlerniñ begi osuglug butik çubık yap yavişgu hua çeçeklerin tegriklemiş çambu söğüt tapa bardı* MNB 88 “Bütün ağaçların beyi gibi, dal budak yaprak ve çiçekler ile çevrelenmiş Jambu ağacına doğru gitti.” MNB 215 MNB 216

7.1.3.7. *kork-*

- (1) *Arhant kutın bulup tüşmekke arıtı korkmaz* “Arhantlığa ulaşmak ve ondan ayrılıp düşmekten hiç korkmaz.” DUÜBVS, (1/2) 2. E, 12=Nr. 4a (die Arhantschaft erlangen und sich absolut nicht vor dem Abgleiten und Herunterstürzen fürchten.)

7.1.3.8. *ut-*

- (1) *Bo yétiñ boşgutsuz arhant dıntar erür...taki yéme bar bilge biligin kutrulmuş atlag boşgutsuz tınlıg kim bilge bilig küçinte nızvanılag yağılarıg utmış* “Bu *asaiksa* Arhat keşişlerinin yedincisidir ve yine bilgelik sayesinde kurtulmuş, bilgeliğin gücü sayesinde düşman hırslarını yenmiş.” DZM, 11. Blatt (4/8) (Das ist die siebente (Art) von *asaiksa*-Arhat- Mönchen. Und ferner gibt es *asaiksa*-Wesen, die man durch Weisheit Errettete nennt, die durch die Kraft der Weisheit die Leidenschaftsfeinde besiegt haben.)

- (2) *...alku o///ezrua t//.../ ...-d utmış* MNB 64...”Bütün...Ezrua...yenmiş.” MNB 202

7.1.3.9. *alk-*

- (1) *Taki y(é)me bar ikidin sınar ülişin kutrulmak atlag boşgutsuz tözün tınlıg kim alku nızvanılarıg arıtı alkmiş* “Ve yine her iki taraftan kurtulmuş adlı bir yaratık vardır. Bu yaratık bütün tutkuları tamamiyle yok etmiştir.” DZM, 11. Blatt (12/15) (Und ferner gibt es *asaiksa* Wesen, die man von zwei Anteilen Erlöste nennt. Diese haben alle Leidenschaften völlig vernichtet.)

7.1.3.10. *alkın-*

- (1) *Amtı ol antag kutlug yagişlig törü* **alkıntı** “Şu günlerde mutluluk verici gelenek kayboldu.” DÜUBVS, (2/4) 117 (+10). I (?), ?= Nr. 49, 151 (Heutzutage aber ist die Sitte jenes derartig glücklichen Opfers verschwunden.)
- (2) *Kut küçinte tıdıgsız tutuksuz bolur yéme* **alkınmaz** “Soldurmayan ve karartmayan sağlın gücü sayesinde hiçbir engele maruz kalmadan tükenip gitmez.” DÜUBVS, (1\2) 28. V, ?= Nr. 68 (Durch die Kraft des Heils, das nicht verblaßt und nicht verdorrt, ist ohne Hinderung und ohne Hemmung nicht erschöpft.)

7.1.3.11. *bultuk-*

- (1) *Munuş könlinte kögüzinte korkınç ayınçlıg edgü töz yiltız az-u* **bultukmaz mu** “Onun gönlünde ve aklında korkunun ve utancın iyi bir kökü bulunmaz mı? DZM, (106/108) (F[indet] sich in deren Herzen und in deren Sinn die gute Wurzel der Furcht und Scheu oder nicht?)
- (2) *Bo yér suvda burhan kutınta yégrek adın ed tavar arıtı* **bultukbaz** MNB 171 “Bu dünyada Burkanlık’tan daha iyi başka bir şey hiç yoktur!” MNB 265

7.1.3.12. *kişilen-*

- (1) *Körklüg altı kızlarag [bulun alıp]* **kişilenti erti** “Güzelliği eşsiz altı kızını yakaladı ve evlendi.” HMSM, Vorderseite (MaitrHami Yük, 6 r. 29- 6 v. 27) 1. Zeile.

7.1.3.13. *kemiş-*

- (1) *Birökine bérmez ök erser siz méni ikile tünerig kınlıkta* **kemişgey(ler)** “Eğer siz bana (para) vermezseniz, o zaman köleler beni tekrar tekrar gece gündüz beni o karanlık hapis haneye atacaklar.” DÜUBVS, (4/6) 11. I, (?)= Nr. 100 (Jedoch, wenn Ihr (das Geld) nicht geben solltet, dann

werden mich erneut [die Schergen] im finstren Gefängnis nachts und tags schlagen.)

- (2) *Türlüg y/-... üze kemişürler* MNB 178 “Çeşitli...ile atarlar.” MNB 270
- (3) *Bo yagılar kızların yéti öñi et’özlerin bıçıp kesip suburganlar ara kemişñler* “Bu düşman kızların vücudunu yedi bölüme parçalayın ve mezarların arasına atın!” DZM, 6. Blatt (6/8) (Zerschneidet die Körper dieser feindlichen Mädchen in sieben Teile und werft sie zwischen die Grabstätten!”
- (4) *Kadag sözlü(g) yinçge uvşak kurt koñuzug ölürip teñri burhan(ıg) tepmiş izinte kemişür erdi* MNB 115 “Haksız konuşan, ince ufak kurtları öldürüp, Tanrı Burkan’ın geçtiği yola (iz) atar idi.” MNB 233
- (5) *Ança sakınç sakıntukta ikile olarnı ayıg kılınçlıg yél tokıp ulug tamularda kemişür* “Böyle düşündüklerinde, tekrar bunları , kötü amellerin rüzgarı yakalayıp büyük cehennemlere fırlatır.” MNB 131 MNB 242
- (6) *Ança sakınç sakıntuklarında (öt)rü olarnı ayıg kılınçlıg yél yanturup (köt)ürü éltip ulug tamularda kemişür* MNB 133 “Böyle düşündüklerinden dolayı bunları, kötü amellerin rüzgarı geri çevirip götürerek büyük cehennemlere atar.” MNB 243

7.1.3.14. sön-

- (1) *İnçe ök korkınçı sönmedi* “Fakat onun korkusu dinmedi.” DZM, 6. Blatt (24) (Aber Ihre Furcht hatte sich nicht gelegt.)
- (2) *Anta temin ök korkınçı ayınçı sönti* “Orada hemen korkusu kaybolup gitti.”, HMSM, Rückseite (MaitrHami Yük. 6 v. 27- 7 r. 22) 1.Zeile.

7.1.3.15. tegin-

- (1) *Arhant kutıña tegintiler* “Arhantlığa ulaştılar ” DÜUBVS, (30/31) 7. I, 1= Nr.20 (Arhantlığa ulaştılar.) (Sie haben die Arhantschaft erlangt.)

- (2) *Kamağ ödiin kalın kuvrag aşın içgün tapıngu udungu küçüm küsünüm **teginmez*** MNB 74 75 “Her zaman büyük bir cemaate yiyecek ve içecek ile hizmet etme gücüm kudretim yoktur.” MNB 208
- (3) *Anıñ utlusın tüşin uzun ödiin **tegitimiz*** MNB 139 “Bunun cezasını uzun zaman çektik.” MNB 247
- (4) *Biz kop kamağ san(sız tümen) tınlıglarka...kamağ bursoñ ku(vragka) uvutlug **teginür biz*** MNB 181 182 “Bütün sayısız yaratıklara...bütün cemaate (karşı) edepli davranırız.” MNB 272
- (5) *Bir kata nom eşidip alku nızvanıların arıtıp arhant kutıña **tegitinti*** MNB 113 “Bir defa vaaz dinleyip bütün ihtirasları temizledi ve velilik için gayret etti.” MNB 232
- (6) *Anıñ utlusın tüşin amtı tamulug et'özün **teginür biz*** MNB 134 “Bunların sonucu olarak şimdi cehennemlik vücudunu bulduk.” MNB 244

7.1.3.16. tegirt-

- (1) *Bo muntag türlüğ tsuylug yazuklug tınlıglarığ kın kızgut **tegirtürür*** MNB 152 “Bunca günahkar yaratıkları, bunca işkence ve meziyetlere maruz bırakır.” MNB 254

7.1.3.17. teğiş-

- (1) *Yanı atı vrhar étser...örki burhan körkin étser...azu tü türlüğ boduğın altunun kümüşin erdnin yinçün burhan körkin étser yaratsar alku kutlug tınlıglar maytrı burhan birle **teğişürler*** MNB 175 “Yeni adı (?) , manastır inşa etse, muhteşem burkan resimleri yapsa, veya çeşitli boyalarla , renklerle, altın, gümüş, cevher ve incilerle burkan resimlerini süslese, bütün mesut yaratıklar , Maytrı Burkan'a rastlarlar.” MNB 267 268

7.1.3.18. teg-

- (1) *Ol nomug eşidip sekiz (t)ümen kunçuylar kutka tegdiler* MNB 73 “Bu vaazı işitince 80000 kraliçe ermeye ulaştılar.” MNB 207
- (2) *Antada basa şakimuni teñri teñrisi burhanıg bir körmişke bahşım siz tép yinçürü yükünüp sevip taplap toyın bolup vzanpat edgüsiñe tegd(i)* MNB 113 “Bundan sonra Şakyamuni’yi, Tanrılar Tanrısı Burkan’ı bir defa görmekle ‘Siz üstadımsınız!’ diye secdeye vararak sever ve kabullenir, rahip olup Upasampada şerefine nail oldu.” MNB 232
- (3) *Teñri yérintin kodı inip şanki çkrvrt élig kan birle meñi meñilep añ kininte sizin şazanıñızta ulug edgüke teggey erdimiz* MNB 135 136 “Tanrılar ülkesinden aşağıya inip dünya hakimi Şankha ile saadete ulaşp en sonunda sizin dininizde büyük üstünlüğe varacak idik.”²²⁷ MNB 245
- (4) *Méni tapınıp udunup ulug edgüke tegdeçiler* “Bana tapınıp, büyük üstünlüğe ulaşacaklar.” MNB 144 MNB 250
- (5) *Köñülin vrhar é(tser) burhan körkin boduğın bezep kim bag yapşurup ayasar ağırlasar nom erdnig bursoñ kuvragag tapınsar udunsar ol tınlıgı alku çalaprbasi lu ugrınta kutrulmak yolka tegirler* “Gönül ile bir manastır inşa etse ...burkan resimlerini renklerle süsleyip, altın varakla yapıştırıp hürmet etseler , din cevherine ve cemaate tapınsalar, bu yaratıklar hep Jalaprabhasa ejder sayesinde kurtulma yoluna ulaşırlar.” MNB 110 MNB 230
- (6) *Amarıları anagam kut(ka) tegirler* MNB 122 “Bazıları Anagamin (‘artık hiç dönmeyecek olan’) asaletine ulaşırlar. MNB 237
- (7) *Ötrü yaşovati katun linhua çeçeklig otrugların tegriklemiş kut teñri osuglug sekiz tümen tört miñ kunçuy katunlar birle idiz karşıdın inip yavaş miñjülerke minip sansız tümen kitumati kent ul(uşlug)lardın ayag*

²²⁷ Cümlede *meñile-* fiiline “saadete ulaşmak” anlamı verilerek yanlış çevrilmiştir. Clauson sözlüğünde fiile, “sevinmek, mutlu olmak, eğlenmek” anlamları verilmiştir. Dolayısıyla cümlenin çevirisi değiştirilmeli ve şöyle olmalıdır: “Tanrılar ülkesinden aşağıya inip dünya hakimi Şankha ile eğlenip en sonunda sizin dininizde büyük üstünlüğe varacak idik.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 770.

çilteg alı balık(tın) ünüp supuşpit yemişlik kapagı(a) tegirler MNB 106
“Bunun üzerine Yaşovati hatun, nilüfer çiçeklerinden adalarla çevrilmiş
saadet tanrısı gibi, 84000 kraliçe ile yüksek saraydan iner, yavaş
hayvanlara binip sayısız Ketumati halkından hürmet görüp şehirden çıkıp
Supuşpita koruluğunun kapısına ulaşırlar.” MNB 227

(8) ...*(Til)tagın ayıg kılı(nç) ...//gınu lu ulug(t) t/-...-/ kemişi(p) ...
tamul(ugla)rniş sp//l-...éşidip samantavrkaş yazıda (kuvra)miş tınlıklar
amarı şrotapan (ku)tkta tegirler* MNB 122 “...sebebinden kötü amel
...büyükler büyüğü...fırlatıp...cehennemliklerin...işitip Samantavrksa
ovasında (toplanmış) yaratıklardan bazısı Şrotapanna asaletine ulaşırlar.”
MNB 237

(9) *Amarıları toyın (dın)ar bolup arhant kutka (tegi)rler* MNB 122 “ Bazıları
rahip olup veliliğe ulaşırlar.” MNB 237

(10) *Terk ödün ulgadıp bedüp tükel bilge maytrı burhan nomınta toyın bolup
arhant kutıña tegirler* MNB 130 “Hemen büyüüp mükemmel hikmetli
Maytrı Burkan dininde rahip olup veliliğe ulaşırlar.” MNB 242

(11) *(Ay)agka tegim(lig) ...küçinte kitumat(i) (kent) ... (t)özün ... -ler ...teg ...-
/deki edgü ögre- başın bursoş ... (tapınıp) udunup öñi öñi (burhan kutı)ña
tegirler* MNB 182 “Hürmete layık ...sayesinde Ketumati (şehri)
...asil...gibi...iyi.....başta semaate...tapınıp hürmet edip hepsi birer
birer burkanlığa ulaşırlar.” MNB 272

7.1.3.19. muşadtur-

(1) *Anta tegip badari bramanta ulatı ulug bilgelerig nom bilge bilig ugrınta
muşadturtı* “Oraya varıp Badhari Brahman ve diğer büyük bilgeleri
bilgelik ve hikmette gösterdiği hünelerden dolayı hayrete düşürdü.”
DÜUBVS, (27/30) 8. I, 6= Nr. 208 (Dort angekommen, hat er den
Brahmanen Badhari und andere große Weise wegen der Lehre und der
Weisheit in Staunen verletzt.)

7.1.3.20. kel-

- (1) *Kalın kuvrag ara kin kelir* “Büyük topluluklar arasında gelirler” DÜUBVS, (6/7) 20. III (?) ?=Nr. 223 (Ihr geht inzwischen hin.)
- (2) *Antada inaru kün küniṅe bodisvtag kö(rg)eli k(elir)* MNB 90 “O andan itibaren her gün Bodhisattva’yı görmeğe gelir.” MNB 216
- (3) *Ant(a) ötrü adan yük/-... ödteki otın yalının yörgeṅmiş ulug bedük bulut (osu)glug sansız tümen kolti nayut san(t)ṅça kiçig tamuluglar kelirler* MNB 131 “Bunun (üzerine) başka...devirde ateş ve alevlerle (çevril)miş büyük, muazzam bir bulut gibi sayısız ufak cehennemlikler gelirler.” MNB 242
- (4) *Karı ulug...dınarlar kelmedi* MNB 170 “Yaşlı, büyük ...rahipler gelmedi.” MNB 265
- (5) *Taki yéme bir bere ulug sansız tümen söğütler...kelir* MNB 183 “Ve yine bir mil büyüklüğünde sayısız onbinlerce ağaç gelir.” MNB 273
- (6) *[Amtı] yana tükel bilge burhan[nuṅ yér]tinçü yér suvda b(e)lgürmişin [ukup é]şi[dip]kadaşı açati birle ikigü [dkṣan]pt uluş[ta ya]na magit élke [kelirler]* “Şimdi mükemmel bilge Buddha’nın dünyada belirdiğini anlayıp ve işitip akrabası Ajitayla ile Dakṣinapatha ülkesine birlikte gelirler.” DZM, 1. Kapitel 5. Blatt (19/23) (Und [nun versteht er und hört], dass der vollkommen weise Buddha in der Welt erschienen ist, und [kommt] mit seinem Verwandten Ajita zusammen [vom] Lande [Dakṣina]patha [wie]der ins Land Magadha.)
- (7) *Brhmavati katun birle kavışıp tükel bilge maytrı burhanag ayagalı ağırlagalı kelirler* MNB 163 164 “Brahmavati hanım ile buluşup mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a hürmet ve tazim etmeye gelirler.” MNB 260
- (8) *Yéme ol...adruk körklüg...tamuluglar katıg ö/... -yü tükel bilge mayt(rı) (burhan)... -geli kelirler* MNB 126 “Yine bu...Başka

güzel...cehennemlikler katı...Mükemmel hikmetli Maytrı (Burkan)
...gelirler.” MNB 240

(9) *Ulug et'özlüg ul(ıy)u (sı)ktayu korkınçığ öñlüg meñizlig tamuluglar*
kelirler MNB 127 128 “Büyük vücutlular ağlayıp inleyerek korkunç
renkli yüzleri ile cehennemlikler gelirler.” MNB 240

(10) *Kayusı tolp (et)'özi örtenü yala ulug ünün ıglayu sıktayu maytrı burhan*
tapa **kelirler** MNB 133 “Bazısı, bütün vücudu alevler içinde olduğu
halde yüksek sesle ağlaya ağlaya Maytrı Burkan'a doğru gelirler.” MNB
243

(11) *Amarıları ulug bedük inekler(in) eñinlerinte yüde et'özleri o/-... örtlüg*
yalınlıg bı biçek yaga **kelirler** MNB 138 “Bazıları büyük ve iri
hüsyelerini omuzlarına yükleyip vücutları üzerine alevli bıçaklar yağarak
gelirler.” MNB 246

(12) *Takı adan on tümen kolti sanı ulug küçlüg teñriler birle timburi pañçaşiki*
çitrasini nata açita ulatı teñridem oynıçılar birle vişvakrmi teñride ulatı
teñridem uz uzagutlar birle trtraştri virutaki virupakşı ...vayşarvanide
ulatı yér suv küzedteçi teñridem teñriler éligleri birle tegriklep tükel bilge
maytrı burhan tapa **kelir** MNB 162 “Ve başka 100 000 koti sayısınca
büyük, kudretli tanrılar ile Timburi, Pañçasiki, Şitrasini, Nata, Açita ve
diğer ilahi mızıkacılar ile Vişvakrami tanrıdan başka semavi ustalar ile
Trayastrimsah Virutaki, Virupakşa, Vaişravana ve öteki yeri ve suyu
(yani dünyayı) koruyan ilahi tanrı hükümdarları ile çevrili olduğu halde ,
mükemmel hikmetli Maytrı Burkan'a doğru gelirler.” MNB 259 260

(13) *Maña bés yüz yartmak siziñe umunçlugın ay(ı)g irak yolt(in)* **emgenü**
kelmiş men “[Yanımda beş yüz altınla] size güvenerek çok uzak bir
yoldan eziyet çekerek geldim.” HMSM, Vorderseite (Z. 1-19 Maitrhami
I, 12 v. 6-19.)

(14) *Amarları kızartmış temirliç kazguklar bir ikintişke kulgakra tokışu*
kelirler MNB 128 “Bazıları da kızgın demirli kazıklar (ile) biri diğerine,
kulağına doğru vuruşmak üzere gelirler.” MNB 241

- (15) *Amarıları örtlüg yalınlig irpeklerin bir ikintişke irpekin irpeşü kelirler*
MNB 128 “Bazıları, kızgın, alevli bıçkıları ile biri diğerine, bıçkı ile birbirini biçmeğe gelirler.” MNB 241

7.1.3.21. *kurtul-*

- (1) *Kim [kayu tınlıg bo burh]an nomınta sansardın [ozgalı kutrul]galı irgürmetük ol tınlıg odguratu maytrı burhan ödünthe **kurtulur*** “”Her kim öğretide Buddha’ya Samsara’dan kurtarılmak için ulaşmazsa, o mutlaka sadece Maitreya Buddha’nın zamanında kurtulacaktır!” DZM, 1. Kapitel 5. Blatt- 6. Blatt (29/30-1/2) ([Jene Wesen, die] in der Lehre [dieses Bud]dha (d.h. des Sakyamuni) es nicht erreichen, aus dem Samsara [erlöst] (Hend.) zu werden, diese Wesen werden sicherlich zur Zeit des Buddha Maitreya erlöst werden!.)

7.1.3.22. *ert-*

- (1) *Antada berü tujit teñri yérınteki yıl sanasar tükel tört miñ yıl **ertdi*** “MNB 173 Bundan itibaren , Tuşita (adlı) tanrılar diyarındaki yıllar sayılsa, tamamı 4000 yıl geçti.” MNB 266
- (2) *Yalañuk sanınça bükser ellig yéti kolti altı yüz tümen yıl **ertmiş erür*** “İnsanlar (âlemindeki) hesaba göre toplanacak olursa 57 koti 6000000 geçmiş olur.” MNB 173 MNB 266
- (3) *Yoksuz savlar sözlep **ertürdümüz*** MNB 124 “ Boş laflar sarf edip iş işledik.” MNB 239

7.1.3.23. *bér-*

- (1) *Bo muntag köñülin **bérdi*** “Bunca (gönlü) cömert olmayan (duygularla) verdi.” DÜUBVS, (18/1) 9. I (?) ?= Nr. 59 / 117 (+10). I (?), ? = Nr. 49, 151 (Dieses derartige ...gab mit (Nicht- Freigebigkeit)
- (2) *Béş bakar teñinçe tavarım yok kanta takı béş yüz yartmak **bérü ugay men*** “Beş bakır paraya bile sahip olamadım. Nasıl beş yüz yaratmak verebilirim!” DÜUBVS, (16/18) 117 (+10). I (?), ?= Nr. 49, 151 (Ich

habe nicht (einmal) soviel Besitz wie fünf Kupfer-(münzen), wie sollte ich gar imstande sein, fünfhundert *yaratmaq* zu geben.)

- (3) *Ed tavar miñ (miñ) tümen tümen kurla...bérđiñiz* “Mal mülk binlerce, onbinlerce defa...verdiniz.” MNB 58 MNB 198
- (4) *Öñre yalañuk (ajunıta) (erken) vr(h)lar señrem sa(nlıg) (señik) (aşın) içgüsin yédimiz (yuñladımız) (adınaguka) bérđimiz* MNB 120 “Vaktiyle insanlar (âleminde iken) manastırlara ait (yiyecek) ve içeceği yedik (ve başkasına) verdik.” MNB 236
- (5) *Señik señrem sanlı gidişin tavarın ağanu alıp işletdimiz adnaguka bérmedimiz* “Manastıra ait olan kap-kacak ve malları, *gasp ederek alıp işlettik, başkasına verdik.” MNB 129 MNB 241
- (6) *Kuvraglıg evlerig yalıñuz añañtımız erksintimiz adnaguka bérđimiz* MNB 129 “Cemaate ait olan evleri tek başına *gasp edip, kendimize mal ettik , başkasına verdik.” MNB 241
- (7) *Yéme köñülçe bérür(ler)* MNB 134 “Yine isteyerek verirler.” MNB 244
- (8) *...-// timin ök bursoñ (kuvrag)ka bérürler erdi...MNB 134* ”...derhal cemaate verirler.” MNB 244
- (9) *Señik señrem sanlıg tarıglag yérin kalınlıkların borlukların söğütin yemişin erksinip adın igil kertilerka bérđimiz* MNB 137 138 “Manastırlara ait tarlaları, asmaları, bağları;ağaçlarını, meyvasını gasp edip başka alelade kimselere verdik.” MNB 246

7.1.3.24. *keñşeş-*

- (1) *Bo iş ködüg yéme ulug küçlüg teñrilerniñ keñşeşmiş* “Bu iş de büyük iktidar sahibi tanrıların arasında tartışılmıştır.” DÜUBVS, (15/16) 11 I, (?) = Nr. 100 (Auch diese Tat und dieses Werk ist zwischen den großen, mächtigen Göttern besprochen worden.)

7.1.3.25. élt-

- (1) *Kamag aghlıkımtaki ed tavarımın buşıçı koltguçı dıntarlar éltidiler* “Hazinemdeki bütün malımı sadakacı, dilenci rahipler alıp götürdüler.” DÜUBVS, (17/20) 12. I, 12 (?)= Nr. 9 (Alle Habe in meinen Speichern haben die Almosen erbittenden Mönche davongetragen.)
- (2) *Anta ötrü briñiki upasvami bo iki urılar budarı bramanıg ikidin yolayu tuta éltidiler* “Ardından iki oğlu Bhrugika ve Upasvamin Barhmin Badharinin yolunu her iki taraftan kesip tutarak götürdüler.” DÜUBVS, (4/7) 12. I, 12 (?) = Nr. 9 (Darauf geleiteten die beiden Söhne, Bhrugika und Upasvamin, den Brahmanen Badhari, in dem sie ihn von beiden Seiten stützten und anfaßten, fort.)

7.1.3.26. sög-

- (1) *İnçip yéme ağı baramka azlamakın başsız közsüz ezüg yalğan savın séni sögti*²²⁸ “Fakat mal ve servet üzerinden cimrileşmek dolayısıyla başsız, gözsüz, yalan yanlış sözlerle sana küfretti.” DÜUBVS, (1/3) 13. I, 17 = Nr. 27 (Sondern aus Gier nach Hab und Gut er dich mit kopf- und augenlosen, mit falschen , und verlogenen Worten beschimpft.)

7.1.3.27. yad- ~ yay-

- (1) *Atı küsi yadaltı* “Adı ve şöhreti yayıldı.” DZM, 1. Kapitel 14. Blatt (2), (Dessen Name und Ruhm hat sich ausgebreitet.)
- (2) ...-//r sögüt ...-/ tört yınaktın ...-z ? tıdl(a)r y(a)d(ıl)ur MNB 112 “...ağaç ...dört cihetten ...kokular yayılır.” MNB 231
- (3) ...üntürüp //- ...(y)érlerde arıgl(ar)da ...yayarlar MNB 154 “... .. çıkarıp ... ..yerlerde ,ormanlarda ... ..yayarlar.” MNB 255

²²⁸ “Fakat mal ve servet üzerinden cimrileşmek dolayısıyla başsız, gözsüz, yalan yanlış sözlerle seni lanetledi.” Clauson, fiili *sög-* şeklinde okuyarak “lanetlemek/yermek” anlamını vermiştir. Cümlelerin bağlamına göre fiile “lanetlemek” anlamı verilmelidir. Cümlede de görüldüğü gibi “küfretmek” yanına yönelme hâlini gerektiren bir fiil olduğundan ve “lanetlemek” yükleme hâl ekini gerektirdiğinden ve cümlede de kılımış hususiyeti bakımından ikinci teklik şahsın yükleme hâliyle sınırlandırıldığından dolayı “lanetlemek” anlamı daha uygundur. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 818.

- (4) *Teŋri yérinte uluşlarda yad(ı)lur* MNB 161 “Tanrılar yerinde...ülkelerde...yayılır.” MNB 259

7.1.3.28. *inan-*

- (1) *Bo nom kutıŋa inanur men* “Bu öğretinin asaletine güveniyorum.” DÜUBVS, (4) 18. II, 19= Nr. 16 (Ich vertraue auf die Majestät dieser Lehre.)
- (2) *Bursoŋ kuvrag erdni kutıŋa inanur men* “Bu rahipler cemaatinin cevherine inanıyorum.” DÜUBVS, (4/6) 18. II, 19= Nr. 16 (Ich vertraue auf die Majestät des Juwels der Mönchsgemeinde.)

7.1.3.29. *kértgün-*

- (1) *Tözün oglum aŋsız kértgünür men* “Asil oğlum, tamamen inanırım.” DZM, II. Kapitel, 1. Blatt (15) (Mein edler Sohn, vollkommen glaube ich das.)
- (2) *T(e)ŋri bahşı-y-a bo muntag béş çöbik bulganyuk iritmiş kışga özte yaşta burhanlar yértinçüde b(e)lgürdi tép témiş savag kértgünür mü erki* “İlahi üstat! Bu böyle beş kirlilik yüzünden karışık ve çürük bir hayatta Buddha’nın dünyada görüneceğine dair bir söze inanılabilir mi?” DZM, II. Kapitel 1. Blatt (10/14) (Göttlicher Lehrer! Kann man ein solches Wort wohl glauben, dass in diesem derartigen, durch fünf Unreinheiten verwirren und verfaulten kurzen Leben die Buddhas in der Welt erschienen sind ?)

7.1.3.30. *tepret-*

- (1) *Yapığımız emigimiz ör(tlüg yalınlg)... köŋüllerin tepretür* MNB 143 144 “(Vücut) yapılarımız, memelerimiz, alevli...gönülleri sarsar.” MNB 250

7.1.3.31. *tepre-*

- (1) *Ötrü sekiz tümen tört miñ töpüsintin yaruklar ıdıp vjırlıg örgün üze olurup mahasmaç sudurug nomlagalı köñül örit(ip) anıy ara...tepreyür*
MNB 104 105 “Bunun üzerine tepesinden 84000 ışık gönderip elmas tahtın üzerine oturur ve Mahasamaja sutrayı vaaz etmeğe karar verir.”²²⁹
MNB 226

7.1.3.32. *ün-*

- (2) *Tözün mayırtı t(e)ıırı t(e)ıırısı burhan nomınta evdin barktın ünıti* “Soylu Mayrı, Tanrılar Tanrısı Burkan’ın kanununda evi barkı terk etti.” DZM, *Ergänzungsblätter II. Kapitel 16. Blatt (13/15) (Der edle Maitreya ist im Gesetz des Göttergottes Buddha von Haus und Hof aufgebrochen.)*
- (3) *Arıtı altaçı ünmedi* “(Fakat) hiç kimse ileriye doğru gelemedi.” DUÜBVS, (13/14) 126 (+24). III (?), ?= Nr 60, 240 ([Aber] niemand ist vorwärtsgekommen.)
- (4) *İlki tıltag söğüt ünmiş erür* MNB 93 “Birinci sebep: Ağaç doğmuştur.” MNB 93 MNB 218
- (5) *Élig kan ....-/ üze yarlıkasarlar ...(a)şnu kamağda kiçig oğlanın ...tıtsıka ıdıp timin ök özleri üneler* MNB 159 160 “Hükümdar ...ile buyursalar (?)... hepsinden küçük oğlunu ...öğrenciye (?) gönderip hemen bizzat kendileri çıkarlar.” MNB 258

7.1.3.33. *tültür-*

- (1) *Takı yéme gantari gantarviler teııridem kövrüglerig tültürdi* “Ve ayrıca Kimnaras ve Gandharvas ilahî davulları çaldılar.” DÜUBVS, (8/10) 18. II, 19= Nr. 16 (Und außerdem schlugen Kimnaras und Gandharvas himmlische Trommeln.)

²²⁹ Fiil “karar vermek” şeklinde çevrilmiştir. Clauson sözlüğüne göre fiilin anlamı “kıvıldamak, sarsılmak, hareket etmek” şeklindedir. O hâlde çevirisi şu şekilde düzeltilmelidir: “Bunun üzerine tepesinden 84000 ışık gönderip elmas tahtın üzerine oturur ve Mahasamaja sutrayı vaaz etmek için hemen hareket eder.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 443.

7.1.3.34. *yaŋkur-*

- (1) *Yinçge katunlarnıñ külüşmek katgurşmak ünüg kök kalık yaŋkurdı* “Zarif ve kutsal kadınların gülüşmelerini gök aksettirdi.” DÜUBVS, (10/12) 18. II, 19= Nr. 16 (Der Äther ließ den Ton des Lachens und Jubelns der zarten (Himmels-) Frauen widerhallen.)

7.1.3.35. *okşa-*

- (1) *Artukta artuk teŋri teŋrиси burhan birle okşatı erür* “Olağanüstü bir şekilde Tanrılar Tanrısı Burkan’a benziyor.” DÜUBVS, (26/28) 18. II, 19= Nr. 16) (Außerordentlich ähnelt er dem Göttergott Buddha.)
- (2) *Maŋa yéme okşatı ermez ...kim şanki çkrvrt élig kanta öñi ödrülüp orduta karşıda olursar men MNB 105 106* “Benim dünya hükümdarı Şankha’dan ayrılıp sarayda kalmam doğru değildir.” MNB 227

7.1.3.36. *yıg-*

- (1) *Amtı et’özin tilin köñülin edgü kılınç buyan bolup .../ yığıŋlar* “Şimdi vücuduyla, diliyle ve düşünüş (tarzıyla) takdir edilesi işler biriktirdi.” DUÜBVS, (3/5) 19. II, Ende= Nr. 83 (Jetzt sammelt mit dem Körper, der Zunge und der Gesinnung gute, verdienstliche Werke.)
- (2) *Kop kamag tınlıglar üze yarlıkançuçı biligin yüz klp üç asaŋı ödte edgü kılınç yığıdınız teŋrim MNB 107* “Bütün yaratıklar içi merhamet ile yüz Kalpa ve üç Asamkhyeva müddetince iyi ameller biriktirdiniz , ey tanrım!” MNB 228

7.1.3.37. *sıgur-*

- (1) *Ol et'özlüg kovukum içinte kamağ bés ajun tınlıglarig sıgurayın erti*
“Keşke benim vücudumun her mağarasına beş yaşam formunun bütün canlılarını [bünyemde] toplayabilseydim!”²³⁰ DÜUBVS, (1/3), 33. X, = Nr. 64 (Wenn ich doch alle Lebewesen der fünf Existenzformen in jene meine körperliche Höhle sammeln könnte !)

7.1.3.38. *ét-*

- (1) *Et'özümüz éter* MNB 143 “Vücudumuzu süsler.” MNB 250
- (2) *Antada inaru ulatı miñ yılka tegi upasılar burhan şazınıña vrhar sağram étgeyler* MNB 179 “Buradan itibaren 1000 yıl müddetle müminler burkan dini için manastırlar inşa edecekler.” MNB 270
- (3) *Yine ök sansız ...örtlük yalın(lıg) ...-/sekler başlarınta (kızartmış ör)tlüg temirliğ hua (çeçek) étinmiş* MNB 182 “Yine bizzat sayısız ...alevli...başlarında (kızgın) alevli, demirden çiçekler (ile) teçhiz edilmiş.” MNB 272

7.1.3.39. *tuş-*

- (1) *Edler birle tuşmış erür biz* “[Tamamen] mallarla donattık.”²³¹ DÜUBVS, (1), 23. III, ?= Nr. 113 (Mit Gütern sind wir *vollständig ausgestattet.)
- (2) *Mintin bir şlok /-...bititser alku ol töziün t(inlıg)lar maytrı burhanag tuşarlar* MNB 76 “Benden bir mısra...yazdırırsa bütün bu asil yaratıklar Maytrı Burkan'a rastlarlar.” MNB 209

²³⁰ Fiile “toplamak” anlamı verilerek cümle çevirisi yanlış yapılmıştır. Clauson, fiili “arasına sokmak, sıkıştırmak” anlamlarını vermiştir. Dolayısıyla cümlelerin çevirisi “Keşke benim vücudumun her mağarasına beş yaşam formunun bütün canlılarını [bünyemde] sıkıştırabilseydim!” şeklinde düzeltilmelidir. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 815.

²³¹ Fiil, ikinci ve üçüncü cümlelerde “rastlamak, rastlaşmak” anlamında doğru çevrilmesine rağmen birinci cümlelerin çevirisinde “donatmak” anlamı verilerek yanlış çevirilmiştir. Clauson' göre de *tuş-* fiili “rastlaşmak” anlamındadır. O hâlde cümlelerin çevirisi şöyle olmalıdır: “Mallarla rastladık.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 560.

- (3) *Yañı kün küsençig körünç birle tuşar* MNB 175 “Yeni günde arzulanan piyese tesadüf edecektir.” MNB 267

7.1.3.40. *sokuş-* ~ *sokış-*

- (1) *Tükel bilge teñri teñrisi burhan birle sokuşmış biz* “Mükemmel bilgili Tanrılar Tanrısı Buddha’yla karşılaştık.” DÜUBVS, (3/5), 23. III, ?=Nr. 113 (Mit dem vollkommenen weisen Göttergott Buddha sind wir zusammengetroffen.)
- (2) *Kim kayu tınlıg ol ödün süzük köñül(in) edgü kılınçag arıg/... küzedser odguratu maytrılag edgü öd birle sokışur* MNB 171 “Kim bu esnada temiz kalple iyi amelleri...korusa tamamıyla Maytrı’nın zuhur edeceği o devre rastlar.” MNB 265

7.1.3.41. *kod-*

- (1) *Añ ilki evig barkag ordug karşıg .../ug kodmazlar* “Öncelikle evi barkı, avluyu ve sarayı terk etmezler.” DÜUBVS, (15/17) 23. III, ?=Nr. 113 (Zunächst lassen sie Haus und Hof und den Palast (Hend.) nicht im Stich.)
- (2) *Anın tamulug et’özün méni birle (kod)tılar* MNB 181 “Bu yüzden cehennemlik vücutlarımı benimle birlikte (koydular).” MNB 271
- (3) *Yarıp kadırıp çadır ögüzke kodarlar* MNB 178 “Yarıp bükerek kül nehrine bırakırlar.” MNB 270

7.1.3.42. *tut-*

- (1) *Edgü ög kañ... tutdum* MNB 39 “ İyi anne babaya...sahip oldum.”²³² MNB 187
- (2) *Anta basa atinankotani arhantka tutdı* MNB 74 “Bundan sonra veli Ajnatakaundinya’ya uzattı.” MNB 74 MNB 207

²³² Fiil, Clauson sözlüğünde “tutmak, yakalamak, ele geçirmek” anlamlarının yanı sıra “korumak” anlamına da gelmektedir. Birinci cümlede *tut-* fiili “sahip olmak” anlamında kullanılarak yanlış çevrilmiştir. Cümlenin çevirisi, “İyi anne babayı...korudum.” olmalıdır. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 451.

7.1.3.43. *kantur-*

- (1) *Ol küsüşimin kanturug* “Bu isteğimi yerine getiriniz.” DÜUBVS, (10), 35. XI, 5=Nr. 148 (Befriedige jenen meinen Wunsch!.)

7.1.3.44. *ay-*

- (1) *Temirliğ örtlüg yalınluğ kürin temirliğ kozlarığ ülüglegeli ayurlar* MNB 156 “ Demirden, aevli ölçeklerle demire benzeyen kızgın kömürleri taksim etmeyi emrederler.” MNB 256
- (2) *Üküşüg adnaguka ölürgeli aydımız* MNB 145 “Birçoklarını öldürsün diye başkasına emrettik.” MNB 250
- (3) *Ol savıg eşidip brhmayu prohid şanki çkrvirt élig kanka tuyuzu ötüniüp kitumati balıkta ulug magirt mönregeli ayur* “Bu sözleri duyunca, Purohita Brahmayu alçakgönüllükle Kral Şankha’yı yüksek bir sesle bağırarak bilgilendirir.” DÜUBVS, (11/14) 35. XI, 5= Nr. 148) (Als er jene Worte vernahm, läßt der Purohita Brahmayu (sie) ergebenst den Raddrehenden König Şankha wissen und sagt mit lautem Geschrei.)
- (8) *Ötrü ol ögüz suvı ayur* MNB 176 “Sonra bu nehir suyu der.” MNB 268

7.1.3.45. *ölür- ~ ödür-*

- (1) *Bir kılıçın tümenke bir egsük kişi yalañukug ölürdi* MNB 115 “Bir kılıç ile 10000’den bir eksik insan öldürdü.” MNB 233
- (2) *Antag ogrı boltı isig özlerinte öñi ödürdüm* “Öyle zaman oldu (ki) öldürdüm.” MNB 84 MNB 213
- (3) *...-/...taki yéme ş(ıvı)ı ...ölütçi çantal erdi ... (bog)zın(tın) ünmiş tını üze alarıp körmişke sansız üküş tınlıglarığ ölürdi* “...Ve yine Şivangin...cellat idi. Boğazından çıkan nefesi ile cüzzamlı hâle soktuğu sayısız yaratıkları öldürdü.” MNB 116 MNB 234
- (4) *Bo emgekin yéme ölü umaz biz* “Bu acıdan yine de ölemeyiz.” MNB 137 MNB 246

- (5) *Sansız tümen yalañuklarig ölürdiler* “Sayısız insanları öldürdüler.” MNB 141 MNB 248
- (6) *Üküş yalañuklarig özümüz ölürdümüz* “Birçok insanı kendimiz öldürdük.” MNB 145 MNB 250
- (7) *Yér üze yéti bı bıçgun oksuz teginçsiz ölüürler* MNB 151 “Yerde, keskin bıçaklarla gelişigüzel öldürürler.” MNB 254
- (8) **Ölüğler sizler sıñat tamunuñ korkınçığın** MNB 152 “Sanghata adlı cehennemden dehşetinden ölüñ sizler!” MNB 254
- (9) *Sansız tümen keyiklerig ölürdiler ertiler* MNB 141 “Sayısız geyikleri öldürmüşler idi.” MNB 248

7.1.3.46. adrı-

- (1) *Tutyak yéme munta üç enim sansardaki nızvanılar ugrınta dört türlüğ adrıurlar* MNB 94 “Varlığa bağlanma da böylece (!) üç kısımlı Samsara’daki ihtiraslar dolayısıyla dört kısma ayrılır.” MNB 219

7.1.3.47. öç-

- (1) *Biligsiz bilig öçser tavrannak öçer* MNB 98 “Cehalet sönse, davranmak söner.” MNB 222
- (2) *Tavrannak öçser bilig köñül öçer* MNB 98 “Davranmak sönse, şuur söner.” MNB 222
- (3) *Bilig köñül öçser at öñ öçer* MNB 98 “Şuur sönse, ad ve renk söner.” MNB 222
- (4) *At öñ öçser altı kaçığ orunlar öçer* MNB 98 “Ad ve renk sönse, altı duyu organı söner.” MNB 222
- (5) *Bürtmek öçser teginmek öçer* MNB 98 “Temas sönse, hissetme söner.” MNB 223

7.1.3.48. öçeş-

- (1) *Bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örlüşürler* MNB 151 “Birbirleriyle vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, (birbirlerine) kin beslerler , boğuşurlar.” MNB 253

7.1.3.49. böl-

- (1) *Törtünç yéti künte kop kamag yalañuklarıg üç öñi bölér* MNB 100 “Dördüncü: Yedi günde bütün insanları üç kısma ayırır.” MNB 223 224

7.1.3.50. aç-

- (1) *Teñri yériñe bargu yolug aç* MNB 101 “Tanrılar yerine giden yolu aç!” MNB 224

7.1.3.51. tu-

- (1) *Üç tamu yolın tuğıl* MNB 101 “Üç cehennem yolunu kapat!” MNB 224

7.1.3.52. tile-

- (1) *Tolp et’özlerin... tilerler* MNB 155 “ Bütün vücutları ile dilerler.” MNB 256
- (2) *Men barıp toyın dıntar bolıp nurvan yolın tileyür men* MNB 101 “Ben varıp rahip olmayı ve Nirvana yolunu arzu ediyorum.” MNB 224

7.1.3.53. nomla-

- (1) *İlkide ertmiş burhanlar mhasma(ç) atlıg sudurug nomladı* MNB 104 Eski, geçmiş Burkanlar, Mahasamaja adlı sutrayı vaaz ettiler.” MNB 226
- (2) *Kin keligme burhanlar yéme inçe ök nomlayurlar* MNB 104 “İleride gelecek olan Burkanlar da aynen böyle vaaz edeceklerdir.” MNB 226
- (3) *Men yéme amtı nomlamışım kergek* MNB 104 “Benim de şimdi vaaz etmem lazımdır!” MNB 226

7.1.3.54. sat-

- (1) *Yarlıkançsız köñülin eriş üküş koyun kuzıg isig özlerinte adırdılar etlerin kanların yédiler içtiler **sattılar*** MNB 140 “Merhametsiz bir kalple birçok koyun ve kuzunun canına kıydılar ,etlerini, kanlarını yediler , içtiler , sattılar .” MNB 247

7.1.3.55. una-

- (1) *Tükel bilge şakim(un) (burhan) üküş türlüg tıdıgın... yarukdın ///...**unamadı*** MNB 114 “Mükemmel hikmetli Şakyamuni (Burkan) çok çeşitli engellerini ...ışıkta...tasvip etmedi.” MNB 232

7.1.3.56. ört-

- (1) *Ança munça (müni) yazukı bar erser arıtı **örtmez*** MNB 117 “Bunca...günahı olsa, hiç kapatmaz, (gizlemez).” MNB 234
- (2) *Taş kapagınta uy kazıp tolu ört yalın koz kodup belgüsüz agzın **örttdi*** MNB 115 “Taş kapıda çukur kazıp bol bol alev yalazı ve kızgın demir döküp belirsiz (bir biçimde) ağzını örttü.” MNB 233

7.1.3.57. süzül-

- (1) *Yine şariputri arhantka ok **süzülti*** MNB 116 “Ve veli Şariputra tarafından bizzat günahlarından arındı.” MNB 234

7.1.3.58. ög-

- (1) *Takı ne ayıtmış kergek üküşüg **ögmez men*** MNB 158 “Nerede kaldı ki hepsini öveyim!” MNB 258

7.1.3.59. id-

- (1) *Biz /// bo/-... başlıg emgekl(ig) ...-/// tamudın **ıdmañ*** MNB 129 “Biz...bu...yaralı, ızdıraplı....cehennemden göndermeyin.” MNB 241

7.1.3.60. kavış-

- (1) *(K)ıçmedin ara ikile tükel bil(ge) (ma)ytrı burhan birle kavışır(lar)*
MNB 122 “Derhal, tekrar, mükemmel hikmetli Maytrı Burkan ile buluşurlar.” MNB 237

7.1.3.61. üntür-

- (1) *Amtı tilleriñizni üntürüñler* MNB 126 “Şimdi dillerinizi dışarı çıkarın!”
MNB 239
- (2) *Erdnilig ...otlardın ...amarıları isi/-...ün üntürürle(r)* MNB 173
“Cevherli...otlardan (?) ...bazıları ses çıkarırlar.” MNB 266

7.1.3.62. kötür-

- (1) *Ol yazukuñuzlarnañ kının kızgutın kötürüñler* MNB 126 “Bu günahlarınızın, cezasını, ceremesini çekin!” MNB 239
- (2) *Ol ulug bedük ineklerin (kap)ların eñinlerinte yüdüp ağır yük kötürmiş*
MNB 141 “Bu büyük ve iri taşaklarını ...omuzlarına yükleyip ağır yük kaldırmış gibi (olurlar).” MNB 248

7.1.3.63. yöрге-

- (1) *Örtlüg temirlig torlar içinte yörgeyürler* MNB 152 “Alevli demirden ağlar içine sararlar.” MNB 254

7.1.3.64. yörgen-

- (1) *(Örtlüg) yalınlig bı bıçgu üze – yaga örtlerin yörgenmiş* MNB 183
“Alevli bıçaklar üzerine ..yağarak alevlerle etrafı sarılmış.” MNB 273
- (2) *...Amarıları...et’özlügler vijir tumşu(kluglar) ayıg kılınçlıg örtlüg (yalınlig) kuzgunlar oksuz teğinçsiz... yumgaklarıg buza butarlayu //-... -ileri örtlüg temirli(g) ...yörgenmiş* MNB 126 “Bazıları...vücutlular , elmas gagalılar, kötü amelli, kızgın, alevli kuzgunlar (gelişigüzel)...yumakları bozarak, parçalıyarak... .. alevli demirli... ..sarılmış.” MNB 240

7.1.3.65. emgen-

- (1) *Umugsuz inagsız arıçısız ...emgenü(r)* MNB157 “Dayanaksız, tutanaksız ve yardımcısız (?) ...acı çeker.” MNB 257
- (2) *...-/kü-... örtenü ...emgenür biz* MNB 143 “...yanıp...acı çekeriz.” MNB 249

7.1.3.66. beklen-

- (1) *Amarıları örtlög yalınlig kızıl bakırlag naralar içinte beklenmiş* MNB 128 “ Bazıları, kızgın, alevli, kızıl bakırlı cehennemler içinde bağlanmış.” MNB 241

7.1.3.67. kızart-

- (1) *Isıgların (ört)enmiş temirliğ kızartmış* MNB 128 “Hararetlerle yanmış, demirli kızarmış.”²³³ MNB 241

7.1.3.68. sançış-

- (1) *Bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar* MNB 151 “Birbirleriyle vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar.” MNB 253

7.1.3.69. sanç-

- (1) *Tarjul şaktilerin élgeklerin sançarlar* MNB 155 “Trişula şeklindeki mızrakları ve kancaları ile vuruşurlar.” MNB 256
- (2) *Munta tugup ...-/temirliğ yigneler tolp ...-ta sançılur* MNB 180 “Burada doğup...demir iğneler hep...batar.” MNB 271

²³³ Ş. Tekin, çeviride ettirgenlik ekini hesaba katmadığından dolayı çeviri şöyle düzeltilmelidir: “Hararetlerle yanmış, demir(lerle) kızartmış.”

7.1.3.70. yançış-

- (1) *Bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar*²³⁴
MNB 151 “Birbirleriyle vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, (birbirlerine) kin beslerler.” MNB 253

7.1.3.71. yanç-

- (1) *Basa //-...-lar teke koç /... ...-uglug süsüp ol tamut(uglar) ... -ça yançarlar* MNB 152 “Sonra...teke, koç... ...süsüp bu cehennemlikler ...vururlar.” MNB 254
- (2) *Kara tag ...-/ ulug et'özlüg yañalar koptın sıñar kelip üküş yıl ay çarihuştaki üzüm osuglug teperler yançarlar* MNB 151 “Kara dağ(gibi) iri vücutlu filler her taraftan gelip yıllar ve aylarca üzüm suyu çıkaran mengenedeki üzüm gibi ezerler, sıkırlar.” MNB 254

7.1.3.72. örleş-

- (1) *Bir ikintişke bıçuşurlar kesişürler tokışurlar sançışurlar yançışurlar öçeşürler boguşurlar örleşürler*²³⁵ MNB 151 “Birbirleriyle vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, (birbirlerine) kin beslerler , boğuşurlar.” MNB 253

7.1.3.73. bedizen-

- (1) *Turkaru ...(iter be)dizenürler erdi* MNB 142 “Daima...süslenirler idi.” MNB 249

²³⁴ *Yanç-* fiiline “kin beslemek” anlamı verilerek cümle yanlış çevirilmiştir. Clauson’a göre cümlemin anlamı “ezmek/çignemek” şeklindedir. Dolayısıyla cümlemin çevirisi şöyle düzeltilmelidir: “Birbirleriyle vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, (birbirlerini) ezerler/çignenler.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 944-945.

²³⁵ Clauson, fiili *orlaş-* şeklinde okuyarak “bağışmak” anlamını vermiştir. Dolayısıyla cümle şöyle çevrilmelidir: “Birbirleriyle vuruşurlar, kesişirler, dövüşürler, kapışurlar, (birbirlerini) ezerler/çignenler (birbirlerine) bağışurlar.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 230.

7.1.3.74. *tiril-*

- (1) *Ne ölserler anta ok ün eştilürler tiriliğler* MNB 151 “Öldüklerinde, hemen bir ses işitilir : ‘Dirilin!’ MNB 253
- (2) *Ol emgekke ölürler yéme yéme tirilürler* MNB 152 “Bu acıdan ölürler, yine de dirilirler.” MNB 254
- (3) *Neçeke tegi ... tolmaginçaka tegi/-...yana tirilürler* MNB 154 “Ne kadar...dolmayıncaya kadar...yine dirilirler.” MNB 255
- (4) *İkile tiri(lürler)* MNB 178 “Yeniden dirilirler.” MNB 270
- (5) *Ol emgekke basa basa ö(lüp) basa basa tirilürler* MNB 156 “Bu acılardan tekrar tekrar ölürler, sonra yeniden dirilirler.” MNB 256
- (6) *Ol emgekke ölüp ikile tirilürler* MNB 151 “ Bu acıdan ölüp yeniden dirilirler.” MNB 254

7.1.3.75. *akla-*

- (1) *Sansar ajunlarig akladımız*²³⁶ MNB 158 “ Samsara âlemlerinden nefret ettik.” MNB 257

7.1.3.76. *yéged-*

- (1) *Maytrı burhan //-... bular ikigü meniğ //-... osuglug birisi bi/-... -lerim ara yéged- ...-gelig erdnike...ara yégedmiş* MNB 169 “Maytrı Burkan...bunların her ikisi (de) benim...gibi cenup ...-leri marasında... ...cevhere... ara üstün gelmiş.” MNB 264

²³⁶ Clauson sözlüğünde fiil, *akıla-* şeklinde okunup “kötülemek; birini bir şeye dayandırmak/isnat etmek” anlamları verilmiştir. O hâlde cümlenin çevirisi şöyle düzeltilmelidir: “Samsara âlemlerini kötüledik.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 87.

7.1.3.77. *tataglan-*

- (1) ...-lar n-... *bilig dyan tataglanmışlar* MNB 174 “... ... bilgi istiğrak ...tat almışlar.” MNB 267

7.1.3.78. *tamtur-*

- (1) *Tapa amranma(k) ...tamtu(r)dumuz* MNB 177 “Karşı sevgi duymak...tutuşturduk.” MNB 269
- (2) *Çşaputlug et'özler köñüllerinte amranmaklag ot tamturdumuz* MNB 177 “Dinî ahlak kurallarına riayet eden kimselerin gönüllerinde şehvet duygusunu tutuşturduk.” MNB 269

7.1.3.79. *utrun-*

- (1) *Virutak élig beg basa basa şakılarıg utmak adak asra kılmak savlarıg sözlemişiñe altı katunlar yérinçlig bolup tod tolı-ı savın utruntilar* “Kral Virudhaka, Sakyas'ı yeneceği ve onları bastıracağo sözünü defalarca söylediğinde, altı kadın baskı altında kaldı ve ona karşı çıktı.” DZM, 6. Blatt (1/4) (Dadurch, daß der König Virudhaka immer wieder die Worte ausgesprochen hatte, er wolle die Sakyas besiegen und sich unterwerfen, wurden die sechs Frauen dessen überdrüssig und widersetzten sich (ihm) mit groben Worten.)

7.1.3.80. *tutuz-*

- (1) *Ötrü hormuzta t(e)ñri inçe tép [tédi] (: [anı üçün] kök kalıkdaki kut [vahşıklar anşız] ögrünçülüğ sewinçlig bolup töziün [maytrı]nıñ üküş türlüg ögdisin öge kentü et'özlerin urunçak tutuzurlar*²³⁷ “Bunun üzerine Tanrı İndra şöyle dedi: Bu nedenle göklerde bulunan ruhlar olağanüstü, sevinçli ve neşelik bir şekilde şimdi vücutlarını bir güvence olarak asil Maitreya'ya çok sayıda çeşitli övgü nağmeleri söyleyerek

²³⁷ Fiil “sunmak” şeklinde anlamlandırılarak yanlış çevirilmiştir. Clauson'a göre fiil, “emanet etmek” şeklinde anlamlandırılmıştır. Buna göre cümlenin çevirisi şöyle düzeltilmelidir: Bunun üzerine Tanrı İndra şöyle dedi: Bu nedenle göklerde bulunan ruhlar olağanüstü, sevinçli ve neşelik bir şekilde şimdi vücutlarını bir güvence olarak asil Maitreya'ya çok sayıda çeşitli övgü nağmeleri söyleyerek emanet edecekler/teslim edecekler.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 462-463.

sunacaklar.” DZM, II. Kapitel 17. Blatt (16/21) ([Darauf sprach Gott [Indra] folgendermaßen: [Deshalb] werden die im Himmel befindlichen Geister [Hend.] [außerordentlich] froh und freudig und bieten (nun) ihren Körper als Pfand dar, indem sie dem edlen [Maitreya] zahlreiche verschiedenartige Lob(lieder) singen. (wrtl.: mit Lob loben)

7.1.3.81. tuyuz-

- (1) *Amtı men barıp şariputra arhantka tuyuzayın* “Şimdi ben [oraya] varıp Arhat Şariputra’ya bildirmek isterim” DÜUBVS, (5/6) 20. III (?) ?= Nr. 223 (.) (Jetzt will ich hingehen und es dem [Arhat] Şariputra mitteilen.)

7.1.3.82. tart-

- (1) *Biz iş ayguçı ...-mız ...kentü erkimiz ...küçümüzke küvenip törüsüzün sejik vrhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız tartdımız* MNB 121 “Biz iş buyuran...kendi kudretimize, nüfuzumuza güvenip, haksız olarak , manastıra ait olan erkekleri , kız ve bakireleri mecburi bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük, çektik.” MNB 236
- (2) *Teñrim biz öñre yalañuk ajunınta erken éligler begler atlıglar bolup kentü erkimizte ötrü vrhar señrem sanlıg sejik edin tavarın basınıp kuntumuz ...tartdımız yaşuru baturu ogurladımız* MNB 132 “Tanrım! Biz vaktiyle hayvanlar aleminde iken hükümdar, bey ve meşhurlardan olup kendi gücümüze dayanarak manastıra ait malı mülkü basıp yağma ettik, çektik ve gizleyip çaldık.” MNB 243

7.1.3.83. is-

- (1) *Biz iş ayguçı ...-mız ...kentü erkimiz ...küçümüzke küvenip törüsüzün sejik vrhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke ıdtımız yumşadımız tartdımız istimiz* MNB 121 “Biz iş buyuran...kendi kudretimize, nüfuzumuza güvenip, haksız olarak , manastıra ait olan erkekleri , kız ve bakireleri mecburi bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük, çektik, el koyduk.” MNB 236

- (2) *Amaruları öñre ajunta beg işi bolup er at kul küñleriniñ aş ton yégü içgülerin **istiler*** MNB 142 “Bazıları evvelki âlemde bey ve kraliçe olup kul ve cariyelerinin yiyecek, içecek ve giyeceklerine el koydular.” MNB 249

7.1.3.84. tud-

- (1) *Biz yine az almır köñülümüz küçlüg bolup söz kılınçımıznu **tıdadumad(ımız)*** MNB 136 “Bizim ise hırslı duygularımız güçlenip söz (ile işlediğimiz) amellerimize engel olamadık.” MNB 245

7.1.3.85. suk-

- (1) *Adın bağlarıg et’özleri üze örtüp yörgep ulug bedük ...ş/delig orgaklar içinte **sukar(la)r*** MNB 152 “Başka bağları, vücutları üzerine örtüp , sarıp büyük ve yüksek ...ogaklar (?) içine sokarlar.” MNB 254

7.1.3.86. kaç-

- (1) *Kaçan tamu(luglarıg) içürser tikişü saçışu ö///-? taş(g)aru ünü(p) ...teriñ kozlug yol/-... -lıg ...**kaçarlar*** MNB 159 “Cehennemliklere içecek şey verildiğinde birbirleriyle itişip, vuruşup... .. dışarıya çıkıp ...derin ve alevli yol ... ..kaçarlar.” MNB 258

7.1.3.87. turgur-

- (1) *Künte...kuvragda...kigürüp kédin otrasınta **turguralım*** MNB 167 168 “Bir günde...cemaatte ...içeriye alıp *evler-! kuralım.” MNB 263
- (2) *Yéme yinçge yip egirgü(lüg) küvençey köñüllüg işilerniñ küvenç köñülin **turgururlar*** MNB 177 “Yine önce ip eğiren, mağrur hislerini uyandırırılar.”MNB 269

7.1.3.88. *tök-*

- (1) *Yimrilmiş vrhar saşram ...-// ...-kın sokup taraglag yérinte tökerler* MNB 178 “Yıkılmış manastırlar ...sokup tarlasına dökerler.”²³⁸ MNB 270

7.1.3.89. *tay-*

- (1) *Kim arhant kutın bulup yanlap taymaz* “Hangisi Arhant onuruna ulaştıysa, o bundan ayrılmaz.” DZM, 11. Blatt (2/3) (Welches die Arhat-Würde erlangt hat und nicht wieder herabgleitet.)
- (2) *Neçe yéme arhant kutıntın taygulug tıtaglar ötrü tursar inçip et’özün küzedmeser saklanmasar yéme arhant kutıntın yéme arıtı taymaz* “ Her ne kadar Arhantlıktan ayrılrsa ve bu ortaya çıksa ve dahi vücudunu korumasa da Arhantlıktan tamamen ayrılmaz.” DÜUBVS, (18/22) 2. E, 12= Nr. 4a (Wie viele Ursachen, von der Arhantschaft herabzugleiten, auch dann entstehen mögen, so gleiten sie, obwohl sie sich selbst nicht behüten und bewahren, von der Arhantschaft durchaus nicht herunter.)
- (3) *Neçe yéme arhant kutıntın taygulug tıtaglar ötrü tursar inçip et’özün küzedmeser saklanmasar yéme arhant kutıntın yéme arıtı taym(az)*²³⁹ MNB 42 “Her ne kadar velilikten ayrılma sebepleri sonra ortaya çıksa, veyahut vücudunu korumasa dahi yine de velilikten katiyen ayrılmaz.” MNB 189
- (4) *Kaltı baş agrıg iglerniñ tıtagı baş erür söğütler tüşmekiñe aş ...-// yarlı ... oglanı /-...-// muñka tarkka tegmiş erürler ...kim basa basa erler kariyurlar ölürler tayarlar* MNB 96 “ Nasıl baş ağrısı hastalıklarının sebebi baş ise, ağaçların düşmesine ilk...oğlu ...ızdıraba, sıkıntıya duçar

²³⁸ Clauson sözlüğünde “öğütmek” olarak anlamlandırılmıştır. O hâlde cümlenin çevirisi düzeltilmelidir: “Yıkılmış manastırlar...sokup tarlasında öğütürler.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 477.

²³⁹ Clauson, *tay-* fiilinin teknik olarak “batmak, aşağıya kaymak, yanılmak” olarak verirken bunun yanında Buda felsefesine ait metaforik anlamına “daha düşük bir formda yeniden doğmak” yani arhantlığın ilk evrelerine tekrar dönmek şeklinde bir anlam vermiştir. Eserin de Buda felsefesine ait olduğunu ve cümle içinde bu metaforik anlamını kazandığı düşünülererek çevirisi bizce şöyle olmalıdır: “Her ne kadar arhantlıktan ayrılma sebepleri ortaya çıksa ya da vücudunu koruyamasa da arhantlığın ilk evrelerine tekrar dönmez.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 567.

olurlar, ve çok sonra insanlar ihtiyarlar, ölür ve göçüp giderler.” MNB 221

- (5) *Kaltı yagı alkınmiş yula teg tañ başıntakı uyakur yultuzlar teg basa basa teñri yérintin tayarlar* MNB 174 “Tıpkı yağı azalmış bir lamba gibi (veya) sabaha karşı batan yıldızlar gibi bir müddet sonra tanrılar diyarından düşerler.” MNB 267

7.1.3.90. ogurla-

- (1) *Teñrim biz öñre yalañuk ajununta erken éligler begler atlıglar bolup kentü erkimizte ötrü vrhar señrem sanlıg señik edin tavarın basınıp kuntumuz ...tartdımız yaşuru baturu ogurladımız* MNB 132 “Tanrım! Biz vaktiyle hayvanlar aleminde iken hükümdar, bey ve meşhurlardan olup kendi gücümüze dayanarak manastıra ait malı mülkü basıp yağma ettik, çektik ve gizleyip çaldık.” MNB 243

7.1.3.91. erksin-

- (1) *Ka(yusı)...-lerinte örtlüg yalı(nlıg) ...silik -ler bıça///-...erksinü turur* MNB 132 MNB 133 “Bazısı ...alevli.....biçerek ...hakimiyeti elde ederler.” MNB 243
- (2) *Özüümüz yalnız inlep erksintimiz²⁴⁰ yédimiz yuñladımız* MNB 138 “Kendimiz yalnız gasp ettik, yedik, sarf ettik.” MNB 246

7.1.3.92. uy-

- (1) *...Kamag dı(ntarlar) ... (küz)edteçi kop korkm(ı)ş ...-mek am(tr)tgurdaçı dyan sakınç örütü uyurlar* MNB 117 “...Bütün rahipler... ..koruyucu bütün korkmuş...teskin edecek, istigraka dalmaya muvaffak olacaklar.” MNB 234

²⁴⁰ Cümlede fiile “gasp etmek” anlamı yüklenerek yanlış çevirilmiştir. Clauson sözlüğüne göre fiilin anlamı “gücü elinde bulundurmak/güçlü olmak, hâkimiyeti elde etmek” anlamındadır. Dolayısıyla çevirisi şöyle olmalıdır: “Kendimiz yalnız hâkimiyeti elde ettik, yedik, sarf ettik.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 227.

- (2) *Nomların (öz) tözin kamağlık tözin adırtladaçı bilge biligin örütü uyurlar* MNB 117 “Dharmaların aslını ve umumun cevherini ayırt edecek hikmetleri yaratmağı başarırlar.” MNB 234

7.1.3.93. ata-

- (1) *Ne yéme kaşip oğuştin tözdin belgü(rmi)ş için mahakaşip tép atayurlar erdi* MNB 113 “Kaşyapa soyundan, neslinden zuhur ettiği için Mahakaşyapa adını takmışlardı.” MNB 232

7.1.3.94. ülügle-

- (1) *Ötrü (ar)şidati arhant birle seşrem (étgeli) tokıgalı tyan yip tuta ülügleyürler* MNB 107 “Sonra veli Rşidatı ile bir manastır kurmak için tyan ipini tutup ? paylaşırlar.” MNB 228

7.1.3.95. ér-

- (1) *Tünig adıra sanasar tört tümen üç [miş] iki yüz tünler érdi* “Eğer geceler ayırarak sayılsaydı, 43 200 gece olurdu.”²⁴¹ DZM, II. Kapitel 1. Blatt (17/18) (Wenn man die Nächte trennend zähl, so waren es 43 200 Nächte.)
- (2) *(Bé)ş yüz yartmak kim birimim /-...ötep inçip éreyin* MNB 56 “Beşyüz altın ödeyip sükunete kavuşayım.” MNB 197

7.1.3.96. kan-

- (1) *Ançu(layu) ...-/kovi tınlıg men бүкүн... yañıdaki baçağ küinte...yigit toyınlar ke-... -um kanmadı* MNB 170 “Bunun gibi...boş, yaratık...ben bugün...günündeki oruç gününde ...yiğit rahipler...kanmadı.”²⁴² MNB 265

²⁴¹ Almanca çeviride “olmak” şeklinde çevirilen fiil yanlış anlamlandırılmıştır. Clauson fiili “ulaşmak, varmak” şeklinde anlamlandırmıştır. O hâlde çeviri “Geceler ayırarak sayılsaydı, 43200 geceye ulaşılırdı.” şeklinde olmalıdır. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 194.

²⁴² Fiile cümlede “kanmak” anlamı verilerek yanlış çevrilmiştir. Clauson sözlüğüne göre *kan-* “tatmin olmak” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla cümle “Bunun gibi...boş, yaratık...ben

7.1.3.97. *sugur-*

- (1) *Yétmişte inaru yüz yégirmi yaşka tegi kün küniñe sen karımaklag suk yek sora sora **sugurduñ** MNB 59 “Yetmişinden sonra yüz yirmi yaşına kadar gece gündüz sen ihtiyarlığın ihtiras şeytanı, sen eme eme kopardın.” MNB 199*

7.1.3.98. *kun-*

- (1) *Teñrim biz öñre yalañuk ajunıta erken éligler begler atlıglar bolup kentü erkimizte ötrü vrhar señrem sanlıg señik edin tavarın basınıp **kuntumuz** ...tartdımız yaşuru baturu ogurladımız MNB 132 “Tanrım! Biz vaktiyle hayvanlar aleminde iken hükümdar, bey ve meşhurlardan olup kendi gücümüze dayanarak manastıra ait malı mülkü basıp yağma ettik, çektik ve gizleyip çaldık.” MNB 243*

7.1.3.99. *tegür-*

- (1) *Batran(a)nti atlag agar iglig toyımig iduk élgın bürte y(a)rlıkap öliür özinte ozguru y(a)rlıkadı...arhant kutıña **tegürdi** “Bhadrananda adlı ağır hasta bir rahibe kutsal eliyle dokunup onu ölümden kurtardı. Onu Arhantlığa ulaştırdı.” DZM, 7. Blatt (1/4) (Er hatte geruht, einen schwerkranken Mönch namens Bhadranda mit seiner heiligen Hand zu berühren und ihn vom Sterben zu erretten.)*

7.1.3.100. *yé-*

- (1) *Öz et'özünizlerni bizni yéme urunçak **yédiñizler** MNB 137 “Kendi vücutlarınızı ve bizi yine rüşvet vererek yediniz.”²⁴³ MNB 245*

---

bugün...günündeki oruç gününde ...yiğit rahipler...tatmin olmadı.” şeklinde çevrilmelidir. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 632.

²⁴³ “Kendi vücutlarınızı ve bizi yine rüşvet vererek yediniz.” Ş. Tekin’in çevirisinde *urunçak*’ın Sir Gerard Clauson’ca belirtilen “rüşvet” anlamı verilmemiştir. Cümleyi *urunçak*’ın fiil üzerine yaptığı kılınış hususiyeti göz önüne alınarak fiil, sınır vurgulamayanlar’dan son sınırı vurgulayanlar grubuna geçmiştir. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*, Oxford 1972, s. 234.

7.2. Tasvirî Fiillerde Kılınış

7.2.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

7.2.1.1. -ü+tur-

Tur- yardımcı fiili eklendiği zarf fiil ve ana fiili Eski Uygurca döneminden itibaren kılınış hususiyeti itibariyle süreklilik kılınışı yönünden işaretlemiştir. Filiz Meltem Erdem Uçar, bu yardımcı fiilin tarih boyunca süreklilik ifade eden birleşik fiiller oluşturduğunu belirterek Çağatay Türkçesinden şu örneklerle tanıklamıştır:

Tört körkle kırkın yürüñ kümüş yıp eñirer bo kapag közedü tururlar “Dört güzel kızın beyaz, gümüş bir ipi eğirdiklerini ve bu kapıya bekçilik ettiklerini (gördü).” (İKPÖ XLII)

Budunka berü turdı edgü töre “Halk için iyi kanunlar koymaya devam etti.” (KB 3093)²⁴⁴

Faruk Gökçe de bu yardımcı fiilin kılınış içeriği bakımından ana fiili süreklilik ve devamlılık yönünden işaretlediğini söylemiştir.²⁴⁵ Aziz Merhan da fiilin *A/U* gerundium ekleriyle bağlandığını genelde asıl eylemin sürdüğünü bildirmiştir.²⁴⁶ Böylece, *Maytrisimit*'te ön sınırı vurgulayan fiillerde tasnif edilen –*ü+tur-* tasvirî fiili ön sınırı vurgulayan bu fiilde kılınış içeriğini süreklilik yönünden işaretleyen sürekteki ikinci evreyi kodlamıştır:

- (1) *Bo y(a)rılğ eşidip gautami katun tumlu aymanu küsüşi kanmadın yıglayu ayagka tegimlig anant tapa telmire körü turdı* “Bu sözleri duyduğunda Kraliçe Gautami hayal kırıklığına uğramış ve korkmuş görünüyordu; çünkü onun dileği tatmin edici değildi. Gözünü hiç kırpmadan feryat edercesine saygıdeğer Ananda'ya bakıyordu. ” DZM, III. Kapitel 7. Blatt (5/7) (Als sie diese Worte hörte, blickte die Königin Gautami, enttäuscht

²⁴⁴ Filiz Meltem Erdem Uçar, “Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri”, *Türkbilig*, 2016/32, s. 37.

²⁴⁵ Faruk Gökçe, *Grammerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, TKAE Yayınları, Ankara 2013, s. 200.

²⁴⁶ Aziz Merhan, “Kutadgu Bilig’de Betimleyici Eylemler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 21, s. 204.

und erschrocken, weil ihr Wunsch nicht befriedigt wurde, unverwandt und jammernd zum verehrungswürdigen Ananda.)

7.2.1.2. -ü+tut-, -u+tut-

M. Erdal, yapıyı Eski Uygur Türkçesinde tanıklayarak Mani metinlerinde sürekli ve istikrarlı bir davranış bildirmek için kullanıldığını ifade etmiştir: *alkınçı ölüm künin öyü tutar* '[Son] Ölüm gününü aklında tutar [harf.düşüne tutar]'; *özlerin saklanu ... tezgürü tutzunl[ar* 'Kendilerini daima korusunlar ve kaçamak davransınlar'²⁴⁷ Geçişli eylemlere gelen *tut-* eylemi -A/-U gerundium ekli esas eylemlere süreklilik anlamı katmaktadır.²⁴⁸ E. Bacanlı fiil birleşmesinin başlangıç dönüşümlü yani ön sınırı vurgulayan bir fiil olduğunu dolayısıyla hem bir eylemi iki elini kullanarak yapmaya başlamayı hem de o hâlde bir müddet kalmayı/bulunmayı ifade ettiğini bildirerek Altay Türkçesinden şu örnekleri tanıklamıştır: *caba tut-* '(ağzını) kapamak ve kapalı tutarak o hâlde kalmak', *kabıra tut-* 'kavramak ve o hâlde tutmak/kalmak', *kuçaktay tut-* 'kucaklamak ve o halde tutmak/kalmak', *caya tut-* '(kollarını, kanatlarını) iki yana açmak ve o hâlde tutmak/kalmak' vb.²⁴⁹ A. v. Gabain de, art fiil olarak *tut-* fiilinin bir oluş veya kılışın başladığını bildirdiğini ifade ederek şu örnekleri tanıklamıştır: '*aciblayu tut-, sakla-yı dut-*'.²⁵⁰ Bulunma hâliyle çekim 1 ve 2 numaralı örnekte eylemin içinde kalma ve bulunma gibi anlamları ihtiva ettiğinden dolayı fiilin sürekdeki evresi işaretlenmiştir.²⁵¹ Yine 1 numaralı örnekte R. Ersan'ın *Altın Yaruk*'taki belirlemelerine göre *kötür-* fiiliyle ulanan fiil birleşmelerinde *tut-* yardımcı fiilinin ana fiili süreklilik kılınışı yönünden işaretlemiştir. Söz konusu tanıklandırmada 'yükseltmek ve o konumda tutmaya devam etmek' şeklindedir: *ol nomladaçı nomçınıñ asan tüpinte barıp et'özümün körkütmedin nomçı adakın töpüm üze kötürü tutup bo nom erdinig eşidü tıñlayu tegingey m(e)n* (AY 528/14) "O vaaz verecek vaizin sağlam temelinden varıp, vücudumu göstermeden vaizin ayağını başımın üzerine yükseltip (ve o halde tutmaya devam edip), bu öğretiyi mücevherini dinleyeceğim."²⁵²

²⁴⁷ Marcel Erdal, *A Grammar of Old Turkic*, Handbuch der Orientalistik, Leiden-Brill 2004, s. 253.

²⁴⁸ Aziz Merhan, "Kutadgu Bilig'de Betimleyici Eylemler", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C:5, S:21, Bahar 2012, s. 204.

²⁴⁹ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 170.

²⁵⁰ A. von Gabain, "Türkçede Fiil Birleşmeleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, C:1, s. 22.

²⁵¹ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 66.

²⁵² Raziye Ersan, *Altın Yaruk Bağlamında Eski Uygurca'da Fiil Birleşmeleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2015, s. 46.

- (1) *Kutlugda kutlug siz erür siz kim muntag türlüg ogullug erdnig on ay tüni karnınta **kötürü tutduñuz siz*** MNB 164“Bahtiyarlar bahtiyarı sizsiniz ki bunun gibi bir oğul cevherini on ayın gecesı karnınızda taşıdınız.” MNB 261
- (2) *Sen taluy ögüz kızıñıña ...suv uluş balıklarıñ nomça tö(rüçe) **ötleyü erigleyü tutgıl*** MNB 100 “Sen nehir kıyısına...şehirlere daima dine göre nasihat et!” MNB 224
- (3) *Neçe y(é)me tömke biliglig erser inçip et’özın artuk **saklanu tutar*** “Ne kadar aptal olsalar da, kendilerine özen gösterirler.” DZM, 11. Blatt (15/17) (Wie törichten Sinnes sie auch sein mögen, sie nehmen sich (wrtl.: ihren Körper) doch sehr in acht.)

7.2.1.3. *-a+tut-*

E. Bacanlı *-a+tut-* fiil birleşmesinin başlangıç dönüşümlü yani ön sınırı vurgulayan bir fiil olduğunu dolayısıyla hem bir eylemi iki elini kullanarak yapmaya başlamayı hem de o hâlde bir müddet kalmayı/bulunmayı ifade ettiğini bildirerek Altay Türkçesinden şu örnekleri tanımlamıştır: *caba tut-* ‘(ağzını) kapamak ve kapalı tutarak o hâlde kalmak’, *kabıra tut-* ‘kavramak ve o hâlde tutmak/kalmak’, *kuçaktay tut-* ‘kucaklamak ve o halde tutmak/kalmak’, *caya tut-* ‘(kollarını, kanatlarını) iki yana açmak ve o hâlde tutmak/kalmak’ vb.²⁵³ A. v. Gabain de, art fiil olarak *tut-* fiilinin bir oluş veya kılışın başladığını bildirdiğini ifade ederek şu örnekleri tanımlamıştır: ‘*aciblayu tut-*, *sakla-yı dut-*’.²⁵⁴ Aşağıda 1 numaralı örnekte *kuça tut-* yapısının Altay Türkçesinde *kuçaktay tut-* olarak yaşadığının tanıklanması yapının Eski Türkçede ön sınırı vurgulayan bir fiil olduğunun kuvvetli bir kanıtını teşkil etmektedir:

- (1) *Munçulayu sakınu yine alku sansar içinteki tınlıgı yarlıgkançuçı biliglig kolın koyumta **kuça tutar men*** “Bu şekilde düşünerek Samsara’daki bütün canlıları merhametin kollarıyla göğsümde kucaklayacağım.” DUÜBVS, (9/12), 33. X, 2=Nr. 64 (In dieser Weise denkend, überlegt er

²⁵³ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s.170.

²⁵⁴ A. von Gabain, “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, *Türk Dili Araştırmaları Yılığ-Belleten*, C:1, Ankara 1953, s. 22.

noch weiterhin: Alle Lebewesen im Samsara werde ich mit den Armen der Barmherzigkeit an meiner Brust umarmen.)

7.2.1.4. -galı+bol-

Aşağıda –gAll zarf fiili ve *bol-* yardımcı fiiliyle çekimlenen örnekte, fiilin görece daha kısa sürede gerçekleştiğini bildirmektedir. A. v. Gabain, bu fiilin modal fiilerden önce kullanıldığını, *bol-* yardımcı fiiliyle bağlandığı takdirde iktidar ifade ettiğini bildirir.²⁵⁵ Buna göre ön sınırdaki olan [O1] daha kısa sürede, sürekli olan [O2] ise daha uzun sürede gerçekleşmektedir:

- (1) *Biz tükel bilge maytrı burhan kutıñ yakın teggeli yüzün körgeli bolalım erdi* MNB 132 “Biz mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ın asaletine yaklaşabilelim ve yüzünü görmeğe muktedir olalım!” MNB 243

²⁵⁵ Annemaria von Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2003, s. 86.

7.2.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller

7.2.2.1. *-u+bér-*

Bu yapı, Türkiye Türkçesinde *-(y)Iver-* olarak olarak görülen klasik Türk filolojisinde tezlik bildiren bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Tezlik fonksiyonunun yanısıra yarar kılınışı, tezlik, süreklilik ve başlama gibi kılınış fonksiyonlarını da içine alan bu yapı, *Maytrisimit*'te yarar kılınışı olarak işaretlenmiştir. A. v. Gabain, *Türkçede Fiil Birleşmeleri* adlı makalesinde tasvir fiili olarak değerlendirdiği *ver-* fiili için betimleyici bir fiil olarak 1. Başka biri için yapmak 2. Çabuk yapmak anlamlarını gelir açıklamasını yaparak yapının yarar kılınışını işaretlediği tezini kuvvetlendirmiştir.²⁵⁶ Faruk Gökçe, yapının açıklamasına geçmeden önce fiilin anlam alanı üzerinde durarak temel anlamının *verici»iletilen nesne» alıcı* hiyerarşisine dayandığını belirtmiştir. Bundan hareketle *ver-* fiilinin sözlüksel biriminin alt eylem alanlarının daha iyi anlaşılması için A. Newman'dan yaptığı aktarıyla dört maddede incelemiştir:

- i. Uzam-zamansal alan [spatio-temporal domain]: *VER-* eylemi bu alt alanda, taşınabilir bir nesnenin uzam ve zaman dairesi içinde ve aynı zamanda sabit bir duruş konumunda yer alan bir alıcı ve bir verici arasında gerçekleşen iletme konu olmaktadır.
- ii. Kontrol alanı [control domain]: *VER-* eyleminin yerine getirilmesi için ön koşul teşkil eden uzam-zamansal alan buna rağmen eylemin gerçekleşmesinin doğasını göstermesi açısından bir şey ifade etmez. Dolayısı ile kontrol alanında verici, *VER-* eylemine konu olan nesneyi başlangıçta kontrolü altında tutan kişiyken, buna karşılık alıcı ise bu kontrolü *VER-* eyleminin sonunda üzerine alan / kontrolü altına alan kişidir.
- iii. Güç dinamikleri alanı [the force-dynamics domain]: Söz konusu alan, verici ve alıcı varlıklardan birinin diğerini etkilediği alan şeklinde de tanımlanabilir. Buna göre, *VER-* eyleminde insan katılımcılardan verici, verme eylemini başlatırken diğer insan katılımcı alıcı ise bu eylemi sona erdirir.

²⁵⁶ A. von Gabain, "Türkçede Fiil Birleşmeleri", *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten*, s. 22.

- iv. İnsan yararı alanı [the domain of human interest]: Bu alanda alıcı ve verici arasındaki ilişkiler açısından *VER-* eyleminin sonunda alıcı lehine gerçekleşen bir durum söz konusudur.²⁵⁷

F. Gökçe, J. Newman'dan yaptığı bu tasnifi verdikten sonra söz konusu yapıyı şöyle açıklamaktadır:

“Türk dilinde A + *bè:r-* yapısında *bè:r-* yardımcı fiili ünlü zarf-fiil eki ile birleşmek suretiyle dilbiliminde benefactive ya da object version şeklinde tanımlanan ve bir eylemi bir başkasının yararına gerçekleştirmek şeklinde açıklayabileceğimiz ve bu çalışmada yarar kılınışı şeklinde adlandırılan bir gramatikal işaretçi konumuna geliştirebilirken, aynı zamanda başlama, tezlik, süreklilik, ihmal, kolaylık vb. kılınış türlerini de işaretleyebilmektedir. Türk dilinde *bè:r-* yardımcı fiilinin bir diğer önemli işlevi ise bitmişlik görünüş zamanlı kategorisini işaretlemektir.”²⁵⁸

R. R. Arat'a göre ise, *a + bè:r-* yapısının iki anlamı vardır. Bunlardan birincisi, geçmişte başlamış ve hala devam etmekte olan eylem ya da durumları işaretlemek “*drückt in Verbindung mit einem Gerundium auf a- eine soeben angefangene und noch andauernde Handlung oder einen ebensolchen Zustand aus*” iken, diğeri tamamlanmış eylemleri “*Es drückt eine vollendete Handlung aus*” işaretlemektir. R. R. Arat, bu yapının işaretlediği yarar kılınışını ise *-p bär-* yapısında ele almıştır: “In Verbindung mit einem Gerundium auf *-p* bedeutet es: ‘etwas für einen anderen tun’.”²⁵⁹ F. Gökçe, yapıyı Eski Uygurca açısından da açıklamış, yapının yarar kılınışı ifadesi dışında ek bir gramerleşme süreci yaşadığını *boşuyu berin* ve *ayu berin* örnekleriyle tanımlamıştır. *Boşuyu berin* yapısının, özne dışı varlığın, Tanrı öznesine seslenmek suretiyle günahlarından arınma yararı gözettiği, *ayu berin* yapısında da fikir almak için ricada bulunan varlıklardan elde edeceği bilgiler ile bir yarar etme talebinin söz konusu olduğunu dile getirmiştir.²⁶⁰ Saadet Çağatay'a göre *bér-* Eski Uygurcada “*söylemiş olmak, katiyetle esaslıca söylemek*” anlamına gelmektedir.²⁶¹ A. von Gabain de

²⁵⁷ Faruk Gökçe, *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Dil Araştırmaları 05, Ankara 2013, s. 87.

²⁵⁸ Faruk Gökçe, *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, s. 88.

²⁵⁹ Reşit Rahmetî Arat, *Die Hilfsverben und Verbaladverbien im Altaischen*, Inaugural Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde, Wiemar 1928, s. 250-251.

²⁶⁰ F. Gökçe, *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, s. 90.

²⁶¹ Saadet Çağatay, “Eski Osmanlıcada Fiil Müştakları III Gerundifler”, *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VI, 5, Ankara 1978, s. 244.

“*bildirmek; yani başkasının menfaati için*” anlamındadır.²⁶² A. Merhan da , Kutadgu Bilig’de *ayu bir-*’in tezlik anlamında değil etraflıca, ayrıntısıyla anlatmak, bildirmek anlamına gelmekte olduğunu söylemiştir.²⁶³ E. Bacanlı ise, bu yapıyı beş başlıkta incelemiş ve bu yapının, eklendiği ana fiili 1. Başlangıç dönüşümü bildirimi, 2. Devam eden eylem bildirimi, 3. Deiktik merkezden uzaklaşma bildirimi, 4. Bitiş dönüşümü bildirimi, 5. Tedricen gelişen eylem bildirimi yönlerinden işaretlediğini açıklamıştır.²⁶⁴

Eski Uygur Türkçesi metinlerinden olan *Maytrisimit*’te yapının sadece tek bir örneğine rastlanmaktadır. Metinde yapının üstlendiği işlevi *yarlıka-* modal saygı fiili karşılamaktadır. Eserde öğrencilerine seslenen Maytrı Bodhisattva’nın bu yapı vasıtasıyla bir yarar gözettiği dolayısıyla yapının yarar kılımlarını kodladığı, yukarıda yapılan açıklamaları desteklediği açıktır:

- (1) *Sekiz türlüg tözün (yolu)g ayu bériñ* MNB 158 “Sekiz kısımlı âsil yolu söyleyin!” MNB 257

7.2.2.2. *-a+kel-*

A.von Gabain, , *gel-* fiilini, “*deskriptif bir fiil olarak çok defa sürekli veya alışılmış bir faaliyeti ifade eder*” biçiminde açıklamaktadır.²⁶⁵ F. Gökçe, yapının Eski Türkçede daha çok amaç yönelimli bir işlev gösterdiğini tanıkladığı *ilti kel-* ve *isteyü kel-* birleşmelerinin sırasıyla basit bir şekilde “*iletmek için, iletmek amacı ile*” ve “*istemek için, arzusu ile*” anlamlarında amaç yönelimli bir işlev olduğunu söylemektedir. Sözlüksel anlamını koruduğunu tanıkladığı bu örneklerle karşılık, *-a+kel-* yapısının gramerleşerek başta süreklilik ve tezlik kılımları olmak üzere bazı kılımlı türlerini ifade etme yeteneğini kazandığını dile getirir. Ona göre *-a+kel-* yapısı, eylemin konuşma anına erişinceye kadar devam ettiğini gösteren bir süreklilik kılımlıdır.²⁶⁶ A. von Gabain de bu yapının Oğuz Türkçesindeki işlevleri ile ilgili olarak sürekli ve alışılmış eylemleri ifade ettiğini bildirir.²⁶⁷ M. Erdal da *kel-* fiili yardımcı fiil olarak kullanıldığında ana fiildeki eylemin söylem noktasına ulaşana kadar bir süre devam

²⁶² A. v. Gabain, *Altürkische Grammatik. Mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis auch Neutürkisch. 2. Auflage*, Leipzig: Otto Harrassowitz, 1950, s. 255.

²⁶³ A. Merhan, “Kutadgu Bilig’de Betimleyici Eylemler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, s. 199.

²⁶⁴ E. Bacanlı, *Kılımlı Kategorisi ve Altaycada Kılımlı Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 127-141.

²⁶⁵ A. Gabain, *Eski Türkçenin Grameri*, (çev. Mehmet Akalın), s. 20.

²⁶⁶ F. Gökçe, *Grammerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, s. 112.

²⁶⁷ A. Gabain, “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, TDAY, s. 20.

ettiğini vurguladığını ifade etmiştir.²⁶⁸ R. R. Arat da ayrıca bu yapının bitimli fiillerde kullanılması durumunda amaç bildirdiğini söylemektedir.²⁶⁹ Eldeki verilerden hareketle zarf fiil almaksızın sınır vurgulayan bir fiil olan *kel-* fiili *-a* zarf fiil ekiyle birleşerek yoğun bir gramerleşme sonucunda kılınışını sürekli hale getirdiğini, sınır vurgulayanlardan sınır vurgulamayanlar grubuna geçtiği söylenebilir:

- (1) *Muna kün burnı tuga kelti* MNB 88 “İşte gün burnu doğdu.” MNB 215

---

²⁶⁸ M. Erdal, *A Grammar of Old Turkic*, s. 253.

²⁶⁹ Reşit Rahmeti Arat, *Die Hilfsverben und Verbaladverbien im Altaischen*, s. 242.

7.2.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

7.2.3.1. -p+bar-

A.Merhan, fiilin -p zarf fiil ekiyle birleşip eylemin sonlandığını bildirdiğini kaydeder.²⁷⁰ E. Bacanlı, bu art fiilin sınır vurgulayan fiillerle birleşerek eylemin son noktasına yavaş yavaş ulaşıldığını bildirmiştir.²⁷¹ 1 numaralı örnekte -p bar- fiil birleşmesinin aldığı ayrılma hâli eki fiilin bitmişliği işaretlediğini göstermektedir. Faruk Gökçe bu art-fiil birleşmesi hakkında, Eski Türkçede bitmişlik kılınışının işaretlediğini söylemiştir. Tanıkladığı örneklerde, örneğin *kodup bar-* yapısında işlevsel olarak bir yandan bitmişlik kılınışını işaretlediğini, diğer yandan *bar-* fiilinin anlam alanını koruduğu basit bir karma fiil yapısı şeklinde değerlendirilebileceğini söyler ve ayrıca ana fiilin bitimli bir fiil olmasından dolayı da fiilin beklenmedik/ umulmadık bir şekilde yapıldığını da bildirir. Eski Uygur Türkçesinden *ölüp bardı* birleşmesini de bu bağlamda tanıklar.²⁷² Buradan hareketle örneklerimizde yer alan bütün fiillerin bitimli olmasından dolayı fiisel yönelim işlevi açısından fiillerin beklenmedik/ umulmadık bir şekilde aniden gerçekleştiğini bildiren bir işlev ile ortaya çıktığını söyleyebiliriz. 1 numaralı örnekte de yönelme hâli kılınış içeriğini sınır vurgulayıcı olarak belirler. E. Bacanlı, yönelme hâli ekinin kılınış fonksiyonu açısından bir hedefe işaret ettiği için kılınış içeriğini dönüşümlü hale getirdiğini belirterek Altay Türkçesinden *oturgışka otur-* “sandalyeye oturmak”, *töjökkö cat-* “yatağa yatmak”, *kiynine cajın-* “arkasına saklanmak” örneklerini tanıklar.²⁷³

- (1) *Bo savıg eşidip niridani bramn yağışlıg yérdin ünüp bardı* MNB 55“Bu sözleri işitince ,Nirdhana brahman kurban yerinden kalkıp oraya gitti.” MNB 197
- (2) *...ar//-... ...-/// sav s//... ...-// ok itlinip bardı* MNB 62“...söz...bizzat geçip gitti.” MNB 200
- (3) *Bo yarlıg y(a)rılıkadukta ol sansız tümen yığılmış kuvrag yadılp bardılar* “Bu sözleri söyledikten sonra sayısız bir şekilde toplanmış

²⁷⁰ A. Merhan, “Kutadgu Bilig’de Betimleyici Eylemler”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, s. 198.

²⁷¹ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 187.

²⁷² F. Gökçe, *Gramerişme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, s. 73-75.

²⁷³ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 66.

kalabalık tamamıyla dağıldı.” DZM, II. Kapitel 17. Blatt (20/22)
(Nachdem er diese Worte zu sagen geruht hatte, zerstreute sich jene
zahllose versammelte Schar vollkommen.)

- (4) *Bo muntag türlüg s(a)w eşidip anatapintik amranç tözin anantka yinçürü
yükünüp ünüp bardı* “Bu tür sözleri duyunca, sevgili Anathapindika asil
Anandanın önünde eğildi ve ayrıldı.” DZM, Ergänzungsblätter III.
Kapitel 12. Blatt (8/10) (Als er solche Worte gehört hatte, verneigte sich
der Notable Anathapindika vor dem edlen Ananda und ging fort.)
- (5) *Yüzçe /-... érip bardılar* MNB 178 “Yüzçe...ulaşp vardılar.” MNB 270
- (6) *T(e)ñri teñrisi burhantun boşug yarlag alıp karti igil et’özin bahşısı
badarika ol savlarag ögrünçü iştürğeli dkşanapt él[ke] ünüp bardı*
“Tanrılar Tanrısı Burkan’dan derin bir saygıyla gitmek için izin istedi.
Laien şeklinde üstadı Badhari’ye bu haberi sevinçle bildirmek için
Dakşinapatha ülkesine doğru yola koyuldu.” DZM, II. Kapitel 17. Blatt
(28/30-1) (Darauf erlangte er vom Göttergott Buddha in tiefer Verehrung
die Erlaubnis, (gehen zu dürfen), und in Gestalt eines Laien brach er
[zum] Lande Dakşinapatha auf, um ihren Lehrer, den Badhari, diese
Nachricht mit Freude hören zu lassen.)

7.2.3.2. –ü+bar-

R.R. Arat, bu yapıyı; bir hareketin veya bir durumun bitmişliğini ya da sürekliliğini bildirmesi ve bir hareketin ya da bir durumun gelişerek ilerlemesi olarak iki başlık altında açıklamıştır (1. Die Vollendung oder Dauer einer Handlung oder eines Zustandes, 2.Bei gewissen Ausdrücken bedeutet es fortschreitende oder zunehmende Handlung.)²⁷⁴ A. von Gabain’in göre, *bar-* fiili deskriptif yani betimleyici bir fiil olarak şimdiye kadar devam eden durumdan uzaklaşmayı bildirir.²⁷⁵ A. Merhan, söz konusu fiilin –A ve –U zarf fiil ekiyle birleşmek suretiyle asıl eylemden uzaklaşmaya başlamış olduğunu, belli bir yöne doğru ilerleme katettiğini, sürdürdüğünü özellikle geçmiş zamanla kullanıldığında asıl eylemin sona erdiğini bildirir.²⁷⁶ F Gökçe’ye göre de, başta ilerleyici

²⁷⁴ R. R. Arat, *Die Hilfsverben und Verbaladverbien im Altaischen*, s. 13-14.

²⁷⁵ A. Gabain, “Türkçede Fiil Birleşmeleri”, *TDAY Belleten*, s. 22.

²⁷⁶ A. Merhan, “Kutadgu Bilig’de Betimleyici Eylemler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 198.

nitelikteki *süreklilik* kılınışı olmak üzere *başlama*, *alışkanlık*, *yaklaşma* gibi kılınış türlerinin yanında *kesin şimdiki zaman* görünüşünü de işaretleyebilir.²⁷⁷ E. Bacanlı, Altay Türkçesini esas aldığı çalışmasında günümüzde Altay Türkçesinde *-a+bar-* diye bir art fiilin artık mevcut olmadığını *bar-* art fiilinin nöbetleşerek yerini *ber-* art fiiline bıraktığını söylemiştir. E. Bacanlı bu durumu *bar-* ~ *ber-* arasındaki ses benzerliğine dayandırmış, *bar-* yardımcı fiilinin zayıflayan kullanımı nedeniyle böyle bir nöbetleşmenin ortaya çıktığını ifade etmiştir.²⁷⁸ Aşağıda yer alan örnekte *-ü* zarf fiili ana fiilin esas anlamına etki etmemekle beraber, bitmişlik yönündeki kılınış hususiyetini işaretlemiş dolayısıyla fiilin bitmişliğini kuvvetlendirmiştir. R. Ersan da söz konusu çalışmasında niteleme yönünün art fiillerin aksine zarf parçasının temel parçayı nitelemesi şeklinde ifade etmiştir.²⁷⁹

- (1) *Et'özümteki küçümin sen karımak életü bardıñ* “Ey ihtiyarlık! Vücudumdaki kuvvetimi sen alıp götürdün!” DUÜBVS, (20/21) 12. I, 12 (?) = Nr. 9 (Die Kraft meines Körpers hast du, o Altern, ganz davongetragen.)

7.2.3.3. *-p+bér-*

Faruk Gökçe yapının yarar kılınışını işaretlediğini belirterek A. von Gabain ve M. Erdal’ın da *Maytrisimit*’te tanıklanan *başlap biriñ* yapısını yarar kılınışı ile okuduğunu söyler.²⁸⁰ Aziz Merhan da *-p* zarf fiil ekiyle beraber kullanıldığında eylemin başkasının lehine yapıldığını, yönelişi bildirdiğini yani yarar kılınışını işaretlediğini vurgulamıştır.²⁸¹ Filiz Meltem Erdem Uçar da fiilin yarar işlevini gördüğünü ayrıca esas fiilde belirtilen hareketin sonlandığını belirterek Çağatay Türkçesinden şu örnekleri tanıklamıştır:

Çün Oguz yigit yetişdi érse Kara Hân inişi Kūr Hānnıñ kızını alıp bérdi “Oğuz gençlik çağına geldiğinde Kara Han, küçük kardeşi Kur Han’ın kızını (Oğuz’a) alıverdi.” (ŞT 71a/8)

²⁷⁷ F. Gökçe, *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, s. 81.

²⁷⁸ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 140-141.

²⁷⁹ R. Ersan, *Altun Yaruk Bağlamında Eski Uygurca’da Fiil Birleşmeleri*, s. 23.

²⁸⁰ F. Gökçe, *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, s. 85-86.

²⁸¹ A. Merhan, “Kutadgu Bilig’de Betimleyici Eylemler”, *Türkbilig*, s. 200.

İkinci ol kim zâifeni atamga men alıp berip irdim “İkincisi de (bu) kadını babama ben alıverdim.” (ŞT 92a/12)²⁸²

Aşağıda *Maytrisimit*'te tanıklanan örnekte fiilin hem yarar kılınışını işaretlediği ve bu nedenle fiili bitmişlik yönünden işaretlediği görülmektedir:

- (1) *Andın adın kertilerka yéme ök tartıp bérür erdimiz* MNB 137
“Bunlardan, diğer alelade kimselere de çekip verir idik.” MNB 246

7.2.3.4. –ü+élet-

–ü+bar- yapısında da belirtildiği gibi –ü zarf fiilinin bitmişlik bildirdiği söylenmişti (Bkz. 7.2.3.2.). Aşağıda *Maytrisimit*'te geçen örnekte ana fiil olan *tegür-* ve yardımcı fiil *ilit-* fiilinin içkin sınır vurgulayıcı rolü, hem de –ü zarf fiilinin bitmişlik bildirim fiilin kılınış hususiyetinin son sınırı vurguladığını göstermektedir.:

- (1) ...*Hua* ... .../... -lep k/// ...kin / ? –ap isen tükel öz(ler)iñe **tegürü életdi**
MNB 177 “...çiçek... ... sakın, mükemmel özlerine (?) ulaştırıp götürdü.” MNB 269

7.2.3.5. –p+tut-

E. Bacanlı, -p zarf fiil ekinin eklendiği fiili bitmişlik yönünden işaretlediğini belirtmiştir.²⁸³ M. Uğurlu da ekin eklendiği fiillerde son sınırı vurguladığını, bitmişlik bildirdiğini, bazı tarihî Türk yazı dillerinde geçmiş zaman eki olarak kullanıldığını araştırmacılardan getirdiği tanıklıklarla belirtmiştir.²⁸⁴ Zeynep Korkmaz, ekin esas fiilden biraz önce gerçekleşmiş olan hareketi karşılamak için kullandığını söyler.²⁸⁵ Aşağıda geçen örnekte de ekin ana fiili bitmişlik yönünden sınırladığı söylenebilir:

- (1) *Ulatı béş pñçak béş upañçik şariputri motgalyini mhakşp bt(ri)ki anuritime ulatı arhantlarka yakın tegürüp tutdı* MNB 74 “Sonra beş pañçaka ve beş Upañçik, Şariputra, Maudgalyayana, Mahakaşyapa, Bhadraka, Anuruddha ve diğer velilere yaklaştırıp sundu.” MNB 207

²⁸² F. M. E. Uçar, “Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri”, *Türkbilig*, s. 44.

²⁸³ E. Bacanlı, *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, s. 94.

²⁸⁴ M. Uğurlu, “-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf-Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü”, *3. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, AKDITYK, Ankara 1999, s. 1181- 1187

²⁸⁵ Zeynep Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*, s. 999.

7.2.3.6. –ü+töşen-

-ü zarf fiilinin sınır vurgulayıcı rolünden hareketle (Bkz. 7.2.3.2. , 7.2.3.4.) aşağıda hem ana fiil hem yardımcı fiilin içkin anlamları aracılığıyla yapının bitmişliği işaretlediği söylenebilir:

- (1) *Seğrem sanlıg seņik tũltin tũşekin etimizke yinimizke tegũrũ tũşentimiz*
MNB 124 “Manastıra ait olan yastıkları, dũşekleri , etimize, tenimize temas ettirip kullandık.” MNB 238

7.2.3.7. –u+tũke-

-u zarf fiilinin fiili kılınış hususiyeti bakımından bitmişlik yönünden kodladığı, sınır vurgulayıcı olduğu belirtilmişti (Bkz. 7.2.3.2., 7.2.3.4., 7.2.3.7.). Fakat aşağıda tanıklanan yapının asıl fiili *işle-* fiili sınır vurgulamayan yardımcı fiil, *tũke-* ise son sınırı vurgulayan bir fiildir. Hem –u zarf fiil ekinin bitmişlik bildiriminde bulunması hem de *tũke-* fiilinin içkin anlamı, fiilin sınır vurgulamayanlardan son sınırı vurgulayan fiillere geçtiğini ve cümlede miktar zarfı görevinde bulunan *alku*'nun da yapının sınır vurgulayıcı rolünü kuvvetlendirdiği söylenebilir:

- (1) *Alku iřleyũ tũkediniz* “Hepsini bitirdik.” DÜUBVS, (1/2) 12. I, 12 (?) = Nr. 9 (Alles haben wir fertiggeschaft.)

7.3. İkilemelerde Kılınış

7.3.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

7.3.1.1. *uk- bil- , bilin- ukun-*

- (1) *Ukgulug törülerin alku uktı bilti* “Anlaşılması gereken bütün kuralların hepsini anladı ve tanıdı.” DZM, 1. Kapitel 14. Blatt (1/2) (die Vorschriften, die man [verstehen] muss, alle verstanden und erkannt hat.)
- (2) *Amtı yazukumuznı bilinür biz ukunur biz* MNB 137 “Şimdi günahlarımızı itiraf ediyoruz.”²⁸⁶ MNB 245
- (3) *Amtı tejrım (yazukumuznı ir)inçümüzni bilinür biz (ukunur) biz* MNB 143“ Şimdi tanrım!Günahlarımızı itiraf ederiz.”²⁸⁷ MNB 249

7.3.1.2. *ked- tona-*

- (1) *Ne için tép téser tün bir antag kedim ton etök yivik tizig kedmiş tonamış* “Çünkü dün gece pırl pırl giyecek, elbise, çizme, gerdanlık giyinmiş takınmıştı.” DÜUBVS, (11/14) 9. I (?), ?= Nr. 59 (Denn in der (gestrigen) Nacht erstrahlte ein mit derartigem Gewand (Hend.) und Fußbekleidung , mit Perlenschnüren und Ketten bekleideter, unersättlich anzusehender Glanz und Strahl.)

7.3.1.3. *yaru- yaşu-*

- (1) *Tört buluñ yıñak yarudı yaşudı* “Dünyanın dört bir bölümü parıldadı ve ışıldadı.” DÜUBVS, (1/2) 18. II, 19= Nr. 16 (Die vier Weltgegenden erstrahlten und leuchteten.)

---

²⁸⁶ Clauson sözlüğüne göre Eski Uygurca örneklerde fiile “fark etmek/bilincinde olmak” anlamı verilmiştir. O hâlde çevirisi şöyle olmalıdır: “Şimdi günahlarımızın bilincindeyiz/farkındayız.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, s. 343-344.

²⁸⁷ “Şimdi günahlarımızın bilincindeyiz/farkındayız.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford 1972, s. 343-344.

7.3.1.4. örten- yal-

- (1) *Kaltı kurug otuñ tıtagınta ot tamitur idiz köyer örtenür ançulayu yéme tutyak nızvanılıg otuñta ötrü kılınçlıg otlar örtenür yalarlar* MNB 94 “Nasıl kuru odun sebebiyle ateş parlar ve alevler yükselir ise bunun gibi yine varlığa bağlanma ihtirası ihtiras odunu vasıtasıyla derhal var olma ateşleri alevlenir ve parlar.” MNB 219
- (2) *Ol emgekke süñükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılır yırtılır örtenür yalar* MNB 119 “Bu ızdıraptan, kemiğimize kadar etimiz, derimiz yanılır, yırtılır, yanar, alev alır.” MNB 235 236
- (3) *Körünler beglerimiz munta tugup örtenür yalar biz* MNB 136“Bakın beylerimiz! Burada doğup alev alev yanıyoruz.” MNB 245
- (4) *Tolp et'özümüztin otın örtenür yalar* MNB 137“Bütün vücudumuz ateş ile sarılır, tutuşur.” MNB 246
- (5) *Amtı bo kentü uvut yérlerin eñinlerinte yüde örtenü yala yoriyurlar* MNB 142 “Cehennemden kurtulup şimdi bu kendilerinin avret yerlerini omuzlarına yükleyip alev alev yanarak yürürler.” MNB 248 249
- (6) *Ol ayıg kılınç küçinte amtı bo kentü bögrelerin ağır yükçe eñinlerinte yüde örtenü yala yoriyurlar* MNB 142 “(İşte) bu kötü amel yüzünden şimdi bu kendi böbreklerini ağır bir yük gibi omuzlarına yükleyip alev alev yanarak yürürler.” MNB 249
- (7) *Amarıları otuñ ıgaç /// osuglug et'özleri amarıl(arı) ot yük osuglug koptın...otın örtenü yala ulıyu möñ(reyü) yıglayu sıktayu kelirler* MNB 131 “Bazıları odun ve ağaç...gibi vücutları (ile) ; bazıları ot ve yük gibi her yerden alevler içinde yana yana , bağırp inleyerek , ağlaya ağlaya gelirler.” MNB 242

7.3.1.5. örten- köy-

- (8) *Amarıları kurug süyük köyük et'özin örtenü köye kel(ir)ler* MNB 138
“Bazıları (ise) kuru kemik ve yanmış vücutları ile yanıp alevlenerek gelirler.” MNB 246

7.3.1.6. sevin- ögrün-

- (1) *Amtı kalmış edgü kılınçımga sevinçlig ögrünçülüg ereyin* “Şimdi ben de yaptığım iyi işlerde sevinçli ve mutlu olmak istiyorum.” DÜUBVS, (17/19) 117 (+10). I (?) ?= Nr. 49, 151 (Nun will ich über meine getane gute Tat froh und freudig sein!”)

7.3.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller

7.3.2.1. öy- sakın-

- (1) *Ol tégin toyı(n) bolıp sögüt tüp(inte) olurup /...//u kuçuy suntari (kunçuyu)g öyür sakınur erdi* MNB 114“Bu prens rahip olunca bir ağacın altında otururken...kraliçesi Sundari kraliçeyi düşünür idi.” MNB 232
- (2) ...**öyür sakınur** MNB 100 “Düşünür.” MNB 223

7.3.2.2. aya- açın-

- (1) *Sejrem sanlıg edin tavarın artattımız ayamadımız açınmadımız* MNB 129 “Manastıra ait malı mülkü mahvettik, saygı ve ihtimam göstermedik.” MNB 241

7.3.2.3. ükli- aşıl- , aşıl- ükli-

- (1) *Kaltı kiçigkiye ot üçüni yilig esinig basutçı iş bulup ükliyür bedüyür ançulayu yéme az kılınç tıtagınta alku nızvanılar ükliyür aşılurlar* MNB 94 “Tıpkı küçücük bir ateşin sebebi, nedeni, nasıl, rüzgarı ve hava cereyanını kendisine yardımcı ve eş olarak alıp çoğalır ve büyürse , aynı şekilde de hırs ve arzu sebebiyle bütün ihtiraslar çoğalır ve artar.” MNB 219
- (2) *Alku türlüg törü...(aşı)lur ükliyürler* MNB 97 “Her çeşit unsur... .. artar, çoğalır.” MNB 221
- (3) *Biz sizni küden b(ul)mışka teñridem çogumuz yalınımız...(a)şılı üklidi* MNB 163 “Biz sizi misafir (olarak) kabul etmekle (=bulmakla) ilahi parlaklığımız arttı çoğaldı.” MNB 260

7.3.2.4. üstel- ükli-

- (1) *Ançama yarasınçig otun karımak sen kim tugmıšta berü altm(ış) vaska tegi küç küsün et kan üstelü ükliyü turdı* “Ne kadar çirkin ve kabasın ey ihtiyarlık! Doğumundan altmış yaşına kadar güç kuvvet, et ve kan sürekli

çoğaldı.” DUÜBVS, (11/14) 12. I, 12 (?) = Nr. 9 (Wie eklig und grob bist du , o Altern! Denn von der Geburt bis zum sechszigsten Lebensjahr haben Kraft und Stärke, Fleisch und Blut sich ständig vermehrt.)

7.3.2.5. *yé- yuŋla-*

- (1) *Öñre yalaŋuk (ajunıta) (erken) vr(h)lar seŋrem sa(nlıg) (seŋik) (aşın) içgüsin yédimiz (yuŋladımız) MNB 120* “Vaktiyle insanlar (âleminde iken) manastırlara ait (yiyecek) ve içeceği yedik.” MNB 236
- (2) *...(S)eŋik seŋrem sanlıg edin (tavarın) yémeŋler yuŋlamaŋlar MNB 127* “... Manastıra ait malları, yemeyin, kullanmayın!” MNB 240
- (3) *...-lıg kuvrag tégin /...(aş) içgüg yédimiz yuŋlad(ımız) MNB 136* “Cemaat(e) (ait olan) (yiyecek) ve içecekleri yedik, sarf ettik.” MNB 245
- (4) *Özüümüz yalıñuz inlep erksintimiz yédimiz yuŋladımız MNB 138* “Kendimiz yalnız gasp ettik ,yedik, sarf ettik.” MNB 246
- (5) *Seŋrem sanlıg edin tavarın aşın içgüsin yémezün yuŋlamazun MNB 158* “Manastırlara ait olan mal ve mülkü, yiyecek ve içeceği yemesin, kullanmasın.” MNB 257

7.3.2.6. *yé- iç-*

- (1) *Kamağ bursoŋ kuvrag üçün anutmış aşıg işgüg... -lı öñre yéyür içer yuŋlayur MNB 134* “Bütün cemaat için hazırlanmış yiyeceği ve içeceği ... yer içer ve kullanırlar.” MNB 244
- (2) *Yılkı ajunt(a tug)mış tınlıglar kayusı ot suv (kayu)sı yél teg...kayusı toprak yéyürle(r) içerler MNB 182* “Hayvanlar âleminde doğmuş yaratıklardan bazıları ateş ve su, (bazı-)ları rüzgar, bazıları toprak yer ve içerler.” MNB 272
- (3) *Yarlıkançsız köñülin eriş üküş koyun kuzıg isig özlerinte adırdılar etlerin kanların yédiler içtiler MNB 140* “Merhametsiz bir kalple birçok koyun ve kuzunun canına kıydılar, etlerini, kanlarını yediler , içtiler.” MNB 247

7.3.2.7. simri- boşgun-

- (1) *[Amtı] muna ayag[ka] tegimlig mayrı [urbilvani ba]lıkdaki sinayani bramannıñ [oglı bolu]p sekiz yaşında [kaltı şah]nu erzi gañ ögüz suvın [sıñururça] alku şasatar bilge bilig [simridi] boşguntı* “[Şimdi], o saygıdeğer Mayrı Uruvilva şehrinde Senayani’nin oğlu olarak dünyaya geldi ve sekizyaşında münzevi Jahnu’nun Ganj nehrinin sularını yutması gibi öğretiyeye dair tüm kitapları ve bilgeliği özümseyip öğrendi.” DZM, 1. Kapitel 5.Blatt (6/11) ([Jetzt], siehe, ist der verehrungswürdige Maitreya der [Sohn] des Brahmanen (von) Senayani in [der Stadt Uruvilva geworden] und hat (schon) im achten Jahr alle Lehrbücher und alle Weisheit [ingeschlürft] und gelernt, [so wie] der Einsiedler [Jah]nu das Wasser des Gangesflusses [in sich eingeschlürft hat.]

7.3.2.8. tokı- tültür-

- (1) *Kime yéme kişi ajunıta erken kişig tokıguçı toñlaguçı erserler ogrı igid erserler ...ol tınlıglarıg sañat tamuda örtlüg yalınlig temirlig çomakın bergen tokıyurlar tültürürler* MNB 151 “Ve yine insanlar âleminde iken insanları döven, hırpalayanlar ve yalancı dolancı idi iseler; bu yaratıklara, Sanghata adlı cehennemde aevli, demirden çomaklar ile, kamçılar ile vururlar, çarparlar.” MNB 254

7.3.2.9. tokı- toñla-

- (1) *Türlüg ...-lıg eren ...-(te)mirlig bergen (tokı)rlar toñ(layurlar)* MNB 180 “Erkekler... ...demir kırbaç (ile) vururlar.” MNB 271

7.3.2.10. bıç- uş-

- (1) *Kayusı yéme tunurçı erdiler olarnı yéme amtı örtlüg temirlig tilgenler kolların koltukların bıçar uşar* MNB 135 “Bazıları da fırıncı idi. Bunları da şimdi aevli tekerlekler, kollarını, koltuklarını, bıçer ve doğrar.” MNB 244
- (2) *Kim yine kın kızgut kıltaçı erserler küniçi yağıçı silik irinç yarlıg tınlıglarıg yazuk yanlukka tüşürgüçi erserler ezüg yalğan savın*

tınlıglarıg örletgüçi erseerler ögüg kaııg burhan tıtsuların ö(lürgüçi) erseerler ...tamuda ol tınlıglarka törtđin yııak örtlüg yalınlıg temırlıg çkarlar kelıp tançu tançu et'özlerin bıçar uşarlar MNB 151 152 İşkence edenler ise, kıskanç ve düşman ...sefil, perişan (=zavallı) yaratıkları yanlışığa ve kötü yola yöneltenler ise, yalan ve yanlış sözlerle yaratıkları rahatsız edenler ise, anayı babayı, burkanın öğrencilerini öldürenler ise, cehennemde (bütün) bu yaratıklara dört taraftan alevli, demirden çarklar (=tekerlek) gelip parça parça vücutlarını bıçer ve ufalarlar.” MNB 254

- (3) *...Yitti kıl(ıçların) (etlerin) bıçarlar uşarlar* MNB 154 “Keskin kılıçları ile (etlerini) bıçerler, ufalarlar.” MNB 255

7.3.2.11. tapın- udun-

- (1) *Kim açsız suksuz köni köñülin bursoı kuvragıg tapıntı uduntılar* MNB 136 “Tok gözlülük ve iyi bir gönülle cemaate tapındılar.” MNB 245
- (2) *Edgü nomug i/// (se)kız yaıı bés yégirmi d-... -larda çşapt ... (vr)har seıremke pra(yan) ...ay küni pakçanta //... tapıngay udungaylar* MNB 179 “İyi bir vaazı, ...yeni (ayın) onbeşi ... ..dinî kaide ...manastırlara hücreler... ayın her günü istiğraka (dalmış)...tapınacaklar, hürmet edecekler.” MNB 270

7.3.2.12. yıg- tir-

- (1) *İkinti kazanmış .../z kısıg yıga tire tutarlar* “İkincisi, birikmiş [zenginlikleri] bir arada biriktirip yığarlar.” DÜUBVS, (17/18), 23. III, ?= Nr. 113 (Zweitens die angesammelten [Reichtümer] häufen sie auf und halten sie zusammen.)

7.3.2.13. ét- yarat-

- (1) *Takı y(é)me antada basa üküş türlüg nom bitig étdiler yaratdılar* “Ve sonra başkaları da çok çeşitli bu dine has bir şekilde bir doktrin kitabı yazdılar ve telif ettiler.” DZM, 12 Blatt (6/8) (Und danach waren es andere, die vielerlei Lehrbücher geschrieben und verfasst haben.)

7.3.2.14. ulı- möñre-

- (1) *Amarıları otuñ ıgaç /// osuglug et'özleri amarıl(arı) ot yük osuglug koptın...otın örtenü yala ulıyu möñ(reyü) yıglayu sıktayu kelirler* MNB 131 “Bazıları odun ve ağaç...gibi vücutları (ile) ; bazıları ot ve yük gibi her yerden alevler içinde yana yana , bağırıp inleyerek , ağlaya ağlaya gelirler.” MNB 242

7.3.2.15. yıglı- sıktı-

- (1) *Amarıları otuñ ıgaç /// osuglug et'özleri amarıl(arı) ot yük osuglug koptın...otın örtenü yala ulıyu möñ(reyü) yıglayu sıktayu kelirler* MNB 131 “Bazıları odun ve ağaç...gibi vücutları (ile) ; bazıları ot ve yük gibi her yerden alevler içinde yana yana , bağırıp inleyerek , ağlaya ağlaya gelirler.” MNB 242

7.3.2.16. yıldı- sası-

- (1) *Amarıları uzun turkaru saçlarınta kömülüp içtin sıñar kurt kavşayu yıldıyu sasıyu kelirler* MNB 138 139 “Bazıları hep kendi saçları arasına gömülüp içlerinde kurtlar kaynaştığı halde pis kokular neşrederek gelirler.” MNB 246

7.3.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

7.3.3.1. arta- buz-, buz- artat-

- (1) *Ed tavar kentü artayur buzulur* MNB 39 “Mal mülk kendiliğinden mahvolur,bozulur.” MNB 187
- (2) *İlkideki çkrvrt élig kanlar turgurmuş çşaptlıg tor ney buzma artatma* MNB 100 “Vaktiyle dünya hükümdarlarının vaz ettikleri ahlak düzenini hiç bozma!” MNB 224

7.3.3.2. teg- bar-

- (1) *Burhanlar y(a)rlıgın bütürü katıglanırlar kim nirvanlag yolka tegdeçi b(a)rdaçı bo[lgay] siz[ler]* “Buddha’nın emrini yerini getirmek için çaba gösterin!. Böylece Nirvana’ya ulaşmaya devam edin!.” DZM, II. Kapitel 17. Blatt (14/16) (Strengt euch an, den Befehl [der Buddhas] zu erfüllen, [damit ihr] den Weg [zum Nirvana] erlangen und begehnen möget!)

7.3.3.3. kork- ayman-

- (1) *Anı körüp ol samantavrkaş (yazıda) yığılmış kuvrag aņsız kork(arlar) aymanurlar* MNB 182 “Bunu görünce bu Samantavrkaşa (ovasında) toplanmış olan cemaat pek korkar ve ürkerler.” MNB 272

7.3.3.4. oz- kurtul-

- (1) **Ozgay kurtulgaylar** MNB 124 “Kurtulacaklar! MNB 238
- (2) *Neņ ant(a) ozu kurtulu umazlar* MNB 154 “Oradan hiç kurtulamazlar.” MNB 255
- (3) *Sekiz türlüg teginçsiz uksuz yér orunlarda ozmış kurtulmuş erür biz* “Biz Buddha’nın kutsadığı sekiz katlı bölgelere ulaşmaksızın ve [bunlardan] pay almaksızın özgürlüğümüze kavuştuk ve kurtulduk.” DÜUBVS, (1/3) 23. III, ?=Nr. 113 (Wir sind befreit und errettet von den achtfachen Gebieten *ohne Erreichen (von Buddhas predigt) und *ohne Anteil.)

7.3.3.5. ert- bar-

- (1) *Neçe bo altı kat teñri yérinte erigme teñriler... teñri katunları tünin künin teñri meñisiñe esürüp yoksuz öd ertürürler erser ...neçe neçe kşan ödler ertser ança ança edgülig özleri teñri meñileri ertter barır* MNB 174 “Bu altı katlı tanrılar diyarında bulunan tanrılar ve tanrı hanımları gece gündüz tanrı sevincine sarhoş olup boşuna vakit geçiriyorlarsa, zaman geçtikçe de o nisbette üstün olan asılları, ilahi sevinçleri geçer gider.” MNB 267

7.3.3.6. tarkar- üzmele-

- (1) *Kim ke[ntü tükel] bilge bilgisi üze vijir örgün [üze] olurup nızvanılarını tarkardı üzmele[di]* “Kim kendi mükemmel bilgeliğiyle elmas tahtına oturursa, tutkuları parçalar uzaklaştırıp dağıttı.” DZM, 1. Kapitel 14. Blatt (28/30) (Wer sich durch die durch eigene [vollkommene] Weisheit [auf] dem Diamant- Thron niedergelassen hat, die Leidenschaften zerstört (wrtl.: entfernt) und ausgerottet hat.)

7.3.3.7. aç- yad-

- (1) *Olar ol ö(dün) tamu(lug) (e)t’özin tükel bilge maytrı burhanka yakın tegip kılmış ayıg kılınçların kizlemedin batmadın açarlar yadarlar* MNB 121 122 “Bunlar bu sırada cehennemlik vücutları ile mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşp işledikleri kötü amellerini gizlemeden, saklamadan açar, yayarlar.”²⁸⁸ MNB 237
- (2) *Kentü tsuyumuznı yazukumuznı açalım yadalım erdi* MNB 132 “Kendi günahlarımızı itiraf edelim!”²⁸⁹ MNB 243

²⁸⁸ İkilemenin birinci ögesindeki fiil “açmak” anlamında kullanılarak cümle yanlış çevrilmiştir. Clauson sözlüğüne göre aç- fiili cümlenin bağlamında “açıklamak” şeklindedir. Dolayısıyla cümle “açıklamak” anlamını esas alarak şöyle çevrilmelidir: “Bunlar bu sırada cehennemlik vücutları ile mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşp işledikleri kötü amellerini gizlemeden, saklamadan açıklar ve yayarlar.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 18, 883.

²⁸⁹ Bu cümlede ikilemenin birinci ögesi de “itiraf etmek” anlamında kullanılarak yanlış çevrilmiştir. Fiilin cümle içerisinde kazandığı bağlam içerisinde Clauson’a göre “açıklamak” şeklinde anlamlandırılmalı ve cümle şöyle çevrilmelidir: “Şimdi tanrım günahlarımızı açıklar ve yayarız.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 18, 883.

(3) *Amtı tenrim tsuyumuznu irinçümüz(ni açar biz yadar biz)* MNB 134
“Şimdi tanrım, günahlarımızı ... (açarız, yayarız).”²⁹⁰ MNB 244

(4) *Amtı (biziñ) tsuyumuznu irinçümüzni açar biz yadar biz* MNB 139 140
“Şimdi günahlarımızı açıyoruz, yayıyoruz.”²⁹¹ MNB 247

7.3.3.8. *tepre- kamşa-*

(1) *Ötrü bo üç miñ ulug miñ yértinçü yér suv üzeki kimi osuglug altı türlüğ tepredi kamşadı* “Bundan sonra bu sayısız dünyalar su üzerinde bulunan gemi gibi altı defa sarsılıp sallandı.” DÜUBVS, (14/17) 18. II, 19= Nr. 16 (Darauf erbehte und erschütterte diese dreitausendmal –tausendfältige Erde wie ein auf dem Wasser befindliches Schiff sechsfach.)

(2) *Ne tyan tutmıšta ok yér suv altı türlüğ tepreyür kamşayur* MNB 107
“(Tyan) tutar tutmaz dünya altı defa titrer.” MNB 228

7.3.3.9. *ögir- sevin-*

(1) *Tözün maytrınıñ toyın boltı tép ün eşidip tört tugum béş yol içinteki tınlıglar alku ögirdiler sevintiler* “Asil Maitreya’nın rahip olduğuna dair bir ses işitince doğumun birçok çeşidinde (varlığın birçok aynasında) yaratıklar sevindi.” DÜUBVS, (28/1) 18. II, 19= Nr. 16 (Daß man eine Stimme hörte, die besagte, daß der edle Maitreya Mönch geworden sei, darüber freuten sich alle Lebewesen in den vielerlei Geburtsarten und auf den fünf Wegen und waren froh.)

(2) *Ölürü turmıştın körüp ögirdimiz sevintimiz* MNB 145 “Öldürmekte olduğunu görüp sevindik.” MNB 250 251

²⁹⁰ İkilemenin birinci ögesi bu cümlede de “açmak” şeklinde anlamlandırılarak yanlış çevrilmiştir. Aç-filinin bu cümle içerisinde kazandığı anlam “açıklamak şeklindedir ve dolayısıyla çeviri şöyle olmalıdır: “Şimdi tanrım, günahlarımızı (açıklar ve yayarız).” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 18, 883.

²⁹¹ İkilemenin birinci ögesindeki aç- fiili, diğer örneklerde de görüldüğü gibi “açmak” şeklinde anlamlandırılmış ve çeviri yanlışlığı yapılmıştır. Cümle içerisinde “açıklamak” şeklinde anlamlandırılarak “Şimdi günahlarımızı açıklıyor ve yayıyoruz.” şeklinde çevrilmelidir. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 18, 883.

7.3.3.10. ét- yarat-

- (1) *Ol méni yértinçülüğ yiw(i)k tizik étigin étidi yaratdı* “Beni dünyevi donatımlarla donattı.” DZM, III. Kapitel 8. Blatt (1/2) (Sie hat mich mit irdischer Ausrüstung (Hend.) geschmückt und ausgestattet.)
- (2) *Amtı siz ol sögüt erdnig adruk adruk étigin étin yaratıñ* MNB 88 “Şimdi siz cevher ağacını türlü türlü süslerle süsleyin! Teçhiz edin!” MNB 215
- (3) *Hormuzta teñri yarlıgına vişvakrmi teñri takı adın erüş üküş teñriler birle çambu sögütüñ éter yaratır* “Tanrının emri üzerine tanrı Vişvakarma tanrısı ve diğer pek çok tanrı gül elma ağacını süslüyor ve düzenliyor.” DÜUBVS, (5/8), 37. XI (?), ?=82 (Auf Befehl des Gottes Indra schmücken und verzieren der Gott Vişvakarma und andere viel Götter mit (ihm) den Rosenapfelbaum.)

7.3.3.11. ét- beze-

- (1) *Men a[n]ı arıg çgşaptıg étidim bezedim* “[Böylece] onları saf emirlerle süsledim.” DZM, III. Kapitel 8. Blatt (2) (So habe ich sie mit reinen Geboten geschmückt (Hend.))

7.3.3.12. todur- kantur-

- (1) *Ol méni tüü türlüğ aşın içgün tançun todurdı kanturdı erser men yana anı tözünlerniñ bilge biliglig²⁹² ögrünçün todurdum kanturdum* “Onlar beni çok çeşitli yiyecek içecek ve giyeceklerle doyurdular ve tatmin ettilerse, ben de onları asilliğin bilgeliğinin neşesiyle doyurdum ve tatmin ettim.” DZM, III. Kapitel 8. Blatt (3/6) (Wenn sie mich mit allerlei Speisen und Getränken und Kleidungsstücken (wrtl.: Fetzen) gesättigt und befriedigt hat, so habe ich sie mit der Freude der Weisheit der Edlen gesättigt und befriedigt.)

²⁹² [biligin], J. P. Laut- J. Wilkens, *Altürkische Handschriften: Die Handschriftenfragmente der Maitrisimit aus Sängim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung*, Rückseite (MaitrHami III, 7 v. 28-8 r. 21), s. 45.

7.3.3.13. *igüt-* (*igid-*) *beltrüt-*

- (1) *Kenç kiçig erken ögünüzün adrlımıştı k(e)ntü sütin emizip **igüdi beltrüdi*** “Siz genç ve annenizden ayrı kaldığımızda, sizi kendi sütüyle emzirdi, baktı ve yetiştirdi.” DZM, III. Kapitel 7.Blatt (13/14) (Als Ihr jung waret und von Eurer Mutter getrennt wurdet, da hat sie Euch mit ihrer eigenen Milch gesäugt, gepflegt und großgezogen.)
- (2) *Ol meniñ atlig terlig kanlıg et’özümün igüdi beltürdti eraser men y(é)me anıñ [nomlug et’özün **igüdim**] beltrüdim* “O benim bu etten, terden ve kandan oluşan vücudumu yetiştirdi ve görünür hale getirdiyse, ben de onun Dharma vücudunu yetiştirdim ve büyüttüm.” DZM, III. Kapitel 7. Blatt (26/28) (Wenn sie diesen meinen aus Fleisch, Schweiß und Blut bestehenden Körper gepflegt und zur Erscheinung gebracht hat, so habe ich ihren Dharma Körper gepflegt und zur Erscheinung gebracht.)

7.3.3.14. *tuş-* *sokuş-*

- (1) *Ol edgü (k)ılınçlar k(t)lip kim mayrı burhan birle **tuşalım sokuşalım*** MNB 171 “Bu iyi amelleri işleyip Mayrı Burkan’a rastlayalım.” MNB 171 MNB 265

7.3.3.15. *oñ-* *kavrıl-*

- (1) *Ödiün **oñmaz kavrılmaz*** MNB 78 “Zaman solmaz, kavrulmaz.” MNB 210

7.3.3.16. *öç-* *amrıl-*

- (1) *Altı kaçığı orunlar öçser bürtmek **öçer amrılur*** MNB 98 “Altı duyu organı sönse, temas söner, sükunet bulur.” MNB 222 223
- (2) *Teginmek öçser ...az bilig **öçer amrılur*** MNB 98 “Hissetme sönse...Hırslılık söner, sükunet bulur.” MNB 223
- (3) *Az bilig öçser amrılur tutyak **öçer amrılur*** MNB 98 “Hırslılık sönse, sükunet bulsa, varlığa bağlanma söner, sükunet bulur.” MNB 223

- (4) *Tutyak öçser amrilsar kılınç öçer amrılur* MNB 98 “Varlığa bağlanma sönse, sükunet bulsa, var olma söner, sükunet bulur.” MNB 223
- (5) *Kılınç öçser amrilsar tugmak öçer amrılur* MNB 98 “Var olma sönse, sükunet bulsa, doğmak söner, sükunet bulur.” MNB 223
- (6) *Tugmak öçser amrilsar karımak ölmek öçer amrılur* MNB 98 “Doğmak sönse, sükunet bulsa, ihtiyarlanmak, ölmek söner, sükunet bulur.” MNB 223

7.3.3.17. muşad- adın-

- (1) *Ol savıg eşidip üstün teşri altın yalaşuk muşadur adınurlar* MNB 101 “Bu sözleri işitince, yukarıda tanrılar, aşağıda insanlar, hayret ederler, şaşarlar.” MNB 224

7.3.3.18. övkele- bulgan-

- (1) *Ödsüz kolu(suz) (öv)kelemez bulganmazlar* MNB 117 “Vakitsiz öfkelenip sinirlenmezler.” MNB 117 MNB 234

7.3.3.19. ög- yiv-

- (1) *Takı yéme kodıkı yavaz ed tavarlarıg satıgka tegzün tép ögdümüz yıvdımız* MNB 120 “Ve yine bayağı, kötü malları satılsın diye övdük.” MNB 236

7.3.3.20. ög- alka-

- (1) *Edg(ü) oğlanım bo yat bo muntag tü(rlüg) emgeklerig körüp azkıya ançakıya yéme ajunlarıg ögmez men alkamaz men* MNB 158 “İyi oğlum! Bu yabancı, bunca acıları görüp varlık şekillerinden birazını olsun övmem!” MNB 257 258

7.3.3.21. yér- mün-

- (1) *Adnagunuş edgü edin tavarın yérdimiz mündimiz* MNB 120 “Başkasının iyi malını yerdik ve kötüledik.” MNB 236

7.3.3.22. kat- kar-

- (1) *Şankig alplarig katdımı(z) kardımız* MNB 120 “Şankha’yı (ve diğer) kudretleri birbirine düşürdük.” MNB 236

7.3.3.23. id- yumşa-

- (1) *Biz iş ayguçı ...-mız ...kentü erkimiz ...küçümüzke küvenip törüsüzin seşik vrhar sanlıg erin atın kızın kırkının işke küçke irtke birtke idtımız yumşadımız* MNB 121 “Biz iş buyuran...kendi kudretimize, nüfuzumuza güvenip, haksız olarak , manastıra ait olan erkekleri , kız ve bakireleri mecburi bir çalışmaya koşturduk, iş gördürdük.” MNB 236

7.3.3.24. sanç- tart-

- (1) *Munta tugup sıgun muygak başlıg imga teke adgırak sukak başlıg tamulug tınlıglar kelip üç adrı süñün olarnı oksuz teğinçsiz öz konukra sançarlar tartarlar* MNB 141 “ Burada doğduktan sonra geyik, beyaz geyik başlı, (olan) cehennemlik yaratıklar gelip üç cevherli mızrakları ile bunları gelişigüzel kendi yakınındaki komşusunu vururlar, çekerler.” MNB 248
- (2) *Yine yéme toñuz başlıg sıgun başlıg tamulug özütlér tegremizte yorıp üç adrı süñün sançarlar tartarlar* MNB 145 “Ve yine domuz başlı, geyik başlı cehennemlik ruhlar çevremizde dolaşp üç çatallı mızrak ile vururlar.” MNB 250

7.3.3.25. kurşa- yörge-

- (1) *Amarıları yéme örtlüg yalınlıg yivt- ...orgaklar üze kurşayur yö(rgenür)* MNB 154 “Bazıları da alevli...oraklar ile çevrilir.” MNB 255

7.3.3.26. ağan- erksin-

- (1) *Kuvraglıg evlerig yalıñuz ağanımız erksintimiz adnaguka bérdimiz* MNB 129 “Cemaate ait olan evleri tek başına *gasp edip, kendimize mal ettik , başkasına verdik.” MNB 241

7.3.3.27. ar- yuv-

- (1) *Karıçın çikin kürin kürilikin tınlıglarıg ardılar yuvdılar* MNB 142 “ Ölçeklerle, hilelerle insanları aldattılar.” MNB 248

7.3.3.28. sık- tañ-

- (1) *Ötürü temirliğ kışk(aç)ların luların künçit ikşu kam(ış) osuglug sıkarlar tañarlar* MNB 151 “Sonra demir kışkaçlar ile, değirmenler ile susam , şeker kamışı gibi sıkarlar, sararlar.” MNB 254

7.3.3.29. turgur- ögret-

- (1) *Atlar yan(alar)ıg turgurdaçı (ö)gretdeçi* MNB 179 “Atlar ve filleri ehlileştiricek ve talim ettirecek.” MNB 270

7.3.3.30. kart- öl-

- (1) *Kaltı baş agrıg iglerniñ tıtağı baş erür söğütler tüşmekiñe añ ...-// yarlı- ... oğlanı /-...-/// muñka tarkka tegmiş erürler ...kim basa basa erler kariyurlar ölürler tayarlar* “ MNB 96 Nasıl baş ağrısı hastalıklarının sebebi baş ise, ağaçların düşmesine ilk...oğlu ...ızdıraba, sıkıntıya duçar olurlar, ve çok sonra insanlar ihtiyarlar, ölür ve göçüp giderler.” MNB 221

7.3.3.31. yar- yırt-

- (1) *Ol emgekke süñükümüzke tegi etimiz yinimiz yarılur yırtılur* MNB 119 “Bu ızdıraptan, kemiğimize kadar etimiz, derimiz yarılr, yırtılır.” MNB 235 236

7.3.3.32. kurt- katt-

- (1) *Prit ajunta tugmış tınlıglar aşsız suvsuz kurıp katıp yoriyurlar* MNB 182 “Aç ruhlar âleminde doğmuş olan yaratıklar yiyecek ve içeceklessizlikten kuruyup bitap düşerek yaşarlar.” MNB 182

7.3.3.33. *ozgur- kutgar-*

- (1) *Ok men yéme asaṅi saninça tınlıglarıg ozgurup kutgarıp nirvan(ka) barmışım kergek* MNB 100 “Bizzat ben de Asamkhyeva sayısınca yaratıkları kurtardıktan sonra, (ancak o zaman) Nirvana’ya varmalıyım.”

7.3.3.34. *tüz- tüket-*

- (1) *Maṅa yéme bo savag tünki tünle sutavas teṅri yérinteki teṅriler tüzü tüketi ukıtdılar* “Bana da bu meseleleri dün gece Suddhavaşa cennetindeki tanrılar yerinde tamamiyle açıkladılar.” DÜUBVS, (3/5) 9. I (?), ? = Nr. 59 (Mir haben die im Suddhavaşa- Himmel befindlichen Götter diese Angelegenheit in der gestrigen Nacht vollständig klargemacht.)

7.3.3.35. *yéged- ut-*

- (1) *Miṅlig tümenlig kün teṅriler yaruk yaltrıkınta yégedmiş utmiş* “Binlerce ve onbinlerce altın süslü tanrılarının gücü güneşi aştı.” DGZB, Blatt: 6 recto 1-5 (Kraft Eures goldfarbenen Glanzes, der den Glanz Tausender und Zehntausender von Sonnen übertrifft.)

7.4. Birleşik Fillerde Kılınış

7.4.1. Ön Sınırı Vurgulayan Fiiller

7.4.1.1. *belgülig bol-*

- (1) *Bo yértinçüde anşız üküş nomlug telim taşım çoğ yalın belgülig bolmuş erür* “Bu dünyada sonsuz zengin öğretinin zengin ve taşan ihtişamı görünür hale gelmiştir.” DÜUBVS, (11/14) 7. I, 1= Nr. 20 (In dieser Welt ist reichlicher und überströmender Glanz der unendlich reichlichen Lehre sichtbar geworden.!”)
- (2) *Amtkıya yaguru ödte b(e)lgülig bolmuş erür* “İşte şimdi yakın bir zamanda (parlaklık) belirdi.” DZM, 1. Kapitel 1. Blatt (12/13) (Gerade vor kurzem ist (der Glanz) in Erscheinung getreten.)
- (3) *...içinte...-lar kut...üçün ...ol antağ türlüğ... -/zlayu yétinçsiz orunlug belgülig bolurlar* “İçinde...sağlığında...bunca çeşitli farklılık gösteren, ulaşılmayan yerler için belirirler.” DÜUBVS, (1/6) 30. V (?), ?= Nr. 299 (...in....in das Heil....für....jene derartig verschiedenen....unerreichbaren Gegenden treten in Erscheinung.)
- (4) *Ol yéme tugmak ne tıtagda ötgürü belgülig bolur* MNB 93 “Bu doğmak da hangi sebepten dolayı zuhur eder.”²⁹³ MNB 218
- (5) *Edgüli ayıglı iki türlüğ kılınçta ötgürü tugum ajunlar belgülig bolurlar* MNB 93 94 “İyi veya kötü, iki çeşit amelden dolayı yeniden doğum ve varlık şekilleri zuhur eder.”²⁹⁴ MNB 219
- (6) *Kılınç yéme ne tıtagın belgülig bolur basutçısı kim erür* MNB 94 “Var olma da hangi sebepten zuhur eder, müsebbibi kimdir?”²⁹⁵ MNB 219
- (7) *Az kılınç tıtagınta tutyak nızvanı belgülig bolur* MNB 94 “Hırs ve arzu varlığa bağlanma ihtirası zuhur eder.”²⁹⁶ MNB 219

²⁹³ “Bu doğmak da hangi sebepten dolayı belirgin hâle gelir.”

²⁹⁴ “İyi veya kötü, iki çeşit amelden dolayı yeniden doğum ve varlık şekilleri belirgin hâle gelir.”

²⁹⁵ “Var olma da hangi neden dolayı belirgin hâle gelir, yol açıcısı kimdir?”

²⁹⁶ “Hırs ve istek varlığa bağlanma tutkusu belirgin hâle gelir.”

- (8) *Az kılınç yéme ne başlıgın kayu basutçın **belgölüg bolur*** MNB 94 “Hırs ve arzu da ne (gibi) bir başlangıç ve hangi yardımcı (bir kuvvet) ile zuhur eder?.”²⁹⁷ MNB 219
- (9) *Kaltı otluğ ir kurug kavagu erniñ çakmışı ösmişi bo üç türlüğ tıtagda ötgürü ot **belgölüg bolur**...ançulayu yéme kaçığ yol atkangu törü bilig köñül bo üçte ötgürü bürtmek bolur* MNB 95 “Nasıl çakmak taşı kuru kav ve adamın vurması, üflemesi; bu üç çeşit sebepten dolayı ateş çıkarsa aynı şekilde de duyu organları ve onların nesnelere olan dış dünya unsurları ile şuurlar bu üçü sebebiyle temas ortaya çıkar.” MNB 220
- (10) *Bürtmek tıtagında meñi teginmek emgek teginmek için açığı teginmek **belgölüg bolur*** MNB 95 “Temas sebebiyle sevinç duyguları, ızdırap duyguları, hastalıktan (doğan) acı duygular zuhur eder.”²⁹⁸ MNB 220
- (11) *Kayu tıtagda ötgürü bürtmek **belgölüg bolur** erki* MNB 95 “Acaba hangi sebepten dolayı temas zuhur eder?”²⁹⁹ MNB 220
- (12) *Altı kaçığ orunlar tıtagında bürtmek **belgölüg bolur*** MNB 95 “Altı duyu organı sebebiyle temas zuhur eder.”³⁰⁰ MNB 220
- (13) *Ol tugmak tıtagında karımak ölmek **belgölüg bolur*** MNB 96 “Bu doğmak sebebinden ihtiyarlamak ve ölmek zuhur eder.”³⁰¹ MNB 221
- (14) *İkile **belgölüg bolurlar*** MNB 96 “İkinci bir defa (da) zuhur ederler.”³⁰² MNB 221
- (15) *Altı kat teñri yérinte kezigçe sudani bay er erdnike olurgulug meñi meñilegölüg ordu karşılar **belgölüg bolur*** MNB 107 “Altı katlı tanrılar yerinde sıra ile, zengin Sudhana cevher için oturacak, safa sürecek, saraylar ortaya çıkar.” MNB 228

²⁹⁷ “Hırs ve istek de ne (gibi) bir başlangıç ve hangi yardımcı bir (güç) ile belirgin hâle gelir.”

²⁹⁸ “Temas nedeniyle sevinç duyguları, ızdırap duyguları, hastalıktan (doğan) acı duygular belirgin hâle gelir.”

²⁹⁹ “Acaba hangi nedenden dolayı temas belirgin hâle gelir.”

³⁰⁰ “Altı duyu organı nedeniyle temas belirgin hâle gelir.”

³⁰¹ “Doğmaktan dolayı yaşlılık ve ölüm meydana gelir.” Cümle bağlamına göre “meydana gelmek” şeklinde çevrilmelidir.

³⁰² “İkinci defa belirgin hâle gelirler.”

- (16) *Sejrem takı bütmezken éte başladukta ok altı kat teyri yérinte siziye olurgulug tey(ri)d(em) ordular belgölüg boltı* MNB 107 108 “Manastır henüz bitmemişken, inşaata başlandığı sırada altı katlı tanrılar yerinde sizin için oturacak ilahi saraylar ortaya çıktı.” MNB 228
- (17) *Ol ogul tugmıšta evinte ptpdi sögüt belgölüg boltı* MNB 113 “Bu oğul doğduğu zaman evinde bir ptpdi ağacı zuhur etti.”³⁰³ MNB 232
- (18) *Anı körüp tükel...bükün bel(gölüg) boltı* MNB 116 “Bunu görüp mükemmel...bugün zuhur etti.”³⁰⁴ MNB 233
- (19) *...-/ kop edgü nom törüler ...-belgölüg bolurlar* MNB 148 “...hep iyi alışkanlıklar ...zuhur ederler.”³⁰⁵ MNB 252
- (20) *Éşidinler kamağ çmbudvip uluštaki tınlıglarıg bo sekiz ulug örtlüg tamular ağır tsuylug yazuklug tınlıglarıg kın kızgut emgek tolgak kılğulug üçün belgölüg bolmış erürler* MNB 150 “İşitin! Bütün dünyadaki yaratıklara, bu sekiz büyük, alevli cehennem ve ağır günah işlemiş olan yaratıklara işkence ve acı vermek için ortaya çıkmıştır.” MNB 253
- (21) *Kılıçın sünjü şikti çakr baltu çomak éliglerinte belgölüg bolur* MNB 150 151 “Kılıç ile süngü , mızrak, çark , balta, çomak ellerinde ortaya çıkarlar.” MNB 253
- (22) *...osuglug ulug et yumgak belgölüg bolur* MNB 157 “...gibi büyük et ve yumak ortaya çıkar.” MNB 257
- (23) *Bilge biliglig /-... .. belgölüg bolur* MNB 168 “Hikmetli... zuhur eder.” MNB 263

³⁰³ “Bu oğul doğduğu zaman evinde bir ptpdi ağacı meydana geldi.” Cümlede fiile bağlama göre “meydana gelmek” şeklinde anlamlandırılarak çevrilmiştir.

³⁰⁴ “Bunu görüp mükemmel...bugün ortaya çıktı.” Cümlede fiile “ortaya çıkmak” şeklinde anlamlandırılarak çevrilmiştir.

³⁰⁵ “...hep iyi alışkanlıklar...belirgin hâle gelirler.”

(24) *Ötrü yér yarılup ötrü tiki çu(gı) birle çadır suvlug ulug ögü(z belgüüg)*
bolur MNB 176 “Sonra yer yarılr (büyük) bir gürültü ile , suyu küllü bir
nehir (zuhur) eder.”³⁰⁶ MNB 268

(25) *Bo munça sav sözlep süzük köhlin yinçürü töpün yüküntükte ötrü tözün
maytrı bodisvtnuñ karti körki yitlinip toyın dintar körki b(e)lgüüg bolu*
“Bu sözleri konuşup saf bir akılla başını eğerek saygı gösterdiğinde, asil
Bodhisattva’nın görünürlüğü kayboldu ve rahibin görüntüsü görünür hale
geldi.” DZM, Ergänzungsblätter II. Kapitel 16. Blatt (3/7) (Als er diese
Wörter gesprochen und sich, mit einem reinen Sinn verehrend, mit dem
Scheitel verneigt hatte, da verschwand die Laiengestalt das edlen
Bodhisattva Maitreya und seine Mönchsgestalt wurde sichtbar.)

7.4.1.2. *belgüüg közün-*

(1) *Tümen nayut sanınça...körklüg kiçig ...begiz belgüüg közünür* MNB
183 “10000 mayut sayısınca... güzel, küçük...zuhur eder.”³⁰⁷ MNB 273

7.4.1.3. *yügerü kıl-*

(1) *Anta ötrü ayagk[a tegimlig bodisavat teprençsiz et’öz]in titrüm [teriñ
dyan sakınç yügerü] kılur* “Tam o sırada saygıdeğer Bodhisattva dingin
vücutuyla derin bir meditasyona dalar.” DZM, Blatt 10 Recto 1/3 ([Dann
vergegen]wärtigt [der verehrungswürdige Bodhisattva] mit
[unbeweglichem Körper eine] tiefe [Meditation.]

7.4.1.4. *teginmek bol-*

(1) *Ne tıltagın ne üçün teginmek bolur* erki MNB 94 95 “Acaba hangi
sebepten ve ne için hissetme ortaya çıkar?” MNB 220

(2) *Ol bürtmek tıltagınta teginmek bolur* MNB 95 “Bu temas sebebiyle
hissetme ortaya çıkar.” MNB 220

³⁰⁶ “Sonra yer yarılr (büyük) bir gürültü ile, suyu küllü bir nehir belirgin hâle gelir.”

³⁰⁷ Cümlede fiile “zuhur etmek” anlamı verilerek yanlış çevrilmiştir. Cümlemin bağlamına göre fiile “görünür hâle gelmek” anlamı verilmeli ve çevirisi şöyle olmalıdır: “10000 mayut sayısınca... güzel, küçük...görünür hâle gelir.”

- (3) *Bürtmek bolmasar teginmek bolmaz* MNB 98 “ Temas olmasaydı hissetme olmazdı.” MNB 222

7.4.1.5. kılınç bol-

- (1) *Teginmek tıtagınta az kıl(ınç) bolur* MNB 97 “Hissetme sebebiyle hırs ve arzu vukua gelir.” MNB 222
- (2) *Tutyaklanmak bolmasar kılınç bolmaz* MNB 98 “Varlığa bağlanmak olmasaydı var olma olmazdı.” MNB 222

7.4.1.6. ajun tut-

- (1) *Ol yarukka bürtülüp tamuluglar tamuluglar antran kurtulup kitumati kent uluşta ulatı sekiz tümen tört miñ erdnilig balıklarda ajun tutarlar* MNB 130 “Bu ışığa temas eder etmez cehennemlikler oradan kurtulup Ketumati şehrinde ve öteki değerli 84000 şhirde doğarlar.” MNB 242

7.4.1.7. örüg ornan-

- (1) *Amtı t(e)ñri yalañukn(i)ñ tapı[gın] udugın aşayu on küçin küçedü üç türlüg örüg ornanmış* “Şimdi tanrılara ve insanlara ibadet etmekten hoşlanıyor, on güçle kendini güçlendirerek üç çeşit taht üzerine oturmuştur.” DZM, 1. Kapitel 16. Blatt (18/20) (Jetzt genießt er die Vereh[rung] der Götter und Menschen, stärkt sich mit den zehn Kräften , [übt sich in] den dreierlei ruhig verweilenden Verstandes- Orten.)

7.4.2. Sınır Vurgulamayan Fiiller

7.4.2.1. *sakinç bol-*

- (1) *Kutlug tınlıg...kedip yigit kanınçsız k/-... birle kelmişlerin körüp ertiy(ü) (s)akınçlıg buşuşlug bolup köñül(inte) inçe **sakinç boltı*** MNB 170
“Mutlu yaratık...giyip yiğit...doynamayan...ile geldiklerini görüp fevkalade endişeli ve dertli olup gönlünde şöyle bir düşünce belirdi.”
MNB 264 265

7.4.2.2. *sakınguçı bol-*

- (1) *Kop kamag tınlıglarıg emgetmeksiz **sakinç sak(in)guçı bolurlar*** MNB 117
“Bütün yaratıklara acı vermemeyi düşünürler.” MNB 234

7.4.2.3. *tusu kıl-*

- (1) *Burhan şazınıta nomka ulag sapag **asag tusu kılmış bolalım*** “Buda’nın öğretim disiplinine devam etmek ve fayda sağlamak için çaba gösterdik.”
DÜUBVS, (18/19) 1. E, 3= Nr. 37 (Damit wir in Buddhas Disziplin der Lehre Fortsetzung (Hend.) und Nutzen (Hend.) schaffen, haben wir uns nun Mühe gegeben.)
- (2) *Kim yéme takı teñri teñrisi burhan nırvanka barmışta kin şazanta **ulug tusu kıltilar*** ““Ve yine görkemli, yücelik sahibi Tanrılar Tanrısı Burkan’ın Nirvana’ya vardıktan sonra Buda’nın dinsel öğretisine büyük bir fayda ve yarar sağlamıştır.” DÜUBVS, (12/15) 3, E. 13= Nr. 4a (Und wiederum vor der Majestät derjenigen, die ebenfalls, nachdem der Göttergott Buddha ins Nirvana eingegangen ist, in der Lehre großen Nutzen und Vorteil geleistet haben.)

7.4.2.4. *tusulug bol-*

- (1) *Körünj tözünim ol ogurda bo muntag türlüg ulug asaglıg **tusulug boltılar*** “Bakın, asilim! Şakya kadınları bu sırada nasıl da çok faydalı oldu.” DZM, III. Kapitel 4. Blatt (13/14) (Sieh doch, meine Edle, wie bei

jener Gelegenheit die Şakya[Frau]en so sehr nutzerfüllt (Hend.)
geworden sind.)

7.4.2.5. yaş yaşa-

- (1) *Anta tugup irinçler...altı (yégirm)i tümen iki miñ kolti...yaş yaşayurlar* MNB 150 “Orada doğup sefiller, 162000 koti ...yaşarlar.” MNB 253
- (2) *Ol antag uzun künin tünin tört miñ yıl yaş yaşayurlar* MNB 154 “O bunca uzun gün ve gecede 4000 yıl yaşarlar.” MNB 255
- (3) *Ne üçün tép téser yüz yégirmi yaş yaşadım* “Neden 120 yaşındayım.” DZM, II. Kapitel 1. Blatt (16/17) (Warum ? Ich bin 120 Lebensjahre alt geworden.)

7.4.2.6. iş işle-

- (1) *Sizler yéme et'özünüzlerke edgülikin körü iş işlemler* MNB 106 “Sizler de kendiniz için selameti görün (ve ona göre) amel edin!” MNB 227

7.4.2.7. suvsalık bol-

- (1) *Sizni körmeklig suvsamakka biz suvsalık boltumuz* MNB 166 “Sizi görmeğe susadık.” MNB 262

7.4.2.8. ağırlaguluk bol-

- (1) *(K)içig yigit bolup a-... ...(k)üzedser ol kutlug tınlıg (üstün teñ)ri altın yalañuk ...ağırlaguluk bolur* MNB 170 “Küçük bir yiğit olup...korusa, bu mesut yaratık (yukarıda) tanrılar, aşağıda insanlar...saygı görür.” MNB 264

7.4.2.9. köñül örit-

- (1) *(Maytrı) tört türlüg kut//-... ...-ler ...amarı üç türlü(g) //tka köñül öritürler* MNB 122 “(Maytrı) dört türlü...bazıları üç türlü...hissederler.” MNB 237

- (2) *Kılmış mün yazukka ükünc köñül öritmiş kergek* MNB 130 “İşlediği günahlara pişman olması gerekir.” MNB 242
- (3) *Anın bilge... oğlu kızı kılmış ayığ kıl(inç) basa ükünc köñül örit(tiler)* MNB 146 “Bu yüzden hakim... oğlu (veya) kızı işlenmiş kötü amellerden dolayı pişmanlık duyguları beslediler.” MNB 251

7.4.2.10. sav sözle-

- (1) *Yétiñ ödsüz kolusuz sığırmaq kişi köñülin saça tagun sav sözlemezler* MNB 81 “Yedincisi: Vakitsiz toplamak. İnsanın gönlünü bulandırarak yaltaklanma sözü söylemezler.” MNB 212
- (2) *Ança sav sözle(yür)...* MNB 101 “Bunun gibi söz söyler.” MNB 224
- (3) *Az kılınçımız küçlüg bolup ezüg savlar sözledimiz* MNB 119 120 “Hırsımız güçlenip, yalan söyledik.” MNB 236

7.4.2.11. eşidgüçi bol-

- (1) *...kam(ag) ... .. eşidgüçi bolur* MNB 110 “...bütün... ..iştir.” MNB 230

7.4.2.12. sav takşur-

- (1) *Ir ırlasar adnagu taplamağulug takşut sav takşurmazlar* MNB 81 “Şarkı söyleseler, başkalarının hoşuna gitmeyecek bir şarkı söylemezler.” MNB 212

7.4.2.13. toñladaçı er-

- (1) *Bergen kağılın tokır toñladaçı erdimiz* MNB 179 “Kamçı ile vurur idik.” MNB 270

7.4.2.14. meñi meñile-

- (1) *Balık uluş kayu kedinligler sayu keze yorıyu meñi meñileyürler* “Şehrin bütün bölümlerinde ve mahallelerinde geze oynaya yürüyerek

eğlenirler.” DÜUBVS, (5/8) 32. VI, 9=Nr. 501 (Durch alle Stadtgassen und Stadtviertel ziehend, freuen sie sich.)

- (2) *An(ta ötrü) ...bursoj erdnig ...-ütiig .../-ti ıdıp uzun (yaşa)mışlarıña //rıp meñi meñileyürler* MNB 172 “Bundan (ötürü)...cemaat cevherini...yollayıp, uzun müddet yaşadıkları için ...sevinirler.” MNB 265

7.4.2.15. *amradaçı er-*

- (1) *Amarıları adınnıñ amrakın yarıp amradaçı erdiler* MNB 142 “Bazıları başkalarının sevgililerini ayırıp ihtirasla sevdiler.” MNB 248

7.4.2.16. *aş aşan-*

- (1) *Teñri yerinte tugmuş teñriler aş aşanurlar* MNB 182 “Tanrılar diyarında doğmuş tanrılar yemek yerler.” MNB 272

7.4.2.17. *yagmur yag-*

- (1) *Kök kalıkda hua çeçeklig yagmur yagar* “Gökten çiçek yağmuru yağıyor.” DGZB, Blatt: 10 verso 1 (Vom Himmel regnet ein Blumen-Regen.)
- (2) *Ant(ran) kurtulup karlarıg tagka kö(türü) sakınıp tamudakı vıdar atlıg tag señirleriñe ...-ler anta et’özleri ...irig taşlıg yagmur yagar* MNB 152 “Buradan kurtulup karları dağa götürmeyi tasarlayıp cehennemdeki *Bhitvara adlı dağın eteklerine ...orada vücutları ...iri taşlı (?) yağmur yağar.” MNB 254
- (3) *Ant(ran) kurtulup karlarıg tagka kö(türü) sakınıp tamudakı vıdar atlıg tag señirleriñe ...-ler anta et’özleri ...irig taşlıg yagmur yagar* MNB 152 “Buradan kurtulup karları dağa götürmeyi tasarlayıp cehennemdeki *Bhitvara adlı dağın eteklerine ...orada vücutları ...iri taşlı (?) yağmur yağar.” MNB 254

7.4.3. Son Sınırı Vurgulayan Fiiller

7.4.3.1. *bultaçı bol-*

- (1) *Yıd tütsüg hua çeçek buşı bérser ...üç kat yér suvda edgü at kü **bultaçı bolur*** MNB 110 “Güzel koku, tütsü ve çiçekleri sadaka olarak verse, üç katlı dünyada iyi bir şan ve şöhrete kavuşur.” MNB 230
- (2) *Konukluk ev bark buşı bérser ...üstün teñri yérinte altın yalañuk et’özinte ulatı nirvanlıg orun **bultaçı bolur*** MNB 110 111 “Misafirhaneleri sadaka olarak verse, yukarıda tanrılar yerinde aşağıda insan vücudunda Nirvana yerini bulur.” MNB 230
- (3) *Teñri yérintin kodı inip şanki çkrvrt élig kan birle teñri meñisi meñilep kiniñe nirvan meñisin **bultaçı bolgaylar*** MNB 136 “Tanrılar ülkesinden aşağıya inip dünya hakimi Şankha ile tanrılar saadetine ulaşım sonunda Nirvana saadetini bulurlar.” MNB 245

7.4.3.2. *tükellig bol-*

- (1) *Muntada inaru elig yéti kolti altı yüz tümen yıl ertser bo çambudvip uluş üç türlüg ulug çok yalınka **tükellik bolgay*** “Şu andan itibaren on beş defa koti altı yüz kez on bin yıl geçse, bu Çambudvipa ülkesi yine üç kat büyük ve ihtişamlı ışıltıya sahip olacak[katılacak].)”³⁰⁸ DÜUBVS, 20. III (?), ?=Nr. 223 (5/9) (Wenn von nun ab fünfzigmal Koti mal sechshundertmal zehntausend Jajre vergangen sind, wird dieses Jambudvipa-Land wieder des dreifachen großen Glanzes und Strahlens teilhaftig werden.)
- (2) *İdiş tavar buşı bérser kop kamağ ajunta bilge biligke **tükellig bolur*** MNB 111“Kap ve malı sadaka olarak verse, bütün alemlerde hikmete sahip olur.” MNB 230

³⁰⁸ Fiil, “sahip olmak” şeklinde anlamlandırılarak yanlış çevrilmiştir. Clauson *tükellig* maddesinde Uygurcadan getirdiği *barça edgü kılınça түкеллик болалум* ‘may we become perfect in all good deeds.’ “Bütün iyi işlerde mükemmel olalım.” şeklindeki tanıklıkla fiil “mükemmel olmak” şeklinde anlamlandırılarak şöyle çevrilmelidir: “Şu andan itibaren on beş defa koti altı yüz kez on bin yıl geçse, bu Çambudvipa ülkesi yine üç kat büyük ve ihtişamlı ışıltıyla mükemmel olacak.” Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 481.

7.4.3.3. *tegmilig bol-*

- (1) *Taki y(é)me topulur tözlüg atlag boşgutsuz tınlıg bar kim kamagda üstünki arhantlarını edgüsin erdemin bulgalı tegmilig bolur* “Ve tüm nüfuz edici bir doğa ile çağrılan bir yaratık vardır ki Arhatlığın en yüksek ve en mükemmel faziletine layıktır.” DZM, 11. Blatt, (25/29) (Und ferner gibt es *asaiksa-* Wesen, die solche mit gänzlich durchdringender Natur genannt werden, die würdig sind, die Vortrefflichkeit und Tugend der allerhöchsten Arhats zu erlangen.)

7.4.3.4. *yarlıg yarlıka-*

- (1) *Anı eşidip virutak élig beg çantal(l)arka y(a)rılık y(a)rılıkadı* “Bunu işitince Kral Virudhaka cellatlara emretti. ” DZM, (4/5) 6. Blatt (Als er das hörte, befahl der König Virudhaka den Henkern.)

7.4.3.5. *tegmek bol-*

- (1) *Kim antag antag asıgka tusuka tegmek bolur* MNB 130 “Ancak o zaman işte böyle nice nice faydalara ulaşabilir.” MNB 242

7.4.3.6. *sanç bol-*

- (1) *Yaşınıñ anası klyani birle upa sanç boltılar* MNB 51 “Yaşanın anası Kalyani de bunlarla kadın mümin oldu.” MNB 194

7.4.3.7. *toyın (dıntar) bol-*

- (1) *Öñreki bés pñçikler kinki bés upa pinciler kamag birle bo yér suvda on yañı arhant toyınlar boltılar* “Eski beş Pançaka keşişi, ve sonraki beş Upapancaka keşişi, hepsi birlikte(şimdi) bu dünyada on yeni Arhat rahipleri oldular.” DÜUBVS, (9/12) 7. I, 1= Nr. 20 (Die früheren fünf Pancaka-Mönche und die späteren fünf Upapancaka , alle zusammen sind (nun) auf dieser Erde zu zehn neuen Arhat-mönchen geworden.)
- (2) *Tınlıglar...(ayagka) tegmilig ...iyin evig (barkıg) koddaçı toyın bolurlar* MNB 92 “Yaratıklar (hürmete) layık...göre evi barkı (terk eden) bir rahip olurlar. “MNB 218

- (3) *Tejri tejrisi maytri burhan yértinçüde belgürmişije şanki çkrvrt élig kan yéti erdnisin idalap maytri burhan nomıta **toyın bolmış*** MNB 105
“Tanrılar Tanrısı Maytri Burkan, dünyada zuhur edince, dünya hükümdarı Şankha yedi cevherini terk edip, Maytri Burkan’ın dininde rahip olmuş!” MNB 227
- (4) *Tejri tejrisi burhanka yaguk tegip **toyın dıntar boltılar*** “Tanrılar Tanrısı Burkan’a geldiler ve rahip oldular.” DZM, 1. Kapitel 1. Blatt (15/16) (So sich beratend, sind auch sie zum Göttergott Buddha hingekommen und sind Mönche geworden.)
- (4) *Paşañ tagda tejri tejrisi [burhanka k]avişip **toyın bolur*** “Paşanaka dağında Tanrılar Tanrısı Burkan’a kavuşur ve rahip olur.” DZM, 1. Kapitel 5. Blatt (23/24) (Auf dem Paşanaka – Berg trifft er mit dem Göttergott [Buddha] zusammen und wird Mönch.)
- (5) *Alku maytri bodisvtka amranmakın üç ı[nag tut]mak törüsinçe ogul kişi kodup **toyın dıntar boltılar*** “Hepsi, Maytri Bodhisattva’ya karşı besledikleri sevgiden dolayı üçlü sığınak kuralı gereğince çocukları ve kadınları rahip oldu.” DZM, II. Kapitel 17. Blatt (24/26) (Alle, aus Liebe zum Bodhisattva [Mai]treya gemäß dem Gesetz der dreifachen Zu[fluctna]hme ihre Kinder und Frauen und wurden Mönche.)
- (7) *Amtı men erteki kün ok ordug karşıg kodup **toyın dıntar bolayın*** MNB 101
“Şimdi ben yarın hemen sarayı terk edip rahip olmak istiyorum.” MNB 224
- (8) *Ol ogurka şanki çkrvrt élig kan bizni kodup idalap **toyın boltı*** MNB 106
“Bu sebepten, dünya hükümdarı Şankha bizi terk edip rahip oldu.” MNB 227

7.4.3.8. *buşı bér-*

- (1) *Tözün mayıtrı bodisvt nom buşı bérür erti* MNB 55 “Asıl Mayıtrı Bodhisattva din sadakası verir idi.” MNB 197
- (2) *Men yéme alku barım iliksiz tutuksuz köjülin buşı bérdim* MNB 55 “Ben de bütün malımı mülkümü cömertçe sadaka olarak verdim.” MNB 197
- (3) *Ed tavar esirgençsizin alku buşıçılarka buşı bérdim* “Malı mülkü cömertçe bütün dilencilere sadaka olarak verdim.” DÜUBVS, (13/14) 117(+10). I (?), ?= Nr. 49, 151 (Hab und Gut habe ich freigebig sämtlichen Almosenempfängern als Almosen geben.)
- (4) *Anın amtı gautami katun bözüg kamağ bursoğ kuvrag ara buşı bérzün* “Bu nedenle Kraliçe Gautami pamuk bezi bütün rahip cemaatine sadaka olarak verdi.” DZM, III. Kapitel 8. Blatt (15/17) (Deshalb soll Königin Gautami das Baumwollgewand der ganzen Mönchsgemeinde als Geschenk geben.)
- (5) *Ötrü sudani bay er erdni bir bire ulug tört erdnilig samntapuşp atlıg seşrem étip teşri burhan başın kamağ bursoğ kuvragka buşı bérür* MNB 108 “Sonra zengin Sudhana cevher bir mil büyüklüğünde dört cevherle mücehhez Samantapuşpa adlı manastırı inşa edip Tanrı Burkan başta olmak üzere bütün cemaate sadaka verir.” MNB 228
- (6) *...-i men tép sakıngu ...k(l)p ödler erttükte ...iki türlüğ kılınç...(buşı) bérürler* MNB 112 “...ben diye düşünme... ...devirler geçtiğinde ...iki çeşit amel...sadaka olarak verirler.” MNB 231
- (7) *Sizler yéme méni körüp buşı bérıñler* MNB 168 “Sizler de beni görüp sadaka verin!” MNB 263

7.4.3.9. *üzmelemiş bol-*

- (1) *...burhan kutı kim kop...kamağ ayıg yavlak törülerig yıdı yokı birle üzmelemiş bolur* MNB 102 “Burkanlık ki bütün kötü ve fena unsurları, teferruatına kadar hepsini yok etmiş olur.” MNB 225

7.4.3.10. *buşı kol-*

- (1) *Taki saña buşı tavar kergek erser badari bramannañ eviñe barıp **buşı kolgil** “Eğer sadaka mala ihtiyacımız varsa, Badhari Brahmana gidip sadaka isteyin!” DÜUBVS, (4/6) 117 (+10) . I (?), ? = Nr. 49, 151 (Wenn du Bedarf an Almosen hast, (so) gehe zum Hause des Brahmanen Badhari und erbitte Almosen.)*

7.4.3.11. *yagiş yag-*³⁰⁹

- (1) *Aya yavaşım kim meniñ kiçigde berü yıgmuş kazanmış edim tavarım erdi erser ...anı alku tözün maytrı birle sukuşup ezrua teñri yerinte togmak küsüşin buşı bérgeli sakınçın iki yégirmi yıl tüni küni üzlünçsüz paşantak atlıg **yagiş yagadımız** ““Ey azizim! Benim küçüklüğümden beri biriktirdiğim, topladığım ne malım mülküm var ise, bunun hepsini asil Maytrıya rastlayıp tanrı Ezrua dünyasında yeniden doğmak arzusu ve sadaka verme düşüncesi ile on iki yıl, gece gündüz fasılasız Paşandika kurbanı olarak sunduk.” DÜUBVS, (5/12) 117 (+10) I (?), ? = Nr. 49, 151 (Ach mein Lieber, was ich an seit meiner Kindheit angehäuften und angesammeltem Hab und Gut habe, habe ich alles in dem Wunsch, mit dem edlen Maitreya zusammenzutreffen, und in dem Gedenken, (es) als Almosen zu geben, zwölf Jahre lang Tag und Nacht ununterbrochen als Paşandika-Opfer dargebracht.)*

- (2) *(Öt)üniür men bo s//ug tıtagınta üzüksüz buşılıg **yagiş yagayın** MNB 168 “Yalvarırım bu...sebebinden , fasılasız sadaka olarak kurban sunayım.” MNB 263*

7.4.3.12. *yagiş turgur-*

- (1) *Buşılıg **yagiş turgurdum** MNB 99 “Sadaka olarak kurban sundum.” MNB 223*

³⁰⁹ Clauson sözlüğüne göre *yagiş* kelimesi Buda dininde putperestlerin putlarına feda etmek için sunduğu bir “kurban” anlamına gelmektedir. *yag-* yardımcı fiiliyle birleşerek “kurban (olarak) sunmak” anlamına gelmiştir. Sir Gerard Clauson, *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, s. 908.

7.4.3.13. üzmeledeçi bol-

- (1) *İçgü ot buşı bérser ...alku igler nızvanıların üzmeledeçi bolur* MNB 111
“Sadaka olarak içecek ve ilaç verse, bütün hastalıkları, ihtirasları yok eder.” MNB 230

7.4.3.14. odugsak er-

- (1) *Öz [et'öz]ünüzlerke edgülig adnaguka asaglag işke odugsak eriñler*
“[Bu nedenle] sizin için uygun, diğerleri için kullanışlı olan işlerde uyanık olunuz!” DZM, II. Kapitel 17. Blatt (17/19) ([Daher] gehet nun, seid diensteifrig (wrtl.: wach und bereit) in Werken, die für euch selbst günstig, für andere nützlich sind!)

7.4.3.15. kılınç kıl-

- (1) *Ol ödte berü alku çambudvip uluştaki tınlıglar üküş türlüğ buyan edgü kılınç kılurlar* “O zamandan beri Jambudvipa topraklarında yaşayan tüm canlılar birçok türde iyi işler yapıyorlar.”DÜUBVS, (5/8), 25. III, 13= Nr. 118 (Seit jener Zeit tun alle Lebewesen im Jambudvipa-Land vielerlei Arten von guten Werken und Wohltaten.)
- (2) *Antag yavız kılınçlar kılıtı* MNB 116 “(Fakat) kötü ameller işledi.” MNB 116 MNB 234
- (3) *Ayagka tegimlig teñrim ...biz ilkide yalañuk ajunıta erken ağır ayıg kılınç kılıtımız* MNB 134 “Hürmete layık tanrım! Biz vaktiyle insanlar aleminde iken pek kötü ameller işledik.” MNB 244
- (4) *Ayagka tegimlig (te)ñrim ...biz öñre kız kısqa ödte şakimun burhan şazanıta ayıg yavlak körksüz kılınçlar kılıtımız* MNB 139 “Hürmete layık tanrım!Biz vaktiyle kısa bir zamanda Şakyamuni Burkan’ın dininde kötü, fena ve çirkin ameller işledik.” MNB 247
- (5) *Buyan edgü kılınç kılınçlar* MNB 168 “ İyi amel işleyin!” MNB 263
- (6) *Kop türlüğ ...bökteg edgü kılınç kılzunlar* MNB 168 “Çok çeşitli... iyi amel (?), iyi amel işlesinler.” MNB 263

- (7) *Yég bolgay bilge kişi kurıp katıp törü ölzün ney şııt tam(uda) tuggulug ayıg kılınç kılmazun* MNB 152 “En iyisi hakim kimse kuruyup halsiz düşerek (ama) *ahlaklı olarak (?) ölsün fakat Sanghata cehenneminde doğmaya sebep olacak hiçbir kötü amel işlemesin!” MNB 254 255
- (8) *Kö/-... ...kutları buyanları isi(lip) ...**(kıl)ınç kılur*** MNB 178 “Kutları, dinî kazançları azalır... amel işler.” MNB 270

7.4.3.16. *köjül turgur-*

- (1) *Sekizinç adannıñ edgüsiñe küni **köjül turgurmazlar*** MNB 81 “Sekizincisi: Başkasının iyiliği için kıskançlık duyguları beslemezler.” MNB 212
- (2) *Üç erdniniñ edgüsi //...sézik **köjül turgururlar erdi*** MNB 113 114 “Üç cevherin üstünlüğü (için) temiz hisler beslerlerdi.”³¹⁰ MNB 232
- (3) *Ulug ulug edgü(ke) (er)d(em)ke tegmiş erser yéme küvenç **(köjül) (turgur)mazlar*** MNB 117 “Pek büyük üstünlükler...elde etmiş olsalar dahi (yine de) gurur (duymazlar).” MNB 234
- (4) *Edgü kutlug tınlıglarınıñ (a)yagın çiltegin körüp kız kıvır(kak) **(k)öjül turgurmaz(lar)*** MNB 117 “Kısmeti iyi olan yaratıklara gösterilen hürmet ve ikramı görüp kıskançlık hisleri beslemez.” MNB 234

7.4.3.17. *meñilig kıl-*

- (1) *Ol sütlerniñ küçinte kop kamag tınlıglarıñ emgeksiz **meñilig kılayın erdi*** “O sütlerin gücüllüğü sayesinde bütün bağdaşık canlıları ağrısız ve sevinçli kılmak isterdim.” DÜUBVS, (6/9), 33. X, 2=Nr. 64 (Durch die Kraft jener Milchmassen möchte ich doch alle, sämtliche Lebewesen schmerzlos und froh machen.)

³¹⁰ Cümlede *sézik* “şüpheli” anlamına gelmektedir. Dolayısıyla cümle yanlış çevrilmiştir. Çevirisi bizzat şöyle olmalıdır: “Üç cevherin üstünlüğü için şüpheli duygular beslerdi.”

7.4.3.18. okşatgali bol-

- (1) *Bir tü evinin kök kalıkka okşatgali bolmaz* MNB 89 “Bir parça saç göğşe müşabih olamaz.” MNB 216

7.4.3.19. yöleşürgeli bol-

- (1) *Ud izinteki suvug taluy ögüz suviña yöleşürgeli bolmaz* MNB 89 “Sığır izindeki su nehir suyu ile mukayese edilemez.” MNB 216
- (2) *Ançulayu yéme méni osuglug kızı kısqa bilge biligligler neñ biligin tözün maytrınıñ bilge biligiñe yöleşürgeli bolmaz* MNB 89 “Aynı şekilde benim gibi pek az bilgili kimselerin bilgisi, asil Maytrı’nın bilgisi ile mukayese edilemez.” MNB 216

7.4.3.20. bahşı tut-

- (1) *Ol savag eşidip şanki çkrvrt élig yéti erdnisi kamağ çmbudvip uluştaki éligler begler birle ayagka tegimlig maytrı bodisvtag bahşı tutar* MNB 89 90 “Bu (sözleri) işitince dünya hükümdarı Şankha yedi cevheri ve bütün dünyadaki hükümdar ve beyler ile birlikte, hürmete layık Maytrı Bodhisattva’yı üstat telakki eder.” MNB 216

7.4.3.21. avrış kıl-

- (1) *(Küsüşin) iyin edgü avrış kılur* MNB 90 “(Arzusuna göre) iyi hareket eder.” MNB 216

7.4.3.22. kılınç küzet-

- (1) *Kentü on edgü kılınç küzetdürtüm* MNB 99 “Bizzat kendim (?) on iyi ameli yerine getirttim.” MNB 223

7.4.3.23. emgek kör-

- (1) *Ürde b[erü]bo sansar içinte tınlıg oğlanı tuga ölü aga tegilü açığ emgek körürler* “Eski zamanlardan beri insanoğlu Samsara’da yeniden doğarak ve ölerek bu değişken (yaşam) formuyla çok acı çekerler. ” DZM, 4. Blatt, (20/22) (S[eit] alter Zeit erleben die Menschenkinder, in diesem

Samsara wiedergeboren werdend und sterbend sowie die Form wechselnd (Hend.), Schmerz und Leid.)

7.4.3.24. *şmnanç bol-*

- (1) *Anın men yéme şmnanç bolayın* MNB 106 “O yüzden ben de rahibe olayım!” MNB 227
- (2) *Biz sizni birle şmnanç olur biz* MNB 106 “Biz, sizinle birlikte rahibe olacağız!” MNB 227

7.4.3.25. *ant antık-*

- (1) *Satıg yul(ug) ugrınta ant antıktımız* MNB 120 “Alım ve satım esnasında (yalan yere) yemin ettik.” MNB 236

7.4.3.26. *satgın al-*

- (1) *Yinçün yemişlik yérin tolu töşep samntapuşp yemişlikig satgın alır* MNB 107 “İncilerle koruluğu baştan başa döşer ve satın alır.” MNB 228

7.4.3.27. *tükel kıl-*

- (1) *Üç türlüg anantrıs atlıg ayıg kılınç tükel kılı* MNB 114 “Üç (çeşit) Anantria adlı kötü amelleri hep işledi.” MNB 233

7.4.3.28. *emgek emgen-*

- (1) *...birök yéyür yunlayur erser ...(ol) ödün avış tamuda aç(ıg) (emgek) emgengey sizler* MNB 127 “Eğer yer ve kullanırsa...o zaman Avici adlı cehennemde büyük acı çekeceksiniz.” MNB 240
- (2) *Sansız tümen yıl anta (emgek) emgentiler* MNB 143 “Sayısız yıllar boyunca (acı) çektiler.” MNB 249
- (3) *Ol antag uzun künün tünün sekiz miş yıl yaşap emgek emgenürler* MNB 155 “Bunun kadar uzun bir gün ve gecede 8000 yıl yaşayıp acı çekerler.” MNB 256

- (4) *Ol antag uzun künün tünün bir tümen altı miñ yıl yaş yaşap emgek emgenürler* MNB 156 “Bu kadar uzun gün ve gecede 16000 yıl yaşayıp acı çekerler.” MNB 256

7.4.3.29. *emgek (tolgak) tegin-*

- (1) *Açıg emgek teginür biz* MNB 144 “Acı çekeriz.” MNB 250
- (2) **Emgek tolgak teginür biz** MNB 145 “Acı çekeriz.” MNB 250
- (3) *Erki kim muntag yürek yarılınçig emgek tolgak teginürler* MNB 149 “Acaba bunun gibi yürek parçalayıcı acı ve sıkıntı çekerler mi?” MNB 252
- (4) *Ne türlüg emgek teginürler* MNB 149 “Nasıl acı çekerler?” MNB 253
- (5) *Tınlıglar ne ayıg kıl(inç küçinte) bo muntag adruk adruk emgek teginürler* MNB 134 “Yaratıklar hangi kötü amel (yüzünden) bunca çeşitli ızdıraplara duçar olurlar.” MNB 244
- (6) *Ol antag ...emgekin (ozup kurtu)lup antada takı emgek ...-gıg ulug bedük et’özlüg prit (ajunınta) ...ulug bedük tag te(g) ...kısıl teg kiñ al(kıg) ...-n örtükin...tüñür //us //...yörgeñip açmak suvsamak emge(k) ...öñ körtüklerde yügürü sek(iz) tümen yıl emgek teginür* MNB 157 “Bunca...acıdan kurtulup orada da acı...büyük ve yüksek vücutlu aç ruhlar (pretalar âleminde) (doğarlar). Büyük ve yüksek dağlar gibi ... Vadi gibi geniş ...örtüsü(?) ... MNB 257

7.4.3.30. *kodı in-*

- (1) *Alku uçar yultuz osuglug kentü kentü ordularınca teñriler teñri katunları nırvan bulmak küşüşin yalañuklar yérin suklanıp tözün maytrı udusınca yértinçüke kodı inerler* MNB 84 85 “Hepsi uçan yıldızlar gibi her biri kendi saraylarından tanrılar, tanrı hanımları Nirvana’yı bulma arzusu ile insanlar alemini arzulayıp asil Maytrı maiyetinde dünyaya inerler.” MNB 214

7.4.3.31. *bitig bitit-*

- (1) *Anın amtı türk yigit erken kayu erser bir nom bitig bititelim* ““Bu nedenle, şimdi hâlâ genç ve dinamik olduğumuz için herhangi bir kitap yazdıralım.” DÜUBVS, (16/18) 1. E, 3=Nr. 37 (Daher wollen wir jetzt, da wir (noch) stark und jugendkräftig sind, irgendein Buch abschreiben lassen.)
- (2) *Takı yéme antada basa üküş türlüg nom bitig(ig) bititdiler* MNB 44 45 “Ve bundan sonra birçok defa din kitapları yazdırdılar.” MNB 191

7.4.3.32. *nom nomla-*

- (1) *Üstün teñri yérinte tört uluşlarda barmış yuruklar silik burhanlar yéme antag türlüg nom nomlayurlar* MNB 161 “Yukarıda tanrılar ülkesinde, dört ülkeye gitmiş olan ışıklar ...burkanlar da bunun gibi çeşitli vaaz verirler.” MNB 259

7.4.3.33. *satguçı er-*

- (1) *Biz ilkide kişi et'öz(inte erken) bor begni satguçı erd(imiz)* MNB 180 “Biz vaktiyle, insanlar âleminde (iken), şarap ve bira satmış idik.” MNB 271

7.5. Modal Yardımcı Fiillerde Ve Modal Saygı Fiillerinde Kılınış

Modal saygı fiillerinin bir yardımcı fiil olarak ele alınması Türkçede A. von Gabain'in "Türkçede Fiil Birleşmeleri" adlı makalesiyle ortaya atılmıştır.³¹¹A. von Gabain, Almandada *wollen* "istemek", *können* "yapabilmek/muktedir olmak", *beabsichtigen* "niyet etmek" vb. şeklindeki fiillerin *modales hilfsverb* (modal yardımcı fiil) olarak adlandırıldığını, J. Marouzeau'nun *verbe semi-auxillarie* "yarı yardımcı fiil" teriminin yetersiz olduğunu bu gibi fiillere modal yardımcı fiil denmesinin daha uygun olduğunu belirtmiştir.³¹² Tasvirî fiiller ve hâl, zarf ve olumsuzluk ekleriyle etkileşime giren asıl kılınışlar haricinde bu fiiller kılınış hususiyetlerini muhafaza edici bir karaktere sahiptirler. *Maytrisimit*, bir drama tercümesi olduğu ve modal yardımcı fiillere bünyesinde geniş bir şekilde yer verdiği için bu çalışmada ayrı bir başlık altında tasniflenmiştir. T. Banguoğlu, bu tür fiilleri tasvirî fiili gibi olmayan ikinci fiilin esas anlamında olarak tanımlayıp *yarı tasvirî fiiller* şeklinde tanımlamıştır.³¹³Z. Korkmaz, birinci fiilin ikinci fiildeki oluş ve kılışı belirleyici bir zarf görevi yüklediğini dikkate alarak bu fiilleri *belirleyici tasvirî fiilleri* olarak adlandırmıştır.³¹⁴Hacer Tokyürek de Z. Korkmaz'ın çalışmasının bu konu hakkında yapılmış son çalışma olması dolayısıyla *belirleyici yardımcı fiil* terimini tercih etmiştir. H. Tokyürek'e göre "kalıplaşma temayülü gösteren bu birleşik fiiller, hareketin nasıl yapıldığını" , "Uygur sahasında yaygın olarak kullanılan *yarlıka-* ve *tegin-* gibi fiillerin "bir işi haşmetle ya da saygıyla yapmak anlamına geldiğini" belirtmiştir.³¹⁵*Maytrisimit*'te modal yardımcı ve saygı fiilleri Maitreya ve rahipleri söze girmeden önce kullanılması, bu yapıların *Maytrisimit*'te modal yardımcı fiil olarak yer aldığı kuvvetli bir kanıtını teşkil etmektedir. *Yarlıka-* ve *tegin-* yapıları H. Tokyürek'in de tanıkladığı örneklerde görülmek üzere *Maytrisimit*'teki örneklerle de uyuşmakta ve geniş bir şekilde yer almaktadır. *Tegin-* ve *yarlıka-* birleşik yapılarının dışında modal saygı fiili olarak işlev gören *yükün-*, *sakin-*, *sakinç sakın-*, *sözle-*, *té-*, *ötün-*, *ötüg ötün-*, *yarlıka-* ve *ayıt-* fiilleri de bu bağlamda *Maytrisimit*'te işlev gören şekiller arasındadır. R. Ersan da söz konusu tezinde *Altun Yaruk*'taki modal yardımcı fiilleri incelemiş, bunların da *Altun Yarukta*

³¹¹ A. Gabain, "Türkçede Fiil Birleşmeleri", *TDAY*, s. 24.

³¹² A.g.e, s. 24.

³¹³ T. Banguoğlu, *Türkçenin Grameri*, s. 493.

³¹⁴ Z. Korkmaz, *Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi*, s. 834.

³¹⁵ Hacer Tokyürek, *Eski Türkçede (VII. YY. – XII. YY.) Yardımcı Fiiller*, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kayseri 2015, s. 349.

“semantik bir değişikliğe yol açmadığını” belirtmiştir.³¹⁶ Biz de bu yapının *Maytrisimit*’te ana fiilin nasıl yapıldığını, Maitreya’nın ve rahiplerin konuşmasından önce kullanıldığını tanıklayarak bunların modal yardımcı fiiller ve saygı fiilleri olduğunu yapıları itibariyle A. von Gabain’in de ifade ettiği üzere Almandaki modalhilfsverblere karşılık geldiğinden hareketle A. von Gabain’in adlandırmasını daha uygun buluyoruz. Aşağıda yer alan örnekler *Maytrisimit*’te modal yardımcı fiil ve modal saygı fiili şeklinde varlık gösteren yapılardır:

7.5.1. Modal Yardımcı Fiiller

7.5.1.1. -u+tegin-/ü+tegin-

- (1) *Anı için inçe sakınu tegintimiz* “Bundan dolayı biz alçakgönüllükle şöyle düşünüp taşındık.” (4/5) 1. E, 3=Nr. 37 (Deshalb haben wir ergebenst folgendermaßen erwogen.)³¹⁷ Bundan dolayı biz aciz kullar şöyle düşündük.”
- (2) *Siz taplamış edgü törü toku taplayu teginür men* “Tarafımızdan değerlendirilmiş iyi yasa ve töreyi alçakgönüllükle saygı gösteririm.” DÜUBVS, (1/2) 18. II, 19= Nr. 16 (Ich verehere ergebenst das von Euch verehrte Gute Gesetz und Gebot.)
- (3) *Toyın bolup vzanpat kılıu teginür men* “Rahip olacağım ve en derin hürmetlerimle vaftiz edileceğim.” DÜUBVS , (6/7) 18. II, 19= Nr. 16 (Ich werde Mönch werden und ehrerbietigst die Weihe dazu vollziehen.)
- (4) *Anın amtı kamağ bursoñ kuvragdın iki toyın ötünü teginür men* MNB75 “Bu yüzden şimdi bütün cemaatten iki rahip istiyorum.” MNB 208
- (5) *Nirvanka kirü yarlıkamişıña tegi alku nomlarag ukıtıdaçı maytrisimit yéti otuz ülüş ulug nom bitigig bititü tegintimiz bo nom bitimiş buyan edgü kılınç ülüşin evirer biz közünü turur kut teğrisi teg ögümüz kün silig kunçuy....* “ Nirvana’ya girinceye kadar bu sutraların kopyalanmasından

³¹⁶ R. Ersan, *Altun Yaruk Bağlamında Eski Uyğurcada Fiil Birleşmeleri*, s. 93.

³¹⁷ Şinasi Tekin, *Maitrisimit Nom Bitig: Die uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule 1. Teil: Transliteration, Übersetzung, Anmerkungen*, s. 22 : Şinasi Tekin, *sakın-fiilinin modal saygı fiiliyle birleşmiş bir çekim olduğunu belirtir. Keşiflerin burada fiili bir kutsal kitap açısından değerlendirdiğini -u+tegin- birleşik çekiminin Maytrisimit’te “bir şeyi saygıyla yapmak” anlamına geldiğini kaydeder.*

kaynaklanan kazanımların bir kısmını biz Maytrısimit adlı din kitabını kopya ettirdik, bunu hâlen yaşayan mutluluk tanrıçası Kün Silig Kunçuy'a adıyoruz.” DÜUBVS, (1/4) 1. E, 3= Nr. 37) (bis zu dem Umstand, dass in das Parinirvana einzugehen geruht hat, einen Anteil des Verdienstes, der guten Tat, [der daraus entstanden ist, dass wir] dieses Sutra haben abschreiben lassen, wenden wir unserer noch im Leben weilenden, der Glücksgöttin gleichenden Mutter Kün Silig Kunçuy zu.)

- (6) *Kértü könjüllüg upası boz bay tirek yidleg birle töpümüzni yérke tegürüp kop ajuntaki et'özin ayayu ağırlayu yinçürü **yükünü teginür biz*** “Ben açık kalpli inanmış Boz Bay Tirek Yidleg ile başımızı yere koyup bütün varlıklarda ortaya çıkan vücudumuzla alçakgönüllülük göstererek eğildik.” DÜUBVS, (26/30) 5. E, ? = Nr. 93 (Wir haben, ich, der gläubige Laienbruder Boz Bay Tirek, und Yidleg , unsere Scheitel die Erde berühren lassen und mit dem durch viele Existenzen hindurch (entstandenen) Körper ergebenst Verehrung dargebracht.)
- (7) *Aşsız **küseyü teginür bir teyrim*** MNB 123 “ Çok arzu ediyoruz biz tanrım!” MNB 238

7.5.1.2. -u+yarlıka-/ü+yarlıka-

- (1) *Tujit teyri yérinteki uçadivaç atlıg karşıda **oluru yarlıkar*** “Tuşita adlı tanrılar ülkesinde Uçadiva sarayında yerleşmiştir.” DÜUBVS, (3/5) 3. E, 13= Nr. 4.
- (2) *T(e)ñri burhan[nıñ manoçap atlag] küügelig erdemi küçinte erngek [suki]gınça ödte g(a)ntakuti atlag kentü pryantıta **b(e)lgülüg bolu y(a)rhkad[ı]*** “Manojava'nın gücü ile Tanrı Buda'nın gücünü parmak gibi bir zamanda heceleyerek (yine) Gandhakuti adı verilen kendi hücrelerinde belirtilirdi.” DZM, 5.Blatt (18/21) (Durch die Kraft der [manojava] Zauber Macht des göttlichen Buddha in einer Zeit wie ein Finger- [Schnalzen] (schon wieder) in dessen eigener Zelle namens Gandhakuti zu erscheinen.)

- (3) *Kün ay tenri körkin belgürtip nom nomlayu yarlıkap **kutgaru yarlıkadı*** “Güneş veya ay tanrısı figürünü göstermek onlara nezaketle vaaz etmek ve kurtarmak için lütfetti.” DÜUBVS, (1/2) 4. E, (?) = Nr. 2d (Er hatte geruht, die Gestalt eines Sonnen oder Mondgottes zu zeigen, (ihnen) gnädigst zu predigen und (sie) zu erlösen.)
- (4) *...-bi gantarvılar éligin kutgarkalır üçün kuṅkauçı et’özün belgürtip kuṅkau etizip **kutg[a]ru yarlıkadı*** “Gandharvalar kralını kurtarmak için ona mızıkacı kılığında göründü ve mızıkça çaldı ve onu kurtarmak için bağışta bulundu .(lütfetti)” DÜUBVS, (3/6) 4. E, (?)= Nr. 2d (Um den König der Gandharvas zu erlösen, erschien er (ihm) in Gestalt eines Lautenspielers und spielte die Laute, und (so) geruhte er, (ihn) zu erlösen.)
- (5) *Nomlayu (ya)rılıkap tört kértü /... titrü körkitip **kutgaru yarlıkadı*** MNB 115 “Haşmetle vaaz verip dört gerçek ...kesin olarak gösterip haşmetle kurtardı.” MNB 233
- (6) *(Virutak) élig beg yarlığın .../ tükel bilge tenri burkan eşidip ol katunlarnıy ...ulug ödin kolusın ukup ...tagda barıp çinagantik atlıg ...-up başlarına saçıp isig özlerin **ozguru yarlıkadı*** “Kralın emrini duyduğunda, tanrısal Buda bu kadınların hayatlarında geçireceği süreyi tamamen anlayarak dağa gitti Jinagandhika adlı ilaçları hayatını kurtarmak için başlarına serpti.” DÜUBVS, (12/18) 5. E, ? = Nr. 93 (Als er den Befehl des Königs...vernommen hatte, da verstand der vollkommen weise, göttliche [Buddha] die... [Lebens]zeit jener Frauen ... und ging ins Gebirge und [sammelte die Droge] namens Jinagandhika, streute sie auf ihre Häupter und geruhte, ihr Leben [zu erretten])
- (7) *Kimke yéme ney **nom nomlayu yarlıkamadı*** “Yine de hiç kimse öğretiyi vaaz etmeyi lutfetmedi.” DÜUBVS, (22/23) 7. I, 1= Nr. 20 (Noch keinem aber hat er die Lehre zu predigen geruht.)
- (8) *Anta ötrü t(e)ṅri t(e)ṅrisi burhan şakılar işileriṅe antag türlüṅ titrüm teriṅ **nom nomlayu y(a)rılıkadı*** “Bundan sonra Tanrılar Tanrısı Buda Şakya kadınlarına türlü türlü derin manalı vaazlar verdi.” DZM, III.

Kapitel 4. Blatt (3/5) (Darauf geruhte der Göttergott Buddha, den Şakya Frauen die derartig tiefsinnige (Hend.) Lehre zu predigen.)

- (9) *İkinti ogurlug nom nomlayu yarlıkadı* MNB 73 “İkinci sebep: Dini haşmetle vaaz etti.” MNB 207
- (10) *Teñri teñrisi burhan gautami katun ugrınta yéti türlüg sañalamban atlıg boyan bökteg kilmaknuñ utlısın tüşin kiñürü yarlıkadı* “Tanrılar Tanrısı Buddha bir iyilik meselesi olarak Kraliçe Gautami’ye Şamghalambana adında yedi türlü iyi amel işlemenin faydasını ayrıntılı olarak anlattı.” DÜUBVS, (1/4), 25. III, 13=Nr. 118 (Der Göttergott Buddha hatte aus Gefälligkeit für Frau Gautami das Resultat und die Frucht des Tuns von siebenfachen guten Werken namens Şamghalambana ausführlich predigt.)
- (11) **(No)m nomlayu yarlıkazun** MNB 171 “Dini haşmetle vaaz etsin.” MNB 265
- (12) *Teñri teñrisi burhan burhan kutın bulu yarlıkap bir prnadaşunu oluru yarlıkap yéti yéti kün dyanlag meñi teginü ertürü yarlıkadı* “Tanrılar Tanrısı Burkan Burkanlığa ulaşmayı, bir kez Paryanka’ya oturmak ve yedi defa yedi günde meditasyondan zevk almayı lutfetti.” DÜUBVS, (18/22) 7. I, 1= Nr. 20 (Der Göttergott Buddha hat Buddha die Buddhaschaft geruht zu erlangen. Einmal in paryanka- Haltung zu sitzen und sieben (mal) sieben Tage die Wonne der Meditation zu geniessen hat geruht.)
- (13) *Muntada ulatı üküş türlüg ulug y(a)rlıkançuçı bilig küçinte sansız tümen tınlaglarka asag tusu kılı y(a)rlıkadı* “Ayrıca çok sayıda merhametin gücüyle sayısız canlıya fayda ve avantaj sağlamak için bağışta bulundu (lutfetti.)” DZM, 4. Blatt (97/99) (Weiterhin geruhte er, durch die Kraft zahlreicher, großer Barhmerzigkeiten zahllosen Myriaden von Lebewesen Nutzen und Vorteil zu bringen.)
- (14) *Muntada ulatı sansız tümen tınlaglarka köligesi üze asag tusu kılı y(a)rlıkadı* “Ayrıca, gölgesinde sayısız varlığa faydalar ve avantajlar

getirmek için lütfetmişti.” DZM, 6.Blatt (28/30) (Weiterhin geruhte er, zahllosen Myriaden von Lebewesen durch seinen Schatten Nutzen und Vorteil zu bringen.)

- (15) *Arıgda üç tegzinç iki yégirmi bölük nomlug tilg(e)n tevirip atnakaudani aşıvaçit badirik kaşpi mahanmıda ulatı beş pañçaki toyınlarag sekiz tümen tejrilerig kutgaru yarlıkadı* “Ormanda üç devir yaptırarak oniki kısımlı din tekerleğini döndürüp Ajnata-Kaundinya, Aşvajit, Bhadrıka, Kaşyapa, Mahanama’dan ibaret beş rahibi, 80000 tanrıyı kurtarmaya lutfetti.” DÜUBVS, 7. I, 1= Nr. 20 (İm...-hain [durch] drei Umdrehungen das aus zwölf Teilen bestehende [Rad] der Lehre zu drehen sowie den Ajnatakaundinya , den Asvajit, [den Bhadrıka ?], den Vaşpa und den Mahanaman ,d.h. die fünf Pancaka- Mönche, und achtzigtausend Götter zu erlösen!”)
- (16) *Emgek tıtagın emgek öçmekin emgek öçmekiñe bargulug sekiz türlüg tözüñ yolug ukıtıp iki yégirmi nayut sanı teñri kuvragı birle anası katunug kutka tegürü yarlıkar* MNB 165 “Acının sebebini, acının ortadan kalkmasını, acının ortadan kalkmasına götüren sekiz kısımlı, asil yolu anlatıp , on iki nayuta sayısınca tanrılar cemaati ile anası ‘hanım’ı Nirvana’ya haşmetle ulaştırır.” MNB 261
- (17) *Éşidgil tözüñüm kayu [ödün]teñri teñrısı burhan burhan [kut]ın bulu yarlıkadı* “Dinle, asilim! Ne zaman, Tanrılar Tanrısı Burkan, burkanlığı haşmetle buldu?”, HMSM, (MaitrHami I, 16 r. 1-20), 9-10. Zeile, s. 28.
- (18) *Brhmavati atlıg ög işike okşatı katuntın tugup belgüliüg bolup burhan kutın bulu yarlıkadaçı* “MNB 44 Brahmavati adlı ana kadına benzer bir hanımdan doğup zuhur edecek ve burkanlığı haşmetle bulacak.” MNB 190
- (19) *Añ aşnu (kiç)ig tıtsısın nırvanka ıdıp kin timin ök özi nırvan bulu yarlıkar* MNB 160 “En küçük öğrencisini Nirvana’ya gönderir, sonra hemen bizzat kendisi Nirvana’yı haşmatle bulur.” MNB 258

- (20) *Kitumati balıktın ünüp (supuşpit) yemişlik tapa ... -ligke teg...kölüklerin ...toyın bolmak ...burhanka yak(ın) b(aru) (yarlıkadı) MNB 102* “Ketumati şehrinden çıkıp koruluğuna doğru (gelirler) (Koruluğa vardıklarında) at arabalarından (inip)...rahip olmak isteğiyle burkana yaklaşırlar.” MNB 225
- (21) *Takı yéme inisi –ig kutgarkalır üçün antiris ///lug tınlıg osuglug avış (tamuka) baru yarlıkadı MNB 118* “Ve yine kardeşi...kurtarmak için *anantarya* adlı ağır günah...yaratık gibi Avici cehennemine haşmetle vardı.” MNB 235
- (22) *...bramn urimaya... ...et’özin ... (ba)ru yarlıkadı MNB 118* “...Urimaya Brahman ...vücudu ile...haşmetle vardı.” MNB 235
- (23) *Yéme bir ogurda...agarlag içlig udçı kızı...-///satgalı balıkka baru (yarlıkadı) MNB 118 119* “Yine bir zamanda ...gebe bir çoban kızı ...satmak için şehre (haşmetle) vardı.” MNB 235
- (24) *Ötrü ayagka tegimlig maytrı burhan anası katunta ulatı teyridem kuvragka tugmak ölmek tüşmek taymak örtenmek sınmakta ulatı emgeklerig ukıtu yarlıkar MNB 165* “Sonra hürmete layık Maytrı Burkan, anası, ‘hanım’ ve öteki ilahî cemaate doğmak, ölmek, düşmek, sapmak, alevlenmek, kırılmak ve öteki acıları haşmetle bildirir (anlatır).” MNB 261
- (25) *Tükel bilge maytrı burhan yéme y(arlıkan)(çuçı) biligin yaruk idu yarlık(adı) MNB 122* “ Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan bunun üzerine ? merhameti ile, haşmetle bir ışık gönderdi.” MNB 237
- (26) *Anta ötrü tükel maytrı burhan yarlıkanç(uçı) biligin ol tamuluglar üze yaruk yaltrık idu yarlıkar MNB 130* “Bunun üzerine mükemmel Maytrı Burkan, acıma duyguları sayesinde, bu cehennemlikler üzerine haşmetle ışık gönderir.” MNB 241 242

7.5.1.3. -a+yarlıka- /-e+yarlıka-

- (1) *Kayu dyan samar küçinte sekiz türlüg tözün yolta inüsin inmegüsin odgurak uka y(a)rlikar erdi* “Hangi meditasyonlar, hangi toplayışın ve batışın sekiz kat üzerinde olup olmadığını, soylu veya soylu olmayanların aşığı inip inmediğini tam olarak anlamak için dinlemişti.” DZM, III. Kapitel (23/25) (Durch welche Meditationen (wrtl.: durch die Kraft welcher Sammlung (*dhyana*) und Versenkung (*samadhi*) (jene) auf den achtfachen, edlen Pfad herabsteigen oder nicht herabsteigen würden, hatte er genau zu verstehen geruht.)
- (2) *[Tak]ı y(é)me titik sikiz biliglig ortun [töm]ke biligliglerig odgurak uka y(a)rlikar erdi* “Dahası keskin akıllı bir bilgeliğe, orta bilgeliğe ve ahmakça bilgeliğe sahip olanları çok açık bir şekilde anladı.” III. Kapitel, (26/28) (Und ferner hatte er die Menschen mit scharfsinniger Weisheit, die mit mittlerer [Weisheit] und die mit Torheit (wrtl.: mit törichter Weisheit) klar zu verstehen geruht.)
- (3) *Taki y(é)me kutgargulug [tinlig]larig odgurak adarar erdi...bo burhanlarka kutgargulug ... bo arhantlarka kutgargulug bo ş(e)rirke süzüliüp kutgargulug ol tép alku s(a)rwatyan atlag bilge bilig küçinte uka y(a)rlikar erti* “Üstelik, sarvajna olarak adlandırılan bilgeliğin gücüyle, kurtarıcı varlıklar ile ilgili olarak, bunların Arhatlar tarafından kurtarılması ve kalıntılarla temizlenmesi ve kurtarılması gerektiğine dair net bir ayırım yapmıştı.” DZM, III. Kapitel, (2/8) (Und ferner hatte er durch die Kraft der *sarvajna* genannten Weisheit in bezug auf die zu erlösenden [Wesen] genau zu unterscheiden geruht, daß diese durch die Arhats zu erlösen sind und diese durch die Reliquien gereinigt und erlöst werden müssen.)
- (4) *Kop kamag şastrlarag koduru uka yarlıkadaçı* “Bütün şastraları dikkatlice anladı.” DUÜBVS, (15/17), 19. II, Ende, Nr. 83 (Der alle Şastras geruht gründlich zu verstehen.)
- (5) *Tükel bilge maytri burhan ... (tö)zün altun ö(ñlüg) /...l-...-/ tun/-...-rup çkr lak(şan) yaratıgl(ıg) ...ilig üze yérig bürte (yarlıkar)* MNB 176

“Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan, ...asil, altın renkli...tekerlek alameti (ile) mücehhez eli ile yere (haşmetle) temas eder.” MNB 268

- (6) *Anın ök amranmakın bözin [alı] y(a)rılıkap kede y(a)rılıkazun* “Bu nedenle pamuk bezi sevdiğinden onu giymek için vaaz verdi.” DZM, III. Kapitel 7.Blatt (15/16) (Darum möge er aus Liebe geruhen, das Baumwollgewand [anzunehmen], und geruhen, (es) anzuziehen!)
- (7) *Ötrü maytrı burhan köp kalın kuvragıñ séziklerin tarkargalı erüş üküş tınlıglarıñ köjüllerin korkıtgalı üçün agzın ...ol örtenür kara bulıt...tütinüg üre yarlıkar* MNB 183 “Sonra...Maytrı Burkan bütün büyük cemaatin şüphelerini gidermek ve birçok yaratıkların gönüllerine korku vermek için ağzı ile (?) ...bu tutuşan kara bulut...dumanı haşmetle üfler.” MNB 273
- (8) *Kunçuyılar et'özin belgürtip ıduk ilgin igig tutup yip egire yarlıkadı* MNB 177 “Kraliçe vücudunu zuhur ettirip, kutlu elleri ile iği tutup haşmetle ip eğirdi.” MNB 269

7.5.1.4. –galı+yarlıka-/-geli+yarlıka-

- (1) *Ne ugrınta ne tıtagınta biziñ begimiz vaysırvanı élig teñri teñrısı burhannıñ yérinçüde ...badarı braman ukıtgalı yarlıkar* “Hangi sebepten dolayı efendimiz Vaysırvana Tanrılar Tanrısı Burkan’ın dünyasında Badhari Brahmanı bildirmeye lütfeder.” DÜUBVS, (2/8) 11. I, (?)= Nr. 100 (Aus welcher Veranlassung und aus welchem Grund hat wohl unser Herr, der König Vaisravana, geruht dem Brahmanen Badhari [die Erscheinung] des Göttergottes Buddha in der Welt mitzuteilen!.)
- (2) *Yéme yarlıkançuçı bil(ge) (biliglig) teñrim adan ...-d-... teñri (yé)rlerin kodup munt(a) (kel)geli yarlıkadıñız* MNB 163 “Yine merhametli tanrım! Başka...tanrı ülkelerini bırakıp buraya haşmetle geldiniz!” MNB 260
- (3) *Tözün maytrınıñ teñri burhan nomınta toyın bolgusı üçün biziñe ukıtgalı yarlıkar* “Asil Maitreya Tanrılar Tanrısı Buddha’nın öğretisinde rahip olduğu için bize bildirmeye lutfetti.” DÜUBVS, (9/11) 11. I, (?)= Nr. 100

(Da der edle Maitreya Mönch in der Lehre des göttlichen Buddha geworden ist, hat er geruht, es uns mitzuteilen.)

7.5.1.5. *-a+tegin-*

- (1) *Burhan kutıña ulug umug inag tuta teginür m(e)n* “Alçakgönüllükle Buddha’nın onuruna büyük bir umudu korurum.” DZM, Ergänzungsblätter II. Kapitel 16. Blatt (27/28) (Ergebenst bewahre ich die große Hoffnung (Hend.) auf die Buddha-Würde.)
- (2) *Biz yéme nomlug aş bulmadın açā tegintimiz* MNB 165 166 “Biz de din yemeği bulamadan açlığa maruz kaldık.” MNB 262
- (3) *Ol erüŝ (üküş) (burson) kuvrag aňsız ögrü(nçülüğ) sevinçlig bolup teňri (teň)risi burhan yarlıgın ögüp alkap töpülerinte tuta tegintiler* MNB 77 “Bu büyük cemaat çok sevinip Tanrılar Tanrısı Burkan’ın vaazını övüp başında hürmetle tuttu.” MNB 209

7.5.1.6. *-ı+yarlıka-/-i+yarlıka-*

- (1) *Krakasundi bodisvt burhan (kutın) bulı yarlıkadı* MNB 92 “Kraucchanda Bodhisattva burkanlığa haşmetle ulaştı.” MNB 217
- (2) *Kün (o)rtudın başlanıp nırvanka barı yarlıkadı* “Güneyde hükmederek, Nirvana’ya gitmeyi lutfetti.” DÜUBVS, (1/2) 6. E (?), Ende=Nr. 221 (im Süden herrschend, hat er geruht, ins Nirvana einzugehen.)
- (3) *Kaşip burhan kün batsıktın başlanıp nırvanka barı yarlıkadı* “Kaşyapa Burkan gün batısına hükmederek Nirvana’ya gitmeyi lutfetti.” DÜUBVS, (2/4) 6. E (?) Ende= Nr. 221 (Der Buddha Kaşyapa hat, im Westen herrschend, geruht, ins Nirvana einzugehen.)
- (4) *Şakimuni burhan ...yınak başlanıp nırvanka barı yarlıkadı* “Şakyamuni Burkan ....tarafından hükmederek, Nirvana’ya gitmeyi hükmetti.” DÜUBVS, (4/6) 6. E(?), Ende= Nr. 221 (Der Buddha Şakyamuni hat, die Gegend von...beherrschend, geruht, ins Nirvana einzugehen.)

- (5) [A]nın maytrı burh[a]n yéme kün tugsıkdın yınak başlanıp nırv[a]nka **barı yarlıkar** “Bu nedenle, Maytrı Burkan, doğuda hükmederek, Nirvana’ya gitmeyi lutfetti.” DÜUBVS, (6/9) 6. E 8?) , Ende= Nr. 221 (Eben deswegen hat auch der Buddha Maitreya, im Osten (?) herrschend, geruht, ins Nirvana einzugehen.)
- (6) Ötrü tükel bilge maytrı burhan lu ordusıntın üniüp kitumati kent uluştaki tınlıglarka yéti kat inal kentler içinteki tınlıglarka sakınu sözleyü yétiñsiz asag tusu kılı yarlıkap samantapuşp seşremke **keli (y)arlıkar** MNB 110 “Sonra mükemmel hikmetli Maytrı Burkan, ejder sarayından çıkıp Kitumati şehrindeki yaratıklara, yedi kat Inal şehirleri içindeki yaratıklara tasavvuru ve sözle ifadesi mümkün olmayan hizmetlerde haşmetle bulunup , Samantapuşpa manastırına haşmetle gelir.” MNB 230
- (7) Edgü kılınçların aşgalı toyın kuvragnıñ edgülüg iş ködüglerin bütürgeli ü(çün) sansız üküş muşadıñıg kü (kelig) (er)demler ...üntürü teşri yalañukug ögirtürü sevintürü supuşpit seşremke **keli yarlıkar** MNB 108 “İyi amellerini arttırmak, rahipler cemaatinin iyi işlerini bitirmek için sayısız çok, hayrete şayan, meşhur zuhur kabiliyetlerini haşmetle meydana getirir, tanrıları ve insanları sevindirir ve Supuşpita manastırına gelir.” MNB 228 229

7.5.2. Modal Saygı Fiilleri

7.5.2.1. *yükün-*

- (1) *Ayagka tegimlig tözün maytri bodisvt kutıña yine yine yalvara inçke ötüg ötünü et'özümün (uru)ñçak tutuzu kop ajuntakı et'özün yinçürü töpün **yükünür men*** “Bu saygıdeğer asil Bodhisattva'ya daima tekrar tekrar yalvararak ve sakinlik dileyerek vücudumu rehin olarak önlerine atıp bütün varlıklar karşısında hürmetle eğilirim.” DÜUBVS, (6/11) 3. E 13= Nr. 4a
- (2) *Enektek élteki vaybaş şastar yaratdaçı karuñrivi sañabtri gunaprabı manoratide ulatı bahşılar kutıña **yükünür men*** “Hindistan'da Vaibhasika tarikatına ait eserleri yazmış olan Karunagriva, Samghabadra, Gunaprabha ve Manoratha ve diğer üstatların önünde eğilirim.” DÜUBVS, (15/18) 3. E 13= Nr. 4a (die im indischen Lande Vaibhasika-Şastras verfasst haben, (nämlich) vor den Meistern Karunagriva, Samghabadra, Gunaprabha, Manoratha und anderen verneige ich mich.)
- (3) *Takı yéme tört küşen uluşta bahşılar boltılar kim burhan şazınıña ulug asag tusu kıltilar budarakişit srvarakişiti ajokrakkişiti olarka yéme yinçürü **yükünür men*** “Ve ayrıca Tört Küşen ülkesinde Burkan öğretisine büyük yarar getirmiş olan üstatlar Buddharaksita, Sarvaraksita ve Asokaraksita önünde eğilirim.” DÜUBVS, (24/30) 3. E, 13= Nr. 4a (Und ferner waren im Reich von vier Kuca Meister, die der Lehre des Buddha grossen Nutzen und Vorteil gebracht haben; Buddharakşita, Sarvarakşita, Asokarakşita; auch vor Ihnen verneige ich mich.)
- (4) *Siziñ toyın dıntar bolmuşızka yinçürü töpün **yükünür biz*** “Sizin rahip oluşunuza omzumuzla beraber yere çökmek suretiyle eğiliriz.” DÜUBVS, (14/16) 18. II, 19=Nr=16) (Vor dem Umstand, daß Ihr Mönch geworden seid, verneigen wir uns mit dem Scheitel bis zur Erde.)
- (5) *Ol edgü dyan bilge biligiñizke **yükünür biz*** “Sizin bu bilgelinize saygıyla eğiliriz.” DGZB, Blatt 10 Recto 10/12

- (6) ...*a(nta) (ö)trü bodisvtnuḥ ...-t a-...-//...yüküntiler* MNB 91“Bunun üzerine Bodhisattva’nın... ..secdeye vardılar.” MNB 217
- (7) *Kamaḡ taḡ iṣ kat kat- ...?-lar viçrazaṇ örgünke yüküntiler* MNB 91“Bütün daḡ, eṣ, kat ?...elmas tahta secde ettiler.” MNB 217
- (8) *Alku tiriḡ tınlıḡ ödüş özlüḡ tınlıḡlar siziḡe yüküntiler* MNB 91 “Zamanın bütün canlı yaratıkları size secde ettiler.”
- (9) *Tözün /-...(y)inçürü yükünür men* MNB 171“Asil...eḡilip secdeye varırım.” MNB 265
- (10) *Kim hormuzta teḡride ulatı uluḡ küçlüḡ teḡriler kirit atlaḡ dıdımlaḡ başları üze yinçürü töpün yükünmüş tözün bursoḡ kuvraḡ erdni kutıḡa men çuu taṣ y(i)gen tutuk élgimin k(a)vşurup töpümin yerke tegürüp ayayu aḡarlayu yinçürü yükünür men* “[Saygıdeḡer topluluḡun mücevherleri], Tanrı Hormuzta ve öteki büyük, güçlü ve muktedir tanrılar kiritada denen taçkarla süslü başlarıyla saygıyla önünde eḡildikleri asıl cemaat cevheri huzurunda ben Çuu Taş Yigen Tutuk ellerimi kavuşturun omuzlarımı yere koyarak hürmetle ve saygılı bir şekilde secde ederiz.” DZM, 11. Blatt, (19/26) (Der Mäjestät des Kleinodes der Gemeinde, welches Gott Indra und andere große, mächtige Götter mit ihren mit dem *kirita* genannten Diadem versehenen Häuptern verehren und (vor welchem) sie sich mit dem Scheitel verneigen, bringe ich, Çuu Taş Ygän Tutuq, in dem ich meine Hände zusammenlege und meinen Scheitel die Erde berühren lasse, ehrerbietigst und respektvoll Verehrung und Ehrerbietung dar.)
- (11) *Sakntili ...-// şuri gotiki matraçiti aşvagoş(a)t[a] ulatı bodisvt bahşılar kutıḡa ayayu aḡırlayü yinçürü yükünür men* “Üstat Boddhisattva, Skandhila, Şura, Gotika, Matrceta ve Aşvagoşa ve diḡerlerine asaletleri önünde eḡilirim.” DÜUBVS, (20/24) 3, E. 13= Nr. 4a (die Boddhisattva-Meister Skandhila, Sura, Godhika, Matrceta, Aşvagoşa und andere, vor deren Majestät verneige ich mich.)

7.5.2.2. *sakin-*

- (1) *Ötrü bodisvt inçe sakınur* MNB 93 “Bunun üzerine Bodhisattva şöyle düşünür.” MNB 218
- (2) *Ötrü bodisvt inçe sakınur* MNB 94 “ Bunun üzerine Bodhisattva şöyle düşünür.” MNB 219
- (3) *İnçe tép sakıntılar* MNB 74 “Şöyle deyip düşündüler.” MNB 207
- (4) *Kim yéme yaşut batut kılınçlıg tsuy ayıg kılınç kılıp ükünç köjül öritmegüçiler olar inçe tép sakınurlar* MNB 139 “Gizli amellerle günah işleyip pişmanlık duyguları duymayanlar ise şöyle düşünürler.” MNB 246 247
- (5) *İnçe tép sakıntılar* MNB 74 “Şöyle deyip düşündüler.” MNB 207

7.5.2.3. *sakinç sakın-*

- (1) *Yég yég kövez kagal kiçig balıklağ inallar inçe tép sakınç sakıntılar* “Bakin! Çok yakın bir zamanda bu küçük şehrin onurlu İnalları [şöyle] düşündü.” DZM, 1. Kapitel 1. Blatt (4/6) (Sehet, vor ganz kurzer Zeit hatten die sehr stolzen Würdenträger (=inal) der kleinen Stadt überlegt.)
- (2) *Kop kamağ tirig tınlıg ödüş özlüg tınlıglar üze yarlıkançuçı bilig turgurup inçe sakınç sakınur* MNB 83 84 “Zamanın bütün canlı yaratıkları için acıma duygusu besleyip şöyle düşünür.”³¹⁸
- (3) *...(e)t'özke olurup ...yéme teprençsiz ...-z yavalmış yaruk yaltrıkın tegriklep kayu kayu tütrüm teriğ sakınç sakınur* MNB 91 “...vücuda dayanarak ...yine sarsılmaz ...(gittikçe?) kuvvetlenen bir ışık (ve) parıltı ile etrafınız çevrili olduğu halde nice nice derin istığraklara dalarsınız.” MNB 217
- (4) *Şmnu teñri anta ok yitlinip /-...örtü şanki çkravrt élig k(an) (ögrün)çülüğ sevinçlig bolup inçe (saki)nç sakınur* MNB 101 “ Tanrı ? Şmnu (=Mara) derhal yok olur, hükümdar Şankha sevinir ve şöyle düşünür.” MNB 224

³¹⁸ Cümlelerin çevirisi bizce yeniden düzenlenmiştir.

- (5) *Kim yéme tözün yumşak köñüllüg (tevs)iz kürsüz kılınçlıg burhanıg (nomın) (b)ursoñ kuvragıg nomçı (törüçi)lerig sevgüçi erserler (ötrü) tükel bilge maytrı burhanıg (kö)rüp antag **sakınç sakınurlar** MNB 132*
“(Ve fakat) asil, yumuşak kalpli, hilesiz, amelli (olup) , burkanı, (dini), cemaati, vaizleri sevseler, o zaman mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ı görüp şöyle düşünürler.” MNB 243
- (6) *Ol antag türlüg tınlıgıg ilki(t)eki yavız öğretigler (ü)çün tükel bilge maytrı burhanıg körüp köñülinte inçe **sakınç sakınurlar** MNB 124*
“Bunca yaratıklar, evvel zamandaki kötü talimler için mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ı görüp , kendi kendilerine şöyle düşündüler.” MNB 238
- (7) *Olar tükel bilge maytrı burhanıg körüp inçe **sakınç sakınurlar** MNB 139*
“Maytrı Burkan’ı görüp şöyle düşünürler.” MNB 247
- (8) *Yéme ilkideki yavaz öğretigleriñe inçe **sakınç sakınurlar** MNB 125*
“Yine eski zamanlardaki kötü işleri ve davranışları dolayısıyla şöyle düşünürler.” MNB 239
- (9) *Yine ök ayagka tegimlig bodisvt yarlıkançuçı biligin inçe **sakınç sakınur** MNB 84*
“Yine bizzat hürmete layık Bodhisattva acıma duygusu ile şöyle düşünür.” MNB 213
- (10) *Ötrü inçe **sakınç sakınur** MNB 105*
“Bunun üzerine şöyle düşünür.” MNB 105 MNB 227
- (11) *...anta (ötrü) ...-ıp uluş(ta)kı tınl(ıg) ...(sakinç) sakınur MNB 110*
“Bunun üzerine...ülkesindeki yaratıkları...düşünür.” MNB 230
- (12) *Ötrü bodisvt inçe **sakınç sakınur** MNB 94*
“ Bunun üzerine Bodhisattva şöyle düşünür.” MNB 94 MNB 219
- (13) *Ötrü yine inçe **sakınç sakınur** MNB 96*
“Bunun üzerine gene şöyle düşünür.” MNB 96 MNB 221

- (14) *Anta ötrü tükel bilge maytrı burhan (inçe) sak (ınç) sakınur* MNB 104
“Bunun üzerine mükemmel hikmetli bilge Maytrı Burkan şöyle düşünür.” MNB 226
- (15) *Ayagka tegimlig maytrı burhanıg körüp kim öjre kişi et'özinte erken üç erdnig aklaguçı sarsıg salık tevlig kürlük urunçak yégüçi erserler...olar inçe tép sakınç sakınurlar* MNB 131 “Hürmete layık Maytrı Burkan'ı görünce vaktiyle insanlar aleminde iken üç cevheri reddettikleri, kötü, fena ve hileli (oldukları), ve emaneti yedikleri için bunlar şöyle düşünürler.” MNB 242

7.5.2.4. sözle-

- (1) *Arşidati arhant inçe tép sözleyür* MNB 107 “ Veli Rşidati şöyle karşılık verir.” MNB 228
- (2) *Yine ök purunu arhant kü kelig erdemin kamag çmbudvip uluştaki tınlıg(lar) üstürü inçe tép sözleyü(r)* MNB 152 153 “Yine veli Purna, meşhur zuhur kabiliyeti ile bütün Jambudvipa'daki yaratıklar işitebilecek bir şekilde şöyle der.” MNB 255
- (3) *Ötrü odgurak katag köjülin örgüninte kodı ine inçe (té)p sav sözleyür* MNB 101 “Bunun üzerine pek katı kalbi ile tahtından aşağı iner ve şöyle konuşur.” MNB 224
- (4) *Tag töpüsinte turup al(kudın) eştilü altunlug kövrügler osuglug yanıkulug ünin kamag çambudvip uluştaki tınlıg(lar)g ünteyü inçe tép sav sözleyür* MNB 149 150 “Bir dağın tepesinde durup her yerden işitilecek şekilde altın davullar(ınki) gibi çınlayan, akseden bir sesle bütün dünyadaki yaratıkları sesleyip şöyle diyerek konuşur.” MNB 253

7.5.2.5. té-

- (1) *B[o]lar üçegü kök kalıkdaki yolca uça kelip bir ikintişke nomlug sav sözleşü purnaki inçe tép tédi* “Üçü gökyüzündeki yol boyunca uçmaya başladı; birbirleriyle bu öğretinin meselesi hakkında konuşurken Purnaka şöyle dedi.” DZM, 1. Kapitel 1. Blatt (6/9) (Diese drei zusammen kamen

auf dem am Himmel befindlichen Weg dahergefliegen. Indem sie sich über Angelegenheiten der Lehre unterhielten, sagte Purnaka folgendes.)

- (2) *Anta ötrü hymavati inçe tép tédi* “Sonra Haymavati şöyle dedi.” DÜUBVS, (15/16) 7. I, 1= Nr. 20 (Darauf sagte Haimavata folgendermaßen.)
- (3) *Tejri burhan birle bir yégirmi sadagari inçe tép tédi* “Tanrı Buddha ile onbir Sadagiri şöyle dedi.” DÜUBVS, (12/14) 7. I, 1= Nr. 20 (Mit dem göttlichen Buddha zusammen sind elf. Satagiri sagte folgendermaßen)
- (4) *Bo muntag savlarag éşidip ötrü aņsız süzülip purnaki inçe tép tédi* “Bu sözleri duyunca, Purnaka son derece şüpheli bir hale geldi ve şöyle dedi.” DZM, 1. Kapitel 6. Blatt (2/3) (Als er diese Worte gehört hatte, da wurde Purnaka äußerst gläubig und sagte folgendes.)
- (5) *Ögire sevinü küler yüzün badari braman inçe tép tédi* “Sevinç neşe ve güler yüzle Badhari Brahmani şöyle dedi.” DÜUBVS, (2/3) 9. I (?), ? =Nr. 59 (Erfreut und froh, sagte da der Brahmane Badhari mit lächelndem Gesicht folgendermaßen.)
- (6) *(Ö)grünçülüğ sevinçlig inçe tép tédi* “Sevinç ve mutlu bir (yüzle) şöyle dedi.” DÜUBVS, (11/12) 117 (+10). I (?), ?= Nr. 49, 151 (Mit freudigem und frohem (Gesicht) sagte er folgendermaßen.)
- (7) *Kök kalıkdaki tejriker ulug ünin inçe tép tédiler* MNB 66 “Gökteki tanrılar yüksek sesle şöyle dediler.” MNB 203
- (8) *Bo savag éşidip bayagut kunçuy inçe tép tédi* MNB 74 “Bu sözleri işitince zengin bir kadın (kraliçe) şöyle dedi.” MNB 208
- (9) *Anı körüp kop y[ıñaktaki kut]vahşik t[e]jriker éligi[n kavşurup] bodis(a)v(a)tka yükünü inçe tép téyürler* “Koruyucu ruhlar bu cennete giden ana yönleri görünce Bodhisattva’nın önünde (onun) ellerine eğilerek şöyle derler. ” DGZB, Blatt 10 recto 3/6 (Als die Schutzgeister aller H[immelsrichtungen] dies sehen, [liegen sie] ihre Hände zusammen und sprechen, in dem sie sich vor dem Bodhisattva verneigen.)

- (10) *Katunlar inçe tép térler* MNB 106 “Hanımlar şöyle derler.” MNB 227
- (11) *Anı için ol og(ul)ug pipalayani tép téyürler erdi* MNB 113 “Bu yüzden bu oğluna Pippalayana adını vermişlerdi.” MNB 232
- (12) *Amarıları inçe tép téyürler* MNB 119 “Bazıları şöyle derler.” MNB 236
- (13) *Amarı(ları) (inçe) (tép) (téyü)rler* MNB 121 “Bazıları (şöyle der).” MNB 236 237
- (14) *Amarıları inçe tép téyürler* MNB 125 “ Bazıları şöyle derler.” MNB 239
- (15) *Ol tamuluglarıg körüp samantavrkiş yazıdaki kuvramış kuvrag aırsız korkup ayınıp sansarlag meji tuganañ berksizin mejšüsüzin münin kadagın sakınıp inçe tép téyürler* MNB 128 “Bu cehennemlikleri görüp Samantavrka adlı ovada toplanmış olan cemaat, pek korkup, ürküp dünyanın saadetinin ve kudretinin çürüklüğünü, geçiciliğini, suçunu, günahını idrak ederek şöyle der.” MNB 240
- (16) *...(Tüke)l bilge maytrı burhanka ...-/// inçe tép téyürler* MNB 135“Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a...şöyle derler.” MNB 244
- (17) *Yañ udu tıtsı boltacılar örtlüg yalınlig et’özün örtlüg çomaklar tut(a) bizni tokıyur inçe tép téyürler* MNB 136 137“ (Bizi) izler bir biçimde de öğrenci olanlar! Alevli vücutları ile sopalar tutarak bize vuruyorlar ve şöyle diyorlar.” MNB 245
- (18) *Amarıları inçe tép téyürler* MNB 137 “Bazıları şöyle derler.” MNB 245 246
- (19) *Amarıları inçe tép téyürler* MNB 138“Bazıları şöyle derler.” MNB 246
- (20) *Anta ötrü teñridem kuvrag brhmavati katunug körüp maytrı burhanka imermekin orunlarında turup ayaların kavşurup eñite et’özün brhmavati katunka yükünü inçe tép téyürler* 164 “Bu yüzden ilahi cemaat Brahmavati hanımı görüp Maytrı Burkan’ın çevresini almak üzere yerlerinden kalktılar.Ayalarını kavuşturup eğilmiş vücutları ile Brahmavati hanıma secde ederek şöyle derler.” MNB 260 261

- (21) *Çitrarti bayagut kunçuyıña inçe tép tédi* MNB 167 “Zengin Çitrarti’nin karısına şöyle dedi.” MNB 263
- (22) *Ötrü santuşiti teñri inçe tép téyür* MNB 173 “Sonra Samtuşita (adlı) tanrı şöyle der.” MNB 266
- (23) *Ötrü toyın arzı inçe tép téyür* MNB 174 “Sonra bir rahip-münzeviye bir rahip şöyle der.” MNB 267
- (24) *Anı eşidip santuşiti teñriler begi adın bir toyın arzı teñrike inçe tép téyür* MNB 174 “Bunu işitince Samtuşita adlı tanrılar beyi, bir defa daha rahip-münzevi tanrıya şöyle der.” MNB 267

7.5.2.6. ötüñ-

- (1) *Ötrü şariputri arhant inçe tép ötüñti* “Sonra Arhat Şariputra alçakgönüllülükle şöyle söyledi.” DUÜBVS, (12/13), 20. III (?), ?= Nr. 223 (Darauf sprach der Arhat Şariputra ergebenst folgendermaßen.)
- (2) *Anta ötrü ayagka tegimlig anant gautami katun ogrınta iki éligin kavşurup t(e)ñri t(e)ñrisi burhanka inçe tép ötüñti* “Bunun üzerine saygıdeğer Ananda Kraliçe Gautami sayesinde iki elini bir araya getirdi ve hürmetle Tanrılar Tanrısı Buda'ya şöyle söyledi.” DZM, I. Kapitel (12/16) (Darauf legte der verehrungswürdige Ananda wegen der Königin Gautami seine beiden Hände zusammen und sprach ehrerbietigst folgendermaßen zum Göttergott Buddha.)
- (3) *Teñri teñrisi burhanka yüküñüp inçe tép ötüñti* MNB 73 “Tanrılar Tanrısı Burkan’ın önünde eğilip hürmetle şöyle arz etti.” MNB 207
- (4) *Ötrü külçire yüz(in) brhmayu prohid inçe tép ötüñür* MNB 89 “Sonra güler yüzle ev imamı Brahmayu hürmetle şöyle arz eder.” MNB 216
- (5) *Yakın tegdükte teñri teñrisi burhan adakınta yinçürü töpün yüküñüp yilınçga yumşak ayaların kavşurup inçe tép ötüñürler* MNB 107 “Yaklaşınca, Tanrılar Tanrısı Burkan’ın ayaklarına kapanıp,başları ile

secdeye vararak, ılık, yumuşak ayalarını kavuştururlar ve hürmetle şöyle arz ederler.” MNB 228

- (6) *Ayaların kavşurup toyınlar inçe tép ötüürler* MNB 123 “ Ayalarını kavuşturup rahipler hürmetle şöyle karşılık verirler.” MNB 238
- (7) *Anı eşidip ol tamuluglar ikile kolların örü kötürüp ulug ünün ıglayu maytrı burhanka inçe tép ötüürler* MNB 124 “Bunu işitince bu cehennemlikler her iki kollarını yukarıya kaldırıp, yüksek sesle ağlayarak Maytrı Burkan’a hürmetle şöyle derler.” MNB 238
- (8) *Tükel bilge maytrı burhanka yakın tegip ulug ünün inçe tép ötüürler* MNB 132 “Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşp yüksek sesle şöyle bir ricada bulundular.” MNB 243
- (9) *Tükel bilge maytrı burhan(ka yakın) tegip ulug ünün inçe tép ötüürler* MNB 133 134 “Mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşp yüksek sesle, hürmetle şöyle derler.” MNB 244
- (10) *Anı eşidip ol kiçig tamuluglar ulug ünün möñreyü inçe tép ötüürler* MNB 144 “Bunu işitince bu küçük cehennemlikler yüksek sesle böğürerek şöyle yalvarırlar.” MNB 250
- (11) *Toyınlar inçe tép ötüürler* MNB 146 “Rahipler saygı ile şöyle derler.” MNB 251
- (12) *Ötrü purunı arhant ayasın kavşurup tükel bilge maytrı burhannıñ çkr lakşanın itilmiş adakınta yinçürü yükünüp inçe tép ötüür* MNB 149 “Bunun üzerine veli Purna el ayalarını kavuşturup mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ın bir ‘tekerlek’ alameti ile süslü ayağının önünde secdeye varıp saygı ile şöyle der.” MNB 253
- (13) *Ulug münin kadagların k// ...-ları –lar inçe tép ötüürler* MNB 176 “Büyük günahlarını...hürmetle şöyle derler.” MNB 268
- (14) *Toyınlar ayıtı ötüürler* MNB 148 “Rahipler hürmetle sorarlar.” MNB 252

7.5.2.7. *yarlıka-*

- (1) *Kop kamag dıntarlarda kutadmuş teŋri teŋrisi burhan yarlıkar* MNB 73
“Bütün rahipler tarafından taziz edilmiş Tanrılar Tanrısı Burkan buyurur.” MNB 207
- (2) *Biziŋ ilkideki kılmuş kılınçımızni yığılmış kuvragka yarlıkazun erdi* MNB 132
“Bizim vaktiyle işlediğimiz günahları, toplanmış olan cemaate arz etsin!” MNB 243
- (3) *Biziŋ münümüzni yazukumuzni maytrı burhan ukup yığılmış kuvragka yarlıkamazlar erdi* MNB 125 ” Bizim günahlarımızı, Maytrı Burkan kavrayıp toplanmış olan cemaate buyurmazlar (inşallah!).” MNB 239
- (4) *Anta ötrü ayagka tegimlig teŋri (teŋrisi) burhan tözün maytrı bo(disvt) başlayı kırk tümen yaŋı / -... toyın kuvragka inçe t(ép) yarlıkadı* MNB 67
“Bundan sonra hürmete layık Tanrılar (Tanrısı) Burkan, asil Maytrı başta olmak üzere 400000 yeni rahipler cemaatine haşmetle şöyle buyurdu.” MNB 204
- (5) *Ol işiler inçe köŋüllerinteki sakınçların ukıpanın toyınlarag ukıpanın inçe tép yarlıkadı* “O, her tanrıçanın düşüncelerini anlayarak ve keşişi çağırarak şu şekilde konuşmaya hükmetti.” DÜUBVS, (11/14), 23, III, ?=Nr. 113 (In dem er die Gedanken im Sinn jener Göttinnen verstand und die Mönche rief, geruhte er folgendermaßen zu sprechen.)
- (6) *...-p sıŋ(ar) ... -/- urup inçe tép yarlı(ı)ka(dı)* MNB 100“...cihet... .. vurup haşmetle şöyle dedi.” MNB 224
- (7) *Ötrü tükel bilge maytrı burhan öŋre kisreki ödlerig bilge biligin koduru kolulap sanki toyınka inçe tép yarlıkayur* MNB 101 “Bunun üzerine mükemmel hikmetli Maytrı Burkan, evvelki ve sonraki zamanları ,hikmeti ile tamamiyle mülahaza ettikten sonra rahip Şankha’ya haşmetle şöyle der.” MNB 225
- (8) *Ötrü yaşovati kunçuytar erdnisi sekiz tümen tört miŋ çkrvrt élig kannıŋ kunçuy katunların okıp inçe tép yarlıkayur* MNB 106 “Bunun üzerine

kraliçeler cevheri Yaşovati , dünya hükümdarınının 84000 kraliçesini çağırıp haşmetle şöyle buyurur.” MNB 227

- (9) *Anta ötrü (ayagk)a tegimlig maytrı (burhan) (ez)rua ünin üç miñ ul(ug) miñ //...//yañkurtu ulug yarlıkançuçı (köñülin) toyın kuvragag okıp inçe (tép) (yarlık)ayur* MNB 111 “ Bunun üzerine hürmete layık Maytrı Burkan, İndra sesi ile üç bin büyük bin ... aksettirerek büyük bir merhamet (hissi ile) rahip cemaatini çağırıp haşmetle şöyle buyurur.” MNB 231
- (10) *...(ayagka) tegimlig maytrı burhan... ünün toyın (dınar)... inçe tép yarlıkayur* MNB 123 “...(hürmete) layık Maytrı (Burkan)...bir sesle rahipler şöyle haşmetle der “ MNB 238
- (11) *Ötrü tükel bilge maytrı burhan inçe tép yarlıkayur* MNB 134 “Sonra mükemmel hikmetli Maytrı Burkan haşmetle şöyle der.” MNB 244
- (12) *Ötrü tükel bilge maytrı burhan inçe tép yarlıkayur* MNB 140 “Bunun üzerine mükemmel hikmetli Maytrı Burkan haşmetle şöyle buyurur.” MNB 247
- (13) *Ötrü tükel bilge maytrı burhan inçe t(ép) yarlıkayur* MNB 146 “ Sonra mükemmel hikmetli Maytrı Burkan haşmetle şöyle der.” MNB 251
- (14) *Ötrü tükel bilge maytrı burhan etinlig seviglig ezrua ünin kü kelig erdemlig tıtsıları ara ögütmiş purnı arhantıg (ok)ıp inçe tép yarlıkayur* MNB 149 “Sonra mükemmel hikmetli Maytrı Burkan, çınlayan, sevimli Ezrua sesi ile, meşhur zuhur kabiliyeti olan ve öğrencileri arasında (çok) övülmüş veli Purna’yı çağırıp haşmetle şöyle der.” MNB 252 253
- (15) *Anta ötrü tükel bilge (maytrı) burhan inçe tép yarlıkayu(r)* MNB 158 “Bunun üzerine mükemmel hikmetli Maytrı Burkan haşmetle şöyle der.” MNB 257
- (16) *Tejri tejrisi burhan inçe tép yarlıkadı* MNB 171 “ Tanrılar Tanrısı Burkan haşmetle şöyle dedi.” MNB 265

- (17) *Anta ötrü teŋri teŋrisi burhan inçe tép **yarlıkadı*** MNB 171 “Sonra Tanrılar Tanrısı Burkan haşmetle şöyle dedi.” MNB 265
- (18) *Yértinçü ertimligin et’öz ürlüksüzün ukıtu inçe tép **yarlıkayur*** MNB 174 “Dünyanın geçiciliğini, vücudun geçiciliğini, şöyle diyerek haşmetle öğretir.” MNB 267
- (19) *Bés pañçaki toyınlarag sekiz tüm[en t(e)ŋrilerig] kutgaru y(a)rlıkap baranas kent ul[uştın yana] magit élke **y(a)rlıkadı*** “O, beş pañçaka rahibini ve seksen bin keşişi tanrılardan kurtarmayı ve Benares şehrinde, zengin Magadha şehrine gitmeyi buyurdu.” DZM, 1. Kapitel 16. Blatt (13/15) (Er geruhte, die fünf *pañçaka*- Mönche und die acht Myriaden [von Göttern] zu erlösen, und geruhte, [von der St[adt] Benares ins Reich Magadha (zu gehen).

7.5.2.8. *ayıt-*

- (1) *Ötrü sudani bay er erdni inçe tép **ayıtur*** MNB 107 “Sonra zengin Sudhana cevher şöyle der ve sorar.” MNB 228
- (2) *Anı körüp sativi/// teŋritin ...-zi teŋrike inçe (t)ép **ayıtur** ne savlar erki* MNB 162 “Bunu görünce...Tanrıdan...tanrıya şöyle diyerek sorar.” MNB 260
- (3) *...bu /gü //... ...yég **ayıtur sen*** MNB 69 “...bu... ...iyi sordun.” MNB 205
- (4) *[Kalın kuvrag ara kin kelir] öd neŋ... teŋri teŋrisi burhanka **ayıtzun*** “Yoğun bir kalabalığın içinde Tanrılar Tanrısı Buddha’ya ne zaman geleceği sordu.” DÜUBVS, (7/9) 20. III (?) ?=Nr. 223 (In der dichten Schar soll er Göttergott Buddha nach dem...der Zukunft...fragen.)
- (5) *Anı körünler ol antag béş çöbik yavlak ödteki evdin barktın ünmiş toyınlar antag körksüz kalıncılg erserler takı ne **ayıtmış kergek*** MNB 115 “Bunu görün! Şu beş kötü devirde, evden barktan çıkmış olan rahipler böyle çirkin amelli olurlarsa artık bayağı ve alelade (insanları) sormak gerekir mi?” MNB 233

(6) *Takı ne ayıtmış kergek adan adan ol ödteki tınlıglarınıy körksüz kılınçların* MNB 116 “Ve artık bu devirdeki çeşitli yaratıkların çirkin amellerini sormaya ne hacet!” MNB 234

(7) *Takı ne ayıtmış (kergek)* MNB 170 “ Daha ne sormak lazımdır?” MNB 264

7.5.2.9. *ötüg ötün-*

(1) *Çalaprbasi lu kanı teñri teñrиси burhanag adruk adruk aşın içğün otın emin oyunun ırın yéti kün tapınıp udunup yétiñç ayasın kavşurup inçe* **ötüg ötünür** MNB 109 “ Jalaprabhasa adlı ejder hükümdarı , Tanrılar Tanrısı Burkan’a çeşit çeşit yiyecek ve içeceklerle, ilaçlarla, raks ve şarkılarla yedi gün yedi gece hürmet edip yedinci (gün) ayalarını kavuşturup şöyle bir ricada bulunur.” MNB 229 230

(2) *Toyınlar inçe tép* **ötü(g) ötünürler** MNB 146 “Rahipler şöyle diyerek sorarlar.” MNB 251

(3) *Ulug ayıg ayamakın tükel bilge maytrı burhan adakınta yinçürü yükünüp inçe tép* **ötüg ötünür** MNB 162 163 “Büyük hürmetle mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ın ayaklarına kapanarak secdeye varıp şöyle bir ricada bulunur.” MNB 260

(4) *Ötrü brhmavati teñri katunı teñri kuvraglarıña yol bulmuşlarıña ulug ağır süzük köñülin akru akru mañalayu tükel bilge maytrı burhanka yakın tegip adakınta yinçürü yükünüp ayasın kavışurup ıglayu inçe tép* **ötüg ötünür** MNB 164 “Sonra Brahmavati (adlı) tanrı hanımı, tanrı cemaatlerine yol bulduklarından dolayı büyük ve temiz bir gönülle yavaş yavaş yürüyerek mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşıp , ayağına kapanarak secdeye varıp ayalarını kavuşturur ve ağlayarak şöyle yalvarır.” MNB 261

(5) *Toyınlar inçe tép* **ötü(g) ötünürler** MNB 146 “Rahipler şöyle diyerek sorarlar.” MNB 251

- (6) *Ulug ayıg ayamakın tükel bilge maytrı burhan adakınta yinçürü yükünüp inçe tép **ötüg ötünür** MNB 162 163 “Büyük hürmetle mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’ın ayaklarına kapanarak secdeye varıp şöyle bir ricada bulunur.” MNB 260*
- (7) *Ötrü brhmavati teñri katunı teñri kuvraglarıña yol bulmışlarıña ulug ağır süzük köñülin akru akru mañalayu tükel bilge maytrı burhanka yakın tegip adakınta yinçürü yükünüp ayasın kavşurup ıglayu inçe tép **ötüg ötünür** MNB 164“Sonra Brahmavati (adlı) tanrı hanımı, tanrı cemaatlerine yol bulduklarından dolayı büyük ve temiz bir gönülle yavaş yavaş yürüyerek mükemmel hikmetli Maytrı Burkan’a yaklaşıp , ayağına kapanarak secdeye varıp ayalarını kavuşturur ve ağlayarak şöyle yalvarır.” MNB 261*
- (8) *Çalaprbasi lu kanı teñri teñrisi burhanag adruk adruk aşın içgün otın emin oyunın ırın yéti kün tapınıp udunup yétinç ayasın kavşurup inçe **ötüg ötünür** MNB 109 “ Jalaprabhasa adlı ejder hükümdarı , Tanrılar Tanrısı Burkan’a çeşit çeşit yiyecek ve içeceklerle, ilaçlarla, raks ve şarkılarla yedi gün yedi gece hürmet edip yedinci (gün) ayalarını kavuşturup şöyle bir ricada bulunur.” MNB 229 230*

SONUÇ

Fiillerde kılınış kategorisi, hem dilbilim hem de Türkoloji araştırmaları açısından son dönemlerde önem kazanmış bir dilbilgisi kategorisidir. Bu çalışmada, Toharcadan Eski Uygurcaya çevrilmiş bir drama çevirisi olan *Maytrisimit Nom Bitig*'de fiiller kılınış tipine göre tasnif edilmiş, kılınış tipini pekiştiren ve kılınış içeriğini tekrar düzenleyen hâl ekleri, olumsuzluk ve zarflarla etkileşimi fiillerin kılınış hususiyetine etkisi bakımından dilbilgisel verilerle incelenmiştir. Kılınış çalışmalarında görünüş işaretleyicisi kapsamında ele alınan zaman ekleri ise kılınıştan daha çok görünüşle ilgili olduğu ve fiillerin kılınış hususiyetini değiştirmede anlambilimsel veriler sunmadığı için kılınış işlemcilerinin dışında tutulmuştur. Ayrıca, kılınış-çatı ilişkisi bakımından metinde sadece *biti*- “yazmak” fiilinde kılınış hususiyetinin değiştiği, *bitit*- “yazdırtmak” şeklinde ettirgenlik eki olarak son sınırı vurguladığı tespit edilmiştir. Bu nedenle, kılınış-çatı ilişkisi, metinde kılınış hususiyeti bakımından çok kapsayıcı veriler sunmadığı için bu bölümde ayrıca üzerinde durulmamıştır.

Kılınışlar, Asıl Kılınışlar, Tasvirî Fiillerde Kılınış, İkilemelerde Kılınış, Birleşik Fiillerde Kılınış, Modal Yardımcı Fiillerde ve Modal Saygı Fiillerinde Kılınış olmak üzere beş bölümde tasniflenmiş olup, Lars Johanson'un *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems* adlı çalışmasında *initiotransformatives, nontransformatives ve finaltransformatives* şeklide yer alan tasnif benimsenmekle beraber Türkçe karşılıklarında Ahmet Karadoğan'ın *Türkiye Türkçesinde Kılınış* adlı eserinde sırasıyla *ön sınırı vurgulayan fiiller, sınır vurgulamayan fiiller ve son sınırı vurgulayan fiiller* terimlerine yer verilmiştir. Tasvirî Fiillerde Kılınış adlı bölümde Faruk Gökçe'nin *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri* ve Eyüp Bacanlı'nın *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller* adlı çalışmalarından esinlenilmiştir. Modal Yardımcı Fiillerde ve Modal Saygı Fiillerinde Kılınış adlı bölümlerde A. von Gabain'in “Türkçede Fiil Birleşmeleri” adlı makalesindeki tasnifinde üçüncü grupta yer alan modal fiillerden yola çıkılarak ayrı başlıklar altında tasnif edilmiştir. Model olarak Raziye Ersan'ın *Altun Yaruk Bağlamında Eski Uygurcada Fiil Birleşmeleri* adlı çalışması esas alınmıştır. Metinde yer alan ikilemeler Serkan Şen'in *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler* adlı yüksek lisans teziyle karşılaştırılarak kontrol edilmiştir.

Asıl Kılınışlar ve Birleşik Fiillerde Kılınış, bitimli fiil şekli esas alınarak kılınış tiplerine göre tasnif edilmiştir. Bu bölümlerde, kılınış tipi sabitlenmiştir. Genel itibariyle, kılınış içeriğini tekrar düzenleyen dilbilgisel veriler sunulmamaktadır.

Tasvirî Fiillerde Kılınış adlı bölümde, ön sınırı vurgulayan fiillerde, *-ü+tur-*, *-ü+tut-/u+tut-*, *-a+tut-*, ve *-galı bol-*, sınır vurgulamayan fiillerde *-u+bér-* ve *-a+kel-* ve son sınırı vurgulayan fiillerde *-p+bar*, *-ü+bar-*, *-p+bér-*, *-ü+élet-*, *-p+tut-*, *-ü+töşen-* ve *-u+tüke-* yapıları açıklamalı olarak değerlendirilmiş İkilemelerde Kılınış adlı bölümde Eski Uygur Türkçesi döneminin karakteristik bir özelliği olan ikilemeler tasnif edilmiştir. İkilemeler, ifadeyi kuvvetlendirmek için kullanılması, aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt veya eş sesli kelimelerin bir arada kullanılması ve bu nedenle kılınış içeriği hakkında anlambilimsel veriler sunabilmesiyle dikkat çekmektedir. Bu nedenle çalışmamızda ayrı bir başlık altında tasnif edilmiştir.

Maytrisimit Nom Bitig adlı eser bir drama tercümesi olduğu için modal saygı fiillerinin çokça kullanılması ve A. von Gabain'in tasnifinde yer alması nedeniyle ayrı bir başlık altında tasnif edilmiştir. Modal yardımcı fiil olarak *-u+tegin-/ü+tegin-*, *-u+yarlıka-*, *-a+yarlıka-/e+yarlıka-*, *-geli+yarlıka-/galı+yarlıka-*, *-a+tegin-*, *-ı+yarlıka-*, *-i+yarlıka-*, modal saygı fiili olarak *yükün-*, *sakın- sakınç sakın-*, *sözle-*, *té-*, *ötün-*, *yarlıka-*, *ayıt-* ve *ötüg ötü-* şekilleri tespit edilmiştir.

Bu çalışma, dilbiliminin en önemli konularından biri olan kılınış kategorisini, Türkiye Türkolojisi'ne katmak amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma, Türkiye Türkolojisi'nde *Maytrisimit*'in ilk yayını olan Şinasi Tekin'in *Uygurca Metinler II. Maytrisimit Burkancıların Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram*'dan Jens Peter Laut ve Jens Wilkens'in *Alttürkische Handschriften: Die Handschriftenfragmente der Maitrisimit aus Sangim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung* adlı *Maytrisimit* hakkında yapılmış son yayımına kadar metin altı neşir üzerinde karşılaştırılarak Şinasi Tekin'in metnindeki bazı hataların sesbilimsel, şekilbilimsel, sözdizimsel ve söz varlığı açısından onarılması ve dolayısıyla anlambilimsel veriler sunabilmesi nedeniyle çalışmanın anlambilim alanına da katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- İmer, K. , Kocaman, A., Özsoy S. (2011) *Dilbilim Sözlüğü*, Boğaziçi Yayınevi, İstanbul.
- Arat, R, R. [Rachmatullin, Gabdul-Raschid] (1928). *Die Hilfsverben und Verbaladverbien im Altaischen*. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde: Weimar.
- Akcan, P. İbe (2008). “Türkçe Duygu Durumu Eylemlerinin Kılınış Özellikleri”, *Ankara Üniversitesi Türkçe ve Yabancı Dil Araştırma ve Uygulama Merkezi TÖMER Dil Dergisi*, Sayı: 140, s. 19-31.
- Akkuş, Cüneyt (2006). *Sevinç Çokum’un Romanlarındaki Fiillerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyon.
- Aksan, Y. (2003). “Kılınış Ulamına Yaklaşımlar ve Türkçede Kılınış”, *Günümüz Dilbilim Çalışmaları*, s. 68-81.
- Aksan, M. & Aksan, Y. (2007). “Adtabanlı eylemler ve kılınış özellikleri”, *TÖMER Dil Dergisi* 132, s. 7-27.
- Aslan Demir, S. (2013). “Türkmencede Kılınış İşlemcisi Olarak Art-Fiiller” *Türkbilig*, S: 26. s. 67-90.
- Aydemir, A. (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Aydemir, Y. (2006). *Sözlüksel görünüş ve Türkçe eylemlerin anlambilimsel sınıflandırması: Sözlükçe-sözdizim etkileşimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara.
- Bacanlı, E. (2007b). “Aspekt, kılınış ve taksis çerçevesinde Tavas ağızlarındaki şimdiki zaman işaretleyicilerinin değerlendirilmesi”. *Erdem Atatürk Kültür Merkezi Dergisi* 48, s. 1-19.
- Bacanlı, E. (2010). “-(X)p tur- (/dur-) Art Fiilinin Durağanlaştırma İşlevi”, *Turkish Studies*, Volum 5/4, Fall: s. 119-132.
- Bacanlı, E. (2014). *Kılınış Kategorisi ve Altaycada Kılınış Belirleyicisi Olarak Art Fiiller*, TDK Yay. , Ankara.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*, Ankara: TDK Yayınları.
- Benzer, A. (2012). Ahmet Benzer, *Türkçede Zaman Görünüş ve Kiplik*, Kabalcı Yayınları, Ankara.
- Brinton, L. J. (1990). *The Development of English aspectual systems: Aspectualizers and post-verbal particles* (Second Edition), Cambridge:CUP.
- Caferoğlu, A. (2011). *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Can, Meltem (2010). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Bursa.
- Clauson, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*, Oxford.
- Comrie, B. (1976). *Aspect*, Cambridge: CUP.

- Çağatay, Saadet (1944). “Uygurcada Hendiadyoinler”, *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Yıllık Çalışmalar Dergisi*, Sayı: 1 s. 97-144 (Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler, Ankara 1978, s. 29-66’da tekrar yayımlanmıştır.)
- Çetin, Engin (2012). “Uygurcada *tut-* Fiiliyle Kurulan Birleşik Sözcükler”, *Dil Araştırmaları*, S:11, s. 81-104.
- Çağatay, Saadet (1978). “Uygurcada Hendiadyoinler”, *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Ankara, s. 29-66.
- Demir, S. Aslan (2013). “Türkmencede Kılınış İşlemcisi Olarak Art Fiiller”, *Türkbilig*, Sayı: 26, s. 67-90.
- Dilâçar, Agop (1949). “Aspekt”, *Türk Ansiklopedisi C. III*, s. 474-477.
- Dilâçar, Agop (1974). “Türk Dilinde “Kılınış”la “Görünüş” ve Dilbilgisi Kitaplarımız”, *TDAYB*, s. 159-171.
- Eckmann, Janos (1966). *Chagatay Manual*, Bloomington: Indiana University Press.
- Eckmann, Janos (2009). *Çağatayca El Kitabı*, (çev. Günay Karaağaç), Kesit Yayınları, İstanbul.
- Eimer, H.& Shimin, G.& Laut J. P. & Klimkeit, H. J. (1988). *Das Zusammentreffen mit Maitreya: Die ersten fünf Kapitel der Hami-Version der Maitrisimit*, Asiatische Forschungen: Monographienreihe zur Geschichte, Kultur und Sprache der Völker Ost- und Zentralasiens, Band: 103, Otto Harrassowitz Verlag, Wiesbaden.
- Elmalı, Murat (2004). *Uygurca Altun Yaruk’a Ait Belgeler (151-200)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Elmalı, Murat (2009). *Daşakarmapathaavadanamala Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin-Tıpkıbasım*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Eker, Süer (2009). *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yayınları, Ankara.
- Ercilasun, A. Bican (2004), *Başlangıcından Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Akçağ Yayınları, I.Baskı, Ankara.
- Erdal, M. (2013). “Tezlik Fiilinin Kaynağı”, *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Semih TEZCAN’a Armağan*, Cilt:13, Yıl:13, 13: s. 169-173.
- Erdal, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*, Brill Publications Handbook of Oriental Studies, Leiden-Boston.
- Ergin, M. (2009). *Türk Dil Bilgisi*, Bayrak Basım-Yayın-Tanıtım, İstanbul.
- Ersan, Raziye (2015). *Altun Yaruk Bağlamında Eski Uygurcada Fiil Birleşmeleri*, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Gabain, A. von (1941). *Alttürkische Grammatik: Mit Bibliographie, Lesestücken und Wörterverzeichnis, auch Neutürkisch: Mit Vier Schrifttafeln und Sieben Schriftproben*, Otto Harrassowitz Verlag, Leipzig.
- Gabain, A. von (1988). “Türkçe Fiil Birleşmeleri”, *TDAYB*, TDK Yayınları, s. 16-28.
- Gabain, A. von (2007). *Eski Türkçenin Grameri*, (çev: Mehmet Akalın) (Beşinci Baskı), Ankara, TDK Yayınları.
- Garey, H. (1957). “Verbal aspect in French”, *Language* 49, s. 890-925.

- Gonda, J. (1962). "The aspectual function of the Rgevedic present and aorist", *Disputationes Rheno--Trajectinae*, The Hague: Mouton de Gruyter, s. 12-13
- Gökçe, F. (2013). *Gramerleşme Teorisi ve Türkçe Fiil Birleşmeleri*, TKAE, Ankara.
- Hacıeminoğlu, N. (2008). *Karahanlı Türkçesi Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Hirik, Erkan (2010). *Türkiye Türkçesinde Olumsuzluk Eki*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale.
- Johanson, L. (1971). *Aspekt im Türkischen: Vorstudien zu einer Beschreibung des türkeitürkischen Aspektsystems*, *Studia Turcica Upsalensia* 1. Uppsala: Almkvist-Wiksell.
- Johanson, L. (1996), "Terminality operators and their hierarchial status", Devriendt, Betty & Goosens, Lois & van der Auwera, Johan (eds.) *Complex Structures: A functionalist perspective* (Functional Grammar Series 17). Berlin-New York: Mouton de Gruyter, s. 229-258.
- Johanson, L. (2004). "On Turkic transformativizers and nontransformativizers", *Turkic Languages* 8, s. 182, 187.
- Johanson, L. (2000). "Viewpoint operators in European languages", Dahl, Östen (ed.), *Tense and aspect in the languages of Europe*, Berlin-New York: Mouton de Gruyter, s. 27-187.
- Johanson, L. (2016). *Türkçede Görünüş*, (çev. Nurettin Demir), Grafiker Yayınları, Ankara.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dilbilgisi*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Karadoğan, A. (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, Divan Kitap, Ankara.
- Karadoğan, A.& Hirik, E. (2015). "Türkçe Fiillerde Kılınış Türlerinin Dil Öğretimindeki Yeri Üzerine", *International Journal of Languages Education and Teaching*, ISSN: 2198- 4999, Mannheim Germany s. 48-59.
- Karabeyoğlu, Adnan (2007). "Orhon Yazıtları'nda Bol- ve Er- Fiilleri Üzerine", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, Sayı: 22, s. 87-100.
- Karabeyoğlu, Adnan (2008). "-(I)r- , -(U)r- Ekleri ve Fiillerde Kılınış ve Tarz Değişiklikleri Üzerine", *İlmî Araştırmalar Dergisi*, Sayı: 25, s. 105-120.
- Kaya, M. Mümtaz (1995). *İnce Memed 1 ve 2 Romanlarındaki Eylemlerin Görünüş ve Kılınış Yönünden İncelenmesi*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Kerimoğlu, Caner (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*, Dinozor Kitabevi, İzmir.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- König, Güray (1983). "Türkçede Çatı", *H. Ü. Edebiyat Fakültesi Dergisi (Özel Sayı)*, Ankara, s. 111-125.
- Kurutaş, M. Ali (1997). *Sürgün'de Birleşik Eylemler (Yapıları ve Zaman Kılınışları)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Laut, J. P. (1990). "Bemerkungen zu den jüngsten Editionen der Hami-Handschrift der Maitrisimit", *Ural-Altische Jahrbücher*, N. F. 9, s. 257-265.

- Laut, J. P- Wilkens J. (2017). *Alttürkische Handschriften: Die Handschriftenfragmente der Maitrisimit aus Sangim und Murtuk in der Berliner Turfansammlung*, T:3, Franz Steiner Verlag, Stuttgart.
- Mansuroğlu M. (1958). “Die Alttürkische Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule. In Faksimile herausgegeben und bearbeitet von Annemaria von Gabain mit einer Einleitung von Helmut Scheel, Wiesbaden 1957 (Maytrisimit, Burkancılığın Vaibhasika mezhebine ait bir eserin Eski Türkçe tercümesi. Tıpkıbasım halinde yayınlayan ve inceleyen : A. v. Gabain, Giriş: H. Scheel”, *Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, s. 136-138.
- Merhan, Aziz (2012). “Kutadgu Bilig’de Betimleyici Eylemler”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. Cilt 5, Sayı 21, Bahar, s. 196-208.
- Özmen, Neslihan (2001). *Aspectotemporal System in Turkish: Actional Content and Recategorization of Turkish Verbs* (Türkçe Eylemlerde Kılınış Ulamı ve Kılınış Ulamındaki Kaymalar), Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mersin.
- P. Michaël- Semet A.(2016). “A Comparative Study Of the Beginning of the 11th Act Of The Tocharian a Maitreyasamitinatāka”, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hung*, Volume 69 (4), s. 355-378.
- Rentzsch, Julian (2013). “Türk Dillerinde Kipsellik ve Kipselliğın Anlambilimsel Haritası”, *Bilig*, Güz 2013, S: 67, s. 129-168.
- Röhrborn, Klaus (2005). “Maitreya und Amitabha im uigurischen Buddhismus”, *Ural Altaische Jahrbücher*, Band: 19, Otto Harrassowitz Verlag.
- Seçkin, Pelin (2018), *Türkçede Dilsel Bir Kategori Olarak Olumsuzluk*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- Sertkaya, Osman F. (1986). “Maitrisimit Nom Bitig (I)”, *TDAYB*, s. 253-271.
- Sertkaya, Osman F. (1986). “Maitrisimit Nom Bitig’in Hamı= Komul Yazması”, *TDAYB*, s.275-280.
- Shimin G. , Laut J.P., Pinault G.J. (2004). “Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung I”, *Sonderdrucke aus der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg*, s. 347-365.
- Shimin G. , Laut J.P., Pinault G. J. (2004). “Neue Ergebnisse der Maitrisimit Forschung II: Struktur und Inhalt des 26. Kapitels”, *Sonderdrucke aus der Albert-Ludwigs-Universität Freiburg*, s. 29-94.
- Shimin G. , Laut J. P., Pinault G. J. (2004). “Beitrag zur genaueren Bestimmung der unbekanntenen Sprachen Mittelasiens”, *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft*, Harrassowitz Verlag Vol. 154, No. 2, Wiesbaden.
- Shimin G., Klimkeit H. J. , Laut J. P. (1992). “Der Gang zum Bodhi-Baum”, *Materialla Turcica 16*, Freiburg.
- Smith, C. (1997). *The Parameter of Aspect*, Springer-Science+Business Media.
- Şen, Serkan (2002). *Eski Uygur Türkçesinde İkilemeler*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

- Şahin, Erdal (2003). *Tarihî ve Çağdaş Türk Yazı Dillerinde Hâl Ekleri ve İşlevleri*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.
- Tekin, Şinasi (1958). “Die Alttürkische Version eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule. In Faksimile herausgegeben und bearbeitet von Annemaria von Gabain mit einer Einleitung von Helmut Scheel, Wiesbaden. (Maytrisimit, Burkancılığın Vaibhasika mezhebine ait bir eserin Eski Türkçe tercümesi. Tıpkıbasım halinde yayımlayan ve inceleyen : A. v. Gabain, Giriş: H. Scheel”, *Türk Dili ve Araştırmaları Yıllığı Belleten*, Ankara, s. 319-322.
- Tekin, Şinasi (1966). “Bemerkungen zur vorislamischen türkischen Literatur” (Über ein vor kurzem aufgefundenes vollständiges Exemplar des Maytrisimit), *Cultura Turcica*, 3, s. 176-189.
- Tekin, Şinasi (1976). *Uygurca Metinler II. Maytrisimit Burkancıların Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram*, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum.
- Tekin, Şinasi (1980). *Maitrisimit Nom Bitig, Die Uigurische Übersetzung eines Werkes der buddhistischen Vaibhasika-Schule*, 1. Teil: Transliteration Übersetzung, Anmerkungen, 265, S.; 2. Teil : Analytischer und rückläufiger Index, 187 S. , Berliner Turfantexte 9, Akademie Verlag Berlin.
- Tekin, Talat (2003). *Orhon Türkçesi Grameri*, Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 9, İstanbul.
- Tokyürek, Hacer (2005). “*Eski Türkçede (VII. yy. – XI. Yy.) Yardımcı Fiiller*”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri.
- Uçar, Filiz Meltem Erdem (2016). “Çağatay Türkçesinde Tasvir Fiilleri”, *Türkbilig*, Sayı: 32, Ankara, s. 21-56.
- Uğurlu, Mustafa (1999). “-ArAk ve -p ile Kurulan Zarf Fiilli Parçalarda Sınır Vurgulayışın Rolü”, 3. *Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Ankara, TDK Yayınları, s. 1181-1188.
- Uğurlu, Mustafa (2003). Türkiye Türkçesinde ‘Bakış’ (‘Aspektotempora’), *Türkbilig*, 5, s. 124-133.
- Vendler, Zeno (1957). “Verbs and Times”. *The Philosophical Review* 66, s. 143-160
- Verkuyl, Henk J. (1972). *On the compositional nature of the aspects*, (Foundations of Language Supplementary Series, 15), Dordrecht- Holland: D. Reidel.
- Verkuyl, Henk J. (1993). *A theory of aspectuality- The interaction between temporal and atemporal structure*. Cambridge: CUP.
- Verkuyl, Henk J. (1993). “Aspectual Composition: Surveying the Ingredients”, *Studies in Theoretical Psycholinguistics, Perspectives on Aspect*, (Henk Verkuyl, Henriette de Swart and Angelek von Hout ed.) s. 201-219.
- Yılmaz, Özlem Deniz (2009). *Türkiye Türkçesinde Eylemsi*, TDK Yayınları, Ankara.
- Yılmaz, Özlem Deniz (2012). “Türkçe Kelime Çekimi Ulamları Dizgesi Üzerine: Fiil Çekimi Ulamları” , *Dil Araştırmaları*, S.: 11, s. 105-129.
- Zieme, Peter (1969). *Untersuchungen zur Schrift und Sprache der manichaisch-türkischen Turfantexte* (Yayınlanmamış doktora tezi), Berlin.

Zieme, Peter (2000). "Fragments of the Old Turkic Maitrisimit nom bitig in the Otani collection", *SIAL 15*, s. 123-134.

ÖZGEÇMİŞ

16. 02. 1993 tarihinde Ankara'da doğdu. İlk ve orta okulu Ankara'da tamamladı. Aydınlıkevler Ticaret Meslek Lisesi'nde Muhasebe ve Finansman dalında liseyi bitirdi. 2012 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümünü bitirdi. 2016 yılında Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili Tezli Yüksek Lisans Programına başladı. Halen aynı üniversitede eğitimine devam etmektedir.

